KA KOMENTARI

Shaphang ka Kitab Jingpynpaw

U IOANNIS

DA

U SOHBLEI SYLVANUS SNGI LYNGDOH, SDB.

KA THUP I

Vendrame Missiological Institute - Shillong

1992

Ka dor Rs 50/-

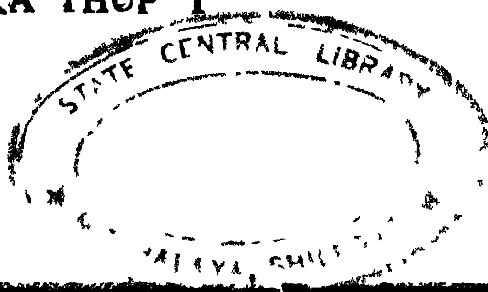
KA KOMENTARI

SHAPHANG KA KITAB JINGPYNPAW U IOANNIS

DA

U SOHBLEI SYLVANUS SNGI LYNGDOH, SDB.

KA THUP I

A SHON DA U BAH THER MARBANIANG
Scorpio PRESS,
MAWKHAR - SHILLONG - 1.

1992

Pro Manuscripto

Cumque Permissu Superiorum.

Ka Jingainam

KHASI

HA I MEIRAD
AMALIA CARRARO GUIDOTTO
IA IBA U BLEI U LA JIED
BAN AI
HA KA PYRTHEI BAD KI LUM U HYNÑIEWTREP
IA LA U KHUN BADAP-SHYNRANG
U SOHBLEI CAJETAN, SDB.,
KUM U NONGPYNPHRIANG IA KA KHUBOR BABHA
DA KA JINGSNGEWBUROM BAD KA JINGSNGEWNGUH
NGI AINAM
IA KANE KA KOMENTARI
SHAPHANG
KA KITAB JINGPYNPAW U IOANNIS.

ITALIAN

ALLA CARISSIMA NONNA
SIGNORA AMALIA CARRARO GUIDOTTO
LA DEGNA MADRE DEL DEGNO FIGLIO MISSIONARIO
REV.MO SIG. DON GAETANO, S.D.B.,
CHE CONTINUAMENTE PROCLAMA IL VANGELO
COME SEGNO DI STIMA E DI RICONOSCENZA
DEDICHIAMO
QUESTO COMMENTARIO SULL'APOCALISSE
DI GIOVANNI
VOLUME I

KA JINGKDEW

KA 'TIENLAMPHRANG

Kaei kaei, kaba bha bad bad kaba don nongrim ha ka saiñdur u Blei Nongbuh Nongthaw, ka ktah ïa ka longbriew manbriew jong ngi bad ngim lah lait na ka thik kumba ngim lah lait na ka lyer ba ngi ring mynsiem man la ka khyllipmat. Bad kaei kaei kaba ktah ïa ka longbriew manbriew jong ngi, ka pynsngewtynnat bad ka khring ka tan ia ngi.

Ka Ktien u Blei, kumba ong ma-ngi ki Khristan mynta, ne ka Hukum, kumba la ju nam ïa ka da ki Longshuwa jong ngi, ka dei kawei na kine kiei kiei, kiba ktah ïa ka longbriew manbriew jong ngi. Dei da ka Hukum ba u Blei u la thaw ïa ngi bad dei da ka Hukum ba U la phah ïa ngi sha kane ka sla pyrthei kum ki nongsynshar nongkhadar ïa kiei kiei baroh. Na ka bynta jong ngi ki briew bad na ka bynta ka mariang baroh kawei, ka Hukum ka dei ka jingsdang bad ka jingpura. Ka ïadei bad ngi bad ma-ngi ngi ïadei bad Ka. Da ka Hukum, ngi kiew irat ha ka longbriew manbriew katkum ka saiñdur jong u Blei. Ha ka Hukum ngi long ngi man, ngi pura ngi janai; khlem ka Hukum ngi pulom bad ngi sep-ei

Te kane ka dei ka daw balei u khunbynriew um ju ngiah ïa ka Ktien u Blei ne ka Hukum kumba ngi ïa kdew.

Kawei na ki bynta jong ka Ktien u Blei ne ka Hukum ka dei ka Jynthoh Bakhuid, kaba kynthup 73 tylli ki Kitab, ha kaba ngi lah ban ïohsngew ïa ka sur ba-im jong u Blei, Uba ïaikren ha ngi, Uba ïaisneng ïaikraw ba ngin dup im ha ka Hok katkum ka Hukum.

Kawei na kine ki kitab, kiba khring bad tan ïa ki briew, ka dei ka Kitab Jingpynpaw. Shuh-shuh, kane ka kitab, ym tang ba ka khring ïa ki briew, hynrei ka da ktik ruh ïa ki, khamtam eh ha kine ki Lum u Hynniewtrep. Ym don kawei pat ka kitab jong ka Jynthoh Bakhuid, ïa kaba ki briew ki kham pule bad

ïatai nía ban ïa ka Kitab Jingpynpaw, Khamtam eh ha ki nongrit nongkyndong. Ki briew ki bang bha ban pule ïa ka, wat lada ki shem jingeh khyndiat ban sngewthuh shai namarba ka rukom thoh bad ka rukom kren ka ïapher 'bak-lybak na ka jong ngi. Ngi tip ba, katba ngi dang thoh ïa kane ka 'Tienlamphrang, hangno re hangno, ha kine ki Lum u Hynniewtrep, ki don ki briew kiba dang pule bad durïap ïa kane ka Kitab Jingpynpaw.

Te ym don jingsngewlyngngoh eiei lada ki Khristan ki sngewtynnat bad ïmsngi ban durïap ïa ka, namarba ha ka ki ïohi ïa ka jingim jong ka Balang hyndai kaba la ngat ha ka shemlanot kaba shyrkhei hadien arphew ne laiphew snem na ka Sngi Pentekost, ka sngi kaba donburom bad kaba kmen. Bad kine kiei kiei ki ïadei dur bad ka jingim bad ka jinglong jong ki Khristan ha kine ki snem kiban wan. Ngi la ïohi ïa ki sngi jong ka Pentekost mynba ngi la rakhe donburom ïa ka Lyngkhuh-snem kaba shispah jong ka jingwan-kiew ka Khubor Babha sha kine ki Lum u Hynniewtrep. Hynrei kito ki sngi jong ka jingkmen bad ka burom ki lah lehse ban poi sha ka shemlanot ha kine ki sngi kiban wan. Bad ngim lah ban lait na ka Shemlanot ha kano re kano ka khep jong ka jingim jong ka Balang ha kine ki Lum u Hynniewtrep. Te kane ka Kitab Jingpynpaw ka long kaba deipor da shisha. Kan ïarap ïa ngi ban pynkhreh ïa lade na ka bynta kano kano ka khep ha kaba ngi dei ban shah shitom na ka bynta u Jisu Khrist bad ka Khubor Babha jong U.

Bad ngim artatien eiei ba ki Khristan baroh kin pule bad kin duriap ïa kane ka jingbatai ïa ka Kitab Jingpynpaw, bad ynda ki la pule bad puson bha, kin phah ïa la ki jingai jingmut sha ngi khnang ba ngin dup lah ban pynbha shuh-shuh ïa ka jingbatai jong ngi ha ka sienmih kaba ar.

Te namarba, ha kane ka sienmih banyngkong jong kane ka jingbatai ïa ka Kitab Jingpynpaw, ka long tang kum ka jingai lad ïa ki paitbah Khristan ban ïarai jingmut lem, ngin pynmih ïa kane ka jingbatai

tang kum kata kaba ki khot ha ka Latin ka "Pro Manuscripto", kaba mut ka kopi ba la thoh da ka kti bad kumta ym pat da donkam eh ïa ka jingkubur shynna jong ka Balang da kaba ai ïa kata kaba ki khot ka "Imprimatur", kaba mut "Lah ban shon ia ka namarba kam don jingbakla ha ka liang ka Jingngeit bad ka Akor Khristan". Na kane ka shai-kdar ba, da kaba buh "Pro Manuscripto", ngim mut satia ban ïaid lait ne ban leh lyndet ïa ka "Imprimatur" jong ka Balang. Ha ka jingshisha, naduh kane ka khep, ngi pynkhamti ïa la ki jyngthoh, kiba ïadei bad ka Jynthoh Bakhuid, ha ka Balang, kaba long ka Kmie bad ka Nonghikai kabym lah ban bakla ha ka Jingngeit bad ka Akor Khristan, khnang ba kan peit bad kan bishar ma-ka nadong shadong ha ka liang bad tang ha ka liang ka Jingngeit bad ka Akor Khristan, bad ma-ngi, kum ki khun batipsngi bad kiba ngeit sneng jong ka Balang, ngin pdiang beit-beit, khlem ujor eiei, ïa kano kano ka sneng ka kraw kaba ïadei bad ka Jingngeit bad ka Akor Khristan, namarba kito kiba shahshkor ïa ka Balang ha ka jingïadei bad ka Jingngeit bad ka Akor Khristan, ki shahshkor ïa u Jisu Khrist hi.

Khatduh eh, ngi sngew ba ngi dei ban aingsh ïa u Blei Nongbuh Nongthaw, u Nongsam bynta, ba U la plie lad plie lynti ïa ngi ban pyndep ïa kane ka kam na ka bynta ka Burom jong U. Ngi sngewnguh ruh ïa u Bah Ther Marbaniang, uba la kloi ban shon ïa kane ka kot bad ban leh ruh ïa kata kaba ki khot ka "Proof Reading" na ka bynta ka Kitab jingpynpaw baroh kawei bad ïa ki nongtrei baroh ha Scopio Press.

Khublei!

Sohblei Sylvanus Sngi Lyngdoh, SDB,
Sacred Heart College,
Mawlai-Shillong-793008.

Sngewbha pynbeit ki jingbakla

Sla	Lain	Bakla	Pule
5	13	Joshna	Joshua
16	13	bad ka ha	bad ka paw ha
24	41	ngiet	ngeit
29	37	kyhtien	kyntien
30	24	Legon	Logon
34	12	Jcronimus	Jeronimus
34	14	ba une	da une
34	20	Kitad	Kitab
47	2	eiei a ka	eiei ïa ka
48	17	Kitba	Kitab
55	2	lbak-ybak	bak-lybak
60	13	2 - 1 - 22	2 : 1 - 3 :22
65	25	kumba ong	kumban ong
102	29	ka dur ka dur	ka dur ka dar
110	36	kyntiew	kyntien
116	40	u hukum ïa	u hukum ban thoh ïa
118	41	ka on	ka mon
123	20	ïa kam	ïa ki kam
146	4	ka bym nym	kabym
148	26	ki la eh	ki la leh
160	35	phin shym	phim shym
173	17	ïap op	ïaijop
183	24	ïade	lade
188	22	diakania	diakonia
190	9	neh	leh
196	30	tanong	tangon
214	22	kin khmih	kim khmih
216	38	ki dkhot	ki khot
227	27	jong U	jong u Jisu
240	16	bam-ja	bam-jai
256	33	shongbam-ja	shongbam-jai

KA MAITPHANG (JPW 1:1-3)

1 Ka Jingpynpaw u Jisu Khrist, ïa kaba u Blei u la ai
ha U khnang ba Un pyni ha ki shakri jong U ïa kiei
kiei kiba dei ban jia hashen. U la kdew da ki dak ki
shin ïa *kine kiei kiei* da kaba phah ïa la u angel sha u
shakri jong U, u Ïoannis, 2 uba la ai sakhi ïa ka Ktien
u Blei bad ïa ka jingshisha ba la pynpaw da u Jisu
Khrist. U la ïathuhlut kat kaba u la ïohi. 3 Suk u-
ta u briew uba pule paitbah bad kito kiba shahshkor
ïa ki ktien jong *kane* ka jingïathuhlypa, bad kito kiba
pyndep ïa kiei kiei kiba la thoh ha ka, namar ka ïa ba
la buh ka la jan !

Kine ki lai dkhot jong ka lynnong kaba nyngkong jong ka Kitab Jingpynpaw ki long ka Maitphang jong kane ka kot baroh kawei. Ha kine ki lai dkhot, u nongthoh u ïathuh lyngkot ïa ka sobjek jong u. Kane ka Maitphang ka don lai dkhot bad ki long ki lai bynta jong ka ha ka-juh ka por.

KA BYNTA I (1:1)

Kane ka Kitab bakhatduh jong ka Jutang Bathymmai ka sdang da ka kyntien "Jingpynpaw". Ka dei ka kyntien, ïa kaba la ring jingmut na ka ktien Grik "Apokalypsis"(1), kaba mut ka jingpynpaw shynna ïa kiei kiei ba ki briew, da lade hi, kim lah ban tip ne ban sngewthuh bad ki donkam ïa ka jingpyni kaba shai-kdar bad ïa ka

---

1. Ïa ka Jynthoh Bakhuid baroh kawei la thoh ha ki lai tylli ki Ktien : ka Hebru, ka Aramaik bad ka Grik. Hynrei ïa ka Jutang Bathymmai la thoh tang ha ka Ktien Grik. Te ïa kane ka Kitab Jingpynpaw ruh la thoh ha ka Grik, ïa kaba la ju tip kum ka "Dialektos Kini", ka ktien Salonsar naduh ka por jong u Alexander, u Bakhraw. Kane ka dei ka ktien ba ki briew ki kren naduh India haduh Rom. Ka dei ka ktien paitbah.

Namarba ba la thoh ïa ka Kitab Jingpynpaw ha ka ktien Grik, kano kano ka jingring jingmut sha kano kano ka ktien ka dei ban long na ka ktien tynrai, kata, na ka Grik hi. Ngi la pyrshang ban leh kumta bad ngi la pynshong nongrim ïa la ka jingring jingmut ha ka "The Greek New Testament" ba la ït bad sot bniah bha da u Kurt Aland, u Matthew Black, u Carlo M Martini, Bruce M. Metzger bad

jingbatai kaba shai, khamtam eh ha ki khep jong ki jingjia bashyrkhei ha ka jingim jong ki, ki jingjia kiba ktah ïa ka jingim jong ki kum ki briew bad ki Khristan.

Kane ka kyntien Grik "Apokalypsis" ka kynthup ar tylli ki kyntien: "Apo" bad "Kalypsis". Ka kyntien "Apo" ka mut hangne "na, jngai na, weng-noh, pynkynriah noh, shim noh". Ka kyntien "Kalypsis" pat de ka mut "ka jingbuhrieh, ka jingtap". Te ka kyntien "Apokalypsis" ka mut ka jingweng noh ne ka jingshim noh ne ka jingpynduh noh ïa ka jingbuhrieh ïa kaei kaei kaba la jia ne ka-

---

u Allen Wikgren. Ka dei kata kaba ki khot ha ka Phareng ka "Critical Text" kaba bha tam. Ha ka Khasi ngi lah ban ong ne khot ia ka "Ka Jynthoh sot-sani".

Ba ki nongpule kin kham sngewthuh, ngin batai khyndiat ïa kane. Ka Jynthoh kaba la mih beit na u khulom jong u Ïoannis, u nongthoh jong kane ka Kitab Jingpynpaw, kam don shuh. Ngim lah shuh ban shem ne ïoh ïa ka. Ki don mynta tang ki kopi bapher bapher jong kane ka Jynthoh tynrai (Original Text). Kine ki kopi ki bun bha, hynrei ki don katto katne kiba kham kongsan bad ïa kine ki riewstad ki khot ki "Codices". Ïa kine ki kopi bapher bapher ngi lah ban khot ha ka Khasi ki, "Jynthoh shu-bud". Hynrei namar ka tam ka duna ha ki briew kiba kopi, ki la mih bun ki jingïapher hapdeng kine ki kopi bad teng teng ki jingbakla ruh. Ban lait na kine kiei kiei, ki 'riewstad ki shim ïa kine ki kopi ne ki Jynthoh shu-bud, kiba kham kongsan kumba la kdew, bad kiwei kiwei kiba ki lah ban ïoh, ki ïanujor hapdeng jong ki bad ki sot, ki jied katkum ki aiñ ki rul bad ki pynmih ka "Critical Text", ïa kaba ngi lah ban khot ha ka Khasi ka "Jynthoh sot-sani" kumba ngi ong haneng Mynta ngi don kine ki Jynthoh sot-sani bad dei tang na ki ba ngi ring jingmut ïa ka Jynthoh Bakhuid sha kiwei pat ki ktien jong kane ka pyrthei. Ha ki kot komentari jong ngi, ngin sa pyndonkam ïa ka Jynthoh sot-sani jong u Kurt Aland, u Matthew Black, u Carlo M. Martini, u Bruce M. Metzger bad u Allen Wikgren. U Carolo M. Martini u dei Lyngdohsad jong ka Milan ha Itali, ïa uba u John Paulus II u la pynlong Kardinal. Nalor kane ka Jynthoh sot-sani ha ka ktien Grik, ngi don ruh halor ka miej jong ngi, nyngkong eh, "Ka Jutang Bathymmai jong u Trai bad u Nongpynim jong ngi u Jisu Khrist" ba la pynkylla na ka Latin sha ka Khasi da u Sohblei Elias Khariong. SDB., bad ba la ïanujor bad ka Grik da u Mgr. E. Bars, nangta ïa "Ka Baibel Khasi Bathymmai" da u Sohblei H. Fantin, SDB , "Ka Jutang Bathymmai u Jisu Khrist u Nongpynim" kaba la mih ha ka 1-1-90, bad khatduh eh ïa ka "Vulgata" u Jeronimus Bakhuid. Te ka jingring jingmut jong ngi sha ka Khasi kan ïapher khyndiat namarba ka dei na ka bynta ka Komentari, hynrei ha ki jingmut te kam ïapher ei ei, Ngi la pyrshang ban pynlong ïa kane

ban jia. Bad haba ngi weng noh ne pynduh noh ïa ka jingbuhrieh, kiei kiei ki paw tyngkreiñ kumba ki long. Namarkata, kane ka kyntien "Apokalypsis" ka mut ka jingpynpaw shai-kdar, ka jingpynshai bad ka jingbatai ïa kaei kaei kaba rieh, ïa kaba ki briew kim lah ban tip da lade ne, lada ki ïohi ïa kiei kiei kiba jia, kim lah ban sngewthuh ïa ka jingmut bad ki donkam ïa u nongpynshai bad ïa u nongbatai.

Ngi shem ïa kine ki jingmut ba ngi la kdew haneng ha ka Jynthoh Bakhuid. Nyngkong eh, ka mut ka jingpyni ne ka jingkdew ïa ka lynti ka Hok bad ka Niam ha u khunbynriew lyngba u Trai jong ngi u Jisu Khrist na ka liang jong u Blei Nongbuh Nongthaw (Lk.2:32; Rom 16:25; Eph.3:3). Ka thew ruh ïa ka jingpynpaw u Blei ïa ka Khubor Babha da u Jisu Khrist hi, ym da ki briew (Kal.1:12), ïa ka jingpynshai kdar ïa ka mon u Blei bad ïa kaba U kwah ba ngin leh (Kal.2:2). Ha kine ki dkhot, u Paulus Bakhuid u ong ba u la ïoh pdiang ïa ka Khubor Babha beit na u Jisu Khrist hi bad haba u la kiew sha Jerusalem, u la leit da ka jingpyni shai jong u Blei ïa kiei kiei kiba Ma-u hi u la saiñdur. Nangta la pyndonkam ruh ïa kane ka kyntien ban mut ïa ka jingpynshai ia kano-kano ka mat ne ka bynta jong ka Niam ne ka Jingngeit Khristan, kata, kum ka jinghikai-niam da uno uno u 'riewngeit (I Kor. 14:6,26). Shuh-shuh, u Paulus Bakhuid u pyndonkam ïa kane ka kyntien haba u batai ïa ki jingïohi-paw bakyrpang jong u na ka liang u Blei, ha kiba u la ïohi ïa kiei kiei ba ki briew kim ju pat ïohi bad kim ju pat ïohsngew (II Kor. 12:1, 7). Khatduh eh, la pyndonkam ruh ïa kane ka kyntien ban thew ïa ka Jingwanpat jong u Jisu Khrist ha ka burom-syiem jong

---

ka jingring jingmut jong ngi sha ka Khasi kum ka "Revised Standard Version" ha ka rukom pynkylla khnang ba ka neh na ka bynta ki pateng ban wan.

Ha ka jingring jingmut jong ngi na ka Grik sha ka Khasi, teng teng ngim banse ban buh ki kyntien kibym don ha ka Grik khnang ba ka jingmut kan shai. Ïa kine ki kyntien ngi la shon da ki dak pyrshing, khnang ba ki nongpule kin tip.

Khatduh eh, ha ka jingpynkylla-dak (transliteration) bad ka jingkynnoh ïa ki sawa-hi bad ki diphthong (ai, ei, oi) ngi la bud ïa ka rukom kynnoh kumba ka long mynta ha Athens, ym kum ka rukom kynnoh ba la ai da u Sohblei Erasmus na Rotterdam, Holland.

U ha ka sngi ba ka pyrthei kan wai. Ha kato ka sngi, kan paw shai ba u Blei u don barabor ha ka Hok haba U rai eiei ne u leh u kam(Rom 2.5), ha kato ka sngi u Blei un sa pynpaw haduh katno U la ieidsbun ïa ki briew, bad ki Khristan, kiba ïaineh haduh kaba kut, kin sa ïoh ïa ka burom ka ijot bad kin sa ïoh ka jingkmen ba ym lah shuh ban batai (II Thes. 1:7; I Pt. 1:7,13;4:13)

Ban pynkut ïa ka jingbatai ïa ka jingmut jong kane ka kyntien "Apokalypsis" ha ka Grik bad "Jingpynpaw" ha ka ktien Khasi, na kine kiei kiei ba ngi la ong haneng, ym lah shuh ban artatien ba ka mut ka jingpynpaw shaikdar, ka jingpyni sbynna, ka jingpynshai bad ka jingbatai ïa kiei kiei kiba rieh, ïa kiba ki briew kim lah ban tip da lade hi, hynrei ki dei hi ban tip bad kim lah ban sah ha ka umdum namarba kine kiei kiei ki ktah ïa ka jingim jong ki ha kane ka pyrthei.

Mynta ngin sngewthuh shuh-shuh ïa ka jingmut jong kane ka kyntien "Jingpynpaw" na ka jingbatai ïa kiwei pat ki bynta jong kane ka dkhot kaba nyngkong kumne harum :-

(i) U JISU KHRIST : Ha ka Grik "Iisu Khristu".
Da kine ki kyntien, u nongthoh u mut ban ong ba kane ka Jingpynpaw ka wan na u Jisu Khrist bad ka dei ruh shaphang jong U hi. Kata ka mut ba u Jisu Khrist u dei "ka sobjek bad ka objek" jong ka kane Jingpynpaw. Shuh-shuh, u nongthoh u nam ïa u Nongpynim jong ngi da ki ar tylli ki kyrteng: U JISU bad U KHRIST. Ka kyrteng "U JISU" ka dei ka kyrteng da kaba la jer la thoh ïa U ha ka Niam ka Rukom. Ka dei ka kyrteng jong U kum u briew, ïa Uba la kha ha Bethlehem na ka longkmie, ka Maria 'Theisotti, ha ka por ba u Kaisar Augustus u la long u Patsha jong ka Hima-bah Roman, Uba la phet sha Ijip ban lait na ki kti jong u Syiem Herod, u Bakhraw, Uba la wan-phai na Ijip, Uba la im ha Nazareth kumba laiphew snem, Uba la ïaid kylleng kylleng ka ri Palestina ban hikai ïa ki briew ïa ka lynti ka Hok katkum ka Hukum, Uba la ïap halor ka Diengphna bad Uba la mihpat na ka Jingïap. Kane ka kyrteng "U Jisu" ka thew ïa u briew uba la im ha ka doh bad ka snam ; ha ka histori(1).

Te um dei u briew, ïa uba la shu nam ha kaparom bad um don nongrim ha ka histori, hynrei u dei u briew, uba la im ka jingim-briew kumba ka long satlak ka pyrthei.

Nalor ba kane ka kyrteng "U Jisu" ka kdew ïa u briew uba la im ha ka doh ka snam ha kane ka pyrthei, ka pyni ruh ïa ka jinglong jong U. Ha ka rukom pyrkhat jong ki Ju, ka kyrteng ka thew ïa u briew hi, u briew, uba leh uba kam. Te ka kyrteng ka kit jingmut barabor bad ka thew ïa ka jingim, jinglong bad ka jingleh-jingkam jong u briew. Bad kane ka kyrteng ka dei ban kit ka jingmut kaba jyllіew namarba la jied bad la ai ïa ka da u Blei hi lyngba u Angel (Lk. 1:20-21). Ka kyrteng "U JISU" ka wan na ka kyntien Hebru "Joshua ne Jehoshua" bad ka mut u "Yawe u pynim, u pyllait". Kane ka mut ba u Jisu u dei ka dak ka shin, kaba kdew ïa ka jingdon jong u Blei, ïa Uba ki Ju ki khot "Yawe", bad ïa ka jingtrei-kam jong U ha kane ka pyrthei, kata, ha ka histori. Da u Jisu, u Blei u trei bad U pyllait-im ïa u paid Israel bad ïa u khunbynriew. Kane ka dei ka jingthmu ne ka thong jong ka jingim u Jisu: ban pynim ïa u khunbynriew Ban "Pynim" ka mut ban leh eiei khnang ba ka longbriew manbriew jong u paid Israel bad u khunbynriew kan pura bad kan janai. Ka mut ban pyllait ïa u paid Israel bad ïa u khunbynriew na kiei kiei baroh, kiba khang lad ba ka saiñdur u Blei kan urlong pura ha u khunbynriew Kawei na kine kiei kiei, kiba pynwit shisha ïa u khunbynriew, ka dei ka Pap, kaba la rung ha kane ka pyrthei bad kaba pynsniew ïa ka longbriew manbriew. U Jisu un weng noh ïa kane ka Pap bad kumta u khunbynriew un sa lait-im.

1 Kane ka kyntien "histori" ba ngi la pyndonkam kam mut tang ïa kiei kiei kiba la thoh ha ki kot da ki nongthoh histori hynrei ngi mut ïa ka mariang baroh kawei bad ïa u khunbynriew baroh ba ka jingïai-ïaid jong ki shaphrang ban poi sha ka thong ba u Blei Nongbuh Nongthaw u la buh bad u la mang na ka bynta jong ki. Te ka mariang baroh kawei, u khunbynriew baroh bad ki jingjia kiba ngit ban pynpoi ïa ki sha ka thong, ki pynlong ka histori. Bad ki jingjia histori ki dei kito ki jingjia kiba ktah ia u khunbynriew kum ka kynhun bad ïa ki briew shimet shimet ruh. Kano kano ka jingjia, kabym iehnoh ïa ka mariang bad ïa u khunbynriew kumba ki long, hynrei kaba ngit ïa ki sha ka thong ba la buh, ka dei ka jingjia histori. Hynrei ka jingjia kabym ktah eiei ïa ka jingïaid shaphrang jong ka mariang bad u khunbynriew, kam da dei eh ka jingjia histori.

Ka kyrteng "U KHRIST" ha ka Grik ka long "Khristos" bad ka mut Uta, ïa Uba la pynsleh kum u Nongïathuhlupa, u Syiem bad u Lyngdoh. Kane ka kyrteng ka dei ka jingring jingmut na ka Hebru "Mashiakh", kaba mut "Uba la pynsleh" Ha ka jingngeit jong ki Ju, u Messia u dei Uta, ïa Uba u Blei un phah un pynsleh, bad pynkyntang kum u Nongïathuhlupa, kum u Syiem bad u Lyngdoh, Uban pynlaitluid ïa u paid Israel na ki nongshun, kiba banbeiñ ïa ki ha ki bun rukom, Uban pynkhie-im ïa ka Hima-bah Israel jong u Syiem Dabid bad Uban pynlong ïa ka jaitbynriew Israel ka Nongsynshar ka Nongkhadar ïa ka pyrthei baroh kawei, Uban pyndem ngon ïa kiwei pat ki jaitbynriew hapoh ka jingsynshar jong u paid Israel. Uban pynïeng rasong ïa ka Niam ka Rukom, ïa ka jingmane-blei kaba shisha, Uban pynskhem hi triang ïa ka Hima u Blei. Te da kane ka kyrteng u nongthoh u mut ban ban tyngeh ba u Jisu u dei Uta, ïa Uba ki paid Israel bad u khunbynriew ruh ki la khmih lynti. Ka long kum ka jingkhmih-lynti jong ki Longshuwa jong ngi ïa Uta, u Balah u Baïai, u Syntai u Bulot, u Kynrem u Lyndan, u Simpah Simsong bad u Syiem Longdoh Longpun, Uban pynbit pynbiang ïa ka Niam ka Rukom bad ka longbriew manbriew.

(ii) ÏA KABA U BLEI U LA AI HA U (ha ka Grik: hin edoken afto ho theos).

Ngi la ong haneng ba ka Jingpynpaw, kumba ngi la batai, ka wan na u Jisu Khrist bad ka dei shaphang u Jisu Khrist hi. Hynrei kine ki kyntien "ïa kaba u Blei u la ai ha U" ki pyni ba ka wan ruh na u Blei u Kpa, u Nongbuh Nongthaw; ki ban tyngeh, lah ban ong, ba u Blei u dei ka thymmei bad ka tyllong jong kane ka Jingpynpaw. Bad u Blei u dei ka thymmei bad ka tyllong jong ka jingpynpaw, namarba baroh kiei kiei ki wan tang na u Blei Nongbuh Nongthaw. Dei Ma-u Uba thaw ïa kiei kiei baroh bad kumta ym don eiei kaba lah ban lait na U. Na u briew ym mih eiei ruh em. U briew u lah tang ban ithuh ïa kiei kiei kiba u Blei u la thaw bad la buh. Ka shong tang ha u Blei ban pynpaw ha u briew ïa kiei kiei kiba u la thaw.

1. Ka pynkylla-dak ïa ki kyntien Hebru sha ka Khasi kam da biang eh namarba ngim don type-writer Hebru.

Hynrei u Blei u kwah ba ki briew kin tip bun kiei kiei kiba ïadei bad ka saiñdur jong U. Lyngba ka bor-pyrkhat ba ki briew ki la ïoh na u Blei hi, ki lah ban tip bun kiei kiei, hynrei kim lah ban tip lut baroh khoit. Khnang ban tip shuh-shuh nalor kata ki briew ki lah ban tip da ka bor-pyrkhat jong ki, ki donkam ka jingpynpaw na u Blei Uba ieidsbun ïa ki bad u Blei u pynpaw da ka jingkmen khnang ba ki briew kin dup tip bad kin dup lah ban im ha ka Hok katkum ka Hukum.

Hynrei u Jisu Khrist ruh u dei u Blei bad U ïalong kawei bad u Kpa, Uba thaw ïa kiei kiei da u Jisu Khrist bad lyngba u Jisu Khrist (Io.1:3; Kol.1:16).U Jisu Khrist u ïoh bynta lem ha kiei kiei baroh bad u Kpa jong U, u Blei Nongbuh Nongthaw. Bad u Kpa um leh eiei khlem u Khun, u Trai jong ngi, u Jisu Khrist. Namarkata, kumba ngi la ong haneng, kane ka Jingpynpaw ka wan na u Jisu Khrist ruh. Hooid, ka wan na u Blei Nongbuh Nongthaw lyngba u Jisu Khrist. U Jisu Khrist u la ïoh beit na u Blei ïa kiei kiei kiba U pynbna bad U hikai ha kane ka pyrthei. U Jisu hi u ong, "Shisha shisha Nga ong ha phi: u Khun um leh eiei da lade ; U leh tang ïa kaba U ïohi ba u Kpa jong U u leh. Ïa kata kaba u Kpa u leh, u Khun ruh u leh (Io. 5:19). Kata kaba Nga hikai kam long ka jong Nga, hynrei ka wan na u Blei Uba la phah ïa Nga (Io 7:16). Ngam ju leh eiei da lade, hynrei Nga kren ïa kiei kiei kumba u Kpa u la hikai ïa Nga (Io 8:28). Ngam shym kren na lade, hynrei u Kpa, Uba la phah ïa Nga, u la hukum ïa Nga aïu Nga dei ban ong bad aïu Nga dei ban kren (Io. 12:49-50) . ki ktien ba Nga kren ha phi, Ngam kren na lade hi (Io. 14:10) . . Nga la ai ha ki ïa ki ktien ba Phi la ai ha Nga (Io, 17:8)". Te ka paw shynna ba kane ka Jingpynpaw ka wan na u Blei lyngba u Jisu Khrist; ka dei da shisha ka Jingpynpaw jingblei.

(iii) KHNANG BA UN PYNI (Ha ka Grik "dikse" na ka berb "diknimi" =ban pyni shai-kdar).

Da kine ki kyntien, u ñongthoh u mut ban ong ba u la thoh ïa kane ka kitab ban pyni shai-kdar ïa kiei kiei ba ki Khristan ha kata ka por ki dei ban tip bad ban bna.

Te ka jingthmu jong u kam dei ban pynsngewlyngngoh ïa ki briew ne ban lynshop ïa ki sha ka lyhuh jong ka umdum, hynrei ban pynkiew ïa ki sha kliar u lum na uba ki lah ban ïohi shai-kdar ïa kiei kiei baroh kiba ker tawiar ïa ki ha ka jingim. U nongthoh u kwah hir-hir ba ki nongpule jong u kin sngewthuh shai ïa kaba u la thoh khnang ba kin dup tip kumno ban im, kumno ban ïaid ban ïeng bad kumno ban leh ban kam ha kito ki khep bad ki por jong ka jingjynjar bad jingshahbanbeiñ jong ki Khristan. Bad une u nongthoh, khlempep, u la poi sha ka thong ba u la thmu: ban pynsngewthuh shai-kdar ïa ki nongpule jong u. Bad namarba ki Khristan, ha kata ka por, ki la sngewthuh shai-kdar ïa kaba u la thoh, ki la ïoh jingmyntoi bad jingïarap shibun na kane ka kot kaba itynnat bad kaba sngewtynnat jong ka Jutang Bathymmai.

(iv) ÏA KIEI KIEI KIBA DEI BAN JIA (Ha ka Grik "Ha di ïenesthe").

Hangne u nongthoh u ong ba u thoh ïa kiei kiei kiba jia da shisha ha kane ka pyrthei, ym ki jingphohsniew ne ki jingmut-dur jong u kibym don nongrim eiei. Da kane u mut ban ong ba u kwah ban thoh "histori", ym ïa ka parom ne ka puriskam ne ka fikshon ne ka novel, kumba ki ong mynta. U kwah ban thoh shaphang ki jingjia ba ki Khristan ki lah ban ïohi da la ki khmat, ki lah ban ïohsngew da ki shkor bad ki lah ban mad da lade ruh ha ka jingim jong ki hi. Namarkata, ym don kawei pat ka kot histori kaba kham long histori ban ïa kane ka Kitab Jingpynpaw, namarba kiei kiei, kiba la thoh ha ka, ki dei kiba la jia, kiba dang jia bad kiban sa jia ha ka histori jong u khunbynriew.

(v) HASHEN (Ha ka Grik "En takhi").

Da kine ki kyntien u nongthoh u mut ban ong ba kine ki jingjia kim dei kiba jngai na ki nongpule. Ki jan bha, ki la poi ha khyrdop ne ha dwar. Ki dei ki jingjia kiban urlong hashen ne kloi-lan. Namarkata, ki Khristan ki dei ban long kiba la khreh ban sngewthuh ïa ki bad ban saiñdur ïa la ka jingim katkum kine ki jingjia. Kim dei ban shah tyllep ha kane ka umsaw kaban wan tur khlempep bad kloi-lan artad.

(vi) HA KI SHAKRI JONG U (Ha ka Grik "Tis doulis aftu"):

Hangne ngi ïohi ba ka Jingpynpaw, ïa kaba u Blei u la phah lyngba u Jisu Khrist, ka dei na ka bynta kawei ka kynhun-briew kaba don ha kane ka sla-pyrthei. U nongthoh u nam ïa ki dkhot jong kane ka kynhun kum ki "SHAKRI". Kiei kine ki shakri ? Ban jubab kyllum, ha ka Jutang Bathymmai, ki dei ki Khristan baroh, kiba la pdiang bad bud ïa u Jisu Khrist kum u Trai, u Kynrad bad u Nongpynim jong ki.

Hynrei kane ka kyntien "SHAKRI" ha ka ktien Khasi kam da kit eh ïa ka jingmut jong ka Grik "DOULOS", kaba mut u "MRAW" (1). Bad ka kyntien Grik "DOULOS" ka dei ka jingring jingmut bapura bad bajanai jong ka kyntien Hebru "EBEDH", kaba mut u "MRAW" hi.

Baroh ngi tip ba u mraw um dei u shakri bad u shakri um dei u mraw. Ka don ka jingïapher kaba khraw ha ka rukom pyrkhat jong ki briew ha ka Himabah Roman (2) U mraw u long kum ka mar ka mata,

1. Ki khun u Hynñiewtrep salonsar ki shem jingeh ban sngewthuh shai ka mut aïu ban long mraw, namarba hapdeng jong ki ym ju don mraw, hynrei tang ki shakri. Ka daw ka long ba ki khun u Hynniewtrep ki ngeit ba ka longbriew manbriew ka don ha kajuh ka kyrdan; kum ki briew hi, ym don baheh, ym don barit; baroh ki ïaryngkat. Nangta, na ka liang u Blei Nongbuh Nongthaw ruh, ym ju bna ba U la ñiew ia ki briew kum ki mraw. Ym tang kata, U la phah ia ki sha ka pyrthei kum ki Nongsynshar ki Nongkhadar. Te ki khun u Hynñiewtrep kim ju niew ïa lade ki mraw jong u Blei. Ka dei kane ka daw balei baroh kito, kiba la ring jingmut ïa ka Jynthoh Bakhuid sha ka Ktien Khasi, ki la pynkylla ïa ka kyntien "doulos", kaba mut u mraw, da ka kyntien "shakri", kabym da khor eh haduh katta katta.

2. Hapdeng jong ngi ki khun u Hynñiewtrep, ym don ba lah ban kylla mraw da lei-lei ruh. Wat ïa ki Dkhar ruh kim ju pynlong mraw ha ki por hyndai. Ki pynlong ïa ki tang ki shakri shakor. Ka jingpynlong mraw ïa ki Dkhar, khamtam eh na ka liang ki *Syiem, ka sdang na Jaintiapur, ynda u Syiem Sutnga u la jop ia ki Jaintia* Pargana ha ka them Surma, ha ki thain Sylhet Bad ki kyntien "u mraw u dkhar" ki sdang na Jaintiapur bad ki poi sha Sohra. Ha ka Them Ribhoi ym ju kham ong u mraw u dkhar, hynrei u Dkhar shakri shakor, lada u trei shakri bad u ïoh bainong.

ka jynri ka jyndup jong u trai jong u. U mraw u dei ka mar-kynti ne ka ri-kynti jong u kynrad jong u. U lah ban leh ïa u katba u mon U trai u don bor wat ban pynïap ruh ïa u. Ka jingim jong u mraw ka don nadong shadong ha ki kti jong u kynrad jong u. Um lah lait na u. Ka tnga jong u mraw bad ki khun jong u ki dei ki jong u trai jong u thik kum ki khun blang khun masi. U mraw um lah ban dawa eiei na u trai. Um lah ban dawa bainong-sngi na ka bynta ka jingtrei jong u. U dei ban trei baroh shi-sngi bad baroh shi-ryta na ka bynta u kynrad jong u bad ynda la dep trei da kaba syep kaba syar, um don hok ban dawa eiei.

Hynrei u shakri (ha ka Grik "Hipiretis") u ïapher na u mraw. U shakri u trei na ka bynta u kynrad, hynrei u trei na ka bynta ka bainong bad u don hok ban dawa ïa ka. Um trei baroh shi-ryta. U trai-ïing um don bor halor ka jingim jong u shakri. U shakri u lah ban laitluid lada u mon. Ka shong ha u ban long shakri ne ban nym long. U shakri u im bad u trei katkum ka jingiakut da ka ktien ne da ka jynthoh.

Te balei u nongthoh u pyndonkam ïa kane ka kyntien "mraw", kaba shisyn-sngew ka long ka 'tien-pohjait bad ka 'tienkhlem-akor. Haba peit na ka liang ka longbriew manbriew, ka long kumta da shisha. Hynrei na ka liang ka jingïadei jong ngi bad u Blei, ka kyntien "mraw" kam da bakla haduh katta-katta, namarba ngi la ïoh ïa kiei kiei baroh na u Blei bad ngim lah lait na U lano lano ruh. U Blei u la thaw ïa ngi na ka Suda. Ka jingim ka wan na U, ka met ka phad

Hynrei hapdeng ki Roman, ki Grik bad ki Ju uno uno u lah ban kylla long u mraw ha ki ar rukom. Nyngkong eh, ki briew ki kylla mraw haba ki shah jop thma ha kawei pat ka jaitbynriew U Pompeius, u Riewthma ki Roman, u la jop ïa ki Ju bad u la ring mraw da ki hajar hajar ngut ki Ju. Nangta, ki lah ban kylla mraw na ka daw ka Ram, Kiba bun hi ki kylla mraw lyngba ka Ram ka shah. Haba u briew um lah siew ia ka ram, ka aiñ salonsar ha kata ka por ka ong ba u dei ban die lut ïa kiei kiei baroh, bad lada, ynda u la die lut ïa kiei kiei baroh, ka pisa kam pat biang u dei ban die ïa lade-ruh ne ïa ka tnga bad ïa ki khun bad ban siew ne ban shu' long mraw noh hi ha u nongai-ram. Shisien ba la long mraw, ym lah lait shuh, lada ym don mano mano ba siewspah ïa ki.

jong ngi la thaw hi Ma-u. Ka pyrthei mariang ruh ka dei ka jong u suda. Ngi long da shisha ka ri-kynti jong u Blei Ka jingim bad ka jingïap jong ngi ki don ha ki kti jong U. Lada ngi long eiei, lada ngi don eiei, ka dei ba u Blei u ieidsbun ïa ngi, bad u ieidsbun khlem daw na ka liang jong ngi. Kane ka lah ban long kawei na ki daw balei u nongthoh u pyndonkam ïa kane ka kyntien "mraw".

Hynrei, nalor kine kiei kiei kiba ngi la ong haneng, ka don ruh sa kawei ka daw, bad, ha ka jingpyrkhat jong ngi, ka dei ka daw tynrai. Ngi lap ha ka Jynthoh Bakhuid, naduh ka Jutang Barim haduh ka Jutang Bathymmai, ba la ai nam "mraw" ïa ki katto katne ngut ki briew kiba la aiti lut ïa lade ha u Blei bad ha ka kam jong U Haba peit na ki liang baroh jong ka jingim jong ki, ki dei ki mraw jong u Blei. Ki la aiti lut nadong shadong ha u Blei: ka jingim, ka met ka phad, ka bor-pyrkhat, ka mon, ki atiar treikam, ka ïoh ka kot, ka ïing ka sem, ki khun ki kti, ka por ka samoi, ka miet ka sngi-shisyn-ong, kim im shuh na ka bynta ïa lade, hynrei tang na ka bynta u Blei. Kane ka dei ka daw tynrai balei ka Jynthoh Bakhuid ka ai nam "mraw" ïa kito ki radbah jong u Blei. Bad namarba kine ki radbah ki dei da shisha ki briew kiba dap shynrang ha ki liang baroh jong ka jingim, suki suki kane ka nam "mraw" ka la kylla long ka nam kaba khraw bad kaba donburom ha ka Jynthoh Bakhuid bad kumta ngi shem ba la khot "mraw" ïa ki nongïathuhlypa, ïa ki Syiem bad ki lyngdoh kiba la aiti lut ïa lade ha u Blei. Ngin sot tang katto katne ki dkhot na ka Jynthoh Bakhuid ban pynshisha ïa kane kaba ngi la kdew haneng. Nyngkong eh ïa kane ka nam la ai ha u Abraham (Jen. 26:24). U Blei hi u khot ieid ïa u Abraham u mraw jong U (Abraham abdi). Ha ka Psalm 105:42 ngi pule, "U la kynmaw ïa la ka Hok ka Shikyntien ha u Abraham u mraw jong U (Abraham abdo). Na ki radbah baroh jong ka Jutang Barim, dei u Moses uba la ïoh kham bunsien ïa kane ka nam "mraw", bud sa u Kaleb, u Joshua, ki Nongbishar, ki Syiem kum u Dabid khamtam eh bad ki Nongïathuhlypa (1).

1. Namarba ngi ïaishem shi shem ïa kane ka kyntien "Nongïathuhlypa" ha kane ka Kitab bad ha kiwei pat ki kot jong

Kane ka rukom ai nam ïa ki radbah jong u Blei ka paw ruh ha ka Jutang Bathymmai. Nyngkong eh, kiba la ïoh ia kane ka nam ki dei ki Apostol bad u Paulus Bakhuid u sngewsarong ban nam ïa lade u "mraw jong u Jisu Khrist", namarba u la aiti lut ïa lade nadong shadong ha u Jisu bad ha Jingpynphriang ïa ka Khubor Babha jong U. Hadien ki Apostol, ki wan ki Nongïathuhlypa jong ka Jutang Bathymmai, kiba la imsngi baroh shi-ryta ban ïalap ïa ka Khubor Babha na kawei ka jaka sha kawei pat. Khatduh eh, kumba ngi la kdew haneng, ïa kane ka nam la ai ha ki Khristan baroh kiba ngeit ha u Jisu Khrist bad kiba ïaibteng ïa ka kam jong U ha kane ka pyrthei.

Te na kine kiei kiei baroh, ka paw shynna ba kane ka nam "mraw" jong u Jisu Khrist" ka dei ka nam ka kyrteng kaba donburom ha ka Balang ha ka

---

ka Jyntboh Bakhuid, kan ïarap shibun lada ngi sngewthuh shai ïa ka jingmut batynrai bad hashisha jong ka. Ia ka kyntien Khasi "Nongïathuhlypa" la pynkylla, khlempep, na ka ktien Phareng "Prophet", kaba wan na ka Grik "Prophitis", kaba mut u briew uba kren hakhmat jong ki paitbah ban ai khubor ne jinghikai ne jingpyntip ha ki, bad kam da mut eh u briew uba ïathuh ïa kiei kiei ha shuwa ba kin jia. Te u "Prophitis" u dei u nongkren hakhmat ki paitbah, khlempep da ka bor bad ka iktiar. Nangta ki 'riewstad ki ong ba ka kyntien Grik "Prophitis" ka dei ka jingpynkylla na ka Hebru Nabi', kaba mut u briew uba pyrta jam, uba pyrta kum u sangot namarba la khot bad la phah ïa u da u Blei. Te na kine ki kyntien baroh, ngi lah ban ong ba u dei u briew ïa uba u Blei u la khot ban kren na ka bynta jong U hakhmat ki paitbah ban pynbna ïa ka khubor ne ka sneng ka kraw na u Blei. Hynrei bunsien ruh ki briew kiba kum kine ki ïathuh ruh ïa kiei kiei kiban jia hadien (Is. 7:10-17). Ha ka Jutang Bathymmai, kine ki briew ki dei kito kiba la aiti lut ïa lade ban pynphriang ïa ka Khubor Babha na kawei ka jaka sha kawei pat da kaba kren hakhmat ki paitbah bad ha ka kyrteng u Blei. Hynrei kine ruh bunsien ki ïathuh ïa kiei kiei kiban jia (Kam 21:10-11). Na kine kiei kiei ka paw shai ba ka kyntien Khasi "Nongïathuhlypa" ka duna khyndiat ha ka jingmut. Hynrei namarba ngi la pyndonkam ïa ka mynta da ki spah snem, kam lei-lei lada ngi ïaipyndonkam ia ka. hynrei ngi dei ban sngewthuh ïa ka jingmut bapura: u briew uba la khot da u Blei ban kren ha ki paitbah bad uba teng teng u lah ban ïathuh ïa kiei kiei kiban jia hadien.

por jong une u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw. Ki Khristan khamtam eh ki dei da shisha ki mraw jong u Jisu Khrist namarba ki la ïoh ïa kiei kiei baroh na u Blei da bad lyngba u Jisu Khrist.

Khatduh, u nongthoh jong kane ka Kitab Jingpynpaw u ong ha kine kiei ki jia katkum ka saiñdur u Blei. Ym don kawei ruh ka jingjia kaba shu paw pyrthei ryngkhat. Ka kyntien Grik "DI" ka mut ba ym lah lait na ka bynta ki Khristan, kiban ngat hi ha kine ki jingjia, ym da kano kano ka bor matlah, ïa kaba ki briew bunsien ki khot ka "NUSIP", hynrei katkum ka saiñdur baieidsbun jong u Blei. Uba don ka jingthmu bad ka thong ban poi, kumban shu ong noh, ka jingthmu bad ka thong na ka bynta ki Khristan. Da kaba ong kumne, u nongthoh um mut da lei-lei ruh ban hikai ba ki briew, kiba leh ïa kine kiei kiei, ki leh da ka jingpynbor, ym ha ka jinglaitluid. Ki 'riewbymman ki leh ïa ki kampap kamrunar jong ki da ka mon balaitluid, hynrei ka jvnjar ka lanot, ha kaba ki bahok ki ngat, ka long katkum ka saiñdur jong u Blei na ka bynta ka jingbha bad jingmyntoi jong ki. Namarkata ki 'riewstad ki hikai ba ym don eiei kaba jia ryngkhat ha kane ka pyrthei, hynrei katkum ka saiñdur u Blei Nongbuh Nongthaw.

(vii) U LA KDEW DA KI DAK KI SHIN (Ha ka Grik "Esimanen" na ka berb "simeno")

Kane ka Jingpynpaw, kumba ngi la kdew haneng, ka wan na u Blei lyngba u Jisu Khrist, hynrei ka la wan ha ka rukom kaba kham phylla bad kham kyrpang, bad kata ka dei lyngba ki dak ki shin bad ka jynthoh, ym dei tang da ka ktien. Kata ka mut ba ka rukom pynpaw ka dei da ki dak ki shin, ki dur-pharshi bad ki dak-pharshi. Bad kumta ka rukom thoh ïa kane ka Jingpynpaw ka ïapher na ka rukom thoh ïa kiwei pat ki kot kum ki Kitab bapher jong ka Khubor Babha ne ki Shithi jong u Paulus Bakhuid. Ki jingjia ki dei ki jingjia histori, hynrei la pynpaw, la batai bad la pynshai ïa ki da ki dur-pharshi, da ki dak-pharshi, ïa kiba ki Khristan ha kata ka por ki sngewthuh bha. Te ka khubor ha ki hi ka shai bha bad kam shym umdum

ciei ruh em. Bad kane ka rukom thoh ka dei kata kaba ki 'riewstad ki khot ka

RÛKOM THOH APOKALYPTIK.

Kane ka rukom thoh apokalyptik ka dei kawei na kito kiei kiei kiba pynïapher ïa ki Ju na kiwei pat, namarba kane ka rukom thoh ka la mih na ka jingshem bad jingsngew jong u paid Israel ha ki khep bapher bapher jong ka histori jong ki. Lah ban ñiew ïa kane ka rukom thoh apokalyptik kum jwei na ki khun trai jong ka pyrkhat pyrdain bad ka thoh ka pule ki Ju. Kane ka rukom thoh apokalyptik ka la paw pyrthei bad ka la khie rasong naduh ka snem 200 SK haduh snem 200 HK. Hynrei ngi lah ban lap ïa ki thied bad ki tynrai jong ka naduh ki por jong ki Nongïathuhlypa.

Kum kiwei pat ki jaitbynriew, kiba im ha kane ka sla pyrthei, ki paid Israel ruh ki la ju ngat na ki khep sha ki khep ha ka jynjar ka lanot na ki bun ki daw bad khamtam eh na ka jiang ki hima bah kiba donbor, kiba la hiar thma ïa ki, kiba la ring mraw ïa ki bad kiba la banbeiñ ïa ki har rukom. Kine ki jingjia bad ka shemlanot ki la pynkyndit thret ïa ki kumba ïuh tdong bseiñ, namarba ki la ngeit skhem ba ki dei ka jaitbynriew. Ïa kaba u Blei u la jied kyrpang. Te kim banse ban kylli balei kine ki jingjynjar, ka jingshah banbeiñ bad ka shemlanot ki la wan hap halor jong ki. Lada u Blei u ïaidon kyrpang lem bad ki, balei ka leit jia kumne? Kine kiei kiei ki la pynpyrkhat ïa ki bad katto katne, kiba kham nep jingmut napdeng jong ki, ki la sdang ban wad ïa ka daw bad ban batai ïa kito ki jingjia basngewsih. Da kaba pyrkhat bad puson kumne, suki suki ki la poi sha kane ka rukom pynshai ïa ki jingjia ha ka pyrthei: kane ka histori jong ngi ka don ar tylli ki juk bad ar tylli ki pyrthei: ka juk bad ka pyrthei jong ka Pap bad ka Jingsniew; bad ka juk bad ka pyrthei jong ka Hok bad ka Jingbha ha ki liang baroh. Ïa ka juk bad ka pyrthei jong ka Pap bad ka Jingsniew ki khot ka juk bad ka pyrthei bamynta; ïa ka juk bad ka pyrthei jong ka Hok bad ka

Jingbha ki nam ka juk bad ka pyrthei kiban sa wan. Ki la poi sha kane ka rukom pyrkhat, kumba ngi la ong haneng, na ka daw ki jingjia histori kiba sngewsih bad kiba kthang ha ka jingim jong ki kum ka jaitbynriew, ia kaba ki ngeit skhem hi triang ba u Blei u la jied bad mang na ka bynta ka jingthmu bakyrpang jong U. Ngin sot tang katto katne na kine ki jingjia histori basngewsih, kum ka jingpait jingpra jong ka Hima-bah u Dabid ha kum ka snem 931, ka jingshah-jop thiaw jong ka Hima Bashatei ha ki Assyrian hapoh ka jingialam u Shalmaneser V bad u Sargon II bad ka jingpynlyko pom ia ka Samaria bad ka jingshah ring mraw ki shipnew kur bad jingjah-rngai jong ki na ka sla pyrthei, ha kum ka snem 721, ka jingshah-jop jong ka Hima Juda bad jingshah ring mraw jong ki khun ki hajar jong ka sha Babilon ha kum ka snem 586, ka jingshah synshar lahduh bad ka jingbanbeiñ hapoh ki Grik, khamtam eh ha ka kti ki Syiem Seleusid jong ka Antioch bad khatduh eh ka jingshah jop bad jingshah synshar ha ki Roman. Shisyn-peit, i kumba ka jaitbynriew Israel ka la pulom bad ka jingjied bakyrpang u Blei ka la sep-ei. Hynrei ka mynsiem Isreal bashisha kam pyndem ha kine ki jingjia histori basngewsih, Katba kine ki jingeh ki nang jur. katta ka jingngeit jong ki ha u Blei ka nang skhem bad nang shitrhem shuh-shuh bad kim lah ban artatien wat shikhyllipmat ruh ba u Blei un sa pynjop ïa ki ha kawei ka sngi bad kumta kin sa lait na ka juk bad ka pyrthei jong ka Pap bad ka Jingsniew, ïa kaba u Blei lyngba u Messia jong U, un sa pynjot bad pynduh thiaw nadong shadong. Ki ngeit skhem ba ha kata ka sngi bakhatduh, ïa kaba ki la ju khot ka "Sngi u Kynrad", u Blei un sa thang duh ïa kane ka pyrthei kaba sniew da ka ding bad kumta kan jah-rngai noh hi namarba ym lah leh eiei shuh ban pynbha ïa ka laitnoh tang ban pynpulom ïa ka da ka ding. Da ka bor jong u Blei bad u Messia jong U, ki paid Israel kin sa jop thiaw ïa ki nongshun jong ki baroh. Kine ki nongshun kin sa wan ban dem ban nguh syiem ïa u paid Israel, uban synshar ïa ka pyrthei baroh ha kata ka juk bad ka pyrthei bathymmai, ïa kaba u Blei hi

un sa sdang na ka bynta ka burom ka ijot jong u paid Israel jong U. Te kan wan ka juk tad ka pyrthei bathymmai, ha kaba kan synshar ka Hok, ka Jingsuk bad ka Jingkmen bad ka burom syiem ïa u paid Israel. Kane ka jingngeit bad ka jingkyrmen ka paw ha ki jynthoh jong ki Nongïathuhlypa kum u Isaïa (Is. 11:1,10), u Amos (Am. 9:11), u Jeremia (Jer 30.8-9) u Ezekhiel (Ez 34:20-24) bad khamtam eh u Mika u pyrta kblem artatien eiei, "Hynrei naphi, ko Bethlehem Ephratha, la phi long kaba rit eh na ki raid ka Juda, na phi un mih u nongsynshar halor ka Israel!" (Mik. 5:2). Bad kane ka ding jong ka jingngeit kaba la sdang naduh ki Nongïathuhlypa, ka la nang ïaiklang shuh-shuh bad ka ha kiwei pat ki nongthoh, khamtam eh. kumba ngi la kdew haneng, naduh ka snem 200 SK haduh ka snem 200 HK. Bad ka la paw ha kita ki jynthoh kiba ngi khot ki Kitab Apokalyptik, kum ka jong u Enok, ki jingkren-kunok jong ka Sibyl, ka Jingshimnoh jong u Moses, Ka Jutang jong ki Khat-ar ngut ki Patriak, ki ar tylli ki kot u Baruk, ka jong u Esdras, ki Psalm jong u Solomon bad ka Jingkiew u Isaïa sha bneng, (1).

1. Ba ki nongpule kin kham sngewthuh, ngin batai shi kyntien ar kyntien ïa kine ki kot apokalyptik ba ngi la kdew haneng.

(i) Ka Kitab Apokalyptik u Enok: ki don lai tylli ha ka ktien Hebru, Etiopik bad Slavik. La thoh ïa ka ha ka spah snem 200-100 SK ha Palestina hi Ha kane ka Kitab apokalyptik la batai ha ka dur ki dak ki shin bad ki jingïohi-paw ïa ka histori jong ka pyrthei naduh u Adam haduh u Messia Ki Ju ki la pyndonkam bha ïa ka bad wat ki Khristan ruh ki la pule bad duriap ïa ka. Don ki Kpa Balang kiba la ñiewkor bha ïa ka bad u Judas u sot na ka katto katne kiei kiei (Jud 14).

(ii) Ki 'Tienkunok ka Sibyl ne Sibylla: ka dei ka poitri bad ka don 40,00 laiñ bad 15 tylli ki phawar. La ong ba la khlei ïa kine ki 'tienkunok da ka Sibyl ka myllung jentil, ka Grik, ban ïaroh bad pyndonburom ïa ki Ju Hynrei ha ka jingshisha la thoh da uno re uno u Ju bad u la shu ai nam ha kane ka myllung jentil khnang ba ki Ju kin ïoh nam shuh-shuh. Ka don ar bynta: kawei ka bynta ka kren shaphang ki Ju, bad kawei pat ka bynta ka kren shaphang u Jisu bad ki Khristan Ha ka bynta kaba nyngkong, ka Sibyl ka parom ïa ka histori naduh ka Jingshlei-um haduh u Messia ha ki dur-pharshi bad ki jingïohi-paw. Ka bynta kaba ar ka kren shaphang u Jisu Khrist bad ka Jingwanpat jong U ban bishar ïa ka pyrthei Ki Ju, ki Khristan bad wat ki Kpa Balang ruh ki la pule ïa ka La thoh ïa ka ha kum ki snem 140SK-70HK).

Nalor kine, kiba la kdew, ki dang don shuh ki kitab apokalyptik kum ka jong u Petrus, ka jong u Paulus bad ka jong ka Maria 'Theisotti. Kaba pawnam tam na kine ki kitab apokalyptik baroh, ka dei ka Kitab u Daniel. Lah ban ong ba kane ka kitab ka long ka nu-

---

(iii) Ka Jingshimnoh ïa u Moses: Ka dei ka jingïakren jong u Moses bad u Jashua, shuwa ba ki paid Israel kin jam ïa ka Wah Jordan. La thoh ha ka ktien Hebru ne Aramaik ha ka spah snem banyngkong HK.

(iv) Ka Jutang ki 12 ngut ki Patriak: Ka dei ka jingkren jong ki 12 ngut ki khun u Jakob ha la ki khun ki kti shuwa ba kin khlad noh. La thoh ïa ka da u Ju uba long u Khristan ha ka spah snem kaba ar HK.

(v) Ki 2 tylli ki kot u Baruk: Ha ka bynta kaba nyngkong, u nongthoh u parom ïa ka histori jong ki Ju naduh ka snem 591 SK haduh ka por u Messia. La thoh ïa ka imat ha kum ka snem 70 HK Ha ka bynta kaba ar, u Baruk u ïaid lyngba ki hynñiew tylli ki bneng bad u ïa ïohi-paw. Ïa kane imat la thoh ha kum ka snem 200 HK.

(vi) Ka Kot u Esdras : Ka parom ba u Esdras u la ïoh ka jingïohi-paw na u Angel Uriel, uba la pynpaw ha u ba u Blei un sa pynbiar kput ïa ka jinglen lahduh bad jinglehbeiñ jong ki Babilon bad u Nabucadnezzar. Ki don hynñiew tylli ki jingïohi-paw. U batai ruh ïa ka burom jong ka Jerusalem bathymmai. La thoh ïa ka da u Ju ha kum ka spah snem banyngkong HK. Bun ki Kpa Balang ki la sot na kane ka kot

(vii) Ki Psalm u Solomon: ki don 18 tylli. Kim dei ki jong u Solomon, hynrei la shu ai nam ha u da u Ju ha kum ka snem lehse 63 SK U batai ba hadien ki jingshah shitom, u Blei un sa jop thiaw ïa ki nongshun. Un wan u Messia, u khun u Dabid, un sa pyndem ïa ki nongshun, un pynkhuid bad pyndonburom ïa ka Jerusalem.

(viii) Ka Jingkiew ne Jingïap-martir u Isaïa: Ka don ar bynta. Ha ka bynta banyngkong, ïa kaba la thoh lehse ha ka spah snem banyngkong, u nongthoh u parom shaphang ka jingshah ot-kurat u Isaïa da u Syiem Manasse. Ha ka bynta kaba ar, ïa kaba la thoh lehse ha ka spah snem 100-200 HK, u nongthoh u ïathuh ba u Isaïa u la ïaid lyngba ki hynñiew tylli ki bneng bad u la ïohi ïa ka jingkha, jingshah sahnarphna bad jingmihpat u Jisu Khrist.

(ix) Ka Kot Jubili: La thoh ïa kane ka kot ha ka ktien Hebru ha kum ki snem 150-130 SK, ha Pelestina da uwei u Ju uba riewblei. La ju khot ruh ia ka "Ka Kot Jenesis barit" ne "Ka Jingpynpaw u Moses". La ïathuh ba u Blei, lyngba u angel, u la pynpaw lut ha u Moses bad u la pyni ïa ka bad ka thymmei jong ka Aiñ. Ki 'riewniam ha Qumran ki la pule bha ïa ka bad ki la bud ïa ka Kalendar jong ha kaba rakhe ïa ka Jingkhawai Paskha. Imat u Trai jong ngi u Jisu Khrist ruh u la bat ïa kane ka Kalendar haba u la pynlong ïa ka Jingkhawai Bakhatduh.

ksa ïa kiwei pat ki kitab apokalyptik. Ka dei ka kitab apokalyptik kaba itynnat tam ha ka Jutang Barim, kumba ka kitab Jingpynpaw u Ïoannis ka long kaba bha tam hapdeng kiwei pat ki kitab apokalyptik. Ïa kiba la thoh ha ka juk jong ka Jutang Bathymmai (1).

Kine ki kitab apokalyptik ki ïasyriem kiwei ïa kiwei pat bad ki don katto katne kiei kiei, ïa kiba ngi lah ban shem jan haman kawei pa kawei na kine ki kot. Ngin kdew tang katto katne kiba kham kongsan ha ka por jong ka jingpynjot bad ha ka por jong ka jingtei-biang ïa kiei kiei baroh,

HA KA POR KA JINGJOT

Nyngkong eh, kane ka pyrthei-jot kan ïaihiar sha ka 'liewlong jong ka jingsniew bad ka jingbymman. Kan sa poi ka por ha kaba ka Be-aiñ kan synshar nadong shadong bad ka Tipbriew Tipblei kan duh kan dam. Ki briew kin ïashun bad isih kiwei ïa kiwei, kin pynjynjar bad pynsohsat kiwei ïa kiwei. Kin ïalehbeiñ para-maki bad kin pynïap beiñ kiwei ia ki-

1. Nalor kine ki Kitab Jingpynpaw bakyllum, kumban ong noh, ki don ruh shibun ki Kitab Jingpynpaw Khristan. Ngin kdew tang lai tylli kum ka nuksa.

(i) Ka Jingpynpaw u Petrus : La thoh ïa kane ka kot ha ka Grik ha ka spah snem kaba ar Ka batai shuh shuh ïa ka lynnong Mt. 24: 3-31. U nongthoh u kren shaphang u Enok, u Elija bad u Antikhrist. U batai ïa ka dujok bad u pyni ïa u Jisu ha ka burom-bneng lem bad u Moses bad u Elija.

(ii) Ka Jingpynpaw u Paulus: Imat la thoh ïa kane ka kot ha ka spah snem 4-5 HK. Ka pynshai shuh-shuh ïa ka lynnong II Kor 12: 2-10. U Paulus u la leit jngoh ïa ka Maria bad ïa kiwei pat ki 'riewkhuid. U pynkynmaw ïa ka dujok bad ïa ki jingpynshitom jong ki bymman.

(iii) Ka Jingpynpaw ka Maria Theisotti: Imat la thoh ïa kane ka ka kot ha kum ka spah snem kaba khyndai HK. Nalor u Lum Olib ka Maria ka ïohi ïa ka dujok, ka duwai ha Galgotha bad ka ïasaid na ka bynta ki bymman.

Hangne ka paw ba ki bun ki Kitab Jingpynpaw, hynrei ka Balang, lyngba ka sap ba la ai da u Blei hi, ka ithuh tang kane kawei ba la thoh da u Ïoannis Ia kiwei pat wat haba ki sngewtynnat ruh ka Balang ka la kyntait. Ha kane ka liang, ka Balang kam lah ban bakla.

wei pat. Ka jingbishni ka jingpihuiñ, ka khwan lalot bad ka thok ka thak kin jyllei. Bad kine ki jingsniew kin sdang na ki ïing ki sem hi: Ki kpa ki kmie kin isih ïa la ki khun, kin lehbeiñ ïa ki bad kin pynïap ruh ïa ki. Ki khun ruh kin ïeng pyrshah ïa la ki kpa ki kmie, kin ktah kti ïa ki bad kin nym tieng wat ban pynïap beiñ ïa ki. Shihymmen-shipara ruh kin ïashun, kin ïabishni bad kin ïaleh makynti Ym don jingsuk shuh, tang ka huri-hura bad ka kulmar hi thlim. Nangta sa ki raid, ki hima kin ïa-ieng ïaleh thma kiwei ïa kiwei pat. U khunbynriew un ngat ha ka kynrum-kynram bad ha ka jyrwitjyrwat suda. Te ym don jingkyrmen shuh ïa kane ka pyrthei-jot.

Ka ba-ar, namar ka jingsniew jong ka, ka pyrtheijot kan dawa ban shah pynshitom bad ban shah pynjot hi tniaw. U Blei un sa phah ïa la u Messia ban bishar ïa ka pyrthei-jot bad ban pynrem ïa ka. Une u Messia u long kum u Blei hi namarba U la don lypa shuwa ban thaw ïa kane ka pyrthei mariang U don bad u Blei bad U ap hukum ban pyndep ïa la ka deiti. Un pyndem bad jop thiaw ïa ki nongshun kiba donbor bad ïa ki 'riewbymman kiba sarong Un wan ha ka burom. ka bor bad ka iktiar bad ka pyrthei baroh kan kyiuh bad kan dem burom ïa U. Un pynhiar khet ïa ki syiem ka pyrthei bad Un kyntiew burom ïa u paid u Blei. Ha kane ka khep, ka pyrthei-jot kan jynjar, kan lanot kum ka longkmie haba ka suhkhun. Ka suiñbneng kan hap, ka sngi kan dum, ki khlur kin lip noh bad u bnai un kylla snam bad yn thang duh ïa ka pyrthei bad ïa ki bymman thik kumba u Blei u la leh ïa ka Sodom bad ka Gomorra. Ym don eiei shuh, tang ka jingjot suda.

Ka balai, baroh u khunbynriew un ngat ha kane ka apot-sepsngi, hynrei ym baroh ha kajuh ka rukom. Kin don hi kiban plie ïa la ki khmat bad kin kylla kaba mut, namarba u Messia, ïa Uba la nam ruh "U Khun u briew", un long ka jingshai na u Blei lem bad u paid Israel. Te kin wan sha u Blei bad sha Jerusalem ban ïohi ïa ka burom jong U. Hynrei kiba bun hi kin ïalum lang ban ïaleh pyrshah ïa u Blei. Kin kerkut ïa ka Nongbah Jerusalem da ka jingthmu ban pynjot ïa ka. Hynrei kin

sa shah pynjot lut da ka ding bad ka waitlam u Blei. Ka jingjop kan sa long ka jong u Blei bad u paid jong U.

b) HA KA POR BAN TEI PAT

Ha kine ki kitab apokalyptik ngi shem ba, ynda la pynjot thiaw ïa kane ka pyrthei bymman, kan sa sdang ka juk bad ka pyrthei kaba thymmai, kibym don jingïaJei shuh bad kaba rim, namarba ka barim ka la duh la dam. Ha kane ka juk bad ka pyrthei bathymmai, kin jia tang kiei kiei kiba sngewtynnat. Ki khun Israel, kiba la shah pynryngkangpar bad kiba la saphret kylleng kylleng, kin sa wan phai biang sha Jerusalem na ki ri bapher bapher. U Blei hi un soi lynti, Un pyndap ïa ki them bad Un pynmadan ïa ki lum khnang ba ki khun Israel kin suk ban ïaid. Bad lyngba ka lynti, ki dieng kin kah syrngiew ba kin nym mih syep mih syar. Bad ynda ki khun Israel ki la wanphai biang, kin ïoh ka Hima kum ha ka por u Dabid. Ka hima Israel bad ka Hima Juda kin sa ïalong biang kawei ha ka burom ka ijot. Bad ha kane ka khep jong ka burom, ka Jerusalem, ïa kaba u Blei u la pynkhreh lypa ha bneng, ka Jerusalem bathymmai kan wan hiar na bneng bad kan sah shi-junom bad ki khun Israel. Kan sa long ka Nongbah kaba itynnat tam bad kan phyrnai da ki mawlynnai bad ki mawkordor. Nangta ban pyndap ïa ka Nongbah bad ka hima, ki briew kiba la ïap ruh kin sa mihpat. Ki Ju kiba la ïap ha ki ri bajngai kin sa mih pat na ka jingïap bad kin leitphai sha Jerusalem. Wat ka Ñiamra (1) kan sa plie ïa la ki khyrdop bad kan pyllait ïa kiba la ïap ban wanphai sha pyrthei,

1. Shuwa ba kan mih ka Kitab ka Jingstad bad shuwa ba un wan u Trai jong ngi, u Jisu Khrist, ki Ju kim da lah bha kumno ban mutdur ïa ka Shalyndet ynda ki la khlad na kane ka pyrthei. Kum ka kynhun ki ngeit ba shapoh khyndew ka don kawei ka jaka kaba long kum ka krembah kremsan. Ka don ka lynti kaba ïalam na sla khyndew sha kane ka jaka bad kito baroh ki ïap ki leit beit beit sha kane ka jaka ba ki khot ka "Sheol", kata ka mut ka Hima ki Nongïap Ki Roman bad ki Grik ruh ki don malu mala kum kane ka jingngeit bad ïa kane ka Hima ki Nongïap ki khot ka "Tartarus", sha kaba baroh ki briew, kiba bha bad kiba sniew ruh ki ïaleit lang. Kiba bha ki im kum ki rngai khlem da don shuh ka jingsngewthuh kaba shai; kiba sniew pat imat ki ïoh jynjar na ka bynta ki kam runar jong ki. Ngi ki khun u Hynñiewtrep ruh ngi ngeit malu mala kum ki Ju hyndai, hynrei ngim ong ba kane ka Ñiamra ka don shapoh khyndew,

khamtam eh ki 'riewhok hapdeng ki Israel Kan don ka imlang sahlang kaba suk ba saiñ. yn nym don shuh ki thma bad ki jingpynïap-briew. Ki waitlam bad ki sum kin kylla long ki tiar rep tiar riang. Ka jingsuk kan synshar hapdeng ki jaitbynriew baroh bad wat hapdeng ki mrad ki mreng bad u khunbynriew ruh. Wat pata mrad ruh kin nym ïadait iatar shuh kiwei ïa kiwei pat, hynrei kin sa ïa-im ha ka suk ka saiñ khlem leh sniew kiwei ïa kiwei pat. Na ka liang ka Mei Ram-ew ruh kan sa don ka jingkylla; kan seisoh haduh bym lah batai shuh. Ki ri kynjah bad ki ri shyiap ruh kin sa kylla long kum ki 'persoh 'perpai. Kan pahuh ka bam ka sa bad ka thngan kan nym don shuh. Bad khatduh, ka Hok kan synshar. Yn nym don shuh ka Pap ka Sang, ka ryngkang ka palat. Baroh kin tipbriew tipblei. Yn nym don shuh ka pang ka shitom, ka jynjar ka lanot, ka thait ka jrem. Ka jingïap ruh kan duh noh. Yn nym ïohsngew shuh ïa ka jingïam-briew. Tang ka rkhie ka kmen kylleng kylleng Ki longkmie kin nym suhkhun shuh ha ka jingshitom, hynrei kin sa kha suk kumba kha pylleng ka syiar. Ha ka liang ka trei ka ktah bad ka rep ka riang, ki briew kin nym shem jingeh eiei Ha kiei kiei baroh tang ka suk suda, namarba u Messia un synshar ha ka Hok katkum ka Hukum bad ka hima jong U kan sa long kabym ju kut.

Hynrei napdeng kine kiei kiei kiba ngi shem ha kine ki kitab apokalyptik, kawei te ka da paw tyngkreiñ da shisha: ka rukom thoh ha ki dak ki shin bad ki dur-pharshi bad ka jingïohi-paw. Hynrei kine ki dak ki shin bad ki dur-pharshi kim dei tang ka jingmut-dur jong ki nongthoh khlem nongrim. Jan barabor, kine ki dak ki shin bad ki dur pharshi ki thew ïa ki jingjia histori kiba jia ha kato ka por hi bad khamtam eh ïa ki 'riewbymman bad ki nongbanbeiñ. Bunsien ïa kine ki dak ki shin bad ki dur-pharshi la sot napdeng ki 'riewhyndai kiba la im da ki spah ne ki hajar snem ruh, bad kine ki 'riewhyndai ki thew ïa ki nongbanbeiñ bymman bad ïa kito kiba shah lehbeiñ ruh. Ki 'riewhyndai, ki bymman, ki siatpharshi ïa ki nongbanbeiñ barunar bad badakaid ; ki 'riewhyndai kiba bha pat ki thew ïa ki khun Isreal ne ïa ki Khristan. Ki nongthoh apokalyptik ki leh kumne namarba ka long kaba ma shibun ban nam pylleiñ pylleiñ ïa ki-

ne ki nongbanbeiñ bymman, namarba ki dei ki briew kiba satar bad kiba eh ka dohnud bad kumta ki lah ban pynhiar kput ha ka rukom kaba shyrkhei. Te ki nongthoh apokalyptik kim kwah ba kin sngewthuh ba kito ki dak ki shin bad ki dur-pharshi ki thew ïa ki, ïa ka jingim jong ki bad ïa ki jingleh jyngkam jong ki. Na ka bynta kine ki nongbanbeiñ bymman ka kitab apokalyptik ka long tang kum ka parom-kai ne ka puriskam ba la shu mutdur da u briew khlem nongriin ha ki jingjia bashisha ha kane ka pyrthei. Khamtam lei-lei haba kine ki dak ki shin bad ki dur-pharshi ki shim ïa ka dur ki mrad ki mreng, ki lum ki wah, ki nombor bad kumta ter-ter, ki nongbanbeiñ bymman kim sngewthuh eiei bad ki sah ha ka umdum haba ki pule.

Hynrei ki nongthoh ki thoh ba ki briew kin pule bad kin sngewthuh. Hooid, ka dei. Ki nongthoh apokalyptik ki kwah ba ki briew kin sngewthuh ïa ka kot jong ki, hynrei tang kito kiba shah banbeiñ, kum ki khun Israel bad ki Khristan. Te kine ki nongthoh ki ai hi ka lad ka lynti ba kine ki nongpule bakyrpang kin sngewthuh shai-kdar ïa kaei kaei ba ki pule khnang ba kin nym duh jingkyrmen, hynrei kin shlur bad kin heh mynsiem ha ka jingïaleh bad ka jingshah-shitom. Ka kot apokalyptik ka don kane ka jingthmu: ban pynskhem ïa ki briew ha ka jingngeit jong ki ha u Blei, ban ai jingkyrmen ïa ki ba ha kawei ka sngi kin sa jop thiaw da ka bor jong u Blei. Namarkata, ki khun Israel bad ki Khristan ki sngewthuh bha ïa ka jingmut jong ki kitab apokalyptik, ïa kiba la thoh na ka bynta jong ki. Kim sah ha ka umdum ne ka lyngngoh, namarba ki nongthoh ki la batai lypa ha ki kumno ban sngewthuh ïa kito ki dak ki shin bad ki dur-pharshi. (1) Tang ma-ngi, kiba

1. Ha kine ki sngi jong ngi ruh, ngi dang lap ïa kum kane ka rukom thoh ne rukom kren, khamtam eh haba ki shipai ki ai khubor para-maki bad kim kwah ba ki nongshun kin sngewthuh. Te ki pyndonkam ïa kata kaba ki khot ha ka Phareng "Ka Code". Ngi dang kynmaw ba kiba ha ïng jong u Sohblei Svirnelis, SDB., ki la pyndonkam ïa kane ka rukom thoh namarba ki tieng ïa ki Komunis Ngi la ïohi ïa kawei ka shithi ba une u Sohblei u la ïoh na ki hymmen ki para. Ki thoh kumne, "Ngi pyntip ïa phi ba ki syntiew ki la phuh bad ki sim ki la wan sha kper." I kumba ka dei ka khubor kaba sngewtynnat, hynrei ka dei pynban ka khubor kaba shyrkhei, namarba ki kyntien" ki syntiew

ïm mynta, ngi shem jingeh ban sngewthuh namarba ngim tip shuh ïa ki jingjia bad ngim bna shuh ïa kita ki lad ki lynti ba ki nongthoh apokalyptik ki la ai ha ki nongpule hyndai jong ki, ban sngewthuh shai-kdar ïa ki jingmut barieh jong kito ki dak ki shin bad ki dur-pharshi. Lada ngi tip ïa kito ki jingjia bad ïa ka jingmut jong ki dak ki shin. ngin nym shem jingeh ban sngewthuh ïa kano kano ka kot apokalyptik. Ngin sa pyrshang ban leh ïa kane ha kane ka jingduriap jong ngi ïa ka Kitab Jingpynpaw u Ïoannis.

(viii) *DA KABA PHAH ÏA LA U ANGEL* (Ha ka Grik Apostilas dia tu anggelu aftu) Ngi la ïohi ba ïa kane ka Jingpynpaw la ai da u Blei hi ha u Jisu Khrist khnang ba Ma-u pat un ai ïa ka ha ki briew. Hynrei u nongthoh u ong ba u Jisu Khrist um ai da lade hi ïa kane ka Jingpynpaw, hynrei lyngba u Angel jong U.

Ka la ju don kane ka jingngeit hapdeng ki khun Israel, hynrei ym da baroh, ba u Blei u long u Blei Najrong, ym u Blei Natbian (1). U dei u Blei Najrong namarba U jngai na ngi bad Um da ïadon lem bad ngi.

ki la phuh" ki mut "ngi la ngat ha ka jingshitom" bad ki kyntien "ki sim ki la wan sha kper" ki mut ba ki shipai komunis ki la wan ban pahara ïa ka jaka shong jaka sah jong ki. Te u Sohblei Svirnelis u la sngewthuh bha ïa ka jingmut, hynrei ki Komunis ha Post Office, kiba pule ïa ki shithi baroh, kim sngewthuh eiei bad kumta ki la phah ïa kato ka shithi bad kumta u Sohblei Svirnelis u la ïoh ka khubor shaphang ki hymmen ki para jong u. Ki nongthoh apokalyptik ruh ki leh kumne kumba leh kine kiba ha ring u Sohblei Svirnelis:

1. Haba peit na kane ka liang, ki khun u Hynñiewtrep ki la sngewthuh kham jylliew bad kham shai kdar ban ïa ki Ju bad kiwei pat ki jaitbynriew ha ka jingïadei bad u Blei. Ïa kaba ki Stadpyrkhat ki la lap hadien ki jingpuson da ki spah snem, ki khun u Hynñiewtrep ki la da tip lypa ba "U Blei u dei U Blei Najrong Natbian", u Blei Uba pyndap miar ïa kiei kiei baroh. Ka kyntien Khasi "Najrong" ka mut ha ka Phareng "Trnascendent". Da shisha u Blei, kum u Nongthaw, u lait na ki jynthaw namarba kim lah lano lano ruh ban setkut ïa U, ne ban ker ïa U, ne ban set op ïa U. Ym don ba lah ban kynthup ïa u Blei. Hynrei ha kajuh ka por U long ruh u Blei "Natbian", ka kyntien kaba mut ha ka Phareng "Immanent". Da shisha u Blei u don ha ki jynthaw baroh kumba ka ding ka don ha u nar, ïa uba u kamar u phrang ha shlem. Ban shu kren kyllum, ki Ju ki ngeit ba u Blei u dei tang u Blei Najrong, ym u Blei Natbian.

Namarkata, ka long kaba eh ba u briew un ïoh khubor beit beit na u Blei khlem u nongai khubor. Uwei na ki nongthoh hyndai jong ki khun Israel, uba la don kum kane ka jingngeit, imat u dei uto u nongthoh ïa uba ki 'riewstad ki khot u "Elohist", namarba u nam ïa u Blei barabor da kane ka kyntien "Elohim"(1). Katkum une u nongthoh, u Blei u pyndonkam ki jingphohsniew ne kiwei pat ki atiar ban pathai khubor sha ngi (Jen:28:12-17). Kane ka rukom pyrkhat ka la ïaiphriang bad ha ka por jong u Trai jong ngi u Jisu Khrist, ka la jur bha ba wat u Paulus Bakhuid ruh um shym lah ban lait na kane ka rukom pyrkhat. U la kum ngeit ba u Blei um ju kren beit beit ha ki briew (Kal:3:19). Kumjuh ruh u Stephan Bakhuid u la ngat ha kane kajuh ka rukom pyrkhat (Kam. 7:53) (2). Te u nongthoh jong ka kitab Jingpynpaw, namarba u dei u Ju, kumba ngin sa ïohi, u la pyrkhat kum kiwei pat ki para Ju, kiba ngeit ba u Blei u ai khubor khamtam eh lyngba ki Angel, kiba long ki shakri bad ki nonglam-khubor jong U.

Ka kyntien Angel ka wan na ka Grik "Anggelos" bad kane ka dei ka jingpynkylla na ka Hebru "Mal' ak". Te "Mal' ak Yawe" ka mut "U Angel u Trai". Ha kaba nyngkong, ka jingmut tynrai jong kine ki kyntien ka long "U Blei bad u Trai Kynrad hi", Uba paw ha ki briew ha kane ka dur ban hikai bad ban btin lynti ïa u briew (Jen-16:7). Hynrei suki suki ki khun Israel ki la sdang pyrkhat

1 Kane ka kyntien "Elohim" ka dei ka plural bad ka mut "Ki Blei", hynrei ka jingmut bashisha pat ka thew tang ia Uwei u Blei, ka mut "U Blei" bad la pyndonkam ïa ka burb ha ka singular, namarba ki Ju ki ngeit ba don tang uwei u Blei. Ki khun u Hynñiewtrep ruh ki pyndonkam ïa kane ka rukom kren, "Ki Blei" ne "U Blei", bad ki mut tang uwei u Blei, namarba kim ju ngéit ba ki don shibun ki blei. Ki pyndonkam ïa ka plural kum ka dak ka shin ka burom ka surom bad ka akor bakhmat u Blei.

2 U Paulus Bakhuid bad u Stephan Bakhuid ki la kren ha kane ka rukom, ym namarba kim tip ba u Blei u la ai beit beit ïa ka Ain ha u Moses khlem da don uno uno u ksiang, hynrei namarba ki ïatai nia bad ki Ju, ki la pyndonkam ïa ka rukom pyrkhat jong ki Ju hi ban pynsngewthuh ïa ka jingmut jong ki. Ha ki Ju, u Paulus u kren kum u Ju, ha ki Grik kum u Grik, ba ki Roman kum u Roman Te namarba ki Ju ki ngiet bha ïa ka jinglong ksiang ki angel, u Paulus bad u Stephan ki pyndonkam ïa ka rukom kren jong ki.

ba ki "Angel" ki ïapher na u Blei bad ki dei ki jynthaw jong U. Ki imlang sahlang bad u Blei bad ki pyndep ïa ka Hukum jong u ban lam khubor ne ban leh eiei ha ka jingïadei bad ki briew. La ju nam ïa ki da ki kyrteng bapher bapher, kum "ki khun u Blei (Jb 1:6;2:1), "ki Bakhuid (Jb.5:1), ' ki paidbah bneng (I Sy. 22:19). Kine ki Angel ki ïaïap ïa ki briew bad ki long kum ki ksiang hapdeng ki briew bad u Blei (Tb. 5:4). Ha ka Jutang Bathymmai, ka paw shai ba ki ïapher na u Blei bad ki don ki deiti bakyrpang ban pyndep (Mt. 1:20,24;2:13,19; Lk 1:11: 2·9; Jn 5:4; Kam. 5:19;8:26; 12:7,23). Ka jingmut batynrai jong u "Mal' ak" bad u "Anggelos" ka long "u nonglam khubor, u nongpynbna, u sangot." Khatduh eh, ha kane ka dkhot, u angel u lah ruh ban long ka dak ka shin bad ka dur-pharshi jong u Jisu Khrist hi (Jpw 1: 13). Ngim dei ban klet ba ngi don ha ka jylli jong ka rukom thoh apokalyptik.

Ban pynkut, kane ka jingphah ïa u Angel ka dei kaei kaei kaba la saiñdur da u Blei hi bad da u Jisu Khrist. Ka dei ka jingphah da ka bor bad ka iktiar. Ka kyntien "Apostilas" ka wan na ka berb "apostello" bad ka mut ban phah da ka Hukum ban pyndep ïa ka deiti bakyrpang. Dei na kane ka berb ba ngi ïoh ïa ka kyntien ' Apostol", u briew, ïa uba u Blei u da jied khnang khnang na ka bynta ka kam bad ka deiti bakyrpang da shisha (Mt. 10:2; Mk. 6:30; Lk 9:10; Jn. 13:16; Kam. 1:2, 26). Te ïa ka Kitab Jingpynpaw la saiñdur bad la mang da u Blei Nongbuh Nongthaw na ka bynta ka jingmyntoi jong ki Khristan, ki nongbud jong u Jisu Khrist.

(ix) SHA U SHAKRI JONG U, U ÏOANNIS (Ha ka Grik "To dulo af u Ïoanni"). Hangne ngi ïohi ïa u briew, ha ka doh bad ka snam, sha uba u Blei bad u Jisu Khrist, da u Angel, ki la phah ïa kane ka Jingpynpaw bad ka khubor. U dei u Ïoannis. Ngi donbok ba u nongthoh jong ka Jingpynpaw u pynpaw pyrthei ïa lade bad kumta ngi tip ba u dei u briew, uba la mad da lade hi ïa kito kiei kiei ba u la thoh.

Kane ka kyrteng "Ïoannis" ka wan na ka ktien Hebru "Yehohanan", kaba mut ' U Blei u ieidsbun, u Blei u lehsbun". Ka kyrteng, ha ka jingpyrkhat jong ki Israel, ka thew ïa ka jingim, ka jinglong bad ki jynleh jynkam

jong u briew. Kane ka mut ba u Blei u paw ha ka jingim jong u kum ha ka ït-khmih, u Blei u phalang ha ka jinglong babha jong u bad u Blei u trei-kam lyngba jong u. U Ïoannis u pynpaw bad u pynmynta ïa kiei kiei kiba u Blei u la leh da ka jingieidsbun jong U, ïa kiei kiei kiba U dang leh bad ïa kiei kiei kiba un sa leh. Bad kane baroh ka paw ha kane ka Kitab Jingpynpaw, da kaba u Ïoannis, kum u radbah jong u Blei, u pynkhlaiñ bad u pynskhem ïa ki Khristan ha ka lingngeit jong ki, u sneng u kraw, u kyntu kynpham, u pynshlur bad u pyntngen ïa ki ha kato ka shemlanot ba ki la ngat na ka daw ki 'riewbymman bad ki nongbanbeiñ ïa ki Khristan. Da shisha u dawa ïa kane ka kyrteng Ïoannis, kaba mut "U Blei u ieidsbun, u Blei u lehsbun".

Nangta, ha ka jingshida mynsiem, u pynkup ïa lade da ka nam kaba donburom bad kaba khraw kyrdan ha ka Balang hyndai : U SHAKRI JONG U JISU KHRIST", ka nam kaba mut "U MRAW JONG U JISU KHRIST". Da kane ka nam, u Ïoannis u mut ban pynbna pyrthei ba u dei u jong u Jisu Khrist nadong shadong, bad met bad mynsiem, ba u la aiti lut ïa lade ha u Jisu Khrist : ka bor pyrkhat, ka mon bad ki atiar trei-kam baroh kiba u don. U dei u jong u Jisu Khrist bad u Jisu Khrist u lah ban leh ïa u katba U mon bad u sngewbit ha ka saiñdur ieidsbun jong u Blei. Nalor kane ka jingmut, imat ka don ruh sa kawei pat kaba kham jylliew kumba ngin sa ïohi harum.

Mynta ki nongpule jong ngi kin kylli khlempep, "Uei une u Ïoannis ? Hato u dei u Apostol, uba la thoh ïa ka Kitab basaw jong ka Khubor Babha u Trai jong ngi u Jisu Khrist ? Kane ka jingkylli ka don nongrim bad ki nongkylli ki donhok ban ïoh ka jubab.

Ki don artylli ki khanapateng shaphang une u Ïoannis jong ka Kitab Jingpynpaw. Ka khanapateng kaba nyngkong ka ong ba une u Ïoannis u dei u Apostol, uto uba la thoh ïa ka Kitab basaw jong ka Khubor Babha, bad ngi shem ïa kane ka khanapateng ha ki jynthoh jong ki Kpa Balang, kum u Justin Bakhuid, u Irenaeus, u Klemen na Alexandria, u Tertullian bad kata kaba ki 'riewstad ki khot ka "Kanon Muratori" (1) Ka khanapateng kaba ar

1. Ha ka snem 1740 u Lodovico Antonio Muratori, u nongtrei ha ka dulan-kot Ambrosiana ha Milan, u la lap kawei ka jynthoh ne ka list

kam ngeit ba u Ïoannis jong ka Kitab Jingpynpaw u dei u Apostol Ïoannis, u nongthoh jong ka Kitab basaw jong ka Khubor Babha, bad ngi lap ïa kane ha ki jynthoh jong kiwei pat ki Kpa Balang, kum u Dionysius na Alexandria, u Cyril na Jerusalem, u Gregory Nazianzen, u Chrysostom bad u Theodoret. Nangta ka khanatang jong ka Balang hyndai ka ong ba ki Jylla-niam bad ki Shnat-niam ha Syria, ha Kappadoshia bad ha Palestina kim shym pdiang ba u Ïoannis jong ka Kitab Jingpynpaw u dei u Apostol Ïoannis bad kumta ïa ka Kitab Jingpynpaw ruh kim shym pdiang kum kawei na ki kot jong ka Jynthoh Bakhuid. Shuh-shuh, uwei u Lyngdoh-sohblei bastad ha Rom, ha ka spah snem kaba lai, uba kyrteng u Caius, u ong shai ba ïa kane ka Kitab Jingpynpaw la thoh da u Cerinthus, uba la hikai bakla lut ïa kiei kiei shaphang u Jisu Khrist bad ka Balang Namarba u Sohblei Caius u la long uba stad, ki briew ki la burom ïa ka jingsngew jong u.

Haba ngi peit kyllum ïa kiei kiei baroh kiba ngi shem ha kane ka Kitab Jingpynpaw, ngi sngew ba ka khanapateng kaba ar ka kham don nongrim bad ka nongrim kaba nyngkong eh ka dei ka Ktien Grik bad ka rukom thoh Grik ha ka Kitab Jingpynpaw, kaba ïapher bak-lybak na ka Kitab basaw jong ka Khubor Babha bad na kiwei pat ki jynthoh jong u Apostol Ïoannis. U Apostol Ïoannis u thoh ka Grik kaba jem bad kaba bha, hynrei ha ka Kitab Jingpynpaw ngi shem ba ka Grik ka eh bad ka dap da ki jingbakla ha ka liang ka Grammar bad ka jingpynbeit ïa ki kyntien. Lah ban ong ba ka Grik jong ka Kitab Jingpynpaw ka dei kaba sniew tam ha ka Jutang Bathymmai. Kane ka dei ka jingsngew jong uwei u nongthoh bad u nonghikai uba stad bha ha ka Nongbah Alexandria, ha Ijip, ha kum ka snem 250 HK, u Dionysius. Ki 'riewstad ki ong shuh-shuh ba katto katne ki phang, kiba kongsan bha ha ki jynthoh u Apos-

---

jong ki kot hyndai bad kita ki dei ki kot jong ka Jynthoh Bakhuid. La ong ba imat la thoh ïa kane ka list ha kum ka snem 180 HK. Te ka dei kawei na ki list kiba rim tam bad ha kane ka list la kdew ba ïa ka Jingpynpaw u Ïoannis la pdiang da ka Balang baroh kawei bad dei ban pule paitbah ha ïingmane. Bad ki 'riewstad ki ong ba la thoh ïa ka ha ka Nongbah Rom. Namarba ïa ka list jong ki Kitab ka Jynthoh Bakhuid la ju nam "Kanon", kaba mut ka aiñ, ka ruk, la kane ka list ruh la ai nam ka "Kanon Muratori".

tol Ïoannis, kim da don eh ha ka Kitab Jingpynpaw kum "ka Jingim, ka Jingshai, ka Jingshisha bad ka Lamler, ka Jingtingkhun na ka liang u Blei, ka Jingaiei, u Mynsiem Bakhuid bad khamtam eh ka don ka jingïapher kaba khraw ha ka jingïadei bad ka Jingwan-pat jong u Jisu Khrist. Shuh-shuh, ki 'riewstad ki ong ba u Apostol Ïoannis um ju nam ïa lade ha ki iynthoh jong u. Hynrei u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw u nam pylleiñ pylleiñ ïa lade kum u Ïoannis bad u leh ïa kane da ka jingshida mynsiem bad ka jingsngewrit. Hynrei ka nia kaba khlaiñ tam ba um dei u Apostol ka dei ka jingïaroh pyndonburom jong u ïa ki Apostol kumba ngi shem ha kane ka Kitab Jingpynpaw hi. Ma-u hi u thoh, "Bad ka kynroh jong ka nongbah ka don khat-ar tylli ki mawnongrim, ha kiba la thoh ïa ki kyrteng jong ki Khat-ar ngut ki Apostol jong u Khunlangbrot (Jpw 21:14). Baroh ki ong ba, lada u dei u Apostol, un nym thoh ha kane ka rukom ban pyndonburom ïa lade. Hangne ka paw ba u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw um ñiew ïa lade kum uwei na ki Apostol. Kane ka nia ka long kaba dei bad ka shai-kdar. U Ïoannis jong ka Kitab Jingpynpaw um dei u Apostol, hynrei u dei uwei na ki para-bangeit ha kata ka por bad u para-bangeit uba kham kyrpang.

Nyngkong eh, ki 'riewstad ki ong ba u Ïoannis jong ka Kitab Jingpynpaw u dei u Khristan, uba la im bad trei ha kito ki thaiñ Ephesus. Ïa kane, ki ban tyngeh ki 'riewstad, ym lah ban artatien. U ñiew ïa lade kum uwei na ki para-bangeit, uba shahshitom lem bad ki na ka bynta u Jisu Khrist bad ka Khubor Babha jong U (Jpw 1:9). U dei uwei na ki Khristan kiba im bad kiba trei ha kito ki Jylla-niam bapher bapher. Nangta u ong ba u la thoh ïa kito kiei kiei kiba ma-u hi u la ïohi (Jpw 1: 1-2). Te u thoh ïa kane ka Jingpynpaw sha kito kiba ithuh bha ïa u bad ïa kiba ma-u ruh u ieid bad u burom. Bad u ong ba u thoh shaphang kiei kiei kiba jia ha u bad ha ki, ha kito ki thaiñ jong ka Asia Minor.

Kaba ar, ki 'riewstad ki ong ba u ñiew ïa lade kum u Nongïathuhlypa (Jpw 10:11). Ngi tip ba kita kiba ngi khot ki Nongïathuhlypa ha ka Jutang Bathymmai ki dei ki Nongpynbna ïa ka Khubor Babha, ki Nongpynbna ne ki Nongïalap kiba kham kyrpang, kiba don ka sap na ka

bynta kane ka kam bad kumta ka paw ba u Blei hi u la jied ïa ki. U Apostol Paulus bad ka Balang hyndai ki burom bad ñiewkor bha ïa kine ki Nongïathuhlypa (I Thes. 5:20). Ïa ka kyrdan bad ka deiti jong ki la ithuh da baroh (Kam 13:1;21:9). Kine ki Nongïathuhlypa ne ki Nongïalap ki dei ki 'riewkheiñduh, kiba la aiti lut ïa lade ha ka deiti ban pynphriang ïa ka Khubor Babha. Ki ïaid kylleng kylleng, na kawei ka shnong sha kawei pat bad ki briew ki pdiang burom ïa ki. Wat lada kim dei ki Lyngdohsad ne ki Lyngdoh-sohblei, hynrei ki don ka bor bad ka iktiar ba ki la ïoh na u Blei bad ïa kaba ka Balang ka ithuh Namarba ki la ïoh ka bor bad ka iktiar na u Blei hi, ki donhok ban sneng ban kraw wat ïa ki Lyngdohsad ruh(Jpw 1:4-3;22). Te une u Ïoannis um dei u Apostol, um dei u Lyngdohsad ne u Lyngdoh-sohblei, hynrei u Nongïathuhlypa, ïa uba ba. roh ka Balang ha ka thaiñ Ephesus ka ithuh bad ka burom, wat lada u dei tang uwei na ki paitbah jong u Blei-

Khatduh eh, u Ïoannis jong ka Kitab Jingpynpaw um dei u Grik, hynrei u Ju, uba la poi dang shen sha Asia Minor Lehse u dei na Jerusalem, ha kaba u la trei kum u Nongïathuhlypa, kumba ngi la batai haneng, bad, namarba u dei u Nongïathuhlypa, u donhok ban leit kylleng kylleng bad ïalap ïa ka Khubor Babha, bad kumta u la poi sha Asia Minor. Bad namarba khlempep u la bna nam kum u Nongïathuhlypa, ka Balang ha Asia Minor ka la ithuh ïa u bad ka la pdiang ïa u bad u la trei shitom ban ïalap ïa ka Khubor Babha

Ngi la ong ba u dei u Ju, uba dang wan shen, bad um dei u Grik, namarba um da nang bha ïa ka Ktien Grik. U pyrkhat ha ka Hebru ne Aramaik bad u thoh ha ka Grik Te na ka liang ka Grammar bad ka Syntax (1), ka ktien Grik jong u ka long kum ka jong u samlapule klas VI bad teng teng ka hiar haduh katta ba wat u

---

1. Ka rukom pynbeit ïa ki kyntien bad ki syntens ki ïapher na kawei ka ktien sha kawei pat Ïa kane ka rukom pynbeit ne buh beit ïa ki syntens bad ki kyhtien. ki khot ka Syntax ha ka Phareng Kan bha lada ma-ngi ruh ngi pyndonkam ïa kane kajuh ka kyntien "Syntax." Kito kiba nang Grik bad Hebru, ki ong ba ka syntax jong u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw ka dei bunsien ka Syntax jong ka Hebru, ym ka jong ka Grik. namarba u pyrkhat ha ka Hebru bad u thoh da ki kyntien bad syntens Grik.

khynnah klas III ha Athens un nym thoh kum u Ïoannis jong ka Kitab Jingpynpaw. Imat u la poi sha Asia Minor ynda u la kham tymmen bad kumta um shym ïoh por shuh ban durïap ïa ka Ktien Grik.

Hynrei, wat lada um shym nang bha ïa ka Ktien Grik, u Ïoannis jong ka Kitab Jingpynpaw u long u briew uba stad bha ha ka Jyntboh Bakhuid, khamtam eh ha ka Jutang Barim Lah ban ong ba u la pule bad tip lut ïa ka Jutang Barim baroh kawei, na kaba u la sot ki lynnong bad ki dkhot da ki spah tylli. Nangta, nalor ki kot jong ka Jutang Bathymmai, u pyni ba u la bna lut shaphang ki kitab apokalyptik kiba la thoh ha kum ka snem 200 SK haduh ka snem 200 HK. Kane ka paw shai na ka rukom thoh jong u ïa ka Kitab Jingpynpaw, kaba ka saiñdur jong ka ka long ka jong kiwei pat ki kot apokalyptik.

KA BANTA II (1:2)

Ha kane ka bynta kaba ar jong ka Maitphang, ngin ïohsngew shuh-shuh sa katto katne kiei kiei shaphang u Ïoannis, u nongthoh jong kane ka Kitab Jingpynpaw. Na kine kiei kiei, ngin sa lah ban tip ïa ka por ha kaba u la thoh ïa kane ka Kitab Jingpynpaw. Kane ka bynta ka don lai mat lai jura :—

(i) UBA LA AI SAKHI ÏA KA KTIEN U BLEI(Haka Grik "Hos emartirisen TON LEGON TU THE-U").

Hangne ngi ïohi shisyndon ïa u Ïoannis ha kawei na ki jynleh jynkam jong u, ka jynleh jynkam kaba kongsan tam: BAN AI SAKHI ÏA KA KTIEN U BLEI. Kane ka dei ka kambah-kamsan ba u la leh kum u Nongïathuhlypa. Ka kyntien Grik "emartirisen" ka wan na ka berb "martireo", kaba mut "nga long u sakhi, nga ai sakhi, nga ïeng sakhi". Ka dei ka kyntien kaba kit jingmut bha ha ka por jong ka Ba'ang hyndai, bad ka don ka jingmut kaba kyrpang ha ka jingïadei bad u Blei, u Jisu Khrist bad ka khubor Babha jong U. Te ban "long sakhi" ban "ai sakhi" bad ban "ïeng sakhi" kam mut tang ban kren da ka ktien ha kano kano ka rukom, hynrei ka mut ban kren shlur bad shynna khlem riej, ban im katkum kaba la kren bad ban leh ban kam ha kata ka rukom ba u briew u dei ruh ban kloi ban

shah pynshitom, ban phlei snam bad ban ïap ruh namar kato kaei kaei kaba u sakhi bad u im. (Is 43:10,12; Lk. 24:48; Kam. 1:8,22; 5:32; I Pt. 5:1). Kum u Nongïathuhlypa bad u Nongïalap, u Ïoannis u la leh lut ïa kine kiei kiei. Bad u la leh ïa kine kiei kiei baroh khnang ba ka KTIEN U BLEI (Ha ka Grik "HO LOGOS TU THE-U) kan paw pyrthei bad kan trei-kam. Kine ki kyntien ki wan na ki kyntien Hebru "Dabar Yawe" bad ki mut u Blei hi, Uba leh ba kam bad shim bynta ha ki jingjia histori jong u khunbynriew bad jong u paid Israel khamtam eh; u Blei hi da lade, Uba leh Uba kam na ka bynta ka jingbha ka longbriew manbriew jong ngi. Ha ka Jutang Bathymmai, kane ka "Dabar Yawe" ha ka Hebru, ka "Ho Logos" ha ka Grik bad "Ka Ktien u Blei" ha ka Khasi, ka thew ïa u Blei hi, Uba paw ha ka doh ka snam jong ngi, ha U Jisu Khrist Te u Ïoannis u sakhi, u pynbna bad u ïalap ïa u Jisu Khrist da ka ktien, ka jingim, ki kam bad ka jingshah-shitom jong u.

(ii) BAD KA JINGSHISHA BA LA PYNPAW DA U JISU KHRIST (Ha ka Grik "Tin martirian 'Isu Khristu")

U Ïoannis um pat sngewhun tang ban shu ong ba u la sakhi, u la pyn bna paitbah ïa u Jisu Khrist bad u la shahshitom na ka bynta jong U U kwah ban batai shuh-shuh khnang ba ngin sngewthuh shai-kdar ïa ka jingmut jong u. Hangne ka paw shai ba kane ka Jingpynpaw ka wan na u Blei lyngba u Jisu Khrist, hynrei u Blei u la rai ba u briew ruh u dei ban ïadon kti lem ha kane ka kambah kamsan jong U. U Blei u lah ban leh ïa kiei kiei baroh da lade. Um donkam ïa ngi da lei-lei ruh. Hynrei ha ka saiñdur bamaïan jong U, U da kwah, U da thrang hirhir ba ma-ngi ki briew ruh ngin ïa ïoh bynta lem bad U. Da kane, u Ïoannis u kwah ban kdew katno u Blei u ñiewkor ïa u, haduh ba U la pynlong ïa u "KA ATIAR" bakyrpang ha kane ka pyrthei.

Kum ka berb "martireo" ha ka Grik, kane ka kyntien "Martiria" ruh ka kit jingmut haduh katta katta. Dei na kine ki kyntien keiñ ba ngi ïoh ïa ki kyntien "Martir" bad "Ban ïap martir". Bad ban "ïap martir" ka mut ban aiti ïa la ka jingim ban pynshisha bad ban pynskhem ïa kaei kaei ba u briew u ngeit skhem, u ïalap

bad u pynphriang. Te ka "Jinglong-martir" ka mut ka jingim bad ki kam jong u briew uba aiti lut ïa lade haduh ka jingïap rub. Bad u briew u leh kumne ban pyni shynna ïa kaei kaei kaba u da ngeit ha ka long kaba shisha bad kaba dei. Kane ka dei kata ka "SAKHI" ne ka "JINGAI SAKHI", kaba ngi shem ha ki Jynthoh jong ka Jutang Bathymmai bad ka Balang hyndai. Ka dei ka kam kaba khraw tam bad kaba donburom tam ha ka jingim jong u briew.

Mynta na ki radbah baroh jong u Blei, dei u Jisu Khrist Uba la ai shynna ïa kane ka "SAKHI" kaba ïadei bad u Blei bad ka saiñdur jong U na ka bynta u khunbynriew. Bad U la leh ïa kane da ka jingim jong U, da ka ktien bad ka jinghikai jong U, da ki kam bapher bapher jong U, da ka jingshah-shitom bad jingïap jong U halor ka Diengphna bad da ka jingmih-pat jong U na ka jingïap. Da kaba leh kumne U la pynmynta bad U la pynpaw ha u khunbynriew ïa u Blei Nongbuh Nongthaw, u Blei Najrong Natbai, Uba trei-kam ha kane ka histori jong ngi ban pynim ïa ki briew ba U la thaw ha ka dur ka dar lajong. Kane keiñ ka dei kata ka "MARTIRIA", ka "SAKHI NE JINGAI SAKHI" jong u Jisu Khrist, u Nongpynim jong ngi. Bad u Ïoannis jong ka Kitab Jingpynpaw, ha ka pali jong u katkum ka saiñdur jong u Blei, u la sakhi, u la pynbna bad u la pynpaw shynna ïa kane ka SAKHI jong u Jisu Khrist da ka jingim, ka ktien, ki kam bad ki jingshah-shitom jong u lem bad kiwei pat ki para Khristan ha kata ka por. Kata ka mut, u la durïap bad imsngi ban pynbna bad pynphriang ïa ka Khubor Babha, kaba kynthup ïa kiei kiei baroh ba u Blei u la leh bad U la pynpaw ha ka Hok katkum ka Hukum, kumba ong ki Longshuwa jong ngi, kaba long ka Jingshisha jingblei, ha kaba ym don ei ei kabym thikna ne kaba artatien. Te ma-ngi ruh ngi la ring jingmut ïa kane ka kyntien "Martiria" sha ka Khasi da kine ki kyntien "Ïa ka jingshisha ba la pynpaw da u Jisu Khrist". Ka Jingshisha, namarkata ka thew ïa ka saiñdur bapynim jong u Blei, kaba la urlong pura bad janai ha u Jisu Khrist.

(iii) U LA ÏATHUH LUT KAT KABA U LA ÏOHI (Ha ka Grik "Hosa iden")

Hangne u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw u ong

ba u la khanatang lut ïa kiei kiei baroh kiba u la ïohi khlem buhrieh eiei ruh em. U la ïathuh lut bad u la kren shai shaphang kiei kiei baroh kiba u la ïohi bad u la mad da lade hi Ki dei ki jingjia histori suda, kiba la urlong ha kane ka sla pyrthei ha Asia Minor bad ha ka pyrthei, wat la u la thoh ïa kine kiei kiei ha ki dak ki shin, ha ki dur-pharshi jong ki 'riewhyndai, ki lum ki wah, ki mrad ki mreng, ki nombor, ki jingïohi-paw, ki angel bad kumta ter-ter.

Mynta ki mih ar tylli ki jingkylli : Hato kine ki jingïohi-paw ki dei baroh kiba la wan na u Blei ne ki lah ruh ban long tang ka jingmut-dur bad jingïohi-rngai jong u briew ha ka jingmut jingpyrkhat jong u? Bad kiei kita ki jingjia histori ? Mynno ki la jia bad dano la pynurlong ïa ki.?

Ym lah ban artatien ba na kine ki jingïohi-paw, ki don khlempep kito kiba la wan na u Blei hi. U Blei u lah ban leh ïa kane lada U mon. Ka shong baroh ha ka mon jong U. Hynrei lada jia ba don ki jingïohi-paw ïa kiba la mutdur da u briew kum ki jingïohi-rngai, kam pynduna eiei ïa ka jingkordor jong kane ka Kitab bad kam ktah eiei ïa ka jingshisha ba u Ïoannis u kwah ban pynpaw, namarba kine ki jingïohi-paw ruh ki lah ban long ki dak ki shin bad ki dur-pharshi. Te ki don ki 'riewstad kiba ong ba ka Dewlynnong Patmos bad ka jingshah-pynryngkangpar jong u Ïoannis ki lah ban long ki dak ki shin bad ki dur-pharshi jong ka shemlanot ki Khristan bad ki lah ruh ban long ki jingjia histori. Ka daw ka long ba ma-ngi, kiba im mynta, ngi la jah ïa u shabi, kumban shu ong noh, jong kane ka paki dulan, ba ngi khot ka Jingpynpaw, bad kumta ngim don lad shuh ban plie ïa ka khyrdop heh ban rung bad ban ïohi lut ïa kiei kiei kiba don ha ka. Baroh ki 'riewstad ki ong ba ki para Khristan jong u Ïoannis ki la ïoh ïa une u shabi na u hi bad kumta ki ïohi lut, ki tip lut ïa kiei kiei kiba don ha kane ka Kitab Jingpynpaw, katba ma-ngi pat ngi lah ban jngoh tang na ki katto katne ki jynkhang-ït bad ki thliew ha ka kynroh jong kane ka paki dulan. La katta ruh, ngi dang lah hi ban pynpait ïa kine ki jynkhang-ït bad ban rung shapoh, khamtam eh lada ngi tip ïa ka por, ha kaba kito kiei kiei, ïa kiba la thoh ha ka Kitab Jingpyn-

paw, ki la jia ba ka histori, bad ngi lah ban tip ïa kane na ka khanapateng, kaba don ar tylli ki tyllong: ka tyllong ki Nongthoh bad ki Kpa Balang bad ka tyllong jong ka Kitab Jingpynpaw hi.

Baroh ki 'riewstad ki kubur ba ka don ka khanapateng na ki Nongthoh bad ki Kpa Balang hyndai, ka khanapateng kaba ong ba ïa u Ïoannis la pynryngkangpar sha ka Dewlynnong Patmos (1) ha ka per jong u Patsha Domishian jong ka Hima-bah Roman, ba ha Patmos u la ïoh ïa kito ki jingïohi-paw bad ynda u la leitphai sha Ephesus u la thoh ïa ki ha ka kot. Kumne ki iathuh ki Kpa Balang kum u Jeronimus Bakhuid, u Victorinus bad u Eusebius, u nongthoh histori. Baroh ki ïaban tyngeh ba ïa u Ïoannis la pynryngkangpar ba une u Patsha byinman sha ki par-nar jong ka Dewlynnong Patmos ban pyntrei jubor ïa u kum u mraw. Tang ha kane kawei kim ïamir: ym lah ban ong la u Ïoannis u la thoh ïa kane ka Kitad Jingpynpaw ha Patmos hi ne ha ka shnong Ephesus hadien ne shuwa ka jingïap u Patsha Domishian. Te lah ban ring jingmut ba la thoh ïa kane ka Kitab ha kum ka snem 95 HK, ha ki snem ba ka Balang ka la shah pynshitom jur na ka byrta ka Jingngeit ha u Jisu Khrist kum u Blei bad u Nongpynim.

Ka tyllong kaba ar jong kane ka khanapateng ka dei ka Kitab Jingpynpaw hi, kaba pyrshah haduh katta katta ïa ka Hima-bah Roman bad ïa ki Patsha jong ka, katba ki Kitab bapher bapher jong ka Khubor Babha, ki Kam jong ki Apostol bad ki Shithi jong u Paulus bad u Petrus ki ïaroh bad burom ïa ka Sorkar Roman, ïa ki Patsha, ïa ki Lat bad kiwei kiwei ki nongsynshar. U Jisu Khrist ruh um ju kren eiei pyrshah ka Hima-bah Roman bad U ithuh ïa ki hok u Patsha da kaba ong, "Te to siew ha u Kaisar ïa ka jong u Kaisar. (Mt. 22:21)". Haba peit

---

1. Ka Patmos ka dei ka dewlynnong maw ha ki thain Sporades ha ka Duriaw Aegean. Kam da jngai than eh na ka rud duriaw sepngi jong ka Asia Minor bad ka leng marpyrshah ka Miletus hyndai. Kam da heh than eh, ka don tang 16 sq mer bad ki briew kiba shong imat kim da palat ïa ka saw ne san hajar ngut Haduh mynta ka dang don kata ka Krem jong ka Jingpynpaw, ha kaba, katkum ka parom, u Ïoannis u la ïoh ïa kito ki jingïohi-paw. Ka don ruh kawei ka ïingriewniam, ka St John Monastery, ïa kaba la tei imat ha ka spah snem kaba khatwei HK.

kyllum, ka Sorkar Roman bad ki Patsha kim shym banbeiñ ïa ki Ju, khamtam eh ha ka liang jong ka Niam. Ym tang kata, lah ban ong ba ka Balang hyndai ka la ïoh lad ban imsuk bad ban phriang hapoh ka Hima-bah Roman. Ka jingwit ka la wan bunsien na ki Ju pynban bad kiwei pat ki nongshun, hynrei ym na ka Sorkar Roman. Katno sien shuh u Paulus Bakhuid u la ïoh jingïada na ki nongsynshar Roman. Dei na kane ka daw ba u Paulus u la sngewsarong haduh katta katta ban long u trai ri Roman (Kam 16:37) Nangta ban lait na ki Ju, u Paulus u apil sha u Kaisar (Kam 25:10-12). Ha Ephesus bad ha Jerusalem, dei ki ophisar Roman kiba la pyllait-im ïa u Paulus (Kam 19:13 41;22:30-40) Ha Korinth lei-lei u Paulus un jin da la shah pynïap lada um shym don u Lat Roman, u Gallio (Kam 18:1-7). Arsien u Paulus Bakhuid u ïaroh sngewsarong ïa u Patsha Roman, ïa ka Sorkar jong u bad imat u ngeit ruh ba dei ka bor-bah jong ka Hima Roman kaba khanglad ïa u Bymman ban pynkulmar ïa ka pyrthei (Rom. 13:1-7; II Thes. 2:7). Te haba bishar kyllum, ka Hima-bah Roman, ki Patsha bad ki ophisar jong ka ki la ïarap bad ïada ïa ka Balang bad ïa ki nongtrei jong ka la kumno kumno haduh ka snem 60 HK. Bad ka Balang ruh ka la burom ïa ka Hima-bah Roman, ïa ki Patsha bad ki ophisar, namarba hapoh ka jingsynshar jong ki ka imlang sahlang ka la suk la saiñ, ka la shngaiñ ka leit ka wan namarba ki Roman ki la tei ki surok-bah bad ki la ïada ïa ki, ki nonglute-duriaw kim don shuh bad ka jingsuk ka la ai lad ïa ki briew ban kiew irat ha ka longbriew manbriew, katkum ka por.

Hynrei ha ka Kitab Jingpynpaw ka Hima-bah Roman ka dei kaba sniew tam bad ka dawa ba ki briew kin isih ïa ka. Ka Nongbah Rom lei-lei ka dei ka Babilon, kaba mane blei-thaw, kaba long ka kmie-bah ki nuti bad ki dakaid, kaba thrang ïa ka snam jong ki Khristan bad kaba kwah ban pynduh jait ïa ki. Bad ha kane ka kampap-kamsang, u Patsha bad ki ophisar baroh ki ïadon kti lang. Te ym don jingkyrmen eiei shuh na ka bynta ka Nongbah Rom bad ka Hima-bah jong ka. Dei ban pynjot thiaw ïa ki. Kim dawa shuh ban sah ha kane ka pyrthei

Ki 'riewstad mynta ki kylli, "Balei kane ka jingkylla

ha ka jingïadei jong ka Balang bad ka Rom bad ka Hima-bah jong ka ?". Baroh ki jubab ba kane ka la mih na ka-wei ka jingsniew : Ka Jingmane-blei ïa u Kaisar. Ki Khristan kim lah shah ïa kane ka Pap, kaba khraw tam bad kaba sniew tam. Na ka daw jong ka jingmane-blei ïa u Kaisar, ka Rom bad ka Hima-bah jong ka ki la kylla long kiba isih tam ha ka pyrthei. Te khnang ban sngew-thuh bha ïa kane, ngim banse ban phai sha ka histori na-duh ka por u Patsha Augustus, uba ha ka por synshar jong u la kha ïa u Jisu Khrist ha Bethlehem na ka Maria 'Theisotti'.

U Patsha Augustus (31 SK-14 HK). Ki nongthoh histori ki ong ba la kha ïa u Gaius Octavius ha kum ka snem 63 SK. U la long uwei na ki pyrsa u Julius Kaisar. U kpa jong u u la ïap haba u dang don tang saw snem ka ryta. Dei ka kmierad jong u, ka Julia, kaba la pyn-heh pynsan bad kaba la pynnang pynstad ïa u. U la long u khynnah uba nep jingmut bad uba don sap. U kñi jong u u Julius Kaisar u la ïohi ïa kane bad u la ai lad shuh-shuh ïa u ban kiew irat. Namarba u Julius Kai-sar um don khun, u la tiengkhun ïa une u samla bad la nam ïa u u Gaius Julius Kaisar Octavianus. Hadien ka jingshah pynïap jong u Julius Kaisar, u la synshar ïa ka Hima-bah Roman lem bad u Lepidus bad u Anthony da kaba jop ïa u Cassius bad u Brutus ha ka madan thma jong ka Philippi. Bad hadien ka jingjop jong u ïa u An-thony bad ka Cleopatra ha Actium ha ka snem 31, u la long u kynrad jong ka Hima baroh kawei bad u la syn-shar hok bad ka Hima ka la lah ban imsuk imsaiñ.

Hooid, ka Hima ka la lah ban imsuk imsaiñ namar-ba une u Gaius Julius Kaisar Octavianus u la long u briew uba stad bad uba shemphang. Ki briew ki la kmen haduh bym lah ong shuh, namarba shuwa ka jingwan jong u kum u nongsynshar, ki paitbah ka Hima Roman ki la jynjar sat, ki shah lehbeiñ, ki la shah tuh ha ki shi-pai, kiba la knieh ïa ki khyndew ki shyiap jong ki bad da-wa khajna na ki. Lah ban ong ba ka Hima Roman, kaba long ruh ha kata ka por kum ka pyrthei, ka la ngat ha ka shemlanot bad ki briew ki la khmih lynti ïa ka jingpyllait im. Ki la ïa-ong ba tang u Blei hi, Uba lah ban pyllait ïa ki na ka shemlanot bad ka jynjar sat. Te kum ban shu

ong noh, ki la khmih lynti ba un wan u Blei Uban pyllait ïa ki Bad dei ha kane ka por bad ka ïa ba u la wan mih une u nongsynshar uba bha bad uba imsngi ïa ka jingbha jong u babun u balang Dei ha kane ka khep ba ynda u la leitphai sha Rom na Ijip hadien ba u la jop thiaw ïa u Anthony ha Actium, ka Senet (Senatus ha ka Latin), ka kynhun jong ki tymmen ki san kiba synshar ïa ka Nongbah Rom, ki la ai nam ïa u "Augustus", kaba mut "U Badonburom", ba ka snem 27 HK. U dawa da shisha ïa kane ka nam da ki kam jong u. Ki briew ka Hima ki la suk; ym don shuh ki thma poh-ïing, la kut ka kulmar, ka tieng bad ka syier bad la khang ïa ka Tempyl u blei Janus, u blei ka thma, namarba ym shym donkam shuh ïa une u blei. U la pyrshang ban burom ïa ki hok jong ki briew. Na ka daw jong kane ka jingkmen, ka jingsuk bad ka jingsngewtynnat, ki paitbah ki la ñiewburom ïa u haduh ba ki la pyrkhat ba u dei u blei. Ar ngut na ki myllung bapawnam ka pyrthei ki la nam "blei" ïa u: u Vergil bad u Horatius. Ha kawei na ki phawar jong u, u Vergil ha ka dur-pharshi jong u Tityrus, u ruwai kumne hadien ba u la ïoh biang ïa la ki lyngkha ki risai ba u la shah kmeh bad kumta u la ïoh ban im suk im saiñ ;

"O Meliboee,deus nobis haec otia fecit,
Namque erit ille mihi semper deus, illius aram
Saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus."

Kata ka ka mut "O Meliboeus, dei u blei uba la ai kane ka suk ka saiñ;

Hooid, un sa long barabor u blei jong
nga bad bunsien u 'langbrot ba dang
lung na ki sem langbrot jong ngi un
pjiar snam halor ka duwan jong u".
(Eclo. 1, 6-8)

Na kine ki laiñ jong u Vergil ka shai-kdar ba u paitbah da lade hi khlem kano kano ka jingpynbor u la sdang ban mane-blei ïa u Patsha Augustus, kum ka jingsngewnguh ba u la wallam ka suk ka saiñ ha ka pyrthei. Hynrei ha ka Nongbah Rom hi, um shym shah ba kin maneblei ïa u bad um shym pdiang ïa ka nam-blei. Hynrei shabar jong ka Nongbah Rom bad khamtam eh ha ki Jylla u la shah ba kin mane ïa ka syrngiew jong u (genius),

ïa kaba la mane lang ba-i ka blei Roma. Te wat lada ïa u Patsha hi ym shym mane kum u blei, ïa ka blei Roma, kata ka Nongbah Rom hi, la mane blei da ki snem shuwa ka jinglong Patsha jong u Augustus. La mane blei ïa ka Nongbah, namarba, haba peit kyllum, ka jingsynshar ki Roman ka kham bha ban ïa ka rukom synshar jong kiwei pat ki syiem. Ki briew ha ki Jylla ki la kham suk shibun. Bad ïa kane ka suk ka saiñ ki briew la nam ha ki kot ki sla ka "Pax" Romana", kata, ka suk ka saiñ hapoh ka jingsynshar ki Roman. Ki 'riewstad ki ong ba ha ka shnong Smyrna, ha Asia Minor, la mane ïa ka blei Roma naduh ka snem 190 ha kawei ka ïingmane ba ki paitbah hi ki la tei. Bad kane suki ka la pynpyrkhat ïa ki paitbah ba ka blei Roma ka paw ha ka doh ka snam ha u Patsha u-ba im bad uba synshar. Bad kumta kane ka rukom pyrkhat ka la ïalam ïa ki ban mane-blei pat ïa u briew uba im: u Patsha hi.

Ha ka jingshisha, kane ka mane-blei ïa u Patsha ka la sdang, ym tang na u Augustus, hynrei na u kñi jong u hi, u Julius Kaisar. Hadien ba u Cassius, u Brutus bad ki paralok jong ki ki la pynïap ïa u Julius Kaisar namar ki kam ba bha jong u Julius Kaisar hi, ki paitbah ki la sdang ban mane-blei ïa u lem bad ka blei Roma. Kane ka la jia khamtam eh ha ki Jylla jong ka Hima Roman shabar jong ka Nongbah Rom Kum ha ka snem 29, u Augsustus u la ai jingbit ïa ki paitbah jong ka Asia Minor bad ka Bithynia ban tei ïingmane bad ban mane-blei ïa u Julius Kaisar bad ïa ka blei Roma. Ki trai-ri Roman ki shongshit bha ban mane-blei ha kane ka rukom, kata ïa u Julius Kaisar bad ïa ka blei Roma. Hynrei ïa ki trai-ri Roman hi u Augustus um shym shah ban mane-blei ïa u. Ïa kiwei pat kibym dei ki trai-ri Roman, u la shah mane ïa ka syrngiew jong u lem bad ka blei Roma. Palat na kane, u Augustus um shym leh eiei ha kane ka liang. Um shym pynbor ïa ki briew ban mane-blei ïa u Hynrei haba ki paidbah hi ki kwah, um shym adong tyngeh, hynrei u la shah ba kin leh katba ki mon.

U Patsha Augustus u la khlad noh ha kum ka snem 14 HK hapdeng ka jingieid, jingburom bad jingsngewnguh na ka liang ki paitbah jong ka Hima. U la khlad

noh ha ka burom ka ijot da shisha. Bad hadien jong u la mih pli pat da u Tiberius (14-37 HK).

Ïa u Tiberius Claudius Nero la kha ha kum ka snem 42 SK. U Patsha Augustus u la tingkhun ïa u bad kumta u la long Patsha hadien jong u ha ka sem 14 HK bad u la synshar haduh ka snem 37. Dei ha ka por jong u ba u Ïoannis Baptist bad u Trai jong ngi u Jisu Khrist ki la sdang ban trei-kam paitbah (Lk. 3:1). Dei ha ka por jong u ruh ba u Pontius Pilatus u la synshar ïa ka Palestina ; dei ha ka por jong u ba la sahnarphna ïa u Trai jong ngi u Jisu Khrist.

Haba sdang, une u Patsha u la pyni ba u long uba bha bad ki paitbah ki la sngewtynnat shibun. Hapoh ka jingsynshar jong u, ki ophisar bad kiwei pat ki nongsynshar kim shym ïoh lad ban lehbeiñ ïa ki paitbah. Tang shu tip ba ki leh kumta, um ju pep ban pynshitom jur ïa ki. Haba peit na kane ka liang u la long u briew uba bha. Na ka liang ka mane blei ïa u Patsha, ma-u um da mon eh haduh katta katta. Ha kajuh ka por um shym lah ban khang, namarba ki paitbah hi ki kwah bad kumta ngi shem ba ha ka tyngka jong u la thoh ïa kine ki kyntien "Tiberius, Divi Augusti filius", kata ka mut "U Tiberius, u khun jong u blei Augustus" Ka dei kane ka tyngka ba ki Ju ki la ai ha u Jisu ban ïathuh shai lada ka bit ne em ban siew khajna ha u Kaisar. Ym tang katta, um shym sngewtynnat ba ki paitbah kin tei ki ïingmane ha u kum u blei bad u la adong ruh ba ym bit ban thung ki lyngdohsohblei ban lehniam lehrukom ha u. Um shym kwah da lei-lei ruh ba ki briew kin nam blei ïa u. Hynrei imat ki paitbah kim shym kohnguh. Na kane ngi lah ban ring jingmut ba, nalor ka mane-blei ïa u Patsha bad ïa ka blei Roma, ki paitbah, khamtam eh ha ki Jylla, ki la thung ïa ki Lyngdoh-sohblei ban pyndep ïa kane ka kam. Bad khnang ba kane ka mane-blei ïa u Patsha bad ka blei Roma kan ïaid beit bha, ki la pynmih ki kynja Jylla-niam bad ki Shnat-niam bad ïa ki Lyngdoh-sohblei, kiba trei ïa kane ka kam, la burom bad ñiewkor da baroh. Bad, kumba ngin sa ïohi, kine ki Lyngdoh-sohblei bad ki kynhun jong ki ki la shongshit bha ha kane ka mane-blei ïa u Patsha bad ïa ka blei Roma, namarba ki la ïoh ka burom ka ijot bad ka lad ka lynti ban ïoh ka bam ka sa, ka

kup ka sem bad bun kiwei pat kiei kiei. Ka la long ka kam kaba myntoi ïa ki nadong shadong.

Hadien u Patsha Tiberius, la wan u Patsha Caligula, ïa uba la kha ha kum ka snem 12 HK na u Germanicus bad ka Agrippina, ka khunmiaw u Patsha Augustus. U la kiew khet ha ka snem 37 hi tang shu khlad noh u Tiberius.

Wat lada u Caligula Caius Kaisar u la don ka mynsiem sngewbeh bad sngew hangamei bad i kumba u king khlieh, hynrei ha kaba sdang u la leh bha bad ki paitbah kila sngewtynnat ïa u. Imat shipor u la lah ban buhrieh ïa la ka jinglong khyllah Hynrei um shym lah, ka la paw penryngkew. U la pyni ba u dei u mrad uba runar bad uba snar, ubym pyrwa eiei ban pynryngkangpar ïa ki briew khlem daw ruh bad wat ban pyniap beiñ ïa ki. Um shym pyrwa ban tuh ban lute, ban pynbeh ïa ki khajna. U la long ruh uba awria. La ong ba um shym lehraiñ ban doh ïa ki nuti ha lynti ha syngkien bad ka pakï dulan jong u ka la dap smam da kine ki kynthei dakaid na surok.

Kane ka jinglong lamwir jong u Caligula ka nang paw shuh-shuh haba u la pynbna paitbah ba u dei u blei bad u la dawa ba ki briew kin mane-blei ïa u bad ban pynkup ïa u da ki nam bad ki kyrteng-blei. U la pynbor wat ïa ki Ju ban mane-blei ïa u. Ha ka jingshisha ki Ju ki la ju long barabor kiba laitluid ha ka ka liang ka niam. Hynrei u Caligula um shym kynmaw shuh ïa kane bad u la kwah ba kin mane blei ïa u ha ka Tempyl jong ki ha Jerusalem, da kaba hukum ban pynïeng ïa u dur-mot jong u hapoh ka Tempyl hi. Ki Ju ki la pyrshah ïa kane, hynrei u Caligula um patiaw. Donbok ba u Petronius, u Lat jong ka Syrïa, u la pynpulom ïa kane ka jingthmu jong u, bad shen hadien u la shah pynïap ha u Cassius Chaerea ha ka 24 tarik u Kyllalyngkot 41. Kane ka dei ka sien kaba nyngkong ha kaba la hukum da u Patsha bad da ka Sorkar Roman ban mane-blei ïa u Patsha, uba dang im ha ka doh bad ka snam, bad ïa ka blei Roma.

Ïa u Caligula la mih pli da u Tiberius Claudius Drusus, ïa uba la kha ha Lugdunum (ka Lyons bamynta) ha kum ka snem 10 SK. U dei u pyrsa jong u Patsha Tiber-

ius. Na kane ka daw, la nam ruh ïa u u Tiberius Claudius Drusu Nero. Hynrei ha ka histori la tip ïa u kum u Patsha Claudius(41-54). U la synshar 13 snem ei ei.La ong ba u la long u briew uba pang, uba lam-dkoh, lamïapshiliang bad tiengbiej ruh. Hynrei kumno re kumno tang shu ïap u Caligula, ki shipai ki la jied ïa u kum u Patsha bad ka Senet ka la kubur namarba ym banse. Kum u nongsynshar um shym long u briew uba khlaiñ ka jingmut jingpyrkhat. U la shah ïalam ha ki jingkwah-kai jong ki saw ngut ki kurim jong u, bad wat ki mraw, kiba la ïoh jinglaitluid, ki la pynlong masi samkhmut ïa u. Ka tnga balai jong u, ka Messalina, ka la long ka briew kaba dakaid bad kaba awria haduh katta katta ba ym banse ban shu pynïap noh hi ïa ka ha ka snem 48. Hynrei kum u nongsynshar u la imsngi ïa ka jingïaid beit ka synshar ka khadar ha ki liang baroh. Da ka jingai jingbit jong ka Senet, u la ïapoikha bad la ka pyrsa, ka Agrippina. Namarba um don khun shynrang, u la tingkhun ïa u Lucius Domitius Ahenobarbus Nero, uba la ïapoikha bad ka Octavia, ka khun jong u Patsha Claudius na ka Messalina. Ha kawei ka sngi ka Agrippina, ka pyrsa bad ka kurim jong u, ka la buh bih ha ka jyntah-tit. U Claudius u la bam bad u la ïap. U la leh katto katne ki kam kiba la ktah bha ïa ka histori ha ka Hima-bah Roman, kum ka jingtingkhun ïa u Lucius Domitius Ahenobarbus Nero bad ka jingbeh beiñ ïa ki Khristan Ju na Rom na ka daw ka jingleh kulmar jong ki Ju pyrshah ki Khristan (Kam 18:1-2).

Lait noh na kane ka jingbehbeiñ ïa ki Khristan na Rom, kumba ngi la kdew haneng, u Patsha Claudius, na ka liang ka niam, um shym leh eiei kaba lah ban pynsngewsih ïa ki raïot jong u. Ha ka jingshisha um shym kubur ïa ki jynleh balamwir jong u Caligula bad u la pyrshang ban pynduh pyndam ïa ki katba u lah ei. U ïaroh ïa ki Ju ha Alexandria, kibym shym mon satia ban nam ïa u Patsha kum u blei bad ban mane ïa u. U la shah ïa ki Ju ban mane-blei katkum ki riti ki dustur jong ki. Ym tang kata, u la pynrem ruh ïa kito kiba kwah ban thung ïa ki lyngdoh-sohblei ban lehniam lehrukom ïa u kum u blei. Um kwah ba ki briew kin tei ki ïingmane na ka bynta jong u bad um mon satia ba un don u Lyng-

dohsad ban pynïaid ïa ki kam. U la leh kumne namarba um shym kwah ban pynsniew ïa la ki khun ki hajar bad ïa ki raïot ha ka Hima jong u. Hynrei kane ka kampap, shisien ba ka la sdang, kumba ngi la ïohi kam sangeh shuh. Wat lada u Patsha Claudius um shym mon ïa kane ka jingmane-blei ïa ki Patsha, ki raïot, ha ki Jylla, ki ïalleh ki bad kumta ki Patsha, kiba bud, ki la lah ban shim ïa kane ka kabu ksiar ban pynskhem ïa la ka khet bad ban ïoh jingmyntoi ruh.

Te tang shu ïap u Claudius ha ka snem 37 HK, u la mih pli u Lucius Domitius Ahenobarbus Nero, u khuntïng jong u Claudius Une u Nero u la shah ba ki briew kin khot blei ïa u, wat lada ma-u hi um da ñiewkor eh ïa kane ka nam. Hynrei um shym pyrshah ïa ka kumba la leh u Patsha Claudius. Bad sniewbok shuh shuh ba ki jingjia ha ka por jong u ki la kum ïalam ïa u ban pyndonkam ïa kane ka nam ban da rapjot ïa kiwei pat ki kampap.

Namarba u Nero u dei u briew uba awria ruh, u la phet na ka Octavia, ka tnga jong u bad u la ïashong bad ka Acte, ka mraw kaba la ïoh ïa la ka jinglaitluid bad nangta sniew bok shuh-shuh ba u la ïashong ruh bad ka Poppaea Sabina, ka kynthei Ju, ka kurim-hok u Otho, u paralok jong u. U Nero u la pyni ba u dei u briew uba sniew jinglong da kaba pynïap beiñ ïa la ka kmie, ka Agrippina ha kum ka snem 59. Kane ka jingsniew mynsiem jong u ka la nang jur nang jur haduh ba u la poi shaduh u pud ban thang ïa ka Nongbah Rom bad katba ka Nongbah ka nang ing, u la ruwai bad u la tem jyntem halor tnum ïing jong u. Ki paitbah ki la suba ba u la leh ïa kane. U Nero u la wad lad ban da rapjot ïa lade bad u la kynnoh ïa ki Khristan bad imat da ka jingkyntu jong ka Poppaea, u la raï ban pynshitom-beiñ ïa ki har-rukom. La tuid ka snam ki Khristan ha ka Nongbah Rom bad la kynnoh ba ki-dei ki nongshun jong ka Hima Nangta kane ka jingjia basngewsih kthang ka la ai lad ïa ki nongmane-blei ïa u Patsha bad ïa ka blei Roma ban shim kabu bad ban pynshitom ïa ki Khristan kum ki haramnimok. Kane ka kabu ksiar ka la trei-kam da shisha na ki daw ba ngin kdew mynta hangne harum.

Ha kawei ka liang, u Patsha Nero, uba la synshar naduh ka snem 54 haduh 68 HK, u la phareb ba ki Khristan ki dei ki briew kjbym ieid-ri, ki nongshetkylla bad kumta ki la thang ïa ka Nongbah Rom bad u la pynshitom ia ki haduh ba ki la satsyllang da shisha bad kim ju klet shuh ïa u bad ki la nam ïa u kum u nongbanbeiñ uba runar tam. Ka jingtieng-her ka la par ha ki thied snam jong ki Khristan, ki tang shu ïohsngew ïa ka kyrteng jong u. Ha ki Khristan hi u Nero u la long kum u 'suidbah-suidsan ba, wat ynda u la ïap ruh, ka la don ka jingsngew ba imat un im biang bad un wan ban pynshitom ïa ki ha ka dur uta ïa uba ki khot u "Nero Redivivus", kata, u Nero uban im biang. Khnang ban tap eitmiaw shuh shuh ïa ka jinglamler jong u, u Nero u la shim kabu ruh ha ka jingkyntait jong ki Khristan ban mane-blei ïa u bad ïa ka blei Roma, ban pynshitom shuh-shuh ïa ki wat lada ma-u um shym ngeit haduh katta katta ba u dei u blei.

Na kawei pat ka liang, ki Buaid-mane-blei ïa u Patsha bad ïa ka blei Roma, khamtam eh ha ki Jylla shabar jong ka Nongbah Rom, ki la kynnoh ba ki Khristan ki pyrshah ïa ka Hima, ba ki haramnimok, ba ki shetkylla ïa ka ri namarba ki kyrngah barabor ban mane-blei ïa u Patsha bad ïa ka blei Roma. Kine ki bymman ki la poi sha kane ka rukom pyrkhat, namarba, ha kane ka por naduh u Augusutus, u Caligula bad u Nero, ka dak ka shin ba u briew u dei u trai-ri babha ne u raïot bakohnguh ka dei kane ka jingmane-blei ïa u Patsha Kaisar, kaba la long kum ka Niam salonsar jong ka Hima-bah baroh kawei. Te ban kyntait ïa kane ka Niam ka la long kum ka jingïaleh pyrshah ïa ka Hima, kum ka jingkhihwin bad ka jingharamnimok. Bad ki briew kiba pyrshah ïa ka Hima ki dawa ban shah pynshitom jur, wat ban shah pynïap ruh.

Kane ka rukom mane-blei ïa u Patsha ka la long ha kane ka dur: Shisien shi-snem baroh ki khun ki hajar bad ki raïot ki dei ban hajir hakhmat u ophisar jong ka Hima, ban ïeng hakhmat ka duwan ba la tei ha u Patsha bad ka blei Roma, ban shim khyndiat ka dhup, ban thang ïa ka halor ka duwan bad ban pyrta jam, "U Kaisar u dei u Trai Kynrad !" 'Tang katne ka mane-blei ïa u Patsha ka la dep, ym dawa eiei shuh, namarba da kaba leh kumne

bad da kine ki kyntien, ki briew ki phla ba ki dei ki khun ki hajar ki babha ne ki raïot kiba kohnguh Ynda dep kane ka mane-blei ïa u Patsha ki briew ki lah ban leit noh bad ban mane ïa kiwei ki blei jong ki katba ki mon. Kane ka mane-blei ïa u Kaisar kam khang ban mane ïa uno uno uwei pat u blei-thaw bad ban bud ïa kiwei pat ki niam ki rukom.

Bad ki Patsha ki kwah tang ïa kane, namarba, lada ki ki briew ki pdiang ïa u Kaisar kum u blei bad u trai kynrad, ka mut ba ka Hima ka skhem bad ka ïatylli kawei tawiar u Patsha. Te ka jingkwah jong ki Patsha ka long ban pynïatylli kawei ïa ki jaitbynriew bapher bapher hapoh ka Hima-bah Roman lyngba kane ka Niam mane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma. Ki Patsha Roman ki la sngewthuh ba ka Hima jong ki ka ïar bha bad ki jaitbynriew ki bun bad ki pher ha ki ktien ki thylliej, ha ki riti ki dustur bad ha ka niam ka rukom. Te kumno keiñ yn pynïatylli kawei ha ka rukom ka baskhem? Ym don kawei pat ka lad laitnoh kane ka Niam salonsar ha ka Hima: Ka mane-blei ïa u Kaisar. Ki n'geit ba kane ka lah ban ïateh song ïa ki jaitbynriew baroh jong ka Hima-bah, kan pynskhem ïa ka synshar ka khadar bad kan pyndonburom ïa u Patsha. Te kane ka mane-blei ïa u Kaisar kam da dei eh ka niam, hynrei ka kam Hima sima Uba pyrshah ïa kane ka kam hima, u pyrshah ïa ka Hima hi bad u la haramnimok bad kumta u dawa ban shah pynshitom bad wat ban shah pynïap ruh. Ka long malumala kum ka "Bujai Blang" ha ki hima u Hynñiewtrep. Da ka bujai blang ki khun ki hajar kim shim bynta eiei ha ka Niam ki Lyngdoh-synshar ne ki Syiem, hynrei ki pyni ba ki ïadon kti lang ha ka synshar ka khadar bad ki dang long ki khun ki hajar ka hima. Haba kim bujai blang shuh, ka mut ba ki la mih na ka hima bad ki la haramnimok. Te ka la long kumjuh ha ka jingïadei jong ka mane-blei ïa u Kaisar bad ki paitbah jong ka Hima-bah Roman. Kito kiba paw man ka snem hakhmat u ophisar, hakhmat ka duwan bad kiba thang khyndiat ka dhup bad kiba pyrta, U "Kaisar u dei u Trai Kynrad", ki dei ki khun ki hajar kiba bha bad ki raïot kiba kohnguh. Kito pat kiba kyntait ban leh ïa kane, ki pynpaw ba ki haramnimok, ki pyrshah ïa u Kaisar bad ki kwah ban

mìh na ka Hima; te kìm dei shuh ki khun ki hajar, bad lada ki dei ki raïot, ki la ïeng ban ïaleh pyrshah ïa u Patsha bad ïa ka Hima. Namarkata, dei ban pynshitom ïa ki katkum ka aiñ jong ka Hima, kaba dawa ba ki khun ki hajar kin ieid ïa ka bad ba ki raïot kin kohnguh ïa ka.

Ha kane ka khep, ki Khristan bapli ki la ngat ha ka apot-sepsngi. Ki kham ieid ma-ki ïa ka Hima ban ïa kiwei pat, hynrei ban thang dhup bad ban pyrta, "U Kaisar u dei u Trai Kynrad!" kim lah ban leh da lei-lei ruh em. Na ka bynta jong ki tang u Jisu u dei "U TRAI KYNRAD". Bad ban ong ba u Kaisar u dei u Trai Kynrad ka long ka jingmane ïa u blei-thaw bad ki Khristan kim lah ban mane ïa u blei-thaw Na kane ka daw, la ñiew ïa ki kum ki khun ki hajar kiba la haramnimok bad ki raïot kiba ïeng pyrshah ïa ka Hima. Na kane ngi lah ban sngewthuh katno ki la shashitom! Bun bah ki la shah pynïap, ki la shah thang-im, ki la shah bret ha ki sing, ki la shah khrai khlieh kum u Paulus Bakhuid. Ha kum kane ka khep, ki Khristan ki donkam ka jingpynshlur, ka jingïarap, ka jingpyntngen, ka jingkynpham ban ïaineh skhem ha la ka jingngeit da kaba kynwaw ba ha kawei ka sngi u Jisu Khrist un sa jop thiaw ïa kiei kiei baroh. Bad dei ha kane hi ka khep ba u Ïoannis, u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw, u la shim ïa la u khulom bad u la thoh ban ïarap, ban pyntngen bad ban pynskhem ïa ki Khristan jong ka Asia Minor ha la ka jingngeit, namarba dei ha Asia Minor ba imat kane ka jingshah-pynshitom ka jur bha. Ha kane ka Kitab Jingpynpaw u Patsha Nero u paw ha ki katto katne ki dur-pharshi, khamtam eh ha u nombor 666, uba mut "U Kaisar Nero".

U Blei da shisha u la pynshitom ïa u Kaisar Nero na ka bynta kine ki kampap jong u. Ha ka jingïaleh thma jong u bad ki Parthian u la rem, wat lada u la leit sha kito ki jaka da lade hi. Nangta ki la mih ki jingkulmar laiphew jait ha ka Hima bad ha ka Nongbah Rom; bad ka Senet ka la pynbna paitbah ba u Nero u dei u Nongshun jong ki Roman. Baroh ki la isih ïa u. U Nero hi u la sngewthuh ïa kane bad u la pynïap ïa lade ha kawei na ki ïingshuti shabar jong ka Nongbah Rom ha ka snem 68 HK.

Hadien ka jingïap u Nero, ki la mih lai ngut ki Patsha, kiba la synshar tang 18 bnai: u Galba, u Otho bad u Vitellius. Ha ka por ba synshar kine ki lai ngut ki Patsha (68-69), ka hima bad ka Nongbah Rom ki la dap da ki jingkulmar suda, da ki jingïaleh makynti hapdeng uwei u nongïalam bad uwei pat. Namar kine ki kynrum-kynram ha ka hima, kine ki Patsha kim shym ïoh por ban pynkhat ne imsngi ïa kane ka kam maneblei ïa ki Patsha. Ki la shu ieh kumba ka long bad kim shym pynshlur ne adong ïa ka. Namarkata, ki paitbah ki la ïaibteng hi da lade bad kane ka mane blei ïa u Patsha kam shym duh khamtam eh ha ki Jylla shabar jong ka Nongbah Rom, bad kumta, wat ha kane ka por jong kine ki lai ngut ki Patsha, ki Khristan ki la shahshitom ha ki bun ki Jylla ha Asia. Bad kane ka jingshah shitom ki Khristan kam shym sangeh wat hapoh ka jingsynshar u Patsha Vespasianus bad u khun jong u u Titus, kiba la shimti ïa ka synshar ka khadar hadien u Vitellius. Ki nongpule jong ngi ki kynmaw ba dei u Vespasianus, uba la sdang ban kerkut ïa ka Jerusalem, bad dei u Titus uba la pynjot thiaw ïa ka ha ka snem 70 HK. Kine ki ar ngut ki Patsha, u Vespasianus (67-79) bad u Titus (79-81) ki la long ki nongsynshar kiba bha bad kim shym imsngi ne pynlut por ha ka jingïadei bad kane ka mane-blei ïa ki Patsha. Hynrei kim shym ai hukum ban pynduh ïa ka. Te wat hapoh ka jingsynshar jong ki ruh, kane ka maneblei ïa ki Patsha ka la ïaid shaphrang, khamtam eh, kumba ngi la ong haneng, ha ki Jylla Asia. Hooid, ki Khristan kim shym shahshitom kum ha ka por u Nero, hynrei kim shym lait na ka jingshemlanot na ka daw ba kim ju kubur bad kim ju mynjur ban ong "U Kaisar u dei u Trai Kynrad".

Bad kyndit kynsan kane ka kupar-jot ki Khristan ka la khie ir kumba khie ka dingbah dingsan ha ka por ba ki khun u Hynñiewtrep ki thang ram ha ka por tlang! Tang shu ïap u Patsha Titus, la mih pli ïa u da u Titus Flavius Domitianus ha ka snem 81 HK, uba la synshar haduh ka snem 96. Une u Patsha ïa uba la ju bna kum u Domishian, u la jop bad palat liam ïa u Nero ha ka jingsnar mynsiem bad jingeh dohnud. Haba bishar na ki jyrnleh jynkam jong u, um ïapher shuh na u ksuid u khrei ha ka

dur briew Um ju kheiñ snep ïano ïano. U suba ïa baroh, u mut sniew ïa baroh Um ñiewkor eiei a ka Senet. Um ju sngew eiei ban pynphlei snam bad ban pynïap briew. Kum u Caligula, u Domishian u la pynbna blei ïa lade bad u la ngeit da shisha ba u long u blei bad da ka bor bad iktiar jong u kum u Patsha, u la hukum ïa ki khun ki hajar bad ïa ki raïot ban mane-blei ïa u bad u la leh ïa kane da ka jingtipbriew namarba um shym long uba lain king khlieh kum u Caligula. Te da ka jingtipbriew bad da ka mon shisha, u la pynlong aïñ, ïa kane ka mane-blei ïa u Patsha bad ïa ka blei Roma bad ïa kiwei pat ki blei-thaw barim jong ki Roman. U la pynbna paitbah da ki jynthoh bad ki sangot. ba kito baroh, kibym mane blei ïa u, ïa ka blei Roma bad ïa ki blei barim baroh, ki leh be-aïñ bad ki leh be-niam bad u la nam ïa ki kum kiba khlem-blei. U la pynmih ïa ka purwana, ka hukum bad ka aiñ ba ma-u u dei u blei. Te kawei na ki aiñ bad ki hukum ka Hima Roman ka dei ka jinglong-blei u Domishian Ki nongthoh histori ki ong ba u la hukum ïa ki lat baroh jong ka Jylla bad ïa ki ophisar ban sdang kumne ïa kano kano ka purwana sorkar, "U Domishian, u Trai Kynrad bad u blei jong ngi, u hukum ïa ki khun ki hajar bad ïa ki raïot . . ." U la hukum ba, haba ki briew ki kynduh ïa u ne ki wan jngoh ïa u, ki dei ban aikhublei ïa u kumne, "Ko Trai Kynrad bad ko blei !". Haba thoh eiei sha u, kine ki kyntien ki dei ban paw, lymda kumta la poi sha ka jynjar-sat. Shuh-shuh ki nongthoh histori ki khanatang ba u la hukum bá, haba u rung ha ka lympung thiatar, ki paitbah ki dei ban pyrta jam, "Ngi khublei ïa u Trai Kynrad bad ïa ka mahadei jong u !"

Baroh ki khun ki hajar bad ki raïot ki la kohnguh ïa kane ka hukum bad ka mane-blei ïa u Patsha ka la ïeng rasong bha. Hynrei ki Ju bad ki Khristan kim banse ban ïaleh pyrshah. Kim shym pdiang ïa u kum u blei bad kim shym mane ïa u. Kim ju pyrta, "U Domishian, u Kynrad bad u blei jong ngi !" Kim ju treh ban thang dhup ha ka duwan jong u. U Domishian u la tip ïa kane bad kumta u la pynshitom-bejñ ïa ki, khamtam eh ïa ki Khristan bad ka dei kane ka jingshah pynshitom ba ngi shem ha kane ka Kitab Jingpynpaw bad dei ha kane ka

por ba la pynryngkangpar ïa u Ïoannis sha Patmos bad dei ha kane ka por, ha kum ka snem 95, ba la thoh pyndep ïa ka Kitab Jingpynpaw, ïa kaba la sdang, la kumno kumno, naduh ka por jong u Patsha Nero. La thoh pyndep pura ïa ka Kitab Jingpynpaw ha kane ka por jong ka jingshah pynshitom bashyrkhei ha ki dak ki shin bad ha ki dur-pharshi, kumba ngi la batai haneng, khnang ba u Domishian bad ka Sorkar jong u kin nym sngewthuh. Hynrei ha ki Khristan u Ïoannis u la pynshai bad u la ai u shabi da uba ki lah ban plie bad ban ïohi ïa kiei kiei baroh ha kane ka paki dulan jong ka Kitab Jingpynpaw, bad kumta ki la ïoh jingpyntngen, ki la shlur bad ki la ïaineh ha ka jingngeit haduh ka jingïap namarba ki la ïohi shaikdar ba khatduh-khatwai u Jisu Khrist un sa jop thiaw ia ki nongshun jong U bad ïa ki bor baroh jong kane ka pyrthei. Haba peit na kane liang, kane ka dei kawei na ki "Kitba Deipor" jong ka Jutang Bathymmai. Khlem kane ka Kitab, lehse bun bah na ki Khristan kin jin da la kyllon ha kane ka jingïaleh bashyrkhei. Hynrei ki la donbok ba lyngba kane ka Kitab ki la tip kumno ban im, kumno ban ïaid ban ïeng, kumno ban kren ban khana bad ban leh ban kam ha kane ka khep bakordit da shisha.

Hynrei namarba ka Hok ka im bad ka Pap ka ïap, u Domishian u la shah pynshitom. U la shah pynïap ha ka paki dulan la jong bad hadien ka jingïap jong u, ka Senet ka la hukum ba dei ban pynduh pyndam ïa ki matti jong u baroh bad ban klet noh ïa u da kata kaba ki khot ha ka Latin ka "Damnatio Memoriae". Da kane ka Senet ka la kwah ban weng noh na ka jingmut bad jingpyrkhat jong ki briew ïa u Dmishian bad ïa ki jynleh jynkam jong u. Hynrei sniewbok ba kane ka hukum jong ka Senet kam shym lah trei-kam ha ka jingïadei bad kane ka mane-blei ïa u Patsha, namarba ka la nang ïaibteng bad bun bah ki Khristan ki la shah pynshitom bad ki la shah pynïap namar kane ka mane-blei ïa u Patsha Roman bad ïa ka blei Roma.

KA BYNTA III

Ha kane ka bynta kaba lai jong ka Maitphang, u Ïoannis u kwah ban pynbna pyrthei ïa ka jingmyntoi bad

ïa ka jingkyrkhu kyrdoh u Blei na ka bynta kito kiba pu-le paitbah, kiba shahshkor kum ka kynhun bad kiba pyn-long-kam ha ka jingim jong ki ïa ka khubor ba ka Kitab, Jingpynpaw ka ai ha ki. Kane ka bynta ka don saw mat, saw jura kumne harum :-

(i) SUK UTA U BRIEW UBA PULE PAITBAH (Ha ka Grik "Makarios hó anayinoskon").

Ka jingmyntoi bad ka jingkyrkhu banvngkong ki leit sha u nongpule paitbah. Ka kyntien Grik "Makarios" ka dei ka jingpynkylla ïa ka Hebru " 'Ashre ha'ish", kaba mut "Suk u briew ! Katno u briew u donbok bad u bha u miat!" Bad la pyndonkam ïa kane ka kyntien ban kdew ïa u briew uba bit uba biang ha ki liang baroh jong ka jingim, uba bha uba miat, uba roi uba man, uba koit uba khiah, uba dap ka bam ka sa, ka kup ka sem bad kumta ter-ter, uba parum pareh da ki khun ki kti kiba bha bad kiba tipsngi, ubà ïoh ka burom ka ijot ha ka im-lang sahlang, shisyn-ong, uba ïa ki jingangnud jong u baroh la pynhun hi jrut! Kane ka kyntien ka thew ïa u briew uba donbok bad uba don ka hok na ka daw ki jyn-leh jynkam jong u. Kane ka jingmut ka paw ha ka Ju-tang Barim (Ps. 1:1-10; 112:1-9) bad ka nongrim jong ka ka dei ka jingtieng burom ia u Blei ne ka tipbriew tipblei kumba ju sneng ki Longshuwa jong ngi. Ha ka Jutang Bathymmai kane ka jingmut ka nangshai shuh-shuh bad ka nongrim jong ka ka dei ka jingpdiang ïa u Jisu kum u Khun u Blei bad u Nongpynim, bad ïa ka Khubor Babha ba U la wallam sha kane ka pyrthei (Mt.5:3-10; LK 6:20-22; 10:23;11:28;). Shuh-shuh, ha ka Jutang Bathymmai, kane ka jingdonbok, kane ka bha ka miat, kane ka ïoh burom ka ïoh ijot ka nang khraw bad ka nang shynna shuh-shuh haba ki briew, kiba tipbriew tipblei kumba la long haneng, ki shahshitom na ka bynta ka kyrteng u Jisu Khrist bad ka Khubor Babha jong U(Jak.1:12). Ha kum kine ki briew ka saiñdur u Blei ka urlong janai bad ka longbriew manbriew jong ki ka pura nadong shadong. Ka dei da shisha ka jingbha-bok kaba khraw tam, namar-ba ka kynthup ïa kiei kiei baroh kiba pyniphuh iphieng ïa ka longbriew manbriew.

Katkum u Ïoannis, u nongthoh jong ka Kitab Jing-

pynpaw, u briew uba pule paitbah ïa kane ka Kitab u ïoh ïa kane ka jingbha-bok kaba khraw tam U dei ma-u uba ïoh jingmyntoi nyngkong eh bad halor jong u u Blei u theh lut ïa ki jingkyrkhu kyrdoh barob kiba u briew u donkam ha kane ka pyrthei ban poi sha ka thong jong ka longbriew manbriew.

"Ban pule paitbah" hangne kam mut ban pule hakhmat kino kino ki briew ha lynti ha syngkien, ha ïew ha hat ne ha la ïing la sem Em; hynrei ka mut ka jingpule hakhmat u paitbah ïa uba la khot ne la ïalum lang da ka bor bad ka iktiar kum ka Dorbar shnong, ka Dorbar Raid, ka Dorbar Hima, ka Kñia-kur shisien shisnem jong u Hynniewtrep, ka jingïalum lang ne jingïaseng jong ki dkhot ka Niam ban mane ïa u Blei bad ban lehniam lehrukom. Hangne ka thew ïa kata ka "Qahal" jong u paid Israel ha ka Tempyl hyndai ne ha ka Sinagog hadien ka jingwanphai na Babilon. Ka "Qahal" jong ki Israel ka dei ka jingïalang paitbah ba la khot khnang ban pyndep ïa ka deiti-niam. Ha kum kane ka jingïalang jong ki Israel, ka ju don barabor ka jingpule paitbah na ka Jynthoh Bakhuid da ki briew kiba la jied kyrpang napdeng ki paitbah ne ki Lyngdoh La jied kyrpang ïa kine ki nongpule namarba kadei ka kam-niam.Ki dei ban long kiba nang bad kiba tbit ha ka pule shynna bad shai kdar. Hapdeng jong ki Israel, uno uno uba nang bad uba tbit napdeng ki paitbah u don ka hok ban shah jied bad ban pule Ha ki jingïalang ne jingïaseng ha ki Sinagog, ki la ju don bun ngut ki nongpule, kumba hynñiew ngut ei, kiba lah ban long ki Lyngdoh ne ki riewpaitbah. Hynrei ki dei ban nang ban pule namarba ka dei ka deiti kaba kyntang.

Ha ka jingpyrkhat jong ki Israel hyndai, ka dei ka kam kaba khraw bad kaba donburom ban pule ïa ka Jynthoh Bakhuid. Ka dei ka hok kaba kordor. Te ki la ñiewkor bha ïa kane ka jingpule ïa ka Jynthoh Bakhuid ha ki jingïaseng jong ki ha ki Sinagog, namarba ka don ka nongrim ha ka Niam bad ka rukom duwai jong ki naduh hyndai hynthai. Ngi shem ba ki Israel hyndai kim ju duwai beit khlem ka nongrim bad kane ka nongrim ka dei ka jingleh jingkam jong u Blei ha ka histori jong ka jaitbynriew jong ki. Te ki ju pynmynta ïa ki jingjia bad

ki jynleh jong u Blei bad nangta kin sa duwai. Ki longshuwa jong ngi ki khun u Hynñiewtrep ruh ki ju leh ïa kane bad ki khot ïa ka ka "Jingkynjoh-ktien sha ka Hukum". Nyngkong eh, haba ym pat don ka Jynthoh Bakhuid, ki Israel hyndai ki pynmynta hi da lade ïa ki jingjia tapher ha ka histori jong ki bad ïa ki jynleh jynkam jong u Blei (Deut. 26 : 1-11). Hynrei ynda la mih ka Jutang Barim, ki Israel ki la pule na ka, namarba ka kynthup ïa ki jingjia bakongsan bad ki jynleh jynkam jong u Blei ha ka histori jong ki Bad kane ka jingpule na ka Jynthoh Bakhuid ka long kaba donkam tad kata kongsan ha ka Niam ka Rukom jong ki Israel Khlem kane ka jingpule na ka Jynthoh Bakhuid, ki sngew ba ka Niam ka Rukom kam biang. Namarkata, kim ju pynduh ïa ka ha kano kano ka sngi ba ki ialang ban mane ïa u Blei ha ki Sinagog jong ki.

Ha ka Jutang Bathymmai, ka Balang, kaba long ka Israel bathymmai, ka la bud ïa kajuh ka rukom lehniam. Hynrei ka don khyndiat ka jingïapher. Nalor ka Jutang Barim, ka Balang, nyngkong, ka pynmynta ïa ka jingim, ki jinghikai, ki jynleh jynkam, ka jingshah-shitom, ka jingïap bad ka jingmihpat u Jisu na ka jingïap, bad ynda la thoh ïa kine kiei kiei, ka Balang kam ju pynduh ïa ka jingpule ïa ki bynta ba la sot kyrpang ha ki jingïalang jong ki Khristan ban duwai bad khamtam eh ha ka jingpynmynta ia ka Jingkñia Iukharist. Bad ka Balang kam ju ai ban pule ha uno uno katba lap, hynrei ha ki briew kiba la jied kyrpang bad kumta suki suki ka la mih ka kynhun ki Nongpule paitbah bad ka kam-pule paitbah ka la kylla long ka kam-balang kaba kyntang. Bad haba kdew ïa kane ka kam, la pyndonkam ïa kane ka berb "Anayinosko", kaba mut ban pule jam bad shynna hakhmat ki paitbah kiba la ialum lang ban mane ia u Blei ne ban pynmynta ïa ka Jingkñia Iukharist. Kane ka kam ka la long kawei na ki kam kiba donburom ha ka Balang, ka kam kaba khraw bad ka kam paitbah. Namarkata, kine ki nongpule paitbah ki ju pynkhreh bha ïalade, namarba ka dei ka kam kaba kyntang. Te u Ioannis u ong ba uto, uba pule paitbah ïa kane ka Kitab Jingpynpaw ha ka rukom kaba dei, un ïoh ka jingkyrkhu kyrdoh na u Blei, un manbha manmiat, un longbriew manbriew, ün

ïoh ka nam ka burom hakhmat ka Balang bad hakhmat u Blei. Un long da shisha uba bhabok. Haduh katne ka jingkordor jong ka jingpule paitbah ïa kane ka Kitab Jingpynpaw.

(ii) SUK . . . KITO KIBA SHAHSHKOR ÏA KI KTIEN JONG . . . KA JINGÏATHUHLYPA (Ha ka Grik "Makari-i ke hi akuontes tus logus tis prophiti-ias")

Hangne u Ïoannis u ong ba ki briew kiba shahshkor ïa kiei-kiei kiba la thoh ha ka Kitab Jingpynpaw, kin ïoh ka jingkyrkhu kyrdoh, ka burom ka ïjot, ka bha ka miat, ka roi ka man, ka bit ka biang thik kum u nongpule paitbah. "Ki ktien" ki dei kito kiei kiei kiba u Ïoannis u la thoh. Bad kine ki ktien kim dei ki ktien jingbriew. hynrei ki ktien jingblei kum ki ktien jong ki Nongïathuhlypa bad kumta u Ïoannis u nam ruh ïa ka Kitab Jingpynpaw kum ka "Jingïathuhlypa". Namarkata, ka dei ka deiti jong ki briew ban shahshkor ïa ka; kim lah ban lait na ka namarba ka ktah ïa ka jingim jong ki bad ka long kaba donkam haduh katta katta. Te ki briew ki dei ban shahshkor kumba ki shahshkor ïa ka Jynthoh Bakhuid, kaba long ka Ktien u Blei. Bad kumta u Ïoannis u pyndonkam ïa ka berb Grik "Akuo", kaba long ka jingring jingmut na ka Hebru "Shema", kaba mut ban shahshkor bha da ka jingriewblei bad ka raikut ban leh ïa kaba ki briew ki ïohsngew, namarba kato kaei kaei kaba ki ïohsngew ka wan na u Blei bad ka ktah ïa ka jingim jong ki. Ngi shem ïa kane ha ka Kitab Deuteronomi 6:4, ka lynnong bad ka dkhot ba ki Israel ki ju spel lyndet man la ka sngi. Ka ong kumne, "Shema' Yisrael" ha ka Hebru, Akue Israil" ha ka Grik bad "Hei, sngew! Hei, sngap, Israel" ha ka Khasi. Kane ka dei ka jingpyrta u sangot uba don ka bor bad ka iktiar bad kiba ïohsngew ki don ka deiti ban pdiang bad ban bat kyndiang ïa kaba la pynbna, namarba ki dei na ka kynhun, na ka hima u Blei ki Israel. U Ïoannis u pyndonkam ïa kane kajuh ka kyntien ha kane ka Kitab Jingpynpaw bad kumta kito kiba dei ban shahshkor kim dei ki briew ha lynti ha syngkien, ha khlaw ha btap, ha ïew ha hat, hynrei ha ka ïingsad-ïingsunon, ha ka ïingmane, bad, namarba ki dei ki Khristan, ha ka jingpynmynta ïa ka Jingkñia Iukharist ruh. Te ka paw

shài ba, da kane, u Ïoannis u kyntu ïa ki Khrìstan, bà la ïalum lang, ban shahshkor ïa ka jingpule ïa ka Kitab Jingpynpaw kumba ki shahshkor ïa ka Jynthoh Bakhuid, namarba, ha ka jingsngew bad jingngeit jong u, kane ka Kitab Jingpynpaw kam ïapher na ki kitab jong ki Nongïathuhlypa jong ka Jutang Barim, kum u Isaïa, u Jeremia, u Ezekhiel, u Amos bad kumta ter-ter. Bad dei na kane ka daw ba um tieng eiei ban ai nam ïa kane ka Kitab Jingpynpaw kum ka "JINGÏATHUHLYPA", ïa kaba u Blei hi u la ai ha u khunbynriew lyngba u Jisu Khrist. Namarkata, kane ka Kitab Jingpynpaw ka dei ka bynta jong ka Jynthoh Bakhuid hi. Na kine kiei kiei ka paw shai ba ki Khristan ha ki thaiñ Ephesus, ha kiba une u Ïoannis u la trei, ki la pdiang ïa kane ka kitab kum ka Kitab jingblei bad ki la pule ïa ka, kumba ki pule ïa ka Jutang Barim, ha ki jinglehniam lehrukom jong ki, kum ha ka jingpynmynta ïa ka Jingkñia Ïukharist. Bad na kine ki thaiñ Ephesus kane ka Kitab ka la phriang kylleng kylleng, hynrei suki suki bad ka la shim por shibun bad ka dei kawei na kito ki Kitab jong ka Jynthoh Bakhuid ïa kiba ka Balang ka la shim por bha ban pdiang salonsar ha ka pyrthei baroh kawei bad kumta la khot ïa ki "Ki KITAB DEUTEROCANONICAL", kata ka mut, ki kot kiba la pdiang khatduh eh da ka Balang baroh kawei. Ha ka jingshisha, wat ha kito ki thaiñ bamarkhap ruh, kum ha Kappadosia, ha Syria bad Palestina kumba ngi la kdew haneng, ym shym pdiang ïa ka Kitab Jingpynpaw kum ka bynta jong ka Jynthoh Bakhuid tad haduh ka spah snem kaba san HK Wat ha ka Nongbah Rom ruh ka la shim por shibun ban ithuh ïa ka kum ka Jynthoh Bakhuid na ka daw ba u Sohblei Caius u briew uba stad, u la ong ba ka dei ka kot ba la thoh da u Cerinthus, uba la hap niam bad uba la hikai bakla ïa ki briew. Hynrei namarba ka dei da shisha ka Ktien jong u Blei bad ka bynta jong ka Jynthoh Bakhuid, suki suki ka Balang baroh kawei ka la ithuh ïa ka kum kaba la pyrsad da u Mynsiem Bakhuid. Namarba um shym sngewthuh bun kiei kiei, u Sohblei Luther um shym kwah ban ithuh ïa kane ka Kitab Jingpynpaw kumba u la kyntait ruh ïa ka Shithi u Jakob. Hynrei mynta baroh ki Khistan ki la pdiang ïa ka.

Ngi la kdew haneng ba u Ïoannis u la ñiew ïa ka Kitab Jingpynpaw kum ka "Jingïathuhlypa", kata ka mut ka ïaryngkat kyrdan bad ki Jynthoh jong ki Nongïathuhlypa jong ka Jutang Barim, wat la, ha ka jingshishisha, ka iapher shibun na ki jynthoh jong ki Nongïathuhlypa. Ban shu kren lyngkot, u Nongïathuhlypa u ïohsngew ïa ka khubor na u Blei bad u pynbna ïa ka da ka shyntur ha u paitbah. Ki nongïathuhlypa kim ju kham thoh ïa la ki jingkren. Ki dei ki synran jong ki kiba la leh ïa kane ynda ki Nongïathuhlypa ki la khlad noh. Kum ka nuksa: ngi lah ban shim ïa u I rai jong ngi u Jisu Khrist hi. U-bym shym thoh eiei, hynrei u la shu kren ha ki paitbah. U nongthoh Kitab apokalyptik ne Jingpynpaw u ïohi ïa ki jingïohi-paw bad u thoh ïa ki ha ki dak ki shin bad ki dur-pharshi. Um ju kren namarba ki kot apokalyptik hunsien ki long kum ki jynthoh haramnimok ïa ki nong-synshar bymman, kum ki jynthoh kiba pynkhihwin Ka long kaba ma ïa u ban kren bad kumta u shu thoh ha ki dak ki shin bad ki dur-pharshi.

Hynrei na kawei pat ka liang, ngi lah ban ñiew ïa kane ka Kitab Jingpynpaw kum ka "Jingïathuhlypa", bad ma-ngi hi ngim artatien eiei ba u Ïoannis ruh khlempep u la mut kumta. Ki 'riewstad ki ong ba ki jingjia histori bashisha kim ju shah kerkut ha la ka jylli. Kawei pa kawei ka jingjia histori ka don ka Mynnor kum ka jingpynkhreh, ka Mynta kum ka jingurlong bad ka Lawei kum ka jingtreikam shuh-shuh. Ka daw ka long ba ym don jingjia histori kaba shu jia ryngkhat. Ka don ka jingpynkhreh ne ka tyllong bad ka thymmei. Nangne ka mih bad ka paw pyrthei bad nangta ka phriang bad ka trei-kam. Te kawei pa kawei ka jingjia histori ka long ruh ka "Jingïathuhlypa" ïa ka Lawei. Baroh ki jingjia histori ki ap jingong bad ki peit kliaw shaphrang, sha ka Lawei. Te kane ka Kitab Jingpynpaw ka kren ïa ka Mynta bad ka mir ruh sha ka Lawei, ha kaba ka jingap jingong jong ka kan sa urlong bad kan sa trei-kam.

Ban pynkut, ngi la ong haneng ba don ki 'riewstad kiba ngeit ba u Ïoannis u la thoh ïa kane ka Kitab Jingpynpaw ha Patmos bad ki don ruh kiba ong ba u la thoh ha Ephesus. Hynrei baroh ki kubur ba u la thoh ha ki thaiñ Ephesus, namarba ka rukom-thoh jong u ka ïasyriem

ïa ka jong u Apostol Ïoannis, wat lada ka Grik jong ki ka ïapher lbak-ybak. Lah ban ong ba u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw u la poi sha ki thaiñ Ephesus, ynda u la heh la san bha U dei u Ju na Palestina. Ha kane ka por, ha ki thaiñ Ephesus, ki Khristan ki la bna bad pule bha ïa ki jynthoh u Apostol Ïoannis Te ka lah ban long ba u nongthoh jong ka Jingpynpaw u la hikai Grik na kine ki jynthoh u Apostol Ïoannis bad kumta ka rukom pyrkhat bad ka rukom thoh ruh ka lah ban ïasyriem.

(iii) SUK.. KITO KIBA PYNDEP ÏA KIEI KIEI KIBA LA THOH HA KA (Ha ka Grik "Makari-i ke tiruntes ta en afti yegrammena')

Khatduh eh, u ong u Ïoannis, kito kiba bat, kiba leh bad kiba pyndep, da ki kam, ïa kine kiei kiei kiba la thoh ha kane ka Kitab Jingpynpaw, kin ïoh ka jingmyntoi, ka jingkyrkhu, ka bha ka miat, ka roi ka man bad ka bit ka biang ha ki liang baroh jong ka longbriew manbriew thik kum ki nongpule paitbah bad kito kiba shahshkor bad kiba pdiang hun ïa kaba ki la ïohsngew. U Ïoannis u hikai ba ia ka Jingpynpaw dei ban pule paitbah khnang ba ki Khristan kin dup ïohsngew kyndiang bad kin dup leh, da ki kam, ia kiei kiei kiba ki la ïohsngew. Te kam biang tang ban pule paitbah ne tang ban shahshkor, hynrei dei ban pyndep da ki kam Ki kam ki dei ban bud ïa ka jingpule paitbah bad ia ka jingshahshkor ha ka Niam ka Rukom. Ka Jingpynpaw ka dei ban trei-kam, ym tang ha ka jingïalang ba ki lehniam lehrukom, hynrei khamtam eh ynda ki la ieitphai sha la ki iing ki sem, ha ki jynleh jynkam jong ki kiba man la ka sngi. Hooid, ka dei ka burom ban pule paitbah ïa ka Jingpynpaw, ka dei ka jingbhabok ban ioh Lad ban ïohsngew ïa kiei kiei kiba la thoh ha ka Kitab Jingpynpaw, hynrei ka dei ka deiti ban pyndep ïa kaba ki Khristan ki ïohsngew. Ym lah lait na kane ka deiti. Khlem ka jingleh da ki kam, ka jingpule paitbah bad ka jingshahshkor kim larkam eiei (Mt. 7: 26-27). Ka dei kane ka jingmut jong ka berb Grik "Tireo" kaba dei ka jingpynkylla na ka berb Hebru "SAMAR", kaba mut, ym tang ban pdiang, ban bat, ban rakhe, ban kynmaw, ban nym leh eiei kaba pyrshah, hynrei ban leh da ki kam kiba paw. U Ïoannis u hikai ba ki Khristan ki dei ban leh da ki kam. Ki ktien khlem ki

kam kim myntoi eiei. Ki kam babha ki pyni ïa ka jingngeit ki Khristan bad ki pyndonburom ïa u Blei bad ïa ka Balang (Mt. 5:16).

(iv) NAMAR KA ÏA BA LA BUH KA LA JAN (Haka Grik "Ho gar keros enggis".)

Hangne u Ïoannis u pynbna pyrthei ba ka por ban pynshitom ïa ki bymman bad ka por jong ka jingjop ki Khristan ka la poi ha dwar, tangba kam pat kiew tyngkong. Bad kane ka jingpynrem ïa ki bymman bad ka jingjop ki Khristan kin urlong ha ka Jingwanpat u Jisu Khrist na bneng kum u Nongjop bad u Nongbishar. Bad kane kan nym jia ryngkhat, hynrei ha ka por bad ka ia ba la buh bad la mang da u Blei hi. Ka kyntien Grik "Keros" ka thew ïa kane ka saindur jong u Blei bad ia kane ka por bad ka ia la lah ban iohi najan (enggis); ka la poi ha dwar hi bad kan rung ha ka Jingwanpat u Jisu Khrist. U Jisu un nym slem, hynrei Un wan khlempep. Kane ka dei ka nongrim jong ka jingkyrmen bad ka jingshlur jong ki Khristan hyndai ban shahshitom na ka bynta ka Khubor Babha jong u Jisu Khrist.

Ban pynkut kyllum ïa kane ka maitphang: uwei u Khristan Ju, u nongïalap bashitrhem jong ka Khubor Babha, u la shah pynshitom lem bad kiwei pat ki Khristan ha ka kti jong ki Patsha Roman, khamtam eh u Nero bad u Domishian, namarba kim shym kohnguh ban mane-blei ïa u Patsha bad ïa ka blei Roma da kaba thang shi-symboh ka dhup halor ka duwan bad da kaba pyrta, "U KAISAR U DEI U TRAI KYNRAD". Ha kum kane ka khep, haba ki Khristan ki kynmaw ïa kine ki kyntien u Jisu, "To long kiba shlur ! Nga la jop ia ka pyrthei !" kim banse ban kylli, "Hato ki kyntien u Jisu ki la pulom ?", Te ban pyntngen, ban pynshlur bad ban kyntu ïa ki Khristan ban ïaineh skhem ha la ka jingngeit, u Ïoannis u la thoh ïa kane ka Kitab Jingpynpaw, ha kaba ki Khristan ki lah ban pule bad ban shem ba ka jingkular u Jisu Khrist kam shym pulom, hynrei kan sa urlong kumba U la kular. Ka dei da shisha ka Kitab kaba sngewtynnat ban pule, hynrei ngi dei ban sngewthuh, katba ngi lah ei, ïa ki dak ki shin bad ki dur-pharshi ba ngi shem ha kane ka kot. Mynta ba ngi la batai ïa ka Maitphang, ngin

sdang shisyndon ban duriap ïa ki phang, bapher bapher jong kane ka Kitab basngewtynnat, ka Kitab kaban myntoi bad iarap ïa ngi ha kine ki Lum u Hynñiewtrep, namarba kito ki jingjia basngewsih kiba la wan hap ha ki Khristan hyndai, kim pat kut ha kine ki sngi bad kumta ma-ngi ruh ngi donkam ka jingpyntngen bad jingpynshlur jong kane ka Kitab Jingpynpaw.

Khnang ba ka jingduriap jong ngi ïa kane ka Kitab Jingpynpaw kan kham suk, ngin kdew malum-mala ïa ki phang bapher bapher ba ngi lah ban shem ha ka. Ngïm lah ban pharia ïa ki phang jong ka kumba ngi leh ïa ki kot ba ki briew ki thoh mynta. Ka daw ka long ba ïa kane ka Kitab Jingpynpaw ym shym la thoh shilynter beit khlem sangeh da u Ïoannis. Ka Kitab baroh kawei ka dei ka jong u. Ym lah len ïa kane. Hynrei u la thoh katto katne ki bynta ha kawei ka por, kum ha ka por u Patsha Nero, bad ia kiwei pat ki bynta ha kawei pat ka por kum ha ka por u Domishian bad hadien pat u la suhlang ïa kine ne ka lah ban jia ba la ïarap ïa u ban suhlang ïa ki da uwei pat u synran uba la ïatrei lang bad u. Ki 'riewstad ki ong ba kane ka paw haba ngi duriap bha ïa ka Kitab baroh kawei. Hynrei kane kam pynduna bad kam pyntam ïa kaba u Ïoannis u la thoh bad ïa ka Khubor ba u kwah ban ai ha ngi.

Ngi lah ban pharia ïa kane ka Kitab Jingpynpaw, malum mala, ha ki LAI PHANG kumne harum;-

Ka Phang I: 1:4-3:22

Ka Phang II :4:1-20:15

Ka Phang III: 21:1-22:15

Kine ki LAI PHANG ki long kum ki lai bynta jong ka Drama ne ki lai mat lai jura jong ka Shithi, kaba don ka jingaikhublei bad ka jingpynkut.

KA PHANG NE KA SIENLEH I
KA BALANG HA KA PYRTHEI (1:4-3:22)

Haba ngi peit kyllum ïa ka Kitab Jingpynpaw baroh kawei, naduh ka lynnong 1:4 ter-ter haduh ka 22:21, ngi lah ban ñiew ïa ka kum kawei ka shithi kaba jrong na u Ïoannis sha ka Balang ha kane ka pyrthei, ka Balang kaba dang shahshitom, hynrei kaban jop thiaw ha kawei ka sngi. Ka dei ka shithi ba la thoh katkum ka dustur ha kata por: Ka don nyngkong eh ka Jingaikhublei (1:4-6), ka Metbah jong ka shithi (1:7-22:20) bad ka Jingaikhublei pynkut (22:21).

Lada ngi ñiew ïa kane ka Kitab Jingpynpaw kum ka shithi, ka metbah jong ka ka don saw bynta: U Jisu Khrist kum u Nongjop ha ka burom (1:7-8), ka Hukum na u Jisu Khrist ban thoh ïa kane ka Kitab Jingpynpaw sha ka Balang (1:9-20) ki Shithi sha ki Balang ne Jylla niam bapher bapher (2:1-22) bad ka jingpynpaw ïa kiei kiei kiba dang jia bad kiban jia ha ka Balang (4:1-22:20).

Kumba ngi la kdew ha ka Maitphang, kane ka Shithi kaba jrong, haba ngi peit kyllum ïa ka, ka dei ka jong u Ïoannis naduh basdang haduh bakut, ka jong u Ïoannis, uto u Ju bariewblei. uba la poi sha ki thaiñ Ephesus ynda u la heh la san, uba la trei kum u Nongïathuhlypa, kata, kum u Nongïalap ïa ka Khubor Babha na kawei ka jaka sha kawei pat da ka bor bad ka iktiar ba u la ïoh na u Blei bad ïa kaba ka Balang ruh ka la ithuh, uto u Ïoannis uba la shahshitom lem bad ki parabangeit na ka bynta u Jisu Khrist bad ka Khubor Babha jong u, uto u Ïoannis uba la shah pynryngkangpar sha ka Dewlynnong Patmos, uba la ïohi-paw bad uba la thoh ïa kiei kiei kiba u la ïohi bad ïohsngew. Baroh ka Kitab ne ka Shithi ka dei ka jong u namarba ka long shi-sur. Hynrei na kajuh ka por ngim lah ban ong ba u la thoh ïa kane ka Kitab ne ka Shithi thik kumba u Sohblei Elias Khariong, SDB. u la thoh ïa ka jingim u Paulus Bakhuid. Imat u la thoh ïa ki bynta bapher bapher jong kane ka Shithi ha ki khep bapher bapher nangta suki hadien u la lum lang ïa ki bad u la suhlang kum kawei ka kot. Ki 'riewstad, kiba la duriap bha ïa kane ka kitab, ki ong ba ki don hangne

hangtai ki kynrum kynram kum ha ka lynnong 22:6-21 bad ha kiwei pat ki lynnong. Kine ki 'riewstad ki la shem ba ïa kajuh ka sobjek la thoh arsien. Kum ki nuksa: ïa u mrad khlaw la batai arsien bad ha ki ar tylli ki dak ki shin (13:1,3,8 bad 17:3,8;18:2); kumjuh ruh ïa u Ïakjakor la pyni arsien, bad ha ki ar tylli ki dak ki shin (12:9,12; bad 20:2 ter ter). Bad wat ïa ka Jerusalem Bathymmai ruh la padiah arsien kaba ha khyndew bad kaba ha bneng (21:1-8; bad 21.9 22:5) Te kine kiei kiei ki pyni ba la don ka jingïasuhlang ïa kiei kiei kiba la don lypa. Ka lah ban long ba u Ïoannis hi u la leh da lade ne ki la leh ki syntran jong u, hynrei hapoh ka jingpeit jingkhmih bad ka jingkubur jong u. Kine kam ktah eiei ïa ka jingpyrsad jong u Mynsiem Bakhuid, Uba long u Blei bad Uba don ka bor ban leh kaiba U mon.

Ma-ngi ngi pdiang ïa kane ka rukom pyikhat shaphang ka jingsuhlang ia kane ka Kitab Jingpynpaw ne ka Shitni u Ïoannis Ngi sngew ba ïa ki shithi sha ki Balang la thoh ha ki khep bapher bapher bad kawei ka shithi hadien kawei pat. Bad ka lah ban long ba ïa kine ki shithi la thoh ha ki khep kiba kham mynshuwa, tharai ha kum ka por u Patsha Nero, bad la suhlang ïa kine ki shithi bad kiwei pat ki jynthoh kiba kham hadien. Hooid, u Ïoannis u la long u Nongïathuhlypa, uba don ka bor bad ka iktiar ha kito ki Jylla-niam bad kumta u lah ban kren shai, wat ban kdew ïa ki lait ki let jong ki da ki ktien ne ki jynthoh paitbah kumba leh ki Nongïathuhlypa hyndai bad u Trai jong ngi ruh (Mk 6:17-20 ; Lk 13:31-32).

Namarkata, ha ki jingbatai jong ngi, ngin sa kdew ïa ka khep ruh ha kaba la thoh ia kine ki bynta bapher bapher jong ka Kitab Jingpynpaw, khnang ba ki nongpule jong ngi kin kham sngewthuh bad kham shai. Da kane ngim mut ban ong ba ka rukom peit bad rukom i jong ngi ka long kaba dei tam; em, ka long kawei na ki rukom ba ki nongbatai ïa ka Jynthoh Bakhuid ki lah ban leh.

Ngi la kdew ruh ha ka Maitphang ba ngi lah ban ñiew ïa kane ka Kitab Jingpynpaw kum ka Drama ha ki lai tylli ki Sienleh(Acts), namarba bun na ki jingjia ha kane ka Kitab ki dei ki jingïohi-paw.

Baroh ki nongpule jong ngi ki tip ba ha ka Drama

ka don ka "Tienplie" kaba long kata ka "Prologue" ha ka ktien Phareng. Ngi lah ban ñiew ïa ka Jingaikhublei banyngkong jong kane ka Shithi kum ka 'Tienplie bad ïa ka Jingaikhublei bakhatduh kum ka 'Tienpynwai ne ka Epilogue ha ka Phareng.

Te lada ngi shim ïa kane ka Kitab Jingpynpaw kum ka Drama, ngin ñiew ïa ka PHANG I kum ka SIENLEH (Act) I, ha kaba, hadien ka 'Tienplie, ki don saw tylli ki Sienpaw(Scenes) kumne harum :-

Ka Sienpaw I (1:7-8)
Ka Sienpaw II (1.9-11)
Ka Sienpaw III (1:12-20)
Ka Sienpaw IV (2:1-22)

Shuwa ba ngin batai bniah, katba ngi lah ei, ïa ka 'Tienplie bad kumta ter-ter, kan ïarap shibun ïa ki nongpule jong ngi, lada ngi ai lyngkot ïa ka jingbatai kyllum ïa kane ka Sienleh baroh kawei.

Kito kiba pule bha bad kiba duriap ïa kane ka Sienleh I baroh kawei kin shem ba u Ioannis u pyni bad u batai ïa ka jinglong, ka jingim bad ïa ka jingtrei-kam jong ka Balang ha kito ki por jong ka jingshah-banbeiñ ha ki nongshun. U nongthoh u kdew shynna ba ka Balang ka dei ka Met u Jisu Khrist. Bad ha kane ka Met, u Jisu Khrist u dei u Khlieh bad ki 'riewngeit ki dei ki dkhot. U Jisu Khrist u dei u Trai Kynrad, Uba la mihpat na ka jingïap; Um lah shuh ban shahshitom, Um lah shuh ban ïap; U don ha ka Burom lem bad u Blei, U Kpa, u Nongbuh Nongthaw. Hynrei ki dkhot jong kane ka Met, kiba dang don ha kane ka pyrthei, ki lah ban ngat ha ka jingshahshitom, ki lah ban shah banbeiñ. ban tam ban duna, ban pap ban sang, ban ïeng ban kyllon bad kumta ter-ter. Te u pyni sha ïa kine ki ar bynta jong ka Balang: u Jisu Khrist kum u Khlieh bad ki 'riewngeit kum ki dkhot jong U ha kane ka pyrthei. Namarba ki dang sah ha kane ka pyrthei, ki dkhot jong kane ka Met kim pat poi sha ka burom, hynrei ki dang don ha ka jingïaleh bad kumta kane ka pyrthei-jot bad ki 'riewbymman ki lah ban ktah kti ïa ki. Bad ka jingïaleh kan long kaba shyrkhei. Hynrei jia katba jia, ka jingjop ka dei ka jong ki 'riewngeit.

KA 'TIENPLIE (1:4-6)

4. "U Ïoannis ha ki hynñiew balang ha Asia: ka jingaiei ha phi bad ka jingsuk na *Uta* Uba long bad Uba la long bad Uban sa wan, bad na ki Hynñiew Mynsiem kiba don hakhmat ka khet jong U, 5 bad na u Jisu Khrist, *Uba long* u Sakhi ba lah ban shaniah, Uba nyngkong eh ban mih na ka jingiap, Uba ha khlieh-duh halor ki syiem ka pyrthei. Ha U, Uba ïai-ieidsbun ïa ngi bad Uba la pyllait ïa ngi na ki pop jong ngi da ka snam jong U, 6 bad Uba la pynlong ïa ngi *ki khun ki hajar jong* ka hima, ki Lyngdoh *ban shakri* ïa u Blei bad u Kpa jong U, ha U ka burom bad ka bor-synshar junom la junom. Amen!"

Hangne ngi ïohi ïa ka rukom thoh shithi ki 'riewhyndai, khamtam eh hapdeng ki Grik bad ki Roman. Kim ju thoh "Bah baieid, ne Kong baieid" haba ki sdang ïa ka shithi hynrei ki kitbok kitrwiang ba kito, sha kiba ki thoh, kin ioh ïa kaei kaei kaba ki da ñiewkor ha kane ka jingim.

Te ki nongthoh shithi ki sdang da kaba nam ïa lade hi, nangta ki sa pynbud ïa ka kyrieng jong kito sha kiba ki thoh. U Ïoannis ruh u la leh kumjuh: u la nam nyngkong eh ïa lade katkum ka dustur ha kata ka por.

(i) HA KI HYNÑIEW BALANG HA ASIA.

Da ka kyntien "BALANG" ngi mut ka kynhun ki Khristan ha kaba don u Lyngdohsad uba peit uba khmih bad uba pynïaid ïa kato ka kynhun ha kiei kiei kiba ïadei bad ka Niam. Ka dei ka jingpynkylla na ka Grik "Ekklisia" kaba long ka jingring jingmut na ka Hebru "Qahal ne Qehal Yawe" kaba mut ka jingïalum-lang jong ki paid Israel kum ka kynhun jong u Blei. Ka kyntien Grik "Eklisia" ruh ka mut ka jingïalum-lang, ka jingïakhot-lang jong ki briew kum ka kynhun ban pyndep ïa ka kam kaba kyrpang. Kumta ka jingring jingmut sha ka Khasi kum ka "Balang" ka long kaba dei bad kaba don nongrim.

Hynrei da kaba ong "KI HYNÑIEW BALANG", u Ïoannis um mut ban ong ba ki don shibun ki Balang, kumba ngi ju sngewthuh mynta. Em; ka don tang kawei ka BALANG ba la seng da u Jisu Khrist. Hynrei la pyndonkam ruh ïa kane kajuh ka kyntien ban mut, nyng-

kong eh, ka Jylla-niam ne ka Shnat-niam. Ka Jylla-niam ka dei kato ka kynhun ki Khristan, kiba don hapoh ka jingpeit jingkhmih u Lyngdohsad(Bishop) bad ka Shnat-niam pat ka dei ka kynhun ki Khristan hapoh ka jingpynïaid u Sohblei Rangbah. Hangne ka kyntien "Balang" ka mut ka Jylla-niam.

U Ïoannis u ong ba kine ki Balang ne ki Jylla-niam ki don ha Asia. Da kane u nongthoh um mut ban ong ba ka dei ka Dewbah Asia baroh kawei, hynrei tang ka Jylla Asia Roman (The Roman Province). Ka dei ka bynta shaphang sepngi jong ka Asia Minor, harud ka Duriaw Mediterranean Ka dei ka Jylla kaba heh, ïa kaba ki Roman ki la ñiewkor shibun.

Shuwa ba kan kylla long ka Jylla Roman, ka la long kawei na ki hima ha Asia Minor bad u nongsynshar, uba nyngkong ban nam syiem ïa lade, u dei u Attalus I, ïa uba la kha ha kum ka snem 269 SK bad u la mihpli ïa la u kpa, u Eumenes I ha kum ka snem 241 SK Ha ka iingïaleh pyrshah ïa u Philip na Masedon, u kpa jong u Alexander Bakhraw, u Attalus I u la ïeng ha ka liang ki Roman, kiba la ïateh jutang bad u. U la long u briew uba stad, u nongthoh kot bad dei ma-u uba la tei ïa ka dulan kot ha Pergamum, kaba long ka Nongbah jong ka hima. U khun jong u, u Attalus II, u la bteng ïa ka kam jong u kpa bad u la long barabor u paralok jong ki Roman pyrshah kiwei pat ki syiem. U la shah aibih ha kum ka snem 137 SK bad u khun jong u Eumenes II, u Attalus III, u la long syiem. Ban pynskhem ïa la ka khet, u la pyniap ïa ki paralok jong u kñi jong u, u Attalus II. Kane ka kampap ka la ktah ïa ka dohnud bad mynsiem jong u bad u la lamwir khyndiat. U la set-op ïa lade ha ka paki dulan bad u la pynlut ïa la ka por ha ka thoh ka pule. U la don ka jingburom, ka jingñiewkor bad ka jingieid kaba khraw ïa ki Roman bad kumta khyndiat por shuwa ban ïap, u la thoh ka Pynkam, da kaba u la aiti noh ïa la ka hima ha ki Roman kum ka nongpateng jong ki ha kum ka snem 132 SK. Naduh kane ka por kane ka Hima ki Syiem Attalid ka la kylla long ka Jylla Roman, kiba la synshar ïa ka katkum ki aiñ bad ki riti jong ki ha ka Hok katkum ka Hukum, ngi lah ban ong. Hooid, ki Roman ki la synshar hok bad kîm shym

pynwit ïa ka Balang ban roi ha kato ka Jylla tad haduh ka por jong u Patsha Nero Hynrei naduh ka por jong u Patsha Nero bad naduh ba la sdang ha Asia Minor ban mane-blei ïa u Patsha Roman bad ïa ka blei Roma, ka Balang ka la sdang ban ngat ha ki jyrwit jyrwat bad ka la shah leh beiñ khamtam eh ha ka por jong u Patsha Domishian kumba ngi la kdew ha ka Maitphang.

Namarba, haba sdang, ki Roman ki la synshar hok bad kim shym pynwit ïa ki nongïalap, ka Balang ka la roi bha ha kane ka Jylla Roman bad bun ki shnong ki la ïohsngew ïa ka Khubor Babha bad ki la pdiang ïa ka, kum ha Pergamum, ka Nongbah, Ephesus, Smyrna, Thiïatira, Sardis, Philadelphia, Laodisea, bad ha ki shnong bamarjan bad bamarkhap kum ka Troas, ka Kolosse, ka Hierapolis, ka Tralles, ka Magnesia bad ka Miletus. Ka Khubor Babha ka la seisoh shibun ha kine ki shnong bad ha ka por jong ka Kitab Jingpynpaw, ki Khristan ki la roi bad ki la bun.

Na kine kiei kiei, ka paw ba ki Balang ne ki Jyllaniam ki la bun bad ki la palat ïa ka hynñiew. Te ka mih ka jingkylli, "Balei u Ïoannis u la nam tang hynñiew tylli ki Balang ne ki Jylla-niam ?" Ki don ki daw khlem pep.

Ka daw kaba nyngkong imat ka long ba u Ïoannis lehse u la kham trei shitom bad kham imsngi ïa kine ki hynñiew tylli ki shnong ban ïa kiwei pat. Dei ha kine ki shnong ba u la ïalap kum u Nongïathuhlypa da ka bor bad ka iktiar ba la ïoh na u Blei bad ba la ithuh da ka Balang. Dei ha kine ki shnong ba u la ïoh lehse bun bah ki mynsiem bad kumta u Ïoannis u la ñiew ïa ki kum ki shnong lajong, ki shnong kiba kyrpang na ka daw ki Khristan kiba la pdiang ïa ka Khubor Babha lyngba jong u. Te ka la don ka jingïadei kaba kham kyrpang.

Ka don sa kawei ka daw, ba kine ki shnong ki long kiba kham kongsan ha kato ka Jylla Roman, ki shnong ha kiba kiwei pat ki shong ki sdien kumban shu ong noh. Ki jyntboh ne ki khubor, kiba poi sha kine ki hynñiew tylli ki shnong, ki poi beit sha kiwei pat ki shnong ruh na ka daw ka jingïadei jong ki bad kine ki shnong.

Khatduh eh, ka don sa kawei ka daw balei u Ïoannis u la nam tang hynñiew tylli ki Jylla-niam. Kum ma-ngi ki khun u Hynñiewtrep, kiba ñiewkor bad sngewtynnat

ïa ki nombor 30, 7 bad 9, kumta ruh ki Israel hyndai ki ñiewkor bad sngewtynnat ïa ki katto katne ki nombor. u nombor 7, uba kdew ïa ka jingpura, ka jingdap, ka jingbiang; u nombor 6 uba thew ïa ka jingbymbiang, ïa ka jingduna bad ka jingbympura; u nombor 4, uba kdew ïa ka pyrthei kaba don saw bynta, ka bneng, ka ñiamra, ka ryngkew bad ka duriaw ne ka um, u nombor 1000 uba mut ka jingïar bym lah batai shuh, ka jingheh, ka jingjlan kaba ym lah ban mutdur. Kumta ki 'riewstad bad ma-ngi ruh lem bad ki, ngi lambyrngeit ïa kane ka daw balei u Ïoannis u la nam tang hynñiew tylli ki Jylla-niam. U dei u nombor ïa uba u da ieid eh bad u la pyndonkam ïa u kumba 54 sien ha kane ka Kitab Jingpynpaw, kumba ngin sa ïohi. U dei u nombor uba pyni ïa ka jingpura, ïa ka jingjanai, ïa ka jingdap jingbiang ha kiei kiei baroh. Ha une u nombor ym don ka tam, ym don ka duna. Te u Ïoannis u la pyndonkam ïa une u nombor ban kdew ïa ka Balang kum kaei kaei kaba la biang nadong shadong katkum ka saiñdur jong u Blei. Da une u nombor u Ïoannis u thew ïa ka Balang baroh kawei ha ka Jylla Roman, ha Asia Minor, ha ka Dewbah Asia, ha ka Dewbah Iurop bad ha ki Dewbah baroh ha satlak ka pyrthei bad ka khubor, ka sneng ka kraw jong u ki dei na ka bynta ka Balang baroh kawei ha kane ka sla pyrthei. Ha kaba pynkut ïa ki shithi sha ki Jylla-niam, u thoh jin hynñiew sien kumne, "Jar uba don shkor, to un sngew un sngap ïa kaba u Mynsiem u kren ha ki Balang! (JPW 2:7; 11, 17,29; 3:6,13,22)". Um ong shuh ha ki bynñiew Balang, hynrei ha ki Balang, kata, ha ki Jylla-niam baroh jong ka pyrthei. Khatduh eh, ngi la kdew ia ka Kanon Muratori ha ka Maitphang, kaba long ka list kaba rim tam ha kaba ngi shem ïa ki Kitab bapher bapher jong ka Jynthoh Bakhuid. U nongthoh jong kane ka list u ong ba u Ïoannis u la thoh ïa ka Kitab Jingpynpaw jong u, ym tang ha ki hynñiew Balang ha Asia Minor, hynrei sha ka Balang baroh kawei ha ka sla pyrthei.

(ii) KA JINGAIEI HA PHI BAD KA JINGSUK
(Ha ka Grik "Kharis hymin ke irini").

Ngi la ong hanéng ba ki Grik bad ki Roman kim ju sdang ïa ki shithi jong ki kumba leh ma-ngi da kaba thoh

"Bah baieid" ne "Kong baieid", hynrei ki kitbok kitrwiang ba kito, sha kiba ki thoh, kin ioh ia kaei kaei kaba ki da ñiewkor shisha ha kane ka jingim. Ki Grik ki ñiewkor bha ïa ka jingitynnat, ïa ka jingwandur bad ïa ka jingbhabriew jong ka met ka phad, ka jingiphuh iphieng ka rynieng ryniot bad ka jingilub ka longbriew manbriew, kiba khring ïa ki briew bad kiba pynsngewtynnat ïa ki. Ki pynpaw ïa kane ka kitbok kitrwiang da kaba pyndonkam ia kane ka kyntien "Kharis" (1), kaba thew ïa kine kiei kiei kiba ngi la kdew. Ka berb jong kane ka kyntien "Khero" ka don kijuh ki jingmut. Te haba u Grik u ong ha u paralok "Khere !", u mut ban kitbok kitrwiang ba un bha un-miat, un itynnat, un iphuh iphieng, un bhabriew bad un wandur jwaiñ ha ka met ka phad, un ilub ha ka khmut ka khmat, un sngewtynnat sngewthiang ha ka sur kren sur khana bad kumta ki briew kin sngewtynnat ïa u, kin shah khring sha u bad kin ïapmat ïa u kumban shu ong noh. Te na kine kiei kiei ka paw ba kane ka kyntien "Kharis" ka kit ar tylli ki jingmut tynrait (a) ka jingitynnat, ka jingiphuh iphieng, ka jingwan-dur, ka jingbhabriew, ka jingilub ka met ka phad, ka jingsngewtynnat ka ktien ka thylliej bad ka akor jong u briew ha lade hi ; (b) ka jingitynnat jong kiwei pat ïa u, ka jingsngewtynnat bad jingsngewbhun ïa u, ka jingilub jong ki ia u haduh ba kin da ïapmat ïa u kumba ong noh.

Kane ka kyntien "Kharis" ka paw bha ha ka Jynthoh Bakhuid bad ka dei kawei na ki kyntien kiba kongsan haduh katta katta, khamtam eh ha ka Jutang Bathymmai Nyngkong eh, kane ka kyntien ka don kijuh ki jingmut kum hapdeng ki Grik hyndai (Lk 4:22; Kol. 4:6) ha ka jingiadei bad u briew ba ki kitbok kitrwiang. Na ka liang kiwei ruh, ngi shem ia kijuh ki jingmut (Lk 1:28,

1 Kane ka rukom aikhublei da kaba kitbok kitrwiang ba ki briew kin ioh ia kaba ki ñiewkor ka paw ruh ha kiwei pat ki jaitbynriew. Ki Roman hyndai ki ñiewkor bha ia ka jingkoit jingkhiah bad ki aikhublei da kaba ong "Salve", kaba mut "To shait to koit ha ka met ka phad. Ma ngi ki khun u Hynñiewtrep ngi kheiñkor bha ia ka jingkyrkhu u Blei Najrong Natbiñ. Te ngi aikhublei da kaba ong "Khublei", kaba mut "To u Blei un kyrkhu kyrdoh ia phi ba phin bha phin miat". Ki Dkhar ki ñiewkor bha ia ka burom surom ba ki ioh na ki briew. Te ki aikhublei da kaba ong, "Namaste", kaba mut imat ka burom ha phi".

30; 2:52). Kane ka kyntien ka mut ruh "Ka jingsngewnguh" kaba mih na ka jingsngewtynnat bad jingsngewkmen ba la ïoh eiei (I Kor. 10 30).

Mynta, nalor ki jingmut ba la kdew haneng, kane ka kyntien "Kharis" ka don sa kawei pat ka jingmut kaba kham jylliew ha ka jingïadei bad u Blei katkum ka Jynthoh Bakhuid. Ka thew ïa ka jinglong tynrai, ka saiñdur bad ka jingtrei-kam jong u Blei ha ka jingïadei bad ngi u khunbynriew. Ka thew, nyngkong eh, ïa ka jinglong jong u Blei Uba ieidsbun ïa baroh haduh katta katta khlem ka daw, khlem nongrim bad khlem jingdawa na ka liang kito kiba U ieidsbun, lait noh tang kane ka daw ba ki long ki jynthaw jong U bad ki la mih na ki kti jong U. Namarba u Blei u ieidsbun khlem daw, khlem nongrim bad khlem jingdawa na ka liang kito kiba U ieidsbun, U saiñdur ba kin bha kin miat, kin roi kin man, kin iphuh iphieng, kin janai, kin pura ha ka longbriew manbriew bad kin kiew irat haduh ba kin da ïoh ïa ka jingim-blei kum ka ri-kynti (1) ïa kaba ki lah ban kam,

1. Na ka bynta jong ngi ki khun u Hynñiewtrep, kane kam dei kaba eh ban sngewthuh namarba u Blei hi u la hukum ïa ki Longshuwa jong ngi ban 'Kamai ïa ka Hok". Haba ïih jylliew bha, ka Hok ka dei u Blei hi ïa Uba ngim lah ban ïohi, 'hynrei Uba trei-kam khlem sangeh khlempud. Te ngi ong, "Ka Hok ka im ! Ka Hok ka bud-dien ! Ka Hok kan bishar !". Kumta ka Hok ka mut ka jinglong-blei. Hynrei u Blei u pynpaw ruh ïa lade lyngba ka mariang bad kiei kiei ba U la thaw Ïa u Blei Uba ngi ithuh ha kane ka rukom, ki Longshuwa jong ngi ki nam "Ka Hukum" Ka Hukum ka dei u Blei hi Uba pynpaw ïa lade ha ki jynthaw, ha ka jingitynnat bad jingïaid ryntih ka mariang. i kumba ka don ki riti ki aiñ. Haba kren kyllum shaphang kine kiei kiei kiba ïaid ryntih ha ka mariang, ïa Uta Uba pynïaid ki Longshuwa ki nam "Ka Hukum". Shuh-shuh, haba peit kyllum ïa kane ka mariang, ngi ïohi ba ka don ka bor na sha lyndet. Te ki Longshuwa ki ju sneng da kaba ong, "To leh ïa kiei kiei ha ka Hok katkum ka Hukum da ka Bor". Te ngi ïohi ïa ka Hok, ïa ka Hukum bad ïa ka Bor. Ha ka jingpyrkhat ki Longshuwa ka Hok ka Hukum bad ka Bor ki long kawei Hynrei kaba tynrai eh na kine ka dei ka Hok. Na kine kiei kiei ka paw ba ka Hok ka dei ka jingim-blei hi, ka jinglong-blei hi ïa kaba ngim lah ban ïohi. Te da kaba ong ba ngi wan sha ka pyrthei ban kamai ïa ka Hok, ki Longshuwa ki la sngewthuh ba ha kano re kano ka rukom ka jinglong-blei hi ka lah ban long ka jong ngi, ka markynti jong ngi, kum ka kynbun bad shimet shimet. Kane ka rukom pyrkhat ka ïadei dur bad kata kaba ngi khot mynta ka "Jingajei".

bad kumta ki kylla long ki khun-blei, ki khun binong bishon, ki khun bakhraw batri bad ki khun lyngdoh khun syiem. Ba kane ka saiñdur baphylla tam jong u Blei kan urlong, U trei-kam ha ka histori jong ngi, U ai lut ïa ki lad ki lynti ba ngi donkam ban poi sha kane ka thong ba la buh bad mang hi Ma-u. Tang kawei u khunbynriew u donkam ban leh bad kata ka long "ban pdiang ïa kaba u Blei u tyrwa sbun, ban aiti bad ban bynshet ïa lade nadong shadong ha U." Ïa kine kiei kiei baroh la kynthup lang ha ka kyntien "Kharis", kaba long ka jingring jing mut na ki artylli ki kyntien Hebru "Hen(Jen.6:8; Ps 84:12)" kaba mut ka jingitynnat, ka jingsngewtynnat na ka liang u Blei bad kiwei pat, bad "Hesed (Jen.19:19;24:12; Deut. 5 10)", kaba thew ïa ka jingieidsbun u Blei khlem jingdawa eiei na ka liang u briew. U Blei u ieidsbun wat lada ngi ki briew ngim don eiei da kaba ngi lah ban dawa ïa kane ka jingieidsbun.

Mynta ïa kane ka kyntien Grik "Kharis" bad ïa ki kyntien Hebru "Hen" bad "Hesed" ngi la ring jingmut sha ka Khasi da ka kyntien "Jingaiei", namarba, ha ka jingshisha, ngi la ioh ei ia kiei kiei baroh na u Blei. Namarba u Blei u ieidsbun bad u kwah ban ieidsbun shuhshuh, U la thaw ei ïa ngi, U la ai ha ngi ïa kiei kiei ba ngi donkam ban pura bad ban janai ha ka longbriew manbriew, U la phah ei ïa la u Khun ban pynim ïa ngi wat lada ngim dawa eiei na ka daw ki pap ki sang jong ngi, U la pynhok ei ïa ngi da ka jingngeit ha u Jisu Khrist, U la pynlong ei ïa ngi ki khun-blei, ki khun binong bishon, ki khun bakhraw batri bad ki khun lyngdoh khun syiem Kine kiei kiei baroh ki long da shisha ka "JINGAIEI" jong u Blei. Shi-junom ngi la ïoh ei bad ngin ïai-ïoh ei na u Blei bad u Blei u kloi eh ban ai lada ma-ngi ngi kloi ban pdiang bad ban bynshet lut ïa lade ha U.

Ki dei kine kiei kiei baroh ba u Ïoannis u kitbok kitrwiang ïa ki Khristan sha kiba u thoh ïa kane ka Kitab Jingpynpaw. Ka dei da shisha ka jingkitbok kitrwiang kaba bha tam, namarba ym don eiei kaba kham bha bad kaba kham myntoi ïa ngi ki briew ban ïa kane ka Jingaiei jong u Blei, kumba ngi la batai haneng. Ngim lah

ban thrang ne ban kwah eiei kaba kham khraw, kaba kham donburom ban ïa ka ne ka Jingarei, kaba kynthup khamtam eh ïa ka Jingim-bleï ba u Blei u aiei ha ngi ha ka Jingkha-arsien da ka Um bad u Mynsiem Bakhuid. Shisyn-ong, u Ïoanniš u kitbok kitrwiang ba ki Khristan kin ïoh ïa u Blei Hi bad da ka kaba ïoh ïa u Ble, ki ïoh lut ïa kiei kiei baroh ba ki lah ban mutdur.

Mynta, lada u Ïoannis u dei u Grik, ka jingkhublei kitbor kitrwiang jong u ka la biang tang da kaba pyndonkam ïa kane ka kyntien "Kharis". Hynrei kumba ngi la kdew ha ka Maitphang, u Ïoannis u dei u Ju. Bad ki Ju ki aikhublei kitbok kitrwiang ïa ki paralok, haba ki thoh shithi ne ki kynduh ïa ki, da kaba ong "Ka Jingsuk ha phi!", namarba, na kiei kiei baroh ha kane ka pyrthei, ki Ju ki ngeit ba ka Jingsuk ka long kaba kongsan tam. Uba ïoh ïa ka Jingsuk, u ïoh lut ïa kiei kiei baroh. Te u Ïoannis, namarba u dei u Ju, kum u Apostol Paulus, u pynbud ruh ïa kane ka kyntien "IRINI" kaba long ka jingring jingmut na ka Hebru "SHALOM", bad ha ka Khasi ngi ong ka "JINGSUK".

Ka jingmut tynrai jong kane ka kyntien Grik "IRINI" ka long ka jingpynsangeh, ka jingpynduh bad ka jingweng-noh ia ka jingiashun hapdeng ki briew kiba ia leh pyrshah kiwei ïa kiwei pat kum ki hima ne ki shnong ki thaw. Ka thew, nyngkong eh, ïa ka Politiks hapdeng ki hima ne ki shnong. Lada ki hima bad ki shnong kim ïaleh thma, ki don ha kata ka "IRINI", ka jingïasuk ka jingïasaiñ ha ka jingïadei para-hima ne hapdeng ki shnong bapher bapher Ki Grik ki ju pyndonkam ïa kane ka kyntien ha ka jingïadei parabriew, kim ju kham pyndonkam ha ka jingïadei bad ki blei-thaw jong ki. Hynrei hangne, ha kane ka Kitab Jingpynpaw, kane ka kyntien ka don ka jingïadei kaba kyrpang bad u Blei, namarba ka dei ka jingring jingmut na ka Hebru "Shalom", kaba, ha ka jingpyrkhat jong ki Ju, ka don ka jingïadei kaba kyrpang bad u Blei.

Ki 'riewstad ki ong ba imat kane ka kyntien ka wan na ka ktien Akkadian "SALAMU" kaba mut ka jingbiang, ka jingpura ha ka Akor, ka burom ka ijot, ha ka koit ka ka khiah, ha ka ïoh ka kot bad ha ka longbriew manbriew.

Namarkata, u briew, uba shait uba koit bha, uba tipbriew tipblei, uba hok basot nadong shadong, uba biang ka bam ka sa, shisyn-ong, uba biang ha kiei kiei baroh, uta u briew u don ka "SALAMU". Na kane ka kyntien, ki 'riewstad ki ngeit, ka wan ka Hebru "SHALOM", kaba don kijuh hi ki jingmut. Ki Ju ki ngeit ba ka "SHALOM" ka dei ka thupbah jong ki jingbha baroh kum ka jingim, ka jingkoit jingkhiah, ka ioh ka kot, ki khun ki kti baparum bapareh, ki jynri jyndup, ki lyngkha risai, ka burom ka ijot ha ka imlang sahlang bad kumta ter-ter. Ka dei ka jingbit jingbiang, ka jingpura bad ka jingjanai nadong shadong Hynrei ki Ju hyndai ki ngeit ba kine kiei kiei ki wan na u Blei bad ki dei ka dak ka shin ba u briew u don ka jingiadei bad u Blei. Ka mut ba ym don jingiapher jingmut, ym don jingiashun eiei hapdeng u briew bad u Blei; tang ka jingiadei jingmut suda. Te wat lada teng teng kane ka kyntien ka thew ïa ka jingiabha ïamiat, ka jingïasuk iasaiñ hapdeng ki briew (I Sam. 25: 6; II Sam. 18.29; I Sy. 4:24), ka mut khamtam eh ïa ka jingïadei jingmut bad ka jingïasuk bad u Blei, kaba wallam ki jingbha baroh ha u briew bad ha ka pyrthei. Ka Jingsuk ka wan na kane ka jingsngewhun ki jrut ha ka liang ka met bad ka mynsiem. Bad ka dei kane kaba u Ïoannis u kitbok kitrwiang ïa ki Khristan.

Mynta haba peit na kine ki liang baroh, la ring jingmut bha sha ka Khasi da kane ka kyntien "JINGSUK", kaba long ka thupbah thupsan jong ki jingbha baroh kiba ngi lah ban ïoh na u Blei bad na ki briew. Haba don ka jingsuk, ngi ioh lut ïa kiei-kiei baroh. Ka dei da shisha ka jingkitbok kitrwiang kaba bha tam bad ka dei kane kaba u Ïoannis u kwah ba ngin ioh da kaba pule ïa kane ka Kitab Jingpynpaw.

(iii) NA UTA UBA LONG BAD UBA LA LONG BAD UBAN SA WAN (Ha ka Grik "Apo ho on ke ho in ke ho erkhomenos").

U Ïoannis u la kitbok kitrwiang ba ki Khristan kin ïoh Jingaiei bad Jingsuk, kumba ngi la batai haneng. Bad mynta u kwah ban kdew ïa ka tyllong na kaba ka wan kane ka Jingaiei bad ka Jingsuk: na u Blei Nongbuh Nongthaw u Nongpyniong-pynman, u Nongbuhbynta u Nong-

sambynta ïa kiei kiei baroh. U Blei Nongbuh Nongthaw u dei ka tyllong batynrai tam jong ka Jingaiei bad ka Jingsuk.

Hangne u Ïoannis u pynı ba u dei u Ju bad u kren bad u thoh kum u Ju, ym kum u Grik. U kren bad u thoh kum u Ju ubym pat nang bha ïa ka ktien Grik. Ha ka jingshisha, kane ka dei kawei na ki sentens Grik kiba bakla ha ka Kitab Jinepynpaw na ka liang ka Grammar. Wat u khynnah skul klas III ha Athens un nym thoh kumne. Hynrei u Ïoannis, haba peit na kawei pat ka liang, um banse ban leh pyrshah ïa ka Grammar Grik khnang ban pynshai kdar ïa kaba u mut ban thoh bad ïa kaba ki Khristan ki dei ban sngewthuh bha. Kane ka sentens ka dei ka sentens Hebru ha ki kyntien Grik.

Ki Ju hyndai ki ju pyndonkam bun ki kyrteng ban kdew ïa u Blei Nongbuh Nongthaw. Kawei na ki kyrteng ka dei kato kaba ngi shem ha ka Kitab Exodos 3:14, ha kaba u Blei u ong "'EHIE 'ASHER" 'EHIE kaba mut "Nga long Uba long". Shuh-shuh, u Blei u ong, " 'EHIE SHELAHANI", kaba mut. " NGA-LONG U LA PHAH ÏA NGA". Ka berb " 'EHIE(NGA LONG)" ka kylla noun bad ka subjek jong kawei pat ka berb "SHELAHANI(U LA PHAH ÏA NGA)". Ar tylli ki berb ha kawei ka sentens: ka berb banyngkong ka long ka sobjek. Kum kane kaei kaei ym ju lap hangno hangno ne ha kano kano ka ktien. Ym ju shem ba ha kawei ka syntens kin don ar tylli ki berb bad tang kine artylli hi. Hynrei u nongthoh jong ka Jynthoh Bakhuid um banse ban leh kumne khnang ban pynneh shai-kdar ïa ka jingmut. Bad dei nangne ba ka mih ka kyrteng bakyntang u Blei "Yawe", ïa kaba ki Ju kim ju kynnoh ba ki kheiñ sang ban "Khoh Pyrtuit" kumba ong ki Bhoi bad ki Pnar. Ki kynnoh pynban "Adoni" kaba mut u "Kynrad jong nga".

Kane ka jingkheiñ-sang ban "Khoh Pyrtuit" ïa u Blei, ka la pynlong ïa ki Ju ban nym kwah ban pynkylla ha kano kano ka rukom ïa ka kyrteng bakyntang jong U. Ki da tieng-burom haduh katta katta. Te imat dei na kane ka daw ba u Ïoannis, wat haba u thoh ha ka Grik ruh, u la rai ban iehnoh ïa ka kyrteng kumba ka long, kumba hikai ki para 'riewstad Ju jong u kiba ong ba " 'EHEI 'ASHER 'EHIE", kata, "NGA LONG UBA NGA

LONG" ka mut "NGA LA LONG, NGA DANG LONG BAD NGAN LONG". Te haba kylla kyntien pa kyntien na ka Grik u Ïoannis sha ka Khasi, ngim banse ban ong "NA NGA LONG, NA NGA-LA-LONG BAD NA NGAN-SA WAN" lada ngi thoh ha ka "person balui singular", NA U DANG-LONG, NA U LA-LONG BAD NA U YN-LONG"(1) Khatduh eh, u Ïoannis u pyndonkam ïa ka berb Grik " IMI", kaba mut "Nga long" na ka bynta ka. Mynta bad ka Mynnor jong u Blei; hynrei na ka bynta ka Lawei, u pyndonkam ïa ka berb "ERKHOME", kaba mut "NGA WAN". Khlempep ki don ki daw U la leh kumne, lehse, na ka daw ba ka berb IMI" kam don ka partisipyl ban kdew ïa ka lawei; ne u la leh khnang kumne ban siat jingmut ba u Blei, ym tang ba Un ïailong, hynrei Un wan ruh ha ka burom lem bad u Khun jong u u Jisu Khrist ha ka Sngi Bakhatduh. Te ka partisipyl "erkhomenos" ka lah ban mut ba u Blei un ïailong bad Un wan ruh ha ka Jingwanpat jong u Jisu Khrist.

Ban pynkut: ki kyntien "Na. *Uta* Uba long bad Uba la long bad Uban sa wan" ki thew ïa u Blei u Kpa, u Nongbuh Nongthaw kum ka tyllong batynrai tam jong ka Jingaiei bad ka Jingkyrkhu

(iv) BAD NA KI HYNÑIEW MYNSIEM KIBA DON HAKHMAT KA KHET JONG U (Ha ka Grik "Ke apo ton hepta Pnefmaton ha enopion tu thronu aftu").

Hangne ngi ïohi ba, na ka bynta u Ïoannis, nalor u Blei Nongbuh Nongthaw, ka dang don sa kawei ka tyllong jong ka Jingaiei bad ka Jingsuk bad ki dei "KI HYNÑIEW MYNSIEM". Kiei kine ki Hynñiew Mynsiem? Khlempep kim lah ban long ki jynthaw jong u Blei(2). Kim lah ban long ka tyllong jong ka Jingaiei bad ka Jingsuk,

1. Lada ngi pynkylla kyntien pa kyntien sha ka Phareng, kine ki kyntien kin mut kumne, "THE BEING, THE WAS AND THE WOULD COME". Ha ka ktien Khasi pat, "U DANG-LONG, U LA-LONG BAD U BAN-SA-WAN". Ban nym dub ïa kane ka jingmut tynrai, u Ïoannis u klet noh ïa ka Grammar Grik, kumba baroh ki bna bad ki tip

2. Shem te ngi shem hi ha ki jynthoh jong ki Ju ïa ki khanaparom shaphang kita ki Hynñiew Angel ne ki Hynñiew Mynsiem, kiba long ki jynthaw u Blei bad kiba shakri ïa U kum ha ka kot u Enokh bad wat ha ka Kitab u Tobit ruh Ïa kine ki angel la ju nam kum u

kumba ngi la batai haneng. Te khlempep hangne u Ïoannis, u mut ïa U MYNSIEM BAKHUID HI, u Person u Balai jong ka Triniti Bakhuid, namarba dei tang na u Blei ba kito kiei kiei kiba ngi la batai ki lah ban wan. Te balei u Ïoannis um thoh beit "U Mynsiem Bakhuid", hynrei u thoh pynban "Ki Hynñiew Mynsiem ?"

U Ïoannis u dei u Ju, uba tip bha ïa ka Jutang Barim bad u thoh katkum ki jingmut jong ka Jutang Barim. Ha kane ka khep, khlempep, u la kynmaw ïa u Isaïa, uba la thoh kumne harum :-

"Halor jong U, u Mynsiem u Trai un shongsah;
U Mynsiem ka jingstad bad ka jingshemphang,
U Mynsiem ka jingsaiñdur bad ka bór,
U Mynsiem ka jingtip bad ka jingtieng-burom ïa u Trai" (Is. 11:2). Shuh-shuh, u Ïoannis u dei u Ju bad bun na ki Ju, kiba nang kiba stad, ki pule ïa ka Jynthoh Bakhuid, ym tang ha ka Hebru, hynrei ha ka Grik ruh, ïa kaba ki 'tiewstad ki khot ka jingring jingmut "Septuaginta (LXX). Ha kane ka Septuaginta, ha ka jaka jong ka bynta bakhatduh jong ka dkhot u Isaïa, ngi pule kumne, "U Mynsiem ka jingtipblei bad ka jingriewblei. Bad u Mynsiem ka jingtieng burom ïa u Trai kan pyndap mïar ïa U." Khlempep u Ïoannis u la bna ïa kane bad kumta u la ngeit, kum kiwei pat ki Ju, ba ki don hynñiew tylli ki rukom trei-kam jong u Mynsiem u Blei, ba ki don hynñiew tylli ki sap ki phong ba u Mynsiem jong u Trai u ai ha ki Khristan bapher bapher. Namarkata, da kine ki kyntien "Ki Hynñiew Mynsiem", u Ïoannis u mut ban kdew ïa u Mynsiem u Blei. Uba trei-kam ha ki hynñiew tylli ki rukom ha ka Balang baroh kawei katkum ki jingdonkam jong ka. Ym lah ban artatien, namarkata, ba u thew ïa u Mynsiem Bakhuid kumba ngi tip mynta, wat lada u la pyndonkam ïa ki kyntien jong ka Jutang Barim "Ruakh Yawé", kaba mut u "Mynsiem u Trai". Bad ha

Uriel, u Raphael u Reguel, u Michael u Gabriel u Saiquael bad u Jeremiel La ngeit ha kine ki angel ki peit ki khmih ïa ka mariang, kum ka ding, ka lyer bad ka um. Shuh shuh la ong ba kine ki angel ki dei ki nongda nongker jong ki jaitbynriew bapher bapher. La, at ha ki ïa kane ka kam, namarba ki long ki shakri bahok jong u Blei, bad kumta ki ïaja nonbha bad u Blei. Hangne ka paw shai ba kum ki jynthaw kim lah ban long ka tylong bad ka tynrai jong ka Jingaiei bad ka Jingsuk.

ka Jutang Barim, ki kyntien "Ruakh Yawe" ki mut ïa u Blei Nongbuh Nongthaw hi, Uba trei-kam ha kane ka pyrthei kum ka tyllong jong ka jingim, ka jingkhie jingsan, ka jingroi jingman, ka jingkiew irat bad ka jingpura jong kiei kiei baroh ha kane ka pyrthei. Te "Ruakh Yawe" u dei u Blei hi bad ha ka Jutang Bathymmai, u dei u Mynsiem Bakhuid, Uba long, ryngkat bad u Blei u Kpa, ka tyllong batynrai jong ka Jingaiei bad ka Jingsuk na ka bynta ki Khristan.

Da kaba ong ba u Mynsiem Bakhuid u trei-kam ha ki hynñiew rukom, u Ïoannis um mut da lei-lei ruh ban ong ba u Mynsiem Bakhuid u trei-kam tang ha kine ki hynñiew rukom Em, um lah ban mut kumta, namarba u tip ba u Mynsiem Bakhuid u dei u Blei bad ki rukom trei kam jong U ym lah ban ñiewtang. Ngim dei ban klet ba u nombor 7, ha ka pyrkhat pyrdaiñ ki Ju bad jong ngi ki khun u Hynñiewtrep, u dei u nombor uba kdew ïa ka jingpura, jingjanai bad ka jingdap miar ha kiei kiei baroh. Te ki "Hynñiew Mynsiem" ki mut ki jynleh jynkam jong u Mynsiem Bakhuid ïa kiba ngim lah ban mutdur namarba ki palat liam ïa ka bor pyrkhat jong ngi.

Khatduh eh, da ki kyntien "KIBA DON HAKHMAT KA KHET JONG U", u mut ban bikai bad ban pynbna pyrthei ba u Blei Nongbuh Nongthaw u dei u Syiem bad u Patsha bashisha, Uba ha khlieh tam bad Uba halor tam, ym u Kaisar Julius ne u Kaisar Augustus, ïa kiba ki paitbah jong ka Hima Roman ki la pynlong blei. Dei u Blei Nongbuh Nongthaw Uba shong khet halor ka mariang baroh kawei bad halor u khunbynriew satlak ka pyrthei. Nangta u Ïoannis u kwah ban ong ba u Blei Nongbuh Nongthaw bad u Mynsiem Bakhuid ki ïatrei-kam kum kawei. U Mynsiem Bakhuid u don hakhmat u Blei, kata, bad u Blei, ban pynurlong ïa ka saiñdur ieidsbun jong u Blei na ka bynta u khunbynriew, da kaba ai ha ki briew ïa ka Jingaiei bad ka Jingsuk.

(v) BAD NA U JISU KHRIST

Ryngkat bad u Blei Nongbuh Nongthaw bad u Mynsiem Bakhuid, u Jisu Khrist ruh u long ka tyllong batynrai jong ka Jingaiei bad ka Jingsuk, namarba Ma-u ruh u

dei u Blei,, Uba la wan long briew. Kumba u Jisu Khrist u dei ka thymmei jong kane ka Jingpynpaw ryngkat bad u Blei Nongbuh Nongthaw, kumta ruh U long ka tyllong jong ka Jingaiei bad ka Jingsuk ryngkat bad u Blei u Kpa bad u Mynsiem Bakhuid. Hangne ka paw shai ba u Ïoannis u mut ban ong ba ka Jingaiei bad ka Jingsuk ki wan na u Blei Nongbuh Nongthaw lyngba u Jisu Khrist ha u Mynsiem Bakhuid (1). Namarkata, kano kano ka jingjia histori kam lah lait na u Blei Nongbuh Nongthaw, na u Jisu Khrist bad na u Mynsiem Bakhuid bad ka jingïoh jong ki Khristan ïa ka Jingaiei bad ïa ka Jingsuk ka dei ka jingjia histori kaba khraw tam bad kaba kordor tam.

(vi) *UBA LONG* U SAKHI BA LAH BAN SHANIAH, UBA NYNGKONG EH BAN MIH NA KA JINGÏAP, UBA HA KHLIEH-DUH HALOR KI SYIEM KA PYRTHEI.

U Ïoannis um hun tang ban ong ba u Jisu Khrist, ryngkat bad u Blei Nongbuh Nongthaw bad u Mynsiem Bakhuid, u dei ka tyllong batynrai jong ka Jingaiei bad ka Jingsuk, hynrei u dang kwah shuh-shuh ban ai nam ïa U. Hadien ba u la pyrkhat sani bha, u Ïoannis u ai ha u Jisu Khrist sa lai tylli ki Nam:(a) U Sakhi ba lah ban shaniah, (b) Uba nyngkong eh ban mih na ka jingïap bad (c) u Patsha halor kiwei pat ki Syiem bad ki Patsha jong ka pyrthei baroh kawei. U Ïoannis u leh khnang ïa kane ban pynsngewthuh shai-kdar ïa ki Khristan ba ki don ka jingïadei kaba kyrpang eh bad u Jisu Khrist kum u Nongpynim bad u Nongjop bad kumta kin sa kham peiphang ïa kiei kiei kiba u Jisu Khrist u la leh, u dang leh bad un ïaileh na ka bynta jong ki.

Nyngkong eh, u Jisu Kkrist u dei u SAKHI BA LAH BAN SHANIAH. Kane ka dei ka NAM, kaba khraw da shisha, namarba ka kit jingmut haduh katta katta ha ka jingïadei jong u Jisu Khrist bad u Blei, nyngkong eh, bad nangta bad ngi ki briew. Ïa kane ka kyntien Khasi "SAKHI" ngi ïa ring jingmut na ka Grik

1. Ïmat ki Longshuwa ki khun u Hynñiewtrep ki mut ïa kane haba ki sneng ki kraw, To leh ïa kiei kiei ha ka Hok katkum ka Hukum bad ka Bor".

"Martis", kaba mut u briew uba kren ne pynbna ïa kaei kaei ba u la iohi da la ki khmat, ba u la ïohsngew da la ki shkor, ba u la ktah da la ki kti bad u kloi ban pynshisha ïa kata wat da kaba phlei ïa la ka snam ruh. U sakhi u kren namarba u la iohi, u la ïohsngew bad u la ktah da lade hi (1 Io 1:1-.) Uba kren namarba u la ïohsngew na kiwei pat um dei u sakhi. U dei tang u nongpathai khubor. Te u Ioannis u ai ha u Jisu Khrist ïa ka NAM SAKHI namarba u Jisu Khrist u la ïohi ïa u Blei, u la ïohsngew ïa u Blei bad u la ktah ïa u Blei, U Jisu Khrist u dei u Sakhi banyngkong bad bakongsan tam ha ka jingïadei bad u Blei bad ka saiñdur jong u. Baroh kiwei pat ki la ïathuh ïa kaba ki la iohsngew na kiwei ne na u Blei, ym ïa kaba ma-ki hi ki la ïohi ha u Blei kumba ïohi bad ïohsngew u Jisu Khrist. Lait noh u Jisu Khrist, ym don uwei pat u briew uba la ïohi shisha ïa u Blei da la ki khmat (Io 1: 18) Namarkata dei tang u Jisu Khrist Uba lah ban ïathuh hok bad shisha ïa ngi shaphang u Blei Kiwei pat ki briew ki lah ban kren shaphang u Blei, hynrei tang kumba ki la ïohsngew na kiwei ne na ki jingïohi-paw aiu re kibym dei ki jingïohi markhmat pylleiñ pylleiñ. Dei tang u Jisu, Uba la ïohi pylleiñ pylleiñ ïa u Blei da ki khmat jong U bad Uba la ïohsngew ïa U da la ki shkor jong U hi kumba U long. Kane keiñ ka dei ka daw balei ngi ong ba u Jisu Khrist u la pynpaw pura bad janai tam shaphang u Blei. Um don shuh hi uwei pat u briew uba lah ban ai ka jingtip kaba kham pura ne kham janai shaphang u Blei ban ia u Trai jong ngi u Jisu Khrist: ha U ka jingpynpaw u Blei ïa lade ka la pura bad ka la janai bad ka la kut. Dei tang u Jisu Khrist Uba la ai khubor shaphang u Blei beit na ka tyllong-khubor hi, kata na u Blei hi. Ha ka Phareng ki ong ka "Eye-witness information" ne "first-hand news". Kiwei pat ki briew ki shu pathai khubor (second-hand news). Namarkata, na ki nonglam khubor baroh shaphang u Blei, u Jisu Khrist u dei Uba khraw tam, Uba ha khlieh tam bad Uba janai tam. Nalor jong U, ym lah shuh hi ban don uwei pat lano lano ruh em! Bad kane kaba ngi la thoh ka long kaba shisha namarba u Jisu Khrist hi u ong, "Shisha, shisha, Nga ong ha phi ba ngi kren ïa kaba Ngi tip bad

Ngi sakhi ïa kaba Ngi la ïohi . (Io. 3:11)". Shuh-shuh u Jisu u ban tyngeh, "Na ka bynta kane Nga la wan sha ka pyrthei ba Ngan dup sakhi ïa ka Jingshisha (Io.18:37)". Ka Jingshisha, hangne, ka mut ia ka saiñdur jong u Blei, ïa kaba tang u Jisu Khrist hi u tip nadong shadong. Nangta dei na kane ka daw ba u Jisu Khrist u la kren shai, "Nga long ka Lynti, ka Jingshisha bad ka Jingim. Ym don uban poi sha u Kpa lait tang da Nga (Io.14:6)". Hangne ka paw shai ba ngi tip thikna bad pura shaphang u Blei tang da u Jisu bad ngi poi ruh sha u Blei tang lyngba u Jisu. Ngim don kawei pat ka lad lano lano ruh em. Da shisha u Jisu u dei u Sakhi ha ka jingïadei jong ngi bad u Blei.

Namarba u Jisu u sakhi ïa kaba u la ïohi da la ki khmat bad namarba U dei u Blei, um lah ban lamler ne ban thok ban shukor Ha U ka Hok ka Shi-kyntien ka long kaba tam. Ïa kum une u briew ngi lah ban shaniah nadong shadong. Hangne ka don ka jingiapher hapdeng u Jisu bad kiwei pat ki briew. Haba u Jisu u ai sakhi, Um lah ban lamler, katba kiwei pat ki lah ban kren thok kren shukor Kane ka dei ka nongrim jong ka jingshngaiñ jong ngi ki Khristan. Ngim don jingartatien bad kumta ngim tmang, ngim syier ïoh ngi kum bakla.

Ka nam kaba ar pat de, ïa kaba u Ïoannis u ai ha u Jisu, ka dei kane : U Nongmih banyngkong eh na ka jingïap. Ïa ka kyntien "banyngkong eh" ngi la ring jingmut na ka Grik Prototokos", kaba mut "u khun phrangsngi". Kane ka kyntien "khun phrangsngi" ka pyni ïa ka jinglong nyngkong da shisha hapdeng kiwei pat kiba kha na kajuh ka kmie. Shisien ba la kha phrangsngi, u briew u long uba nyngkong tam bad ym lah da lei-lei ban pynduh ïa kane ka jinglong nyngkong jong u. Te kane ka mut ba u Jisu u dei Uba nyngkong eh ban mih na ka jingïap ha ka por bad ha ka burom. Mynta ka jingmihpat na ka jingïap ka dei ka jingurlong bad ka jingpyndep pura bad janai ïa ka saiñdur u Blei. Te ka paw shai-kdar ba baroh ka saiñdur u Blei ka dei na ka bynta u Jisu Khrist, u Nongpynim jong ngi, kumba u long mynta ha ka jinglongbriew bad ka jinglongblei. U Kpa u la kha ïa u Khun bamarwei jong u kum u Jisu Khrist, Uba long

u briew bashisha ruh bad kum u Nongpynim jong ngi. La mutdur ïa kiei kiei baroh, ïa ka mariang bad ïa u khunbynriew ha u Jisu Khrist bad la pynwandur ïa ki katkum ka jinglong u Jisu Khrist U Blei u la thaw ïa u khunbynriew namar u Jisu Khrist, u 'Lei-briew Te kum u briew, u Jisu u dei uba nyngkong eh ban ioh ïa u soh bad ïa ka burom jong ka saiñdur u Blei Nongbuh Nongthaw. Bad u soh bad ka burom ka saiñdur u Blei ka dei ka jingpura bad ka jingjanai ka longbriew manbriew hadien ka jingmihpat na ka jingïap.

Khatduh eh, ïa ki kyntien "ban mih na ka jingïap" ngi la ring jingmut na ka Grik "TON NEKRON", kaba mut "jong kiba ïap". Kane ka dei ka rukom kren jong ki Ju, kiba ngeit ba ka don kata ka Sheol ne ka Ñiamra shapoh khyndew, sha kaba baroh kiba ïap ki leit hiar bad ki sah bangta. Te ban leit sha "kiba ïap" ka mut ban ïap shisha ne kumba ju ong "U la hiar sha Limbo", kaba mut ba u la iap bad la tep da shisha ia u Nangne ruh ka mih ka rukom kren ki Ju "ban mih na kiba ïap", kata ban mihpat na ka jingiap, ne uba la iap u im biang. Ka dei ka idiom jong ki bad ia ki idiom ngim lah pynkylla kyntien pa kyntien. Ngi dei ban shim tang ka jingmut.

Ka nam kaba khatduh ba u Ïoannis u ai ha u Jisu ka dei kane: UBA HA KHLIEH-DUH HALOR KI SYIEM KA PYRTHEI. Kane ka nam ka mut ba u Jisu u dei u Syiem u Patsha bad u Nongsynshar u Nongkhadar Uba halor tam. Ym don Syiem, ym don Patsha. Uba kham khraw ha ka jingiar jong ka hima, ha ka bor bad ka burom ban ïa u Jisu Khrist. U Ïoannis u la ai ia kane ka nam ha u Jisu Khrist, ban pynkynmaw ïa ki khristan ba u Kaisar ha Rom um dei u Syiem u Patsha uba halor tam kumba ngeit ki khun ki hajar bad ki raïot jong u. U Kaisar ruh u don hapoh u Jisu Khrist, Uba synshar halor jong ki Syiem bad ki Patsha jong ka pyrthei baroh kawei. Ha ka Maitphang ngi la kdew ba ha kito ki por la ñiew ïa u Kaisar ha Rom kum u blei bad u Patsha uba halor tam bad uba khlaiñ tam. U Ïoannis u ong ba kane ka dei ka jingbakla. U Blei ha ka dur-briew u dei tang u Jisu Khrist, Uba long ruh u Syiem bad u Patsha Uba donbor tam bad uba halor

tam ba ka mariang baroh kawei. U Jisu hi ruh u la kam ba kane ka nam ka dei ka jong U (Io.18:33-37). Bad u Jisu u la pynskhem ïa la ka hima, ym da kaba leh lähduh halor jong ki briew, hynrei da kaba shahshitom, shahïap bad da kaba mihpat na ka jingïap. Ka sngi, ha kaba u Jisu u la kiew khet da shisha kum u Syiem u Patsha, ka dei kato ka sngi ba kaba u la mihpat na ka jingïap ha ka burom-blei jong u.

Ban pynkut, lada ngi shim lang ïa kine ki ar tylli ki nam "Uba nyngkong eh (Prototokos)" bad "Uba ha khlieh-duh (Arkhon)", ngi ïohi shai kdar ba u Ïoannis u kwah ban pynbna paitbah ba u Jisu Khrist u dei u Trai bad u Kynrad halor kiei kiei baroh, u Syiem bad u Patsha salonsar ha ka sla pyrthei, Uba la ïoh ïa ka Hima salonsar na u Blei bad da ka jingmihpat jong u na ka jingïap, da kaba u la pynurlong pura bad janai ïa ka saiñdur u Blei ïa ka mariang bad ïa u khunbynriew. Kane ka khubor ka dei kaba sngewtynnat tam na ka bynta ki Khristan kiba shahshitom bad kiba jynjar, namarba mynta ki tip thikna ba ki don ha ka kti jong uwei uba lah uba ïai da shisha.

(vii) HA U, UBA . . . . AMEN !

Hadien ba la nam ïa u Jisu Khrist kum ka tyllong batynrai jong ka jingaiei bad ka jingsuk, kum u Sakhi ha ka jingïadei u khunbynriew bad u Blei, bad kum u Trai Kynrad jong kiei kiei baroh ha kane ka mariang, u Ïoannis u ruwai pyndonburom ïa u Jisu Khrist da kaba pynbna pyrthei ba dei tang u Jisu uba da dawa da shisha ïa ka nam bad ka burom, ba dei tang u Jisu Khrist uba don bad uba bat ïa ka bor-synshar batynrai bad bakhraw tam. Kane ka dei barabor ka rukom leh jong ki Ju hadien ba ki la ñiewtang ïa ka jinglong bad ki jynleh jynkam jong u Blei Da kaba leh kumne, sa shisien u Ïoannis u pynpaw ba u Jisu Khrist u dei u Blei Badonbor bad Badon-burom. Bad nangta ban pyni shuh-shuh ba u Jisu u dawa ïa kane ka nam bad ka burom, u kdew sa katto katne ki daw, kata, ki jynleh jynkam jong u Jisu na ka bynta u khunbynriew. Ïa kane ka phawar-pyndonburom ngi lah ban phiah ha ki saw bynta.

a) HA U, UBA IEIDSBUN ÏA NGI (Ha ka Grik "To agapanti himas) Nalor ki daw ba la kdew haneng, u Ioannis u ai sa kane kawei bad ka dei kaba kongsan tam. Ym tang kata, ka dei ka daw kaba nyngkong eh bad kaba tynrai eh jong ka jingïadei jong u Blei bad ngi u khunbynriew. Kane ka dei kata ka Jingieidsbun kaba khlem daw na ka liang kito kiba shah ieidsbun. Ha ka Hebru ki ong ka "HESED", ha ka Grik "AGAPI", ha ka Khasi "JINGIEIDSBUN". Ka kyntien Hebru "HESED" ka thew ïa ka jinglong batynrai jong u Blei na kaba Um lah lait: U BLEI U LONG KA JINGIEID (I Io. 4.16). Da shisha kane ka dei ka jinglong batynrai jong u Blei bad ka dei kane ka Jingieidsbun ka tyllong bad ka thymmei jong ki jynleh jynkam jong u Blei ha ka histori jong u khunbynriew. U Blei u la thaw ïa ngi na ka Suda khlem don daw eiei na ka liang jong ngi. Ka daw ka long tang na ka liang jong U suda, namarba u Blei u la kha ïa la u Khun bamarwei kum u Jisu Khrist, u Blei bad u Briew bad u Nongpynim jong ngi. U la thaw ïa ngi da u Jisu Khrist bad ha u Jisu Khrist. Namarkata u Blei u ieidsbun ïa ngi salonsar.

Hynrei ha ki Khristan, kane ka jingieidsbun u Blei ka kham kyrpang, namarba u Blei u pynlong ïa ki ki khunblei, ki khun binong bishon, ki khun bakhraw batri bad ki khun lyngdoh khun syiem Nangta u Jisu hi u la ieid ïa ngi haduh ban da aiti ïa ka jingim na ka bynta jong ngi halor ka Diengphna. Dei halor ka Diengphna, ha u Jisu Khrist. ba ka jingieidsbun u Blei ka la paw pura bad janai(Rom 3:21-26). Hangne ka paw shai ba ym don mano mano ruh uba kham ieidsbun ïa ngi ban ïa u Jisu Khrist. U Jisu u ieidsbun ïa ngi kum ka kynhun bad shimet shimet ruh, bad u ïai-ieidsbun khlempud !

b) UBA LA PYLLAIT ÏA NGI NA KI POP JONG NGI DA KA SNAM JONG U.

Mynta ngi ïohi sa kawei pat ka daw balei u Jisu u dawa ka burom bad ka nam: U la loit la law noh ïa u saiteh saikhum jong ka Pap ka Sang. Da ka jinglong-pap bad da ki pap ki sang ba ngi leh hi, ngi la 'shah die kum ki mraw bad ngim lah shuh ban lait lada ym don mano-mano ba wan pyllait ïa ngi da ka dor. Ïa ka kyntien

"KI POP" ngi la ring jingmut na ka Grik 'Hamartia", kaba mut, nyngkong eh, ka jinglong-pap jong u khunbynriew, uba ka jinglong jong u ka long ha kata ka rukom ba u noh sha ka leh pap ka leh sang. Kane ka long kum ka jingshah tehmraw hano re hano. Nangta ka mut ruh ki pap ba ngi leh kawei hadien kawei pat. Kine ki kampap ki pynskhem shuh-shuh ïa ka jinglong-pap jong ngi naduh ka sngi ba la kha ïa ngi.

Mynta ka mih ka jingkylli, "Kaei kane ka Pap na kaba u Jisu u la pyllait ïa ngi?". Ha kane ka dkhot, ka paw shai, ba u Ïoannis u kren shaphang ka Pap kaba long ka Kmie jong ki kampap kamsang baroh. Ka dei ka jingkhlad noh jong u briew na u Blei, ka jingweng noh jong u briew ia lade na u Blei, ka jingjngai jong u briew na u Blei. U briew um ngeit shuh ba u Blei u ieidsbun ïa u, u artatien ïa ka jingieid jong u Blei, wat lada u Blei u ïai-ieidsbun ïa u briew khlem sangeh bad u ïaibud-dien ïa u. Ïa kane ka jingleh jong u briew ban khlad na u Blei, ban jngai na U, ban weng noh ïa lade na U, ban artatien ïa ka jingieidsbun jong U, la pynskhem shuh-shuh da ki kampap kamsang ba u briew u leh na ki khep sha ki khep. Bad kane ka pynhiar kyrdan ïa u briew, u klet noh ïa la ka kyrdan longbriew manbriew : ba la buh ïa u ha kane ka pyrthei ban Kamai ïa ka Hok bad ban synshar-khadar. U briew u bud pynban ïa u Thlen, u ksuid, uba la ïeng pyrshah ïa u Blei bad uba la kren sarong," Ngan kamai ïa ka Longspah bad ngan bam ïa ka Longbriew." Na kane ki mih ki jingleh bymhok jong ki briew kiwei ïa kiwei pat, ka jingbanbeiñ kiwei ïa kiwei pat, ka jingpynïapbriew bad kiwei pat ki kam sniew kam smeh. Bad katba u briew u dang jngai na u Blei bad katba um pat pdiang bjang ïa ka jingieidsbun u Blei, u nang kyrñiom shuh-shuh ha ka ahor jong ka pap ka sang kabym pyllait ïa u. Dei na kane ka apot sepsngi ba u Jisu u la pyllait ïa ngi bad U la pyllait ïa ngi da ka snam jong U.

Ngi la ïohsngew bunsien ïa kine ki kyntien "U Jisu u la pyllait ïa ngi da ka snam jong U!" Bad ngim ju kham kylli ha kano ka rukom u Jisu u pyllait ïa ngi da ka snam jong U. Don kiba pyrkhat ba u Blei Nongbuh

Nongthaw u thrang ïa ka jingpynbiang na u briew na ka bynta ki pap ki sang bad U thrang ban ïoh eiei. Hynrei ym don eiei ïa kaba u briew u lah ban ai ha u Blei haduh ba u Blei un da hun hi jrut. Te u Jisu u phlëi ïa la ka snam bad ka snam u Jisu, kum ka snam u Blei, ka long kaba kordor tam. Bad u Blei da kaba ïoh pdiang ïa ka snam u Jisu ha ka kti jong U, U kmen bad U hun. Kane ka rukom pyrkhat ka bakla shibun. U Blei Nongbuh Nongthaw um dei Uba thrang snam ha kane ka rukom. Nangta ki don ruh kiba pyrkhat ba u Thlen ne u Ksuid u tehmraw ïa ngi kumba leh ki briew ïa la ki parabriew. U Jisu u siew da ka snam jong U ha u Ksuid bad u ksuid u khrei u hun hi jrut bad u pyllait ïa ki briew. Kane ka rukom pyrkhat ruh ka bakla. Te kumno u Jisu keiñ u la pyllait ïa ngi da ka snam jong U ?

Kumba ngi la kdew haneng, ka Pap batynraï tam jong u khunbynriew, kaba long ka kmie jong kiwei pat ki pap ki sang, ka dei ka jingbymngeit shuh jong u khunbynriew, kum ka kynhun bad shimet shimet, ïa ka jingieidsbun jong u Blei bad kumta u khunbynriew u khlad noh na u Blei, u jngai noh na U bad u ngat ha ka apot sepsngi. U Blei u kwah ban pynsngewthuh ïa u khunbynriew ba U dang ieidsbun ïa u, wat lada u la pap katno katno ruh. U Blei u thrang ban pynpaw shai-kdar ha ki briew baroh ba U ieidsbun shisha ïa ki. Mynta katkum ka jingpyrkhat briew jong ngi bad hangne u briew um bakla, ym don dak don shin eiei kaba kham shai-kdar ba uwei u briew u ieid shisha ïa uwei pat, ban ïa ka jingkloi jong uta u briew wat ban ïap ruh na ka bynta uto uwei pat. Wat lada u briew um ong eiei ba u ieid ïa ngi, hynrei lada u shah ïap da ka mon sngewbha na ka bynta jong ngi, ngim artatien eiei shuh ba u ieid u ñiewkor ïa ngi lymda kumta un nym kloi ban ïap na ka bynta jong ngi. Ban kloi ban ïap na ka bynta uwei pat ka dei ka dak ka shin jong ka jingieid bym lah shuh ban artatien. To ngin shim kum ka nuksa. Shu tharai ba don uwei u longkpa. uba ieid shisha ïa la ki khun, hynrei ki khun ki dei kiba mutlop bad kiba harammimok. Namarba u kpa, uba long u briew, um lah ban ai ïa kiei kiei ba ki pan khlem nongrim bad namarba ki sniew, kim pyrwa shuh ïa u bad kim ngeit shuh ba

u da ieid ïa ki haduh katta katta. Kane ka jingsngew ka la ïalam ïa ki suki suki ban nym kheiñ snep eiei shuh ïa la u kpa, ki isih ïa u bad ki mih noh na ïing ban leit shong ha kawei pat ka ïing para-maki. Kane ka jingisih bad ka jingshun ïa u kpa ka la nang jur nang jur haduh ba ki la rai ban thang ïa ka iing ba u shong katba u dang trei ha kper. Thui ka mih ka tdem, ka khie ka ding. U ïohi u kpa na kper. U mareh sha ïing. Ki ïohi ki khun, ki rkhie beiñ. "U la thang u Bah-heh", ki ïa ong sngewkmen. "Waw !", pyrta u kpa, "Ha ka synduk ki don ki kot-pynkam ka kamai umsyep jong nga na ka bynta jong phi, da kiba ki kur kim lah shuh ban kam ïa kaba nga la ai." "Wat kren thok ïa ngi, me tymmen biej", ki jubab ki khun. Hynrei u kpa u tur sba ka ding ban rung shapoh ïing ban shim ïa kita ki kot-pynkam namarba um kwah ba ki khun kin kyrduh tasam ne kin ngat ha ka jingjynjar. U ïoh ïa ki kot-pynkam ba la thep ha uwei u klong ba la sop da ka khyndew. Te ka ding kam lah ban ktah kloi ïa u. Hynrei katba u dang wanphai, u la ngat ha ka ding, u la shah thang, hynrei u la kyrda dohïap ban mih shabar. Tang shu poi shabar u kyllon, kmen ki khun bad ki mareh ban peitkai ïa u. Kim sngewsynei eiei wat lada u la ing ka met ka phad. "Khun baieid", u ong u kpa, "nga la ïoh ki kot-pynkam ba nga la thoh bad soi na ka bynta jong phi. Sniewbok ba ka Bank Account te ka la ing. Hynrei ha ki kot-pynkam nga la thoh ka nombor bad ka kyrteng ka Bank. Te phin nym duh Nga la rung sha ka ding ba phin suk ma-phi. Shim ïa une u klong, sei ki kot-pynkam bad shim ïa kaba dei ka jong phi iwei-pa-iwei." Ki khun kim treh, khamtam eh u Bah-heh. Hynrei u khun khliengkpoh, uba kham bha. u la sdang ban sngewsynei ïa la u kpa, u leit, u shim ïa u klong, u sei ïa ki kot-pynkam bad u pule, "Ha u khun phrangsngi nga pynkam ar lak tyngka, ha uba ar shilak, ha uba lai sanphew hajar, ha uba saw arphewsan hajar." "Khun, u ong u kpa, "phi la ïohsngew. Ngam sngew eiei ban ïap ba phin im ma-phi." Ym pat kut kine ki kyntien, u kpa u dkut mynsiem noh ha phyllaw. Lada kito ki khun kim pat kylla mrad da shisha, ha kum kane ka khep kim banse ban ong, "I pa i la ieid shisha ïa ngi". Kham-

tam eh u Bah-heh jong ki um banse ban pyrta, "Wat la nga la runar sat, i pa i la iehnoh arlak ha ka kot pynkam ïa ka kamai umsyep jong i. Durlanot, nga la hamramnimok !" Bad baroh kin nym artatien shuh ba u kpa u la ieid ïa ki haduh ba u la kloi ban shah thang bad ban ïap tang ban ïoh ïa ki kot-pynkam na ka bynta jong ki, wat lada u la tip shai ba ki isih bad ki ñiewbeiñ ïa u.

Ka long kumta ruh bad u Blei. U khunbynriew, da kaba shabshkor ïa u Thlen ban kamai ïa ka Longspah bad ban bam ïa ka Longbriew, da kaba bud ïa ka nuksa u Ksuid Nongpynshoi, u la haramnimok ïa u Blei, u la khlad na U, u la jngai na u bad um ngeit shuh ba u Blei u dang ieidsbun ïa u. Kane ka la wallam ka jynjar ka lanot ha u khunbynriew. U Blei u la isynei ïa u bad u la rai ban phah ïa la u Khun ban pyni ba U dang ieid sbun ïa u khunbynriew bad ban ai ka dak ka shin ba um lah shuh ban artatien. U Jisu u la wan ban tyrwa ïa ka jingieidsbun jong u Blei ha kito kiba isih bad shun ïa U. Um shym kynran dien na ki, hynrei U la aiti ïa lade wat lada U tip ba kin lehbeiñ ïa U bad kin pynïap ïa U ha ka rukom kaba shyrkhei tam : halor ka Diengphna, namarba ha kata ka por ym don ka jingïap kaba kham shyrkhei ne kham jahburom ban ïa ka jingshah sahnarphna. Bad dei ha kane hi ka khep ba u Jisu u la pyni ïa ka jingieidsbun u Blei da kaba ong, "Ko Pa, to map ïa ki namarba kim tip ïa kaba ki leh!" Hangne ka jingieidsbun u Blei ka la paw pura bad janai. U khunbynriew um lah shuh ban artatien naduh kane ka khyllipmat ba u Blei u ieidsbun ïa u. Hooid, u lah ban ïaikyntait, hynrei ban artatien um lah shuh.

Hynrei lada kito kiba pdiang ïa kane ka jingpynpaw ïa ka jingieidsbun u Blei, lem bad u Jisu Khrist ki ong, "Pa, map ïa kaba nga la leh!", shisyndon, u Blei u map bad ki briew ki lait na ki pap ki sang jong ki, ki khuid phar bad ki kylla biang ki khun baieid thepmynsiem jong u Blei. Bad kane baroh ka urlong lyngba ka jingïap u Jisu halor ka Diengphna. Kane ka dei ka daw balei ka long kaba myntoi barabor ban ïalap shaphang

ka jingïap u Jisu halor ka Diengphna. Ka don ka bor maïan aïu-re ban pynsngewthuh ba u Blei u ieidsbun ïa ki briew bad da kaba pdiang ïa kane ka jingieidsbun, kin phai sha u Blei, kin pan map bad kumta kin lait na ki pap ki sang jong ki.

Te haba ka Jynthoh Bakhuid ka ong ba "La pyllait ïa ngi na ki pop da ka snam u Jisu" ka mut ban ong ba lyngba ka jingïap u Jisu halor ka Diengphna ngim artatien shuh ba u Blei u ieidsbun ïa ngi bad haba ngi thikna ba u Blei u ieidsbun ïa ngi, ngi shlur biang ban phai sha U bad ban pan map. Te hangne ki kyntien "da ka snam" ki mut "da ka jingïap u Jisu halor ka Diengphna. Haba ngi ong ba u Jisu u la sait khuid ïa ki pop jong ngi ha ka snam jong U ngi mut ban ong ba da ka jingïap jong U, u Jisu u la pynsngewthuh shai ïa ngi ba u Blei u dang ïai ieidsbun ïa ngi bad kumta ngi pdiang ïa kane ka jingieidsbun, ngi phai sha u Blei bad pan map lem bad u Jisu bad kumta ngi ïasuk biang bad u Blei. Kane keiñ kata ka jingsait ïa ki pop jong ngi ha ka snam u Jisu Te ngim dei ban mutdur ba ngi sum ha ka snam u Jisu kumba ngi sum ha ka um kaba tuid na ka shyngiar.

c) BAD UBA LA PYNLONG ÏA NGI *KI KHUN KI HAJAR* KA HIMA.

Hangne ngi ïohi sa kawei pat ka daw balei u Jisu u dawa ka nam bad ka burom. U la kyntiew ïa ngi sha ka kyrdan ka bakhraw, ka kyrdan ki nongsynshar ki nongkhadar.

Ha ka Grik ki kyntien "ki khun ki hajar" kim don, hynrei ngi la buh ban shai ka jingmut jong kane ka dkhot. U Ïoannis u dei u Ju bad ka lah ban long ba u kynmaw ïa ka Exodos 19:6 ha kaba la thoh, "Phin sa long ha Nga ka Hima-lyngdoh bad ka jaitbynriew bakyntang!" Bad ka jingmut ka dei kane : ki Israel hyndai ki la long ka jaitbynriew ba la jied jong u Blei. Hynrei kim pat don hima namarba ki dang ïaidwir ha kata ka por. Te da kine ki kyntien, u Blei u kular ba Un ai ha ki ïa ka ri ha kaba kin seng hima bad kin long ki nongsynshar ki nongkhadar. Bad kane ka hima kam dei kum ka hima jong kiwei pat ki jaitbynriew, ïa kiba

ïa synshar da ki syiem. Em; ïa ka hima ba ki Israel kin seng yn synshar da ki Lyngdoh bad kine ki Lyngdoh kin mih na ka jaitbynriew bi kaba long baroh kawei ka kur bad ka jait lyngdoh. Ha ki Ju hi, kane ka lah ban long ka jingmut ba u Ïoannis u kwah ban ai.

Hynrei ïa ka Kitab Jingpynpaw hi la thoh khamtam eh na ka bynta ki Khristan kibym dei ki Ju. Bad kine ki la don lypa ha ka hima ki Roman kum ki raïot, ym kum ki khun ki hajar. Ha kane ka por, ka jingthrang jong ki raïot Roman ka long ban poi sha ka kyrdan jong ki khun ki hajar jong ka Hima Roman. U Paulus Bakhuid u dei uwei na kito kiba la ïoh ïa ka kyrdan jong ki khun ki hajar ha ka Hima Roman. Te khlempep, u Ïoannis u u mut ban ong ba lyngba u Jisu ki la kylla long mynta ki khun ki hajar jong ka Hima, kata, ki trai-ri bashisha bad nangta kin sa ïoh ruh ïa ka hima wat lada lehse ka dang slem khyndiat. Na ka jinglong raïot ha u Patsha Roman, ki la kylla long ki khun ki hajar ha ka Hima u Blei lyngba u Jisu Khrist.

d) KI LYNGDOH *BAN SHAKRI* ÏA U BLEI BAD U KPA JONG U.

Hangne ngi ïohi ba ka jinglong jong ki Khristan kum ki khun ki hajar ha ka hima ka ïapher shibun na kiwei pat ki hima, namarba ha kajuh ka por ki long baroh na ka kur ka khong lyngdoh. Ki dei baroh ki lyngdoh bad ka hima jong ki ka dei ka hima lyngdoh, ym ka hima syiem ne hima patsha. Bad u Blei, Uba long u Kpa jong u Jisu Khrist, un kam ïa ki kum ki lyngdoh jong U hi, kata ka mut ki dei baroh ki Lyngdoh-sohblei! Kane ka dei ka nongrim jong kata kaba ki khot mynta ka jinglong lyngdoh jong ki khun ki hajar jong ka Balang. Ka dei ka kyrdan kaba khraw bad kaba donburom. Ki Khristan kim dei ban klet ïa kane ka kyrdan bakhraw jong ki! Kim dei ruh ban klet ban pynïadei-dur ïa ka jingim jong ki bad kane ka kyrdan lyngdoh.

Ki kyntien "Ban shakri" te kim don ha ka Grik. Ngi la buh ban shai ka jingmut. Ban shakri hangne ka mut ban synshar ban khadar, ban pyndep ïa ki kam lyngdoh, ban pyndonburom ïa u Blei, ban tei ïa ka imlang sahlang ha ka Hok katkum ka Hukum. Ngi la

ïohi ha ka Maitphang ba ka kyntien "Shakri ne mraw" ha ka Jynthoh Bakhuid ka dei ka nam ba la ai ha kito kiba pyndep ïa ki deiti bad ki kam kiba kyrpang ha ka jingïadei bad u Blei bad ki paid jong U. Kane kajuh ka jingmut ka paw ruh hangne.

Khatduh eh, dei hangne, na ka bynta ka sien kaba nyngkong, ba la nam ïa u Blei Nongbuh Nongthaw kum u *Kpa jong u Jisu Khrist. Da kane u Ïoannis u* kwah ban pynbna pyrthei ba u Jisu Khrist u don kajuh ka jinglong tynrai kum u Blei Nongbuh Nongthaw bad U ïaryngkat kyrdan bad U ha ka jinglongblei. Ïa u Jisu Khrist, kum u Blei, kum Uta u Person uba ar, ym shym la thaw, hynrei la kha na u Kpa, U la mih na ka jinglong batynrai jong u Blei hi. Wat lada naduh kato ka khyllipmat (ngi kren kum ki briew) ba u Kpa u kha ïa la u Khun bamarwei, u Person Ba-ar jong ka Triniti Bakhuid, u la long u Jisu Khrist, u Nongpynim jong ngi, hynrei ïa ka longbriew manbriew jong U la thaw da u Blei. Ïe ha u Jisu ki don ar tylli ki jinglong: ka Jinglong-blei bad ka Jinglongbriew. U Jisu u ïoh ïa ka jinglong-blei da ka jingkha na u Kpa katkum ka Hok tynrai jong U. Ma-ngi ruh, kum ki khun u Blei ngi don ar tylli ki jinglong: Ka jinglong-briew bad ka jinglong-blei. Hynrei ïa ka jinglong-blei ngi la ïoh kum ka Jingaiei jong u Blei lyngba u Jisu Khrist. Ngim don ka Hok tynrai ban ïoh ïa ka. U Blei u la shu aiei ïa ka ha ngi namar ka jingieidsbun jong U.

e) HA U KA BUROM KA BOR-SYNSHAR JUNOM LA JUNOM. AMEN!

Kane ka dei ka jingpynbna sangot ia ka burom bad ka bor-synshar jong u Jisu Khrist. Ka burom ka dei ka Hok tynrai jong U Kumjuh ruh, namarba U long u Khun u Blei, ka bor-synshar ka dei ka Hok tynrai jong U! Bad ki briew baroh ki dei ban ithuh ïa kane ka burom bad ka bor synshar jong U.

Kine ki kyntien ki dei ruh ka bynta jong ka jinglehniam lehrukom jong ka Balang hyndai. Ki dei ka jingpyrta ki paitbah kum ka kynhun. Hynrei hangne, ngi sngew ba u Ïoannis u don sa kawei pat ka jingmut

ba u kwah ban pynbna: Ka burom-blei bad ka-bor-synshar ki dei ki jong u Jisu Khrist, ym ki jong u Patsha Roman, ïa uba ki raïot jong ka Hima lem bad ki khun ki hajar jong ka ki pyndonburom khlem nongrim.

Shuh-shuh imat u Ïoannis u dang don sa kawei pat ka jingmut haba u pyndonkam ïa ka kyntien "BUROM". Ngi hi ngi ngeit ba ka Grik "doxa" imat ka wan na ka Hebru "Kabod", ïa kaba la ring jingmut sha ka Phareng kum ka 'Glory bad sha ka Khasi kum ka "Burom". Ha ka jingshisha, ka kyntien Hebru "Kabod" ka mut ka dak ka shin ïa kaba ngi lah ban ïohi, ban ïohsngew bad ban ktah ruh bad kaba kdew eiei sha lyndet, sha u Blei. Ka mut ka dak ka shin kaba paw bad ka kdew ïa u Blei ba ngim lah ban ïohi, hynrei uba trei-kam ha ka histori jong ngi u khunbynriew. Te ka kyntien "Kabod" kam da mut eh ka jingpyrta, ka jingrisa ne ka jingkynhoi ban pyndonburom ïa u Blei. Ka mut shisha kata ka dak ka shin kaba kdew ïa u Blei, uba trei-kam hynrei ïa Uba ngim lah ban ïohi.

Mynta ïa kane ka "Kabod" kaba mut ka "Burom" la ai ha u Jisu kum ka Hok tynrai jong u. Ha ngi hi ka shai ba da kane ka kyntien u Ïoannis u mut ban pynbna ba u Jisu u dei ka Burom, kata, ka dak ka shin kaba paw bad kaba kdew ïa u Blei. U Jisu u kdew sha u Blei bad u dei, namarkata, ka dak ka shin kaba im jong ka jingdon bad jingtrei-kam jong u Blei ha ka histori jong u khunbynriew, namarba u dei hi Ma-u ruh u Blei bad u Trai Kynrad, ym u Kaisar ïa uba ki raïot ka hima ha Asia Minor ki ñiew kum u blei uba paw ha ka dur briew.

Nalor ka burom, u Jisu u don hok ruh ban ïoh ïa ka bor-synshar ha ka Hima-bah jong u Blei. Ka kyntien Grik "Kratos" ka mut ka bor-synshar ha ka hima, kaban neh shi-junom. Hangne ruh u Ïoannis u pyntngen ïa ki Khristan da kaba ong ba ka hima bad ka bor-synshar u Jisu Khrist kin neh junom katba ka jong ki Patsha Roman ka long tang shipor. Bad kane ka la urlong da shisha. Ka Hima-bah Roman kam don shuh, hynrei ka hima u Jisu ha ka pyrthei ka nang ïar nang ïar bad kan nym kut shuh lano lano ruh em.

Khatduh eh, u Ïoannis u pyrta "Amen!" Kane ka long ka rukom pynkut ïa ka jingduwai ne jingïaroh ïa u Blei hapdeng ki Ju hyndai. Ka Balang ka la shim ïa kane ka kyntien bad ka la bat ïa ka jingmut jong ka ruh. Kane ka kyntien "Amen" ka wan na ka berb Hebru "Aman" kaba mut ban pynskhem, ban pynïaineh, ban kyrshan skhem. Te "Amen" ka mut "la pynskhem, ka long kumta, hooid ka dei keiñ, ka dei da shisha, thik kumta keiñ." Ka mut ruh "Ai kan long ne kan urlong kumba ngi la duwai ne ngi la pan." Te ka long kum ki kyntien ki Longshuwa jong ngi, "Sngew katta, rai katta, mo Blei Trai Kynrad!"

KA SIENPAW I (1:7-8)

7. Hakhmih U wan ha ki lyoh !
Bad ki briew baroh kin ïohi ïa U,
Khamtam eh kito kiba la dung ïa U !
Bad baroh ki jaitbynriew jong ka sla pyrthei
Kin tied la ka shaCem bad kin ïambynniaw ïa U !
Da shisha *kun long kumta* ! Amen !

8. "Ma-nga Nga long u Alpha bad u Omega", u Blei Kynrad u ong,
"*Uta* Uba long bad Uba la long bad Uban sa wan, u Badonbor baroh !"

Ngi la batai bad pynshai, katba ngi lah ei, ïa ka 'Tienplie bad mynta ngi poi sha ka Sienpaw I jong kane ka Phang ne ka Sienleh I jong ka Kitab Jinpynpaw, kaba long kum ka Drama, ha kaba ki Khristan kin ïohi ïa ka jinglong, jingim bad jingshahshitom jong ka Balang, na kaba kin ïoh ïa ka sneng ka khraw kumno ban im, kumno ban ïaid ban ïeng bad ban leh ban kam ha kato ka khep bakordit jong ka Balang.

Kane ka Sienpaw ka long kaba lyngkot bad don tang uwei u nongkren. Ki nongpule jong ngi ki lah ban mutdur ïa u kum u sangot. uba paw bad ïeng halor u maw-kynto bad uba pynbna paitbah ïa ka jingwan jong u Syiem Bakhraw jong ka Hima-sima ha ka burom ba-ïphieng, ka bor bad ka iktiar ! Hooid, une u sangot u pyrta jam ban pynbna ïa ka jingwan jong u Jisu

Khrist ha ka burom ka ijot bad ka bor ban bishar ïa ki briew baroh. Nangta da ka sur shynna un kdew ïa ka tyllong bad ka thymmei jong kane ka burom bad ka bor: u Blei Nongbuh Nongthaw. Te ka Sienpaw I ka don ar bynta.

(i) KA JINGPYNBNA ÏA KA JINGWANPAT U JISU

(a) HAKHMIH, UN WAN HA KI LYOH !

Ki Apostol bad ki Khristan hyndai ki ñiewkor bha ïa ki kyntien ba u Jisu Khrist u la khlei na ki khep sha ki khep jong ka jingim jong u. Ki ju kynmaw bad pyndonkam ïa ki barabor katkum ka jingdawa jong ka por ha kaba ki im. Ki kynmaw khamtam eh ïa ka jingkular jong u Jisu ban wan pat ha ka burom ban bishar ïa ki jaitbynriew baroh katkum ki kam ba ki la leh. Kim ju klet ïa kine ki ktien jong u Jisu, "Kin ïohi ïa u khun u briew ba u wan ha ki lyoh ka bneng da ka bor bad ka burom bakhraw (Mt 24:30; Mk. 13:26)." Ïa kane kajuh ka jingkular u Jisu u la pynbna paitbah ha ka Dorbar Sanhedrin kaba la tian bishar ïa u, "Lawei phin ïohi ïa u khun u briew ba u shong ha kamon u Blei Badonbor bad ba u wan ha ki lyoh ka bneng (Mt. 26:64; Mk. 14:62).." Bad u Jisu Khrist u la khlei ïa kine ki ktien ban pyni ba ka jingïathuhlypa ha ka Jutang Barim ka la urlong ha u. Ki paitbah, ki synran bad ki Ju, ha kiba u Jisu u la kren, khlempep ki la kynmaw ïa kane ka jingïohi-paw u Daniel ha ka por ba u Syiem Antiochus Epiphanes u dang pynshitom sat ïa ki Ju, "Hakhmih, ha ki lyoh ka bneng, u wan uwei uba i kum u khun u briew . . . . bad la ai ha u ïa ka bor-synshar, ka burom bad ka hima ba ki briew bad ki jaitbynriew baroh, kiba kren ki ktien bad ki thylliej bapher bapher, kin shakri ïa u (Dan. 7:13-14)." Bad ki la sngewthuh shai-kdar ba kane ka jingïathuhlypa ka la urlong ha u Jisu Khrist, uba la pynskhem ïa ka arsien: ha ka jingkren jong u ha ki paitbah bad ki synran bad ha ka Dorbar ki Ju, kaba tian bishar ïa U. Ka dei kane ka kular jong u Jisu, kabym lah ban pulom, kaba la pynskhem ïa ka jingngeit, kaba la pynshlur ïa ki Khristan ban ïaineh wat lada ki dei ban shahshitom katno katno ruh, namarba ki tip shynna ba ha kawei ka sngi ka

jingjop kan sa long ka jong ki lyngba ka jingwanpat u Jisu Khrist ban bishar ïa ka pyrthei da ka bor, ha ka burom ka ijot kum u Syiem u Patsha, uba ha khlieh tam. Ka dei kane ka jingngeit bad ka jingkyrmen ba u sangot, ha kane ka Sienpaw I, u pynbna pyrthei ha ki Khristan ha Asia Minor.

Namarbà kàne ka jingwanpat u Jisu ka dei kaei kaei kaba khraw, kaba phylla, kaba iphuh iphieng, kaba donburom ha ka bynta ki Khristan kiba ïaineh, bad kaba itriem na ka bynta ki bymman, ha ka jingpynbna jong u, u sangot u pyndonkam ïa ka kyntien "HAKHMIH (Hebru "Hinne" bad Grik "Idu '), kaba kdew ba kaei kaei, kaba ki briew kim lah ban mutdur, kan urlong Ka jingpynbna "UN WAN HA KI LYOH" ka pynkynmaw ïa ka jingurlong ka jingiathuhlypa u Daniel, kaba kdew ïa u Messia, uban pyllait im ia ki paid u Blei. Bad une u Messia u dei u Jisu Khrist, Uba la pyndonkam ïa kijuh ki kyntien ban batai ïa la ka jingwanpat ban bishar ïa ka pyrthei da ka bor ha ka burom-syiem jong U. Ka jingwan ha ki lyoh ka thew ïa ka bor-bah bor-sán, ka burom ba-iphieng ka longsyiem mansyiem. Haba u ïohi ia kane kaei kaei, u khunbynriew um banse ban kyiuh, ban tieng bad ki nongshun kin pyndem ñiuhmat tang shu ïohi ïa U ha kum kane ka burom ka ijot kaba palat liam ïa kano kano ka burom ka ijot ha ka sla pyrthei.

(b) BAD KI BRIEW BAROH KIN ÏOHI ÏA U.

Namarba ka jingwanpat u Jisu kan long ha ki lyoh, ha ka bor bad ka burom, baroh ki briew ha satlak ka pyrthei kin ïohi shynna ïa U. Uwei u briew ruh un nym lait na kane ka jingïohi ïa u Jisu. Na kane ka daw, ha ka Grik kane ka sentens ka long kumne "Bad kawei pa kawei ka khmat kan ïohi ïa U." Ha kato ka sngi ba u Jisu Un wanpat yn nym don mano mano ruh uba lah ban ong ba um shym ïohi. Bad haba ki briew baroh ha kane ka snieh pyrthei kin ïohi ïa u Jisu, kim banse ban ithuh ïa U kum u Syiem, u Trai bad u Kynrad, Uba bat lut ïa ka bor ka sor baroh ha ki kti jong U.

(c) KHAMTAM EH KITO KIBA LA DUNG ÏA U.

Hynrei na ki briew baroh, kiban ïohi ïa u Jisu ha ka jingwanpat jong U, kito ki bymman, kiba la dung ïa U, kin kham ïohi shynna ban ïa baroh. Bad da kaba ïohi kham shynna ban ïa baroh, kim lah lait shuh na ka jingithuh ba Uto, ïa Uba ki la dung mynnor, U dei u Jisu hi. Kiba dung ïa U ki dei kito ki Ju hyndai kiba la mudui lamler ïa U, kiba la pynrem ïa U, kiba la dawa ba U dei ban shah sahnarphna bad kiba la kmen haba u shipai Roman u la dung ïa U da u sum. U shipai Roman hi um shym don pap eiei namarba u la shu pyndep ïa la ka kamram kum u shipai. Ka dei ka hukum jong ka aiñ ki Roman ban dung ïa uba la shah sahnarphna khnang ban pynthikna ïa ka jingïap jong u. Te "Kito kiba dung ïa U" ki dei kito kiba la pynïap ïa U bad kita ki dei ki Ju hyndai, ym ki Israeli kiba mynta.

Uba la kynmaw bha ïa kane ka jingdung ïa u Jisu da u sum jong u shipai Roman, u dei u Apostol Ïoannis, uba la don halor u Lum Kalbari katba u Jisu u dang pisa halor ka Diengphna bad khamtam eh ha ka por ba U dkut mynsiem. Da la ki khmat u Ïoannis u la ïohi ïa kane ka jingdung blar ïa u klongsnam jong u Jisu da u sum uba nep her-her bad u la ïohi ïa ka snam bad ka um kiba tuid ynda la sei ïa u sum na u klongsnam. Da kane ka jingleh, la pynthikna ba u Jisu u la ïap bad kumta ïa ka met ïap jong U lah ban ai noh ha kiba. ha iing ha sem ban tep katkum ki riti ki dustur jong ki. U Apostol Ïoannis u la kynmaw kyndiang ïa kane ka jingjia bad u la pynsah nam ïa ka ha ka Kitab ka Khubor Babha ba u la thoh (Io.19.33-37). Kane ka jingjia ka la pynkynmaw ïa u Apostol Ïoannis ïa ka jingïathuhlypa jong u Zacharia kaba ong kumne, "Kin sa peit puson ïa Uta, ïa Uba ki la sam lyngba blar bad kin ïambynñiaw ïa U la kum ïa u khun bamarwei, bad kin sa ïambriew ïa U kumba ïambriew ïa u khun phrangsngi (Za. 12:10)". Bad kumta u Apostol Ïoannis u la sngewthuh ba kane ka jingïathuhlypa ka la urlong ha u Jisu bad kumta u dei Ma-u Uta u Nongaplangbrot bashisha jong u paid Israel. Te uto u nongïalam ne u nonghikai ne, ïa uba ki Ju hyndai ki la pynïap da kaba dung ïa u bad ynda u la ïap, ki la sngewbabe kylla bad ki la ïambyn-

niaw, u kdew ïa u Jisu Khrist, Uba long shisha u Nongïalam, u Nonghikai bad u Nongaplangbrot jong u paid Israel. Bad u Ïoannis, u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw, u ong ba kan long kumta thik ha ka sngi ba u Jisu un wanpat. Ki briew jong ka pyrthei baroh kawei kin sa ïohi shynna ïa U, khamtam eh kito kiba la pynïap ïa U.

(d) BAD BAROH..........ÏAMBYNNIAW ÏA U.

Kane ka jingwanpat u Jisu bad ka jingïohi shynna ïa U da ki briew baroh kan ktah ïa ki jaitbynriew baroh ha kane ka sla pyrthei. Ki briew kin sngewthuh, khatduh khatwai, ïa la ki jingbakla, kin ïohi ba ki la leh pap leh sang. Kin tied ïa la ka shadem bad kin ïam sngewsih. Kin sngewthuh shai-kdar ba ki la leh bymhok ïa u Jisu. Kin babe kylla ïa kiei kiei ba ki la leh ha U. Ka kyntien Grik "Kopsonte na ka berb "kopto" ka mut ban tied ïa la ka shadem da ka jingbabe kylla bad ban ïam kthang. Bad ïa kane baroh ki jaitbynriew kin leh. ym tang ki Ju hyndai. Da kaba leh kumne kiwei pat ki jaitbynriew ruh ki pyni ba ki la ïadon kti lang ha kato ka kampap ban pynïap ïa u Jisu Khrist. Kim lah shuh ban pynksan ïa lade ne ban da rapjot da kano kano ka nia. Kiei kiei baroh kin sa paw penryngkew ha kato ka sngi jong ka jingwanpat u Jisu ban bishar ïa ka pyrthei. Kim banse ban kam ïa la ki pap ki sang bad ki jingbakla. Te kan paw shynna ka Hok jong u Jisu, ka bor bad ka burom jong U.

(e) DA SHISHA KAN LONG KUMTA ! AMEN!

Kane ka dei ka jingkubur bad ka jingrisa ki paitbah kiba la ïohsngew ïa kane ka pyrta sangot kaba pynbna ïa ka jingwanpat u Jisu ban bishar ïa ka pyrthei. Ki paitbah kiba kubur bad kiba risa ki dei ki Khristan na kiwei pat ki jaitbynriew bad ki Ju, namarba ki don ar tylli ki kyntien: ka kyntien Grik "Ne" bad ka kyntien Hebru "Amin!" Kine ki kyntien ki pyni ba ka jingwanpat u Jisu ka long kaba don nongrim bad kaba deipor. Ka jingmut jong kine ki ar tylli ki kyntien ka long kajuh bad ki mut "Da shisha kan long kumta! Hooid, ka dei ban long kumta ! To kan long kumba phi la pynbna ! Ngi kubur bad ngi pdiang !"

(ii) KA JINGPYNBNA ÏA KA TYLLONG BAD KA THYMMEI

"Ma nga .... Badonbor-baroh !"

Hadien ba ki paitbah ki la kubur ïa ka jingpynbna ïa ka jingwanpat u Jisu ha ka bor ka burom ka ijot ban bishar ïa ka pyrthei, ban pynrem ïa ki bymman bad ban siewbainong ïa ki briew kiba bha, u sangot u kwah ban kdew ïa ka tyllong bad ka thymmei jong kane ka jingjia histori kaba khraw tam bad kaba donburom tam. Kane ka tyllong bad ka thymmei ka dei u Blei Nongbuh Nongthaw hi, na Uba kiei kiei baroh ki mih bad ki paw pyrthei. Kiei kiei baroh ki sdang na u Blei Nongbuh Nongthaw bad ki kut ki wai ruh ha U hi. Ïa kane u sangot u pynpaw ha ka rukom kren jong ki Ju, ïa kaba la pynwandur ha ka Grik da kine ki kyntien "Ma-nga Nga long u Alpha bad u Omega" U Alpha u dei u dak-thoh banyngkong jong ki Grik bad u Omega u dei u dak thoh bakhatduh. Ha ka Hebru u Alpha u dei u Aleph bad u Omega u dei u Tau. Haba ki Ju ki kwah ban ong ba u Blei u la kyrkhu ïa u briew nadong shadong, ki ong, "U Blei u la kyrkhu ïa phi na u Aleph haduh u Tau" Haba ki mut ban ong, "Phi la leh ïa ki pap baroh", ki ong, "Phi la leh pap na u Aleph haduh u Tau." Bad ma-ngi ki khun u Hynñiewtrep ngi lah ban ong, "U Blei u la kyrkhu ïa ngi na u A haduh u Y," kata ka mut nadong shadong, ha ka liang ka met bad ka mynsiem Te ban ong ba u Blei u dei u Alpha bad u Omega ka mut ba ha u Blei ki don lut kiei kiei baroh, ba u Blei u dei ka jingsdang bad ka jingkut jong kiei kiei baroh, ba u Blei u long Uba dap miar khlem ka tam khlem ka duna ha kano kano ka liang

Ngi la kdew ha ka Maitphang ba ki kyntien "Uta uba long bad uba la long bad uban sa wan" ki dei ka rukom nam rukom kyrteng jong ki ju ïa u Blei, ïa Uba kim nud ban "khoh pyrtuit" kumba ong ki Pnar bad ki Bhoi. Ki thew ïa u Blei, u Kpa, u Nongbuh Nongthaw kumba ngi la batai.

Khatduh eh, u sangot u pynwai ïa kane ka jingpynbna da kane ka kyntien "BADONBOR-BAROH !",

kaba pyni shai-kdar ba u dei u Blei, uba don ka bor halor kiei kiei baroh, bad dei une u Blei hi uba la saiñdur ba u Jisu Khrist un wanpat ha ka burom-blei baiphieng tam bad ban ïoh ka jingnguh syiem nguh patsha na ki jaitbynriew baroh, ïa kiba un bishar bad un siewbainong katkum ki jynleh jynkam jong ki. Ngi la ring jingmut na ka Grik "Pantokrator" sha ka Khasi da ka kyntien "Badonbor-baroh", ka kyntien kaba ïadei-dur da shisha, namarba ka kyntien Grik "Pantokrator" ka wan na ar tylli ki kyntien "Panto" kaba mut "baroh nadong shadong" bad "Krator", kaba mut uta uba bat ïa ka bor-synshar halor kiei-kiei baroh, uba long u Syiem bad u Patsha uba ha khlieh tam. Kane ka kyntien kan ïaipaw bunsien ha kane ka Kitab Jingpynpaw bad ka thew ïa u Blei Nongbuh Nongthaw bad ïa u Jisu Khrist, u Khun jong U, u Nongpynim jong ngi.

KA SIENPAW II (1:9-11)

9. Nga u Ïoannis, u parabangeit jong phi bad u nongïaiohbynta-lem bad phi ha ka jingjynjar sat, *ha ka long khun long hajar* ha ka hima, bad ka jingïaishah-satar ha *ka jingiasyllok-lem bad* u Jisu, nga la don ha ka Dewlynnong ba khot kyrteng Patmos namar ka Ktien u Blei bad ka jingsakhi ïa u Jisu 10 U Mynsiem u la tyllep ïa nga ha *kawei* ka Sngi u Trai bad nga la ïohsngew, na shadien jong nga, ka sur kaba iam syiang, la kum ka jong ka turoi, 11 kaba ong, "Ïa kaba phi iohi *mynta* to thoh ha ka kot bad to phah sha ki hynñiew Balang: Sha Ephesus, Smirna, Pergamum, Thiiathira, Sardis, Philadelphia bad Laodisea."

Ha kine ki sngi jong ngi, ngi la ju ïohi ba ha kano kano ka jingïalang, ynda la pynbna ïa ka Ajenda, ka don ka jingjied ïa u nongthoh ne u sekretari ban buh jingkynmaw ïa kiei kiei baroh ha ka jynthoh. Ha kane kajuh ka rukom, ynda u sangot u la pynbna, ha ka Sienpaw I, ïa ka jingwanpat u Jisu ha ka bor bad ka burom ban bishar ïa ka pyrthei, la jied ïa u Ïoannis kum u nongthoh ne u sekretari ban buh jingkynmaw ha ka jynthoh ïa kiei kiei kiban jia. La hukum ïa u ban thoh sha ka Balang baroh kawei, ïa kaba la mihkhmat

da ki hynñiew Balang ne ki hynñiew tylli ki Jylla-niam ha Asia Minor, kumba la batai haneng. Te ïa kane ká bynta jong ka jingpynpaw ngi lah ban khot ka Sienpaw jong ka Hukum ban thoh.

Khnang ba u Ïoannis kum u nongthoh ne u sekretari un ïoh ka jingshsaniah jong ki nongpule, u pynpaw katto katne kiei kiei shaphang ka jingim bad ki jynleh jynkam jong u Kata ka mut, u ai ia kita kiba ki khot ha ka Phareng ki "credentials" jong u. Ki "credentials" ki dei kito kiei kiei kiba pynngeit ïa ki briew, kiba long ka daw bad ka nongrim balei ki briew ki dei ban pdiang ïa kito kiba don kine ki "credentials". Te u Ïoannis, nyngkong eh, u pynithuh ïa lade da kaba kdew katto katne kiei kiei, ïa kiba ki Khristan ki la tip shaphang jong u. Da kaba leh kumne u kyrmen ba kin pdiang bad kin ngeit ia kiei kiei ba un thoh ha kane ka Kitab Jingpynpaw.

Kane ka Sienpaw II ka don ar bynta: Ka jingpynithuh jong u nongthoh ïa lade bad ka Hukum ban thoh, na u Blei.

(i) KA JINGPYNITHUH ÏA LADE. (1:9)

(a) NGA U ÏOANNIS, U PARABANGEIT JONG PHI.

Ban pynithuh bha ia lade ha ki Khristan ha Asia Minor, u nongthoh sa shisien u nam ïa lade. U pynpaw ïa la ka kyrteng, ia kaba baroh ki la bna. Um dei uno uno, hynrei uto u Ïoannis, ïa uba ki la ju ïohi bad uba la trei hapdeng jong ki.

Nangta u Ïoannis u ong ba um dei u 'riewkhyllah uba la wan na sha lyndet, hynrei u dei uwei na ki Khristan hi, uba don kajuh ka jingngeit bad ka niam. Ïa ka kyntien Khasi "Parabangeit" ngi la ring jingmut na ka Grik "Adelphos", kaba mut u hymmen u para ha ka jingïadei doh ïadei snam ha ka kur ka khong. Hynrei namarba ki Khristan ki don baroh kajuh ka jinglongblei ba ki la ïoh ha ka Jingkha-arsien, ki la ïalong shikur shidoh shisnam ha u Blei lyngba u Jisu Khrist. Haba peit na kane ka liang, ki Khristan baroh ki long da shisha shihymmen shipara. Ki Khristan hyndai bad khamtam eh u Apostol Paulus ki la sngewthuh shai-kdar ïa kane

bad kumta ki la ai nam kiwei ia kiwei pat da kane ka kyntien "Adelphos" na ka bynta ki shynrang bad "Adelphi" na ka bynta ki kynthei. Da kane ka kyntien bad ka nam, u Ïoannis u kwah ban ong ba um dei u nongwei u nongar, hynrei u paradoh parasnam jong ki Khristan hi, u kur jong ki ha u Blei lyngba u Jisu Khrist, na Uba baroh ki la ïoh ïa ka jingim blei.

(b) BAD U NONGÏAÏOHBYNTA LEM BAD PHI . . . HA KA JINGÏASYLLOK-LEM BAD U JISU.

Ban pynithuh shuh-shuh ïa lade u Ïoannis u pynpaw ba ka jingim jong u kam ïapher eiei na ka jingim jong ki Khristan, kiba ha kata ka por ki la ngat ha ka shemlanot namarba ki la pdiang ïa u Jisu kum u Blei bad u Trai Kynrad, ym ïa u Kaisar ka Hima-bah Roman. Te u Ïoannis u ong ba ma-u ruh u don ha ka shemlanot kum ma-ki. Ban pynsngewthuh shai-kdar ïa ki para Khristan, u Ïoannis u pyndonkam ïa kane ka kyntien Grik "Singkinonos" kaba wan na ki artylli ki kyntien "Sing, kaba mut "LEM BAD" bad "Kinonos" kaba mut "U NONGÏOHBYNTA-LEM". Ha ka jingshisha, tang ka kyntien "Kinonos" ka la biang. Hynrei u Ïoannis u dang kwah ban ban tyngeh shuh-shuh ia ka jingïadon lem jong u ha ka shemlanot, te u buh sa ka kyntien "Sing (sin)" "LEM BAD" ne "RYNGKAT"

Mynta ka jingkylli ka mih, "Kaei ka jingmut bashisha jong kane ka kyntien "Singkinonos", ïa kaba ngi la ring jingmut sha ka Khasi da ka kyntien "NONGÏAÏOHBYNTA-LEM"? Hato kane ka jingïaïohbynta-lem ka long mo kum ka jingïaïohbynta-lem ha ka jingïalehkai, ne ha ka khawai dâwai ne ha ka trei ka ktah ? Em; kane ka jingïaiohbynta-lem hangne ka ïapher na kiwei pat. Ngi lah ban ai tang kane kawei ka nuksa na ka longbriew manbriew, kaba pyni shai-kdar ïa ka jingmut jong kane ka kyntien "Kinonos=nongïaïohbynta-lem", bad kane ka dei ka jingïadei i khun bad u kpa bad ka kmie. U kpa bad ka kmie ki dei ki "Kinoni=nongïaïohbynta-lem" ha i khun. Kata ka mut, i khun i dei i jong u kpa na khlieh haduh kjat ; khyndiat ruh ym lait shuh. Kumjuh ruh i khun i dei i jong ka kmie na khlieh ha kjat khlem lait eiei ruh em. U kpa

u lah ban ong, "Ine i khun i dei i jong nga na khlieh ha kjat", bad ma-ngi baroh ngi kubur, "Hooid keiñ !". Ka kmie ruh ka donhok ban ong, "Ine i khun i dei i jong nga na khlieh ha kjat", bad ngin kubur biang, "Hooid keiñ"! Bad lada u kpa bad ka kmie ki pyrta jam da kawei ka sur, "Em, ine i khun i dei i jong ngi baroh ar ngut!", ngin ïaikubur bad ngin pyrta ruh, "Hooid keiñ! Hooid keiñ!" Hangne ka paw shai-kdar ka jingmut jong ka kyntien Grik "Kinonos", ïa kaba ngi la ring jingmut sha ka Khasi "nongïaïohbynta-lem". Ito i khun i dei i jong u kpa bad ka kmie kum ka kynhun. Ito i khun i dei ruh i jong u kpa shimet bad i dei i jong u kpa naduh khlieh haduh kjat Ngim lah ban ong ba i khun i dei i jong u kpa tang naduh khlieh haduh shadem bad naduh shadem shaduh kjat pat i dei i jong ka kmie. Kum ka kynhun ki ar ngut, u kpa bad ka kmie, ki don ka hok tynrai ban kam ïa i khun kum i jong ki. Ha kajuh ka por, u kpa u don ka hok tynrai ban kam ia i khun kum i jong u shimet naduh khlieh haduh kjat bad ka kmie ruh ka don ïa kane kajuh ka hok tynrai. Haba ka long kumne, kito, kiba don ka hok tynrai ban kam ia kaei kaei kum ka jong ki kum ka kynhun bad kum shimet shimet, ki long ki "kinonos-nongïaïohbynta-lem".

Mynta, kaei kata ïa kaba ki Khristan ki lah ban kam ba ka dei ka jong ki kum ka kynhun bad ka dei ka jong ki shimet shimet? Ka dei ka jingim-blei ïa kaba ki la ïoh na u Blei lyngba u Jisu Khrist ha ka Jingkha-arsien da ka um bad u Mynsiem Bakhuid. Ka jingim-blei ka don tang kawei, ka jinglong-blei ka don tang kawei! Kane ka jinglongblei ka dei ka ri-kynti jong ki Khristan kum ka kynhun bad ka markynti jong ki shimet shimet. U-wei pa uwei u Khristan u lah ban kam ïa ka jinglong-blei ba u ïoh ha ka Jingkha-arsien kum ka markynti jong u shimet, hynrei ha kajuh ka por ka dei ruh ka rikynti jong ka kynhun Khristan baroh kawei. Namarkata, ki Khristan baroh ki dei ki "Kinoni", kata ki Nongïaïoh-bynta-lem. Da shisha kane ka dei kaei kaei kaba itynnat ha ka jinglong bad jingim Khristan jong ngi. Da shi-sha ngi ïalong kawei kumba u Kpa bad u Khun ki ïalong kawei. U Kpa bad u Khun ki ïalong kawei da

ka hok tynrai lajong, ma-ngi ki Khristan ngi ïalong kawei para ma ngi bad u Blei da ka Jingaiei kumba ngi la batai haneng

Bad kane ka jingïalong-kawei ka dei ban paw ha ka jingim, ha ki jynleh jynkam. Lada kam paw ha ki jynleh jynkam, wat ha ki khep ka shemlanot ruh, ka lah ban long ba ka jingim Khristan jong ngi kam long kaba shisha. U Ïoannis mynta u batai ba u long u nongïaïohbynta-lem bad kiwei pat ki Khristan, ha ka jingim bad ha ki jynleh jynkam. Kumba long kiwei pat ki Khristan, kumta ruh u Ïoannis u long. Kumba leh kiwei pat ki Khristan, kumta ruh u Ïoannis u leh Bad kane ka paw shai-kdar ha ki lai khep ne kyndon: ka shemlanot, ka jingïaishah-satar bad ka long-rangbah ne ka "dap-shynrang, dap-kynthei". Katkum u Apostol Paulus, kane ka dei ka jingim Khristan jong ngi ha kane ka sla pyrthei: ka Jingkyrmen, ka shemlanot, ka jingïaishah-satar, ka long-rangbah, ka jingkyrmen kaba kham khraw shuh-shuh! Nangta sdang biang ka jingkyrmen ka shemlanot, ka jingïaishah-satar, ka long-rangbah bad ka jingkyrmen kaba kham janai bad kumta shi kumta haduh kaba kut ka jingim.

U Ïoannis ruh hangne u ong ba ka jingim jong u ka long thik kumba u Jisu u kwah bad u Apostol Paulus u batai (Rom.5:3-5; II Tim.2:12; Mt.24 13; Kam 14:22). Ba u don kajuh ka jingkyrmen, ka paw ha ka jingpynïthuh ïa lade kum u "Parabangeit", ka kyntien kaba kynthup ïa ka Jingngeit, ka Jingieid bad ka Jingkyrmen. Te mynta u pyni shuh-shuh ba u long kum kiwei pat ki ki Khristan ha ka shemlanot, ka jingïaishah-satar bad ka long-rangbah ne ka mynsiem rangbah.

Ka kyntien Khasi ka "Shemlanot" ne ka "Jingjynjar-sat" ka dei ka jingring jingtmut na ka Grik "Thlipsis", kaba mut ka "Khim khait", ka "Shyngkhan-khait", ka "Shemlanot" bad ka "Jynjar-sat", kabym lah shuh ban batai bad bunsien ka mut ka jingshah pynshitom ha ki nongshun na ka bynta u Jisu Khrist. Te u Ïoannis u ong ba, kumba u ïalong kawei bad ki Khristan ha ka jinglong-blei, kumta ruh u long kawei bad ki ha ka Jingjynjar-sat ha kata ka por, ka jingshah pynshitom ha ki

Patsha Roman, namarba kim kwah ban maue-blei ïa ki bad ïa ka blei Roma. Ma-u ruh u la shahshitom jur kum ma-ki, lehse kham palat haduh ba u la shah pynryngkangpar sha ka Dewlynnong Patmos.

Katkum ka rukom pyrkhat jong u Apostol Paulus, hadien ka jynjar-sat ne ka shemlanot, ka dei ban bud ka jingïaishah-satar. Hynrei u Ïoannis u la pynkylla khyndiat ban pyni ba na ka shemlanot ki Khristan ki poi sha ka hima da kaba peit kliaw sha ka long-ryngbah ne ka mynsiem rangbah. Ban long rangbah ne ban don ka mynsiem rangbah ka mut ban long ki khun ki hajar bapura bad bajanai jong ka hima. Kane ka dei ka thong sha kaba ki Khristan ki mir ha kane ka pyrthei. Te kumta u Ïoannis u nam ïa ka hima, kaba long ka jingrïng jingmut sha ka Khasi ïa ka Grik "Basilia", kaba mut hi ka "Hima", hynrei hangne ka shim ïa ka jaka jong ka "Dokimi, kaba mut ka long-rangbah ne ka mynsiem rangbah ne ka dap-shynrang bad ka dap-kynthei. Te ka jingthrang ia kane ka "Hima" kumba la batai haneng, ka pynlong ïa u Ïoannis ban tur sha ka shemlanot ne ka jynjar-sat bad na ka jynjar-sat u poi sha ka jingïaishah-satar khlem khñium, khlem riej ïa kiei kiei kiba lah ban long kum ki dingpynkiang ha ka lynti Khristan jong u. Ka kyntien "Jingïaishah-satar" ka dei ka jingring jingmut na ka Girk "Hipomoni", kaba mut ka jingbymtieng ïa ki jingeh, ka jingshlur khlem riej hakhmat ka jingma, ka jingrajkut ban tur sha ka jingjop jia katba jia ha lynti, ka jinglong-satar hapdeng ki jingshahshitom bym lah shuh ban batai, ka mynsiem-radbah kabym kheiñ snep ïa kano kano ka jingeh ne jingma. Te u Ïoannis u pyni ba u long kum kiwei pat ki Khristan namarba kum ma-ki ma-u ruh u la ïaid lyngba ka "thlipsis", kaba mut ka shemlanot, ka jingjynjar-sat, lyngba ka "hipomoni", kaba mut ka jingïaishah-satar, ka mynsiem-radbah, bad kumta u poi sha ka "Dokimi", kaba mut ka long-rangbah bapura jong ki khun ki hajar ka hima u Blei. Ha ka Grik ka don tang ka kyntien "Hima", hynrei ban shai ka jingmut ngi la buh ruh ïa kine ki kyntien "ha ka long khun long hajar".

Khatduh eh, u Ïoannis u ong ba ma-u ruh, kum ki-

wei pat ki Khristan, u la shah-satar ïa kine kiei kiei kum u Khristan, kata, na ka bynta ka jingngeit bad ka jingieid ïa u Jisu Khrist. Te u Ïoannis u ong ba u la leh ïa kine kiei kiei "en Jisu" ha ka Grik, ïa kaba ngi la ring jingmut sha ka Khasi "ha ka jingïasyllok-lem bad u Jisu", kata ka mut "ha ka jingim jong u kum u Khristan, bad ka jingim Khristan ka itynnat, ka pura janai ha u Jisu Khrist. U Khristan um lah lait na u Jisu Khrist, ha Uba ngi im, ngi khih ngi ksar bad ki leh ngi kam.

(d) NGA LA DON..........PATMOS.

Hangne u Ïoannis u nang kdew shai-kdar shuh-shuh kumno ma-u ruh u la ïaid lyngba ka shemlanot, ka jynjar sat bad ka jingïaishah-satar kum ma-ki bad lehse kham palat namarba u la shah pynryngkangpar sha ka Dewlyngnong Patmos ban trei ha ki par-nar bad ki parmaw. Ban shah pynïap ne ban shah khrai khlieh ka long ka jingshahshitom kaba jur, hynrei tang shipor ka la kut bad ka bud shisyndon ka burom bad ka jingsuk ha bneng. Hynrei ban shah pynryngkangpar bad ban shah pyntrei jubor-justi ha ki par-nar ne ki par-maw ka neh da ki snem bad ka jingim ka long kaba kordit haduh katta katta ha ka jingshahshoh jan man ka sngi ha ki nongpynïaid, ha ka jingshah lehbeiñ, ha ka jingshah sympat khlem isynei. Shisyn-ong, kine ki mraw ki long kham poh ban ïa ki mrad. Ki mrad ki dang ïoh ka bam kaba biang, hynrei kine ki mraw ba la shah pyntrei jubor-justi (forced labour) ki ïoh tang khyndiat ka bam bad shibun bah ka jingtrei miet sngi khlem sangeh khlem kut shuh haduh ka jingïap, kaba lehse ka lah ban wan suki.. Ka jingkordit kaba man la ka sngi! Da shisha, u Ïoannis u la ïaid lyngba ka jynjar-sat. ka jingïaishah-satar bad kumta u poi sha ka long-rangbah ha ka jingim Khristan.

Wat lada ki don kiba ong ba ka Dewlynnong Patmos ka lah ban long tang kum ka dak ka shin jong ka jingshahshitom bakordit, hynreï ka khanapateng ka pynbna shai-kdar ba ïa u Ïoannis la pynryngkangpar da shisha sha ka Dewlynnong Patmos. Ngi la kdew katto katne ki sakhi ha ka Maitphang. Ha ka kot jong u "Ki 'Riewdonburom", u Jeronimus Bakhuid u thoh

ba ïa u Ïoannis la pynryngkangpar sha ka Dewlynnong Patmos ha ka snem kaba khatsaw hadien ka jingïap u Patsha Nero. ba u la sah kumba ar snem ha kato ka dewlynnong ha ka jingshahshitom kabym lah ong shuh bad la pyllait ïa u tang hadien ka jingïap u Domishian. Ha ka kot jong u "Ka Jingpynim u Bariewspah", u Klemen na Alexandria u iathuh ba hadien ka Jingïap u Domishian u Ïoannis u la leitphai biang sha Ephesus na ka Dewlynnong Patmos. Uwei na ki nongthoh ka Balang hyndai, uba pawnam, u dei u Tertullian bad une u nongthoh u kren shai ba ïa u Ïoannis la pynryngkangpar sha kato ka dewlynnong. U don sa uwei u nongthoh, uba ïit-bniah ïa kiei kiei, u Origen. Une u pyntip ba ïa u Ïoannis la rai pynrem ban trei juborjusti ha ka Dewlynnong Patmos namarba u la sakhi ïa ka Ktien u Blei bad ba u la long u Khristan. Bad kumta ter-ter kane ka khanapateng ka la poi shaduh kine ki sngi jong ngi.

Ngi la batai shaphang ka Dewlynnong Patmos ha ka Maitphang, ha ka Batai Synrop (Foot-note). Kane ka jingshah pynryngkangpar ka la ktah shibun ïa u Ïoannis bad ka paw ruh ha kane ka Kitab Jingpynpaw. Katno sien u la nam ïa ka duriaw bad ïa ka jingsawa jong ka bad ïa ka jingitynnat jong ka por step bad ka por sepsngi.

(e) NAMAR KA KTIEN U BLEI BAD KA JINGSAKHI ÏA U JISU.

Hangne u Ïoannis u kdew ïa ka daw tynrai jong ka jingshah pynryngkangpar jong u sha ka Dewlynnong Patmos. Ka dei namar ka Khubor Babha bad namar u Jisu Khrist, ïa Uba u Ïoannis u mane kum u Blei, ym ïa u Kaisar ka hima Roman.

Katto katne ngut ki 'riewstad ki ong ba ki kyntien "Namar ka Ktien u Blei" ki mut ba u Ïoannis u la leit khnang sha ka Dewlynnong Patmos ban ïalap ïa ka Khubor Babha bad hapdeng kane ka kam ïalap, u la shah kem kum u Khristan. Kane ka lah ban long. Hynrei kito, kiba ong ba u Ïoannis u la shah kem bad shah pynshitom katba u dang ïalap ïa ka Khubor Babha ha Asia Minor, ki kham don nongrim bad na

ka bynta kane u Ïoannis u la shah pynshitom da ka jingpynryngkangpar, kaba long kawei na ki rukom pynshitom jong ki Roman ïa kito kiba pyrshah ïa ki. Ka dei kawei na ki rukom pynshitom kiba shyrkhei, khamtam eh haba ki dei ban trei jubor-justi ha ki par-nar ne par-maw.

Ki kyntien "Bad ka jingsakhi ïa u Jisu" ki kdew ïa kawei pat ka daw balei u Ïoannis u la shah pynryngkangpar. Ngi la batai ha ka Maitphang ïa ka jingmut bajylliew bad baiar jong ka kyntien "Ka Jingsakhi (ha ka Grik Martiria). Hangne u Ïoannis u kwah ban ong ba u la shah pynshitom namarba u la phla paitbah ïa ka jingngeit jong u ha u Jisu kum u Blei bad u Trai Kynrad bad u la kyntait ïa u Patsha bad ïa ka blei Roma. Imat ka la jia kumne: la pynbor ïa u ban leit sha ka duwan u Patsha bad ban thang khyndiat ka dhup bad ban pyrta, "U Kaisar u dei u Trai Kynrad!". U Ïoannis u la kyntait ban leh ïa kane ka kampap bad u la pyrta pynban, "U Jisu Khrist u dei u Blei bad u Trai Kynrad!" U Ïoannis u la phla paitbah da ka ktien bad da ka kam ba u Jisu u dei u Blei bad u Trai Kynrad, ym u Kaisar. Na ka bynta kane, la rai ban pynryngkangpar ïa u sha ka Dewlynnong Patmos bad ban trei jubor-justi ha ki par-nar bad ki par-maw.

(ii) KA HUKUM BAN THOH (1:10-11)

Hadien ba u Ïoannis u la pynithuh bha ïa lade ha ki Khristan, u sdang ban khanatang kumno u Blei u la hukum ïa u ban thoh ïa kiei kiei kiba u la ïohi. Kane ka la jia ha ka Sngi u Trai, ka sngi nyngkong jong ka taïew ki Ju, ka sngi hadien ka Sabat. Kane ka dei ka sien kaba nyngkong ba la nam ïa ka "Sngi u Trai" ha ka Jutang Bathymmai. Bad ka pyni shai-kdar ba ki Khristan ki la rakhe ïa ka Sngi u Trai naduh ka por jong u Ïoannis ; ki la rakhe ïa ka Sngi u Trai ha ka jaka jong ka Sngi Sabat. Na ka bynta ki Khristan kane ka dei ka Sngi kaba khraw haduh ba ki la nam ïa ka "Ka Sngi u Trai jong ngi u Jisu Khrist". Ka daw ka shai-kdar. Dei ha ka sngi banyngkong jong ka taïew ki Ju ba ki Apostol bad ki synran u Jisu ki la bna ïa ka jingmihpat jong U na ka jingïap. Te ka dei ka sngi

jong ka jingjop bad ka jingkmen! Ka sngi ha kaba ki Apostol bad ki synran ki la sngewthuh ba u Jisu u dei u Blei da shisha, namarba dei tang u Blei Uba lah ban mihpat na ka jingïap. Dei naduh kato ka step, ha kaba ki Apostol ki la ïoh khubor ba u Jisu u la mihpat na ka jingïap, ba ki Khristan hyndai ki la sdang ban ñiewkor ïa ka sngi banyngkong jong ka taïew ki Ju bad ki la nam ïa ka "Ka Sngi u Trai!" Bad dei naduh kato ka por ba ki la burom bad rakhe ïa kane ka Sngi u Trai ha ka jaka jong ka Sabat. Dei ha kane ka sngi ba ki la ju ïalum lang ban duwai kum ka kynhun bad shimet shimet

Mynta u Ïoannis u khanatang ba, ha kawei ka Sngi u Trai, lehse ha ka por darg step shuwa ban shah pynbor ban trei kum u mrad ne ha ka por-miet, u dang duwai-puson, u dang ïaphylliew bad pyrshang ban ïamir bad u Blei shaphang kito kiei kiei kiba la jia ha ki Khristan shaphang ka jingshah pynshitom ha ka kti ki bymman, kiba mane-blei ïa u Kaisar Dei ha kane ka khep ba u Blei u hukum ïa u ban thoh ïa kiei kiei kiba un ïohi ha kato ka sngi. Ka dei ka Hukum-blei bad u Ïoannis u la kohnguh.

Da ki kyntien "U Mynsiem u la tyllep ïa nga", u Ïoannis u mut ban ong ba, katba u dang duwai-puson, u la kynduh mynsiem bad dei u Mynsiem Bakhuid Uba la pynurlong ïa kane ka jingïakynduh mynsiem baphylla bad bakyrpang. Ïa ki kyntien "U Mynsiem u la tyllep ïa nga" ngi la ring jingmut na ki kyntien Grik "Eienomin en Pnefmati", kiba mut, lada ngi pynkylla kyntien pa kyntien, "Nga la don ha u Mynsiem" ne "Nga la shem ïa lade ba nga don ha u Mynsiem". Kane ka dei ka rukom batai jong ki Ju ia ka jingkynduh mynsiem ne ka jingïaphylliew bad jingïamir bad u Blei, kaba pynklet ïa ki briew ba ki don ha kane ka pyrthei. Ka long kumba u Mynsiem u la rah noh ïa u briew na kane ka pyrthei sha kawei pat ka pyrthei bamaïan, kumba ka la jia ha u Ezekhiel (Ez 3:12) Ka long kum ka jingïohi-paw. Dei ha kane hi ka khep ba u Ïoannis u ïohsngew na shadien ïa ka Hukum u Blei ban thoh. Ka sur jong u Blei ka long kaba jam-syiang kum ka sur

turoi. Da kane u Ioannis u kwah ban ïathuh ba ka jingioh Hukum jong u na u Blei ha kato ka sngi ka la long thik kum kato ka sngi ha kaba ki Israel hyndai, hapoh ka jingïalam u Moses, ki la ïoh ïa ki Shiphew Hukum ha kjat u Lum Sinai (Ex. 19:16). Ka Hukum ka la shai shynna bad ym shym lah ban bakla ïa ka! Shuh-shuh, u Ioannis u kynmaw ba u Jisu hi u la ïathuhlypa ba, haba Un wanpat, kan don ka jingput turoi, ïa kaba ki jaitbynriew baroh kin ïohsngew kyndiang (Mt 24:31). U Apostol Paulus ruh u ïathuh shai ba, haba u Jisu un wanpat, kan don ka jingsawa jong ka turoi (I Thes 4:16; I Kor. 15:42). Kane ka dei ka rukom batai jong ki Ju, ha ki kitab apokalyptik jong ki, ïa ka jingwan jong u Blei bad u Messia ban jop bad ban bishar ïa ki nongshun jong ki Ju. Kane ka jingwan jong u Blei ban jop hi thiaw bad ban bishar ïa ka pyrthei ka dei ka jingwanpat u Jisu ha ka bor bad ka burom. Te ka jing-sawa jong ka turoi kam dei ban duh. Ka dei ka rukom kren kaba mut ba ka Hukum ba u Ioannis u ioh na u Blei ka shai-kdar bad ka la wan ha ka bor bad ka burom, kaba ïadei-dur bad u Blei Nongbuh Nongthaw. Uba don bor ban hukum ïa ki jynthaw jong U. La hukum ïa u Ioannis ban thoh sha ki hynñiew Balang ha ka Jylla Roman ha Asia Minor, ki hynñiew Balang kiba long ki nongmihkhmat jong ka Balang baroh kawei ha satlak ka pyrthei.

KA SIENPAW III (1:12-20)

12 Nga la phai ban peit *ka dei* ka sur *jongno* kaba la
kren ha nga. Bad nga tang shu phai, nga la ïohi hyn-
ñiew tylli ki diengpynïeng sharak *kiba da ka* ksiar ; 13
bad hapdeng ki diengpynïeng sharak, *nga la iohi Uwei,*
Uba kum u Khun u briew, Uba phong da ka sopti kaba
jynsur haduh ki kjat, bad u panpoh ksiar tawiar ka kut
shadem *jong u*. 14 U 'ñiuhkhlieh jong u u lieh shaid
kum u 'saiwul *bad* kum ka ïor bad ki khmat jong U ki
phalang kum ka thylliej ding, 15 ki kjat jong u ki phyrnai-
ding kum ka rnong ba la saiñ ha shlem bad ka sur jong
U ka kyrhuh kum ki kshaid-um. 16 U bat, ha ka kti

kamon jong U, hynñiew tylli ki khlur. Na ka shyntur jong U ka mih tluiñ ka waitlam arliang-syrti kaba nep bad ka khmat jong U ka phalang kum ka sngi haba ka ka tyngshaiñ bha.

17 Tang shu ïohi ïa U, nga la kyllon, kum uba ïap, ha ki kjat jong U. *Hynrei Ma-u* U la buh ïa la ka kti kamon halor jong nga bad U la ong, "Wat sheptieng shuh! Nga long u Banyngkong bad uba khatduh 18 bad u Ba-im. Nga la ïap shisien, hynrei, hakhmih, *mynta* Nga im junom la junom! Nga bat ïa ki shabi jong ka jingïap bad jong ka Niamra Namarkata, to thoh ïa kiei kiei kiba phi la ïohi, ïa kito kiba jia mynta bad ïa kito ruh kiban sa jia hadien habud. 20 Ka jingmut barieh jong ki hynñiew tylli ki khlur ba phi la ïohi ha ka kti kamon jong Nga bad jong ki hynñiew tylli ki diengpynïeng sharak, kiba da ka ksiar, *ka long kane*: ki hynñiew khlur ki long ki hynñiew ngut ki angel jong ki hynñiew Balang, bad ki hynñiew diengpynïeng sharak ki long ki hynñiew Balang."

Ha kane ka Sienpaw III, ngi ïohi ïa ka jingurlong jong ka jingpynbna u sangot ha ka Sienpaw I bad ka hukum ban thoh ha ka Sienpaw II. U Jisu Khrist u paw ha ka bor bad ka burom kum u Lyngdoh, u Syiem bad u Nongïathuhlypa, bad u Ïoannis u ïoh, sa shisien, ka hukum ban thoh ïa kiei kiei kiba jia ha kito ki sngi hi bad ïa kiei kiei kiban jia hadien habud ruh.

Ngin pyrshang ban batai mynta hangno u Jisu u paw, kumno U riam u beit bad ka long kumno ka dur ka dur bad ka khmut ka khmat jong U. Nangta ngin ïohi ka jia aïu ha u Ïoannis bad aïu u Jisu u ong ha u.

(i) HANGNO U JISU U PAW (1:12-13a)

U Ïoannis u ong ba u tang shu ïohsngew ïa kato ka sur kaba jam-syiang kum ka turoi bad kaba wan na shadien, shisyndon u la kyrtiang dien ban ïohi mano ba kren ne mano ba pyrta. Nyngkong eh, um shym ïohi ïa uno uno u briew, hynrei paw shynna pynban da ki hynñiew tylli ki diengpynïeng sharak kiba da ka ksiar suda. Kine ki diengpynïeng sharak ki pynkynmaw

ïa ngi ïa ka Diengpynïeng sharak jong ka Jutang Barim, kaba don hynñiew tylli ki tnat bad ha kliar jong kine ki tnat la buh ki sharak, kita ki hynñiew sharak (Ex.25:31-37). Kane ka Diengpynïeng sharak, ka la long da ka ksiar suda, bad ka la don tang ha kawei ha ka Ïingsad-ïingsunon ne Ïingkyntang jong ka Jutang Barim. Mynta ha ka Jutang Bathymmai, kane ka Diengpynïeng sharak ka la roi, kumban shu ong noh, haduh hynñiew tylli. Kane ka dei ka dak-pharshi ban pyni ba ka Jutang Barim, kabym pura, lem bad u paid Israel, uby n pat janai,.. ki pura bad janai ha ka Jutang Bathymmai Te kumba u Ïoannis hi un sa batai harum, u Jisu Khrist u paw hapdeng ki khun ki hajar ka Hima jong U hi, kata, ha ka Balang ha ka jingjanai bad ka jingpura jong ka. Ka ksiar nylla ka thew ïa ka jingkordor jong kiei kiei kiba don ha ka Balang, ki thew ïa ka jingitynnat bad jingiphuh iphieng jong ka Balang U nombor "Hynñiew", kumba ngi la batai, u kdew ïa ka jingpura, ka jingbiang nadong shadong bad ka jingjanai. Te u Jisu um shym paw hangno hangno laitnoh ha ka Balang kumba U la seng ïa ka.

(ii) KA DUR KA DAR KI JISU (1;13b-16)

U Jisu Khrist u paw ha ka Balang bad ha ka pyrthei ha ka dur ka dar ba la batai da ki Nongïathuhlypa, ban pyni ba U dei Ma-u Uta, ïa Uba ki paid Israel ki la khmih lynti dik-dik. U la wan ha ka Hok katkum ka Hukum ne ka Saiñdur ieidsbun jong u Blei.

Nyngkong eh, u Jisu u la paw ka dur jong u Khun u briew, kata, ka dur ka dar u briew hi. Ïa kane la ïathuhlypa ha ka Kitab Apokalytik u Daniel ha kaba u Blei Nongbuh Nongthaw u pynkhamti ïa ka hima, ka bor bad ka iktiar ha u Khun u briew(Dan.7:13). Na ka histori jong ki Ju, ngi tip ba ïa kane ka lynnong ki la ñiewkor bha namarba ha ka ki la shem ne ïohi ïa u Messia, Uban pyllait-im ïa ki na ki kti ki nongshun. Te "U Khun u briew" ka dei kawei na ki nam ba ki Ju ki la ai ha u Messia. Ha kane ka liang, ki Ju, namarba ki dei u paid jong u Blei, kim shym bakla. Lyngba ka sap-blei (divine instinct) u paid Israel u la sngewthuh ba ki kyntien "U Khun u briew" ki kdew ruh, ha ka saiñdur bad ka jingmut u Blei, ïa u Messia, Uban wan

ha kawei ka sngi. Bad u Jisu Khrist ruh u la kubur ïa kane ka jingsngew jong ki Ju bad katba u dang im ha kane ka sla pyrthei, u la nam ia lade kum "U Khun u briew (Mt 11:9; 16:13; 22:42; Mk. 14:61-62; Lk.22: 67-69). Te hangne ka shai-kdar ba dei u Jisu hi uba la paw ha u Ïoannis bad ka khubor ba un ïoh ka wan na u Jisu hi, ym na kiwei pat.

Nangta, u Jisu u paw ha ka dur u Lyngdoh-sohblei Rangbah. Kane ka paw shai na ka jynriam jong u. Ka sopti jynsur kaba poi haduh kjat ka dei kata kaba ki khot ha ka Grik ka "Podiris". Ka dei ka riam ka beit u Lyngdoh sohblei Rangbah ne u Lyngdohsad (Ex. 28:4; 29:5; Leb. 16:4) ha ka por ba ki lehniam lehrukom. Shuh-shuh ngi tip na u Jesephus Flavius, u Ju uba la kylla Jentil, ba ki Lyngdoh, ha ka por jong u, ki riam ka sopti kaba jynsur bad kaba poi haduh kjat bad ki teh tawiar ka met da u kynja panpoh, ym tawiar ka syngkai, hynrei kham haneng, lah ban ong, tawiar ka kut-shadem, khyndiat harum ki dak jymbuiñ. Te ym lah shuh ban artatien ba u Ïoannis u la iohi ïa u Jisu ha ka dur ka dar u Lyngdoh-sohblei Rangbah.

Kane ka riam ka beit, ba ngi la batai haneng, ka dei ka jong ki Lyngdoh, hynrei ki Syiem bad ki Bakhraw Batri ruh ki pyndonkam hi. Ha ka Jyntboh Bakhuid hi, ngi shem ba u Saul, u Syiem Banyngkong ha Israel, bad u khun jong u, u Jonathan, ki la riam da kane ka sopti "podiris", kaba jynsur bad poi haduh kjat, lem bad uto u jynteh uba kham iapher na u panpoh, ïa uba ngi ju teh ha syngkai (1 Sam 18:24; 24:5,12; Ez. 26:16). Te ym lah ban artatien ba u Ïoannis, kum u Ju u la mut ruh ban ong ba u Jisu Khrist u dei u Syiem uba don bor, uba don iktiar.

Shuh-shuh, haba peit kyllum ïa kane ka jingbatai ïa ka riam ka beit bad ia ka dur ka dar jong u Jisu, u Ïoannis u la pyniasyriem ïa u bad u nonglam-khubor na ka liang u Blei. U nonglamkubor, uba kat u nonglam khubor ha ka pyrkhat pyrdaiñ ki Ju, u dei u Nongïathuhlypa (Dan.10:1-21). Bad ha kane ka khep, u Jisu u dei shisha u Nonglam-khubor jong u Blei, u dei u Nongïathuhlypa.

Namarkata, na ka riam ka beit, ka sopti jynsur haduh kjat bad u panpoh bakyrpang uba itynnat, uba bun rong, uba da ka ksiar, u Ïoannis u kwah ba ngin ithuh ïa u Jisu Khrist kum u Lyngdoh-sohblei Rangbah, u Syiem bad u Patsha bad u Nongïathuhlypa.

U Ïoannis um pat hun tang ban ong ba u Jisu Khrist u dei u Lyngdoh Rangbah, u Syiem bad u Nongïathuhlypa Da ki dur-pharshi u kwah ban kdew shai ba u Jisu u dei u Blei Bymjukut. Ubym don ka Mynnor ne ka Lawei, hynrei tang ka Mynta. Da kaba ong ba "u 'ñiuhkhlieh jong u u lieh shaid kum u 'saiwul bad kum ka ïor," u Ïoannis u pynïaryngkat ïa u Jisu bad u Blei Nongbuh Nongthaw, ubym don ka sdang bad ka kut (Dan. 7:9), hynrei uba la don naduh ka mynnor ïa kaba ngim lah ban ñiewtang ne ban khanatang. U palat liam ïa ka ryta jong uno uno u briew ne u jynthaw. U Long uba khlempud.

Ki Ju hyndai ki la pynrem ïa u Jisu. Ki la kynnoh ba u la krenbeiñ ïa u Blei, bad u la pynkheiñ ïa ka Sabat bad kumta ter-ter. U Ïoannis u kwah ban ïathuh ba kane ka long ka jinglamler suda U Jisu um don pap don sang eiei ruh em. Ban pyni shai ïa kane, u Ïoannis u ong ba u 'ñiuhkhlieh jong u u long kum ka ïor kaba lieh phir-phir. Ha u Jisu ym don wat iwei i phngit jong ka pap ka sang ne ka be-aiñ. Dei na kane ka daw ba u Jisu hi u kylli ïa ki Ju khlem sheptieng eiei, "Mano na phi uba lah ban kynnoh nongpop ia nga ?" (Io. 8:46). U Apostol Paulus ruh u hikai ba u Jisu um don pap don sang eiei ruh em (Heb 4:15).

Da kaba ong ba "ki khmat jong u ki phalang kum ka ding", u Ïoannis u kwah ban kdew ïa ka maiñ u Jisu. Ha ki khmat jong u Jisu ka paw kata ka jingeh rngiew eh rngot, ïa kaba ym lah ban pyndem lano lano ruh. Ngi shem ïa kane ka dur ka dar u Jisu ha ka Jynthoh Bakhuid hi kum ha u Daniel 10:6 bad ha ki Kitab jong ka Khubor Babha kum ha u Markus 3:5; 3:34; 10:21,23; 11:11. Ha ki khmat u Jisu ka paw ka maiñ dap-shynrang ha ki khep baroh jong ka jingim jong u. Nalor kane ka jingmut, ha ka Jynthoh Bakhuid hi ngi shem ba ki khmat baphalang ki thew ïa ka bor ban tip bad ban ïohi ïa kiei kiei baroh,

wat ki dohnud barieh jong ki briew ruh. Ki khmat u Jisu ki sam lyngba kiei kiei baroh bad ki ïohi lut nadong shadong. U Jisu u dei uba tip lut.

Shuh-shuh, ka khmat jong u Jisu ka phalang kum ka thylliej ding, namarba ka tei bad ka pyniot kumban ong noh, ka kyntiew bad ka pynhiar. Hakhmat u Jisu, ki briew kum lah ban shu ïeng ne long pdeng. Haba ka ding ka kynduh ïa kaei kaei, kam ju pep ban trei-kam. Kam ju iehnoh ïa kiei kiei kumjuh kumba ki long. Kiei kiei ki kylla. Kane ka pyni ïa ka bor kaba mih na ka khmat u Jisu.

Ym tang ka khlieh, ka khmat bad ka met ka phad ki ishongkun bad ishong-blei, hynrei wat ki kjat ruh ki ïapher na ki jong kiwei pat. Ki ïasyriem ïa ka rnong kaba kyrpang, ïa kaba mynta imat ngim lah shuh ban shem ha ka pyrthei. Ngi la ring jingmut sha ka Khasi da ka kyntien "Rnong" ïa ka kyntien Grik "Khalkolibanos", kabym da mut shisha ka rnong, hynrei kaei kaei kaba la khleh lang da ka ksiar, ka rupa, ka rnong, bad lehse kiwei pat ki jait nar Namarba ka dei kaei kaei kaba la khleh lang da kiei kiei kiba kordor bad kiba eh, kane ka jait rnong ka long kaba eh haduh katta katta, kaba kham neh bad kaba kham kordor ban ia ka ksiar ka rupa. Haba phrang ïa ka ha ka shlem kaba khie-ir da ka ding, kane ka jait rnong ka phyrnai ding. Ha ka Phareng ki ong "incandescent with fire". Ïa ka kyntien "phyrnai-ding" ngi la ring jingmut na ka Grik "Pepiromeni" kaba wan na ka berb "piroo", kaba mut ban rhem-phyrnai da ka ding, kaba la rung hapoh u nar. Ha ka Jynthoh sot-sani, ha kaba ngi la pynshong nongrim ïa ka jingring jingmut jong ngi sha ka Khasi, ngi lap ba ki 'riewstad ki la sot bad buh "pepiromenis"; ngim pyrshah ïa kane ka jingleh ki 'riewstad. Hynrei ha ngi hi shimet kan kham bha ban buh "pepiromeni" bad ban pynïadei-dur ïa kane ka kyntien bad ka kyntien "podes", kaba mut ki kjat. Te ki dei ki kjat kiba phyrnai-ding kum hapoh ka shlem. Mynta kine kiei kiei baroh ki dei ka dur-pharshi ban pyni shai ba u Jisu Khrist u neh, ba U khlaiñ, U eh bad U kordor kum kane ka jait rnong ba la batai haneng(Heb.13:8). Ki kjat, kiba

phyrnai namarba ki la kem ding hapoh ka shlem, ki kdew ïa ka jingiphuh jphieng bad ka burom jong u Jisu Khrist bad ka jingkmen-sngewtynnat ki 'riewhok. Ka thew ruh ïa ka jingitriem jong ka jingwanpat u Jisu na ka bynta ki bymman, kibym lah ban lait na ki kti jong U. Kane ka jingphyrnai ding ka lah ruh ban mut ba u Jisu un nym pyntuud, hynrei Un stet bha ban wan bishar ïa ka pyrthei bad ki bymman kin nym lah ban phet jngai na U ne ban rieh na U. Un lap ïa ki kyndit kynsan. Khatduh eh, kane ka dur-pharshi ka kdew ba u Jisu u ïeng skhem ha la ka nongrim, ha la ka hima. Yn nym don mano mano ba lah ban pynkhih ïa U. Triang Un ïeng bad kiei kiei baroh kin liem hakhmat jong U. Ka hima-bah Roman i kumba ka skhem bad ka neh, hynrei hakhmat kane ka dingbah-dingsan, kaba long u Jisu Khrist, ka Hima-bah Roman kan um hin kumba um ka mombati ha ka ding.

U Ïoannis u ong ba u Jisu u dei u Lyngdoh-sohblei Rangbah, u Syiem u Patsha bad u Nongïathuhlypa. La ju bna ba ki Lyngdoh, ki Syiem bad ki Nongïathuhlypa ki dei ki briew kiba don ka sap-kren, ka sur kaba hukum bad kaba pynkohnguh ïa ki briew, ka sur kaba pyntieng, kaba pynsyier ïa ki bymman, ka sur kaba khlain bad kaba dap-shynrang. Ban pyni ïa kane u Ïoannis u pyndonkam ïa ka rukom kren jong ka Jynthoh Bakhuid, ha kaba ïa ka sur u Blei la ju pynïasyrïem bad ka jingsawa ne jingkyrhuh ka duriaw bad ki wahbah ha ka por ba ki shlei bad ki lyngkien (Ps. 29 ; Ez. 43 : 2). Ka lah ban long ruh ba u Ïoannis u la iohsngew ïa ka jingsawa bad ka jingkyrhuh jong ki jingatphyllung ka duriaw kaba ker tawiar ïa ka Dewlynnong Patmos bad kumta u la pynïasyriem ïa ka sur u Jisu Khrist bad kane ka jingkyrhuh bad jingsawa basngewphieng. Lada ka long kumta, ïa ki kyntien Grik "hidaton pollon" ngi lah ban pynkylla sha ka Khasi da ka kyntiew "Duriaw". Hynrei ngi ring jingmut ïa kine ki kyntien sha ka Khasi da kane ka kyntien "ki kshaidum" namarba ha kine ki lum jong ngi ngi la ïohsngew ïa ka jingkyrhuh jong ki kshaid ha ka por lyiur, khamtam eh ha ki Riat War, bad kumta ki paitbah kin

kham sngewthuh ïa ka jingmut jong u Ïoannis. Te haba u Jisu u kren, ka mariang bad ki briew baroh ki kyiuh namarba U kren da ka bor bad ka iktiar jong u Blei.

Ha ka jingkyrhuh jong ka duriaw ne ki kshaid-um, ka paw ka bor basngewphieng jong u Jisu Khrist ha ka jingwanpat jong u. Mynta u Ïoannis un kdew shuh shuh ïa kane ka bor da kawei pat ka dur-pharshi: u Jisu u bat ha la ka kti kamon, tang ha kawei ka kti, jin hynñiew tylli ki khlur, kiba long ka dur ka dar jong ka mariang bad ka pyrthei. Dei tang u Blei Nongbuh Nongthaw uba lah ban bat bad ban kyrshan ïa ka pyrthei da la ka kti. Hangne ka paw ka borbah borsan jong u Jisu ha ka jingwanpat jong u. Ïa ka jingmut jong kine ki khlur yn sa batai harum.

Nalor kane ka bor halor ka mariang baroh kawei, ïa kaba la kdew da ki hynñiew khlur, u Jisu u don ha lade hi ïa ka bor ban bishar hok, ban pynshitom bad ban pynsngewthuh ïa ki briew ïa ka nongrim jong ki jynleh jynkam jong u Ka dur-pharshi jong kane ka dei ka waitlam arliang-syrti kaba nep her-her bad kaba mih tluiñ na ka shyntur jong u. Kane ka wait kam dei kato ka waitlam kaba jrong, ka kham lyngkot ban ïa ka jamdor ruh. Malu mala ka lah ban long kum ka kukri, tangba ka kukri ka kdor, katba kane ka shu long beit. Ka dei ka wait ba ki briew ki pyndonkam haba ki ïaleh makynti marmet. Shisien ba la poi ha kum kane ka jingïaleh, uwei u dei ban jop bad uwei u dei ban ïap. Ha kane ka jingïaleh, ka jingjop kam lah lait na kawei ka liang bad ka jingrem bad ka jingïap na kawei pat, namarba ka waitlam ka nep baroh arliang bad shisien ba ka dei tiak, ka trei-kam, ka ot, ka dung, ka ngam. Mynta kane ka dur pharshi ka kdew ïa ka bor bad ka sap bishar jong u Jisu. Shisien ba u Jisu u la rai, ym lah shuh bad ym don lad shuh ban pyni nia da kumwei. Ym banse ban ong, "Phi long uba hok, ko Trai, kiba dei suda ki rai-bishar jong phi (Ps 119:137). Ka tiphok jong u Jisu ka nep kum ka waitlam arliang-syrti. Hakhmat jong u, ki briew, kiba hok, kin ïoh la ka bainong bad ki briew, kiba leh pap, kim lah lait na ka jingpynshitom (Is.11:4), la ki dei ki

Khristan ne kibym pat pdiang ïa ka Khubor Babha. Ka dei ruh ka dur-pharshi ba ka Ktien u Blei, kaba dei u Jisu hi, ka don ka bor ban trei-kam. Shisien ba Ka la mih na u Blei, kam ju pulom (Is. 55:10-11). Kumjuh ruh shisien ba u Jisu u kren, ka Ktien jong u ka trei kam (Is.49:2). Ka Ktien jong u Jisu kan pynpaw lut ïa kiei kiei baroh. Ym don mano mano ba lah ban buhrieh ei ei na Ka, ym don mano mano ba lah ban lait na Ka (II Thes.2:8; Heb 4:12). Khatduh eh, kane ka dur-pharshi ka pyni ba u Jisu u lah ban leh ïa kiei kiei baroh da kaba jem, tang da ka Ktien, kabym ju pulom ne sep-ei ha ka jingtrei kam jong Ka. Hangne u Jisu kum u Syiem u ïapher bak-lybak na u Kaisar, uba donkam ïa ki shipai bad ïa kiwei pat ki atiar ban trei-kam. U Jisu u lah ban leh ïa kiei kiei baroh da lade bad da kaba jem khlem jingeh eiei.

Sa shi kyntien ar kyntien shaphang ka waitlam bad u nongbat jong ka. Ki Roman hyndai bad kiwei pat ki jaitbynriew ruh ki la ju bna ïa kata kaba ki khot ha ka Latin ka "Ius gladii", kaba mut ka hok jong ka waitlam ne ka iktiar jong ka waitlam Ym dei uno uno uba don ïa kane ka hok jong ka waitlam, hynrei tang u Syiem u Patsha ne u Nongsynshar Lahduh. Uba bat ïa ka waitlam ne uba don ïa kane ka hok jong ka waitlam, u don ka bor halor ka jingim bad ka jingïap jong ki khun ki hajar bad ki raïot. Te haba u Jisu u ong ba u bat ïa ka waitlam ne u don ïa ka waitlam, u mut ban ong ba u dei Ma-u U Trai bad u Kynrad jong ka jingim ki briew. Ka jingim jong ki ka don ha ka kti jong U bad tang ha ka kti jong U. Ka ïap ka im ka shong ha U nadong shadong.

Khatduh eh, ngi ïohi mynta ïa ka maiñ badap shynrang, ka maiñ Syiem ba iphuh iphieng u Jisu, kaba paw shynna ha ka khmut ka khmat jong u baroh kawei. U Ïoannis u batai kumne, "Ka khmat jong u ka phalang kum ka sngi haba ka tyngshaiñ bha!" Haba ka suinbneng ka khuid kdiar-kdiar, ym don eiei kaba kham ïtynnat bad kham iphuh iphieng ha ka mariang ban ïa ka sngi haba ka ïeng ha ka jingphalang bad ka jingtyngshaiñ ha pyrdi sahit ha ka por ïeng-sngi. Kiei kiei baroh ki lip rong lut hakhmat ka sngi ha kane ka por. I kumba ka long syiem marwei ha ka mariang. Kat-

kum u Ïoannis, ka maiñ-blei, kaba paw ha ka khmut ka khmat u Jisu, ka long kum ka sngi haba ka tyngshaiñ kdiar ha ka sahit bneng. Bad kane ka jingbatai jong u ka don ka nongrim ha ka Jynthoh Bakhuid bad khamtam eh ha ka jingim jong u Jisu hi. U Apostol Ïoannis u la ïohi ïa u Jisu halor u Lum Thabor bad ha kato ka sngi ka khmat jong u Jisu ka la tyngshaiñ palat ban ïa ka sngi. Khlempep une u Apostol u la ïalap shaphang kane ha ki thaiñ Asia Minor bad namarba une u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw u la long uwei na ki Khristan ha kito ki thaiñ, u la iohsngew ïa u Apostol ba u batai shaphang kane ne u la ïohsngew na kito kiba la ïadon lang bad u Apostol Ïoannis (Nbi 5:31;Mt. 17:1-8; Mk.9:2-8; Lk.9:28-36; II Pt 1·16-18). Hangne ngi ïohi ïa ka burom jong u Jisu ha ka jingwanpat jong U ban bishar ïa ka pyrthei bad ban pyntngen ïa kito kiba ngeit ha U.

(iii) U ÏOANNIS U KYNDIT ÏAPLER (1:17a).

Ki Ju hyndai ki ju ngeit ba u briew uba ïohi ïa u Blei markhmat um lah ban im, u dei hi ban ïap (Is. 6:4-5). Bad lada u briew, uba ïohi ïa u Blei um ïap, la kumno kumno un kyllon kram da ka jingtieng ne ka jingsngewphieng (Ez 1:28; 3:23;43:3). Kane ka jingkyndit bad ka jingïapler u Ïoannis ka dei ka dur-pharshi kaba kdew ba u Jisu u dei u Blei bad hakhmat jong U ki jynthaw baroh ki liem bad ki dem ngon. Khlempep u nongthoh ka Kitab Jingpynpaw u kynmaw bha ïa kato ka jingjia ha Kper Gethsemani, mynba ki shipai, kiba la leit ban kem ïa u Jisu, ki la kyllon kram, ki tang shu iohsngew ba u Jisu u ong, "Nga dei Uta!" Ha kato ka khep, ki shipai ki la kyndit thret ban iohsngew ïa kito ki kyntien, kiba mut " Nga dei u Blei (Is.43:10), ki la sheptieng her bad ki la kyllon kram. Ka la jia kumta ruh ha u Ïoannis, u nongthoh ka Kitab Jingpynpaw.

(iv) KA JINGPYNSHNGAIÑ BAD KA JINGPYNTNGEN (1:17b-19)

Hynrei ka jingpynpaw jong u Blei, wat lada haba sdang, ka pyntieng pynher syrngiew, kloi-lan ka pyn-

ţngen bad ka pynshngaiñ ïa kiba hok bad kiba bha, ha kiba u Blei u paw ban ai khubor eiei Barabor ki Ïohsngew ïa kine ki kyntien, "Wat sheptieng shuh!" Ne, "Sangeh noh ban tieng!" Ne "Keiñ noh ban tieng!" (Jen.15:1; 26:24; Is 43:5; Lk 1;12-13,31: 2:9-10; Mt.14:27; 17:7; Mk 6:50; Io.6:20). Bad tang shu ïohsngew ïa kine ki kyntien, ki briew, kiba hok bad kiba bha, ki shngaiñ shisyndon bad ki kloi ban leh ïa kaei kaei ba u Blei u kwah ba kin leh. Nalor kine ki kyntien, u Ïoannis u la ïohi sa kawei ka dak jong ka jingieid bad jingsngewtynnat jong u Jisu ïa u. U Jisu u la kner ïa la ka kti kamon, u la kyrkhu ïa u bad u la buh ïa la ka kti halor ka khlieh jong u. U Jisu u la ju leh kumne ha ka jingim jong U(Mt.19:15). Kane ka jingleh u Jisu ka la pynshngaiñ, pyntngen bad pynshlur ïa u Ïoannis ha ka jingshahshitom jong u ha ka Dewlynnong Patmos.

Khnang ba u Ïoannis un shngaiñ shuh-shuh, u Jisu u pynpaw ïa lade ha u bad u batai U dei Uei. Mynta ngin sa ïohsngew sa katto katne ki nam jong u Jisu bad ka bor jong U.

(a) NGA LONG U BANYNGKONG BAD U BAKHATDUH BAD U BA-IM

Hangne ngi ïohi sa lai tylli ki nam bad ki kyrteng jong u Jisu. U pynbna hi da lade. U Jisu u long u Banyngkong, kata, naduh ka Bymjukut, shuwa ba yn thaw ïa kane ka mariang. Nangta u Jisu u long ruh U Bakhatduh, kata ka mut, Un ïaineh junom bad baroh kiei kiei ki sdang na U bad ki kut ha U. Da kane u Jisu, sa shisien, u pynbna ba u dei u Blei hi, namarba kine ki artylli ki nam ki dei ki jong u Blei Nongbuh Nongthaw hi ha ka Jutang Barim (Is 44:6; 48:12). Sa shisien, ngi lah ban ong, u Jisu u pynthymmai ïa la ka kular, "Ngan ïaidon lem bad phi barabor, haduh kaba wai noh ka pyrthei (Mt 28:20). Bad kane ka kular kan urlong bad kan nym pulom lano lano ruh, namarba u Jisu u dei "U BA-IM". Kane ka khubor ka la pynkmen ïa u Ïoannis. Namarba u Jisu u im, u Ïoannis u la tip skhem ba un nym long ne sah marwei ha ka Dewlyn-

nong Patmos. U Jisu Uba im, u don lem bad u naduh basdang haduh bakut ka jingim.

(b) NGA LA ÏAP SHISIEN HYNREI, HAKHMIH, MYNTA NGA IM JUNOM LA JUNOM.

Hangne ka shai kdar ba une u Jisu, Uba la paw ha u Ïoannis, u dei uto u juh u Jisu Uba la shahshitom bad shahïap halor ka Diengphna. Um dei u nongwei nongar, ïa uba ki briew kim pat ithuh. Em; U dei uto u Jisu Uba la ïap halor ka Diengphna. Bad na ka bynta u Jisu, kane ka jingïap halor ka Diengphna kam dei kaei kaei kaba jah burom, hynrei kaba donburom namarba dei da kaba ïap ba U la mihpat ha ka burom, bad ka jinglong-biei jong U ka la ioh ka sakhi kaba shai tam bad kaba skhem tam.

Ïa ki kyntien "Nga la ïap shisien" ngi ring jingmut na ki kyntien Grik "Eïenomin nekros", kiba mut, kyntien pa kyntien, "Nga la long Uba ïap ne Nga la kylla long Uba ïap" U Jisu hi u pyndonkam ïa ka berb "Ïinome" ha ka Aorist "Eienomin" Baroh ngi la bna na ka Gramar shaphang kita ki "Tens" jong ki berb. Ha ka ktien Khasi kine ki "Tens" kim pat da biang bha ban pyni lut ïa ki rukom pyrkhat bapher bapher. Ka ktien Khasi jong ngi kam pat pura bad kam pat janai kum ka ktien Grik. Ha ka Grik ki don ar tylli ki tens baladep (past): Ka Perfek bad ka Aorist. Ka Perfek ka kdew ïa ka kam kaba la dep, hynrei ki soh jong ka ki dang bud-dien hi ïa u nongleh ne ïa kiwei pat. Ka Aorist pat de ka kdew ïa ka kam kaba la dep bad kam don eiei shuh. Shisien ba ka la kut, ka la kut sah bad kam lah ban bieng shuh ha kano kano ka rukom. Te da kaba pyndonkam ïa ka Aorist "Eïenomin", kaba mut "Nga la long Uba ïap ne Nga la kylla long Uba ïap", u Jisu u mut ban ong ba kito ki jingshahshitom jong U bad ka Jingïap ba u la mad halor ka Diengphna ki la kut bad ki la kut sah. Un nym shahshitom shuh lano lano ruh, Un nym ïap shuh lano lano ruh. Kato ka jingmad bakthang jong U ïa ka jingïap ka dei kaba la dep bad kan nym wan shuh. Ki soh jong kato ka jingïap kin nym ktah shuh ïa u lano lano ruh. U la ïap shisien bad ka la kut artad. Ka jingmih-

pat u Jisu ka dei ka nongrim bad ka daw tynrai jong ka jinglong jong U kum u Syiem bad u Trai Kynrad. Da ka jingmihpat, u Jisu u im bad kane ka dei kaei kaei kaba phylla da shisha ha ka histori jong ka mariang bad ka pyrthei. Namarkata, u Jisu hi u ong, "Hakhmih!". Ka jingpyndonkam ïa kane ka kyntien ka pyni ïa kaei kaei kaba phylla da shisha. Bad ka jingim junom u Jisu hadien ka jingmihpat ka dei ka jingjia histori kaba khraw tam.

Ym tang ba u Jisu u im, u dei Ma-u ka tynrai bad ka tyllong jong ka jingim jong ngi. Ka jingim bad ka jingïap ki don ha ki kti jong U Namarba u Jisu u im bad u don ka jingim ha lade kum ka hok tynrai, ma-ngi ruh ngin im lem bad u (Io. 1:4;3:15 ; 5:21,26;14:19; II Tim. 1:10)

Ha ka rukom pyrkhat jong ki Ju, ka jingïap bad ka Ñiamra ki dei kijuh. Kine ki don ka khyrdop ïa kaba lah ban plie da ki shabi, khnang ban ïoh ban rung ne ban mih pat U Ïoannis u dei u Ju bad um banse ban pyrkhat kum kiwei pat ki Ju, kiba ngeit ba hapoh khyndew ka don ka jaka ba ki khot ka "Sheol ha ka Hebru" bad "Hadis ha ka Grik". Na kane ka ktien Grik ka wan ka ktien Phareng "Hades". Kane ka jaka kam da dei eh ka dujok, hynrei ka jaka ha kaba kiba hok bad kiba pap ruh ki dei ban shong ban sah hadien ka jingïap. Ki Ju hyndai ki pyrkhat kumne shaphang ka jingim sha lyndet namarba kim pat shai bha shaphang kane shuwa ka jingwan jong u Trai jong ngi u Jisu Khrist. Haba peit na kane ka liang, ngi ki khun u Hynñiewtrep ngi la kham shai ban ïa ki Ju, namarba ki Longshuwa jong ngi ki ngeit ba, hadien ka jingïap ne ka jingkhlad na kane ka pyrthei, ki poi sha Dwar u Blei, na Dwar ki kiew sha Tyngkong, na Tyngkong ki rung sha Shlur bad na Shlur sha Rympei. U Jisu u pyndonkam ïa kane ka rukom kren ban pynsngewthuh ïa u Ïoannis ba U bat Ma-u ha la ki kti ïa ka ïap ka im, kumba ngi ong. Te kumba ong u Apostol Paulus, ngi im ha u Jisu bad ngi ïap ha u Jisu. Kane ka rukom kren ka mut ba ngi im tang ha u Jisu Khrist Uba la mihpat na ka jingiap (I Thes. 5:10)

Khatduh eh, u Jisu, ynda U la pyni shai-kdar ïa lade, u hukum ïa kiei kiei baroh kiba jia ha kito hi ki

sngi bad hadien habud.

(v) KA JINGBATAI ÏA KI DAK KI SHIN.

U Jisu Khrist u la wan ban pynshai ïa ka pyrthei bad ïa ki jaitbynriew baroh. Kito kiba tur sha U kin nym sah ha ka jingdum lano lano ruh, namarba u dei ka Jingshai ba u Blei u la mang na ka bynta ki jaitbynriew bapher bapher ha kane ka sla pyrthei (Lk 2:32). Kane ka saiñdur u Blei ba u Jisu un long ka jingshai bad ka jingbatai ïa kiei kiei baroh, ka paw shai-kdar mynta ha kane ka jingpynshai ba Un ai shaphang ki hynñiew tylli ki diengpynïeng sharak bad shaphang ki hynñiew tylli ki khlur ba U bat ha ka kti kamon jong U. Hangne ka paw shai ba tang ha u Jisu kiei kiei baroh kin shai-kdar bad kin paw shynna, namarba Ma-u U dei da shisha u Tiplut, u Bnalut bad u Shemphanglut. Ki don bun kiei kiei kiba rieh ha kane ka pyrthei mariang. Dei tang u Jisu Uba tip nadong shadong ïa ki jingmut jong ki bad dei tang ha u Jisu ba kin shai shynna ha ki briew baroh. Ha kane ka liang, u Ïoannis u long uba donbok da shisha namarba da kaba ïasyllok bad u Jisu, u ïohi ïa kiei kiei kiba u dei ban ïohi bad ban tip khnang ba un pura bad un janai ka longbriew manoriew bad ba un lah ban pyndep ïa la ka deiti. Kum u Ïoannis, ma-ngi ruh ngi donbok namarba u Jisu um ju kyntait ban pynshai ïa kito baroh kiba wan sha U (Io.8:12).

Khnang ba ngin sngewthuh bha, ngi donkam ban batai, nyngkong eh ïa kawei ka kyntien, ïa kaba ngin shem bunsien ha ka Jynthoh Bakhuid bad ka dei ka kyntien "Mistirion" ha ka Grik, ka "Mystery" ha ka Phareng bad ka "Jingmaïa ha ka Khasi. Ma-ngi ngi la ring jingmut sha ka Khasi da ka kyntien "Ka jingmut barieh", ïa kaba lehse ki paitbah kin kham sngewthuh.

Te ka dei kaei kane ka "Mistirion" ne ka "Mystery" ne ka "Jingmaïa ne ka Jingmut barieh", Ka dei kaei kaei ïa kaba u briew um don lad um don lynti eiei ban tip bad ban shemphang, lada u Blei hi um pynpaw ïa ka. U briew u lah ban puson da ki snem, hynrei un nym lah ban lap da ka bor-pyrkhat jong u kum u briew. Hynrei lada u Blei u

pynpaw, u briew u sngewthuh shai-kdar bad u tip bha ïa kata bad tang kata kaba u Blei u la pynpaw. Te shisien ba la pynpaw, ka "Mistirion" ne ka "Mystery" ne ka "Jingmaïa ne ka Jingmut barieh" kam dei shuh kaei kaei kaba long umdum. Em; ka shaikdar namarba u Blei u la pynpaw. U Blei hi u kwah bad u thrang ba ngin sngewthuh ïa kaba U la pynpaw. U Blei um long kum kito ki 'riewstad-kai kiba kren ha kata ka rukom ba ki briew kin nym sngewthuh ïa ki bad kumta kin paw ba ki long kiba stad bad kiba don ki jingmut bajylliew. U Blei um long kumta. Haba U pynpaw, u kwah ba kiei kiei kin shai-kdar.

U Jisu mynta u batai ha u Ïoannis ïa ka jingmut barieh jong ki hynñiew tylli ki khlur, ïa kiba U bat ha la ka kti kamon, bad u ong ba kine ki thew ïa ki Angel jong ki hynñiew Balang. Ha u Ïoannis hi kane ka jingpynshai ka la shai-kdar, namarba u Jisu u la pyndonkam ïa ka rukom kren jong ki Ju hyndai, ïa kaba lah ban sngewthuh lada ngi tip ïa ka rukom pyrkhat pyrdaiñ jong ki Ju bad ïa ka rukom kren jong ki.

Ngi la batai ha ka Maitphang ïa ka jingmut bapher bapher jong kane ka kyntien Grik "Anggelos", kaba wan na ka Hebru "Malakh Yawe" bad ïa kaba ngi la ring jingmut sha ka Phareng bad Khasi "Angel" Ha ka jingpyrkhat jong ki Ju ha ka por jong u Ïoannis, une u "Malakh" ne u "Angel" u dei u jyntnaw, uba ím, uba sngewthuh bad uba shemphang. U don ka bor-pyrkhat kum ma-ngi, u don ka mon kum ma-ngi bad u trei katkum ka saiñdur jong u Blei, uba pyndonkam ïa u ban lehbha ïa u khunbynriew (Tob 5:1-21). U Angel u ïapher na u briew, namarba um don ka met; u dei u jynthaw bakynja mynsiem (1). U Blei u pyndonkam ruh ïa u Angel kum

1. Kane ka jingngeit jong ki Ju ha ki Angel ka don khyndiat ka jingïasyriem bad ka jingngeit jong ki khun u Hynñiewtrep ha ki Khyndaibynriew, kiba dang sah ha bneng bad u Blei. Haduh mynta ym pat don mano mano ba la thob bniah shaphang kine ki Khyndaibynriew Hynrei na ka khanatang ngi tip hi katto katne kiei kiei shaphang jong ki. La ong ba u Blei u la thaw Khatbynriew-bynriew, kiba don ar kynhun: Ki Khyndai bad ki Hynñiew. Baroh ar kynhun ki dei ki jynthaw kiba don ka bor pyrkhat, ka on bad ki atiar trei-kam. Ki ieid, ki burom bad

u nonglam khubor bad ka kyntien "Angel" hi ka mut u nonglam khubor (Lk. 15-20,26-38; 2:8-14)

Ki Ju, ha ka por jong u Ïoannis, ki ngeit skhem bha triang ba ki don ki Angel, ïa kiba u Blei u la thung kum ki Angel Nongda jong ki briew bad jong ki shnong ki thaw, bad khamtam eh kum ki nongsynshar bad nongpynïaid ïa ka mariang. U Apostol Paulus u dei uwei na kito kiba ngeit bha ha ki Angel bad ki kynhun jong ki, kiba synshar ïa ka pyrthei mariang (Eph.1:21; Rom.8;38). Nalor ba kine ki Angel ki pynïaid bad synshar ïa ka pyrthei mariang, ki peit ki khmih ruh ïa ki shnong ki thaw bad ïa ki briew shimet shimet kum kita ki Angel Nongda. Kane ka jingngeit ka long kaba rim bha hapdeng ki Israel (Ex.23:20-23; Dan.10:13,20,21). Napdeng ki jaitbynriew baroh, ka Israel ka don u Angel Nongda, u Michael (Dan 12:1). Ha ka Jutang Bathymmai ruh, kane ka jingngeit ka paw shai (Kam 12:15). Bad u Trai jong ngi u Jisu Khrist ruh u kren shaphang ki Angel jong ki khynnah rit (Mt 18 10) Katkum ka jingpyrkhat jong ki Ju bad jong u Ïoannis ha kata ka por, ki Angel ki don ka deiti ban peit ban khmih, ban pynïaid ban synshar ban khadar ïa ki shnong ki thaw, ïa kiba u Blei u la pynkhamti ha ki, bad kumjuh ruh ïa ki briew shimet shimet. Kine ki Angel ki long thik kum ki kpa ki kmie kiba dei ban bah khala ïa la ki khun. Lada ki khun ki runar, ki kpa ki kmie ruh ki ïoh bi khyndiat ka

---

ki mane ïa u Blei Nongbuh Nongthaw bad ki imlang sahlang bad U ha ka suk ka saiñ. Hynrei namar ka jingdonkam ha kane ka pyrthei, la pynlong Dorbar ban ïapyrkhat ïano ban phah na bneng ban long nongsynshar khadar. Ha ka jingïatainia la shem ba ki Hynñiew ki long kiba bit tam namarba ka don ka jingïadei hapdeng jong ki bad ka pyrthei mariang, katba ki Khyndai pat kim biang ba ki ïapher eh na kiei kiei kiba ha kane ka pyrthei. Ki Longshuwa jong ngi kim ju batai ïa kane ka jingïadei bad ka jingïapher. Hynrei ma ngi ki longdien ngi lah ban ring jingmut bad ban ong ba imat kane ka jingïadei jong ki Hynñiew bad ka pyrthei mariang ka long ba ki don ka met ka phad, ba ki ïapoikha poiman bad ki ïar u tnum u tyndai. Te kumta ki lah ban phriang kylleng ka sla pyrthei ban synshar khadar Ngim ju ïohsngew ba ki Khyndai ki ïar u tnum u tyndai. Te imat ki ïapher na ka pyrthei ba ki dei ki kynja myngsiem. Lada ka long kumta, kim ïapher na ki Angel. To nang ïapyrkhat!

jingkynnoh bad ka jingkynthoh. Ki Angel ki long kum ki nongmihkhmat jong ki jaitbynriew ne jong ki shnong ki thaw. Kumjuh ruh, haba ki khun ki leh bha, ki kpa ki kmie ki ïoh burom. Imat ki Ju ki pyrkhat ba haba ki shnong ki leh bha ne ki briew shimet shimet, ki Angel Nongda jong ki ruh ki ïoh burom ïoh nam, namarba ki dei ki Nongbahkhala jong ki Shuh-shuh, ki Ju ki ngeit ba hapdeng ki Angel bad ki shnong ki thaw ne ki briew shimet shimet ka don ka jingïadei kata phylla haduh ba i-kumba ki ïalong kawei Kane ka jingïadei jong ki shnong ki thaw bad ki briew shimet shimet bad ki Angel Nongda jong ki ka iasyrïem ïa ka jingngeit jong ngi ki khun u Hynñiewtrep ba u briew bad ka rngiew jong u ki ïalong kawei. Kumta u Angel ha bneng u long kum ka rngiew jong ka shnong ba u ïada ne ka lah ruh ban long da kumwei, kata ka shnong ba u Angel u ïada ka long kum ka rngiew jong u. Imat kane ka dei ka jingmut jong u Jisu ruh haba u ong ba ki Angel jong ki khynnah-rit ki ïohi ïa khmat u Blei ha bneng. U Jisu ruh u kren kum u Ju. Ym lah lait na ka rukom kren bad rukom pyrkhat jong ka juk lajong. Namarkata, bun ki 'riewstad, kum u Jeronimus, u Origen bad kiwei kiwei ki ong ba ki hynñiew khlur ki dei kine ki angel nongda jong ki Jylla-niam ha ka Jylla Roman ha Asia Minor. Ma-ngi ngi lambyrngeit ïa kane ka rukom pyrkhat. Da shisha haba bha ka shnong, u angel ruh u ïoh burom. Haba sniew ka shnong, um banse, kumban shu ong noh, ban ngat ha ka jingkynthah narum naneng. Sa kawei ruh, namarba hapdeng u angel bad ka shnong ne ka balang ka don ka jingïadei kaba kyrpang, ka jingkynthoh bad ka sneng ka kraw ïa u Angel ka long ha ka jingshisha, na ka bynta ka shnong ne ka Balang. Bad ki briew ruh kin nym da sngewrem eh lada kynthoh ïa u angel ba kim lah ban ïohi.

Hynrei ki don kiwei pat ki 'riewstad kiba ong ba ki angel hangne ki dei ki Lyngdohsad ne ki nongïalam jong ki Balang. Hooid, uwei u Nongïathuhlapa, u Malachi, u ong ba ki Lyngdoh, kata, ki nongïalam jong ki 'riewngeit ki dei ki nonglam-khubor jong u Blei bad ha ka Grik ïa u nonglam-khubor la khot da ka kyntien "Angel"(Mal.2:7). Kane ruh ka lah ban long. Ki

hynñiew khlur, kiba long ki angel, ki dei ki Bishop ne ki Lyngdohsad jong kito ki Jylla-niam. Ka jinguior, jong ki katto katne kam da khlaiñ than eh. Ki ong ba, lada ki angel ki dei ki Lyngdohsad, u Ïoannis u la pynjah burom la kumno kumno uwei na ki, u Lyngdohsad jong ka Laodisea. Ban kren paitbah kumne ne ban thoh da ka shithi shaphang u Lyngdohsad uba dang im. ka long khlem-akor palat Hooid, ka long khlem-akor palat lada ngi bishar katkum ka rukom pyrkhat jong ngi mynta Hynrei ha kito ki por, ki Nongïathuhlypa kim ju kham pyrwa ïano iano, la ki dei ki Syiem ne ki Lyngdoh. Ki ther ïa ki ruh kumjuh khlem tieng eiei (Mt.14: 4) Haba peit na kane ka liang, ym don jingeh eiei ba kine ki angel ki dei Lyngdohsad, kiba don hapdeng jong ki kiba bha bad kiba sniew ruh, kiba shitrhem bad kiba pjah kum u thah Hynrei ym ju kham ïiohsngew ba ki Ju hyndai ki la pynïasyriem ïa ki nongïalam-niam bad ki angel.

Khatduh eh, u Jisu u batai ba ki hynñiew diengpynieng sharak ki thew pharshi ïa ki hynñiew tylli ki Jyllaniam, kiba long kum ki nongmihkhmat jong ka Balang baroh kawei. Ngim dei ban klet ïa ka jingmut jong u nombor hynñiew, uba mut pharshi barabor, hapdeng jong ki Ju, ïa ka jingjanai ïa ka jingpura, ka jingdap jingbiang. Te hynñiew khlur bad hynñiew diengpynieng sharak ki mut bad ki kdew ïa ka Balang baroh kawei ha ka pyrthei bad ïa ki nongïalam jong ki.

KA SIENPAW IV (2:1-3:22)

Ngi la ïohsngew ha ka Sienpaw I ïa ka jingpynbna u sangot ba u Jisu Khrist un wan ban bishar ïa ka pyrthei bad ban pyntngen ïa ki Khristan kiba shahshitom sat ha ka kti ki Patsha Roman, ha ka Sienpaw II ngi la ïohsngew ba ïa u Ïoannis la hukum ban thoh ïa kiei kiei baroh kiba u iohi bad ha ka Sienpaw III ngi ïohi kyndiang ia u Jisu Khrist ba u wan kum u Lyngdoh, u Nongïathuhlypa bad u Syiem u Patsha ban pyndep ïa ka deiti ba la lynsher ha U da u Blei Nongbuh Nongthaw: ban bishar ïa ka pyrthei, ban siewbainong ïa kiba bha

bad ban pynshitom ïa kiba sniew bad kiba leh pap. Mynta ha kane ka Sienpaw IV, u Jisu Khrist u sdang ban pyndep ïa la ka deiti ba la lynsher ha U.

Ki 'riewstad ki ong ba, haba ngi kwah ban pynbha ïa ka shnong ka thaw, ïa ka ri ka raid bad ia ki parabriew, ngi dei ban sdang shuwa na lade. Ngi dei ban pynbit pynbiang shuwa ia la ka jing ka sem bad hadien ngin sa lah ban pynbha ïa kiwei pat. Kane ka long kaba dei bad u Jisu Khrist u leh kumta da shisha. Ha kane ka Sienpaw IV u Jisu un sa sneng sa kraw ïa ka Balang baroh kawei. Un ïaroh ïa ka na ka bynta ka jingngeit, ka jingriewblei bad ki kam babha jong ka, bad un pynrem ruh ïa ka na ka bynta ka jingleh pjah jong ka ha ka jingngeit bad ki pap ki sang jong ka ruh. U Jisu u la rai ban sar shuaw ia la ka ïing ka sem, kaba dei ka Balang bad nangta ban sar ïa ka pyrthei bad ia ki jaitbynriew, khamtam tam eh ïa ki Patsha Roman, ïa ka Hima-bah jong ki, ïa ki khun ki hajar bad ki raiot jong ki, kiba mane blei ïa ki bad ia ka blei Roma

Khnang ba kane ka kam, ban pynkhuid shuwa ïa la ka ïing ka sem bad ïa la ka hima, kan trei kam bad khnang ba ka sneng ka kraw kan dup ngam shaduh ka khleiñ shyieng jong ki khun ki hajar, u Jisu Khrist, kum u Syiem, u Lyngdoh bad u Nongiatnuhlypa u la rai mynta ban thoh hynñiew tylli ki shithi sha ki hynñiew tylli ki Balang ne Jylla-niam, kata, da ki purwana syiem syndon, ïa kiba ki khun ki hajar ki dei ban pynbna paitbah bad ban kohnguh. Ki hynñiew tylli ki purwana sha ki hynñiew tylli ki raid ne ki shnat ki thew ïa ka sneng ka kraw kaba pura bad kaba ïanai sha ka hima baroh kawei, namarba u nombor hynñiew u mut barabor ïa ka jingpura jong kiei kiei baroh. Ha kine ki purwana, u Jisu Khrist, kum u Lyngdoh, u Syiem u Patsha bad u Nongïathuhlypa u kdew ïa ki lait ki let, ki tam ki duna, ki rangkang ki palat, kibym ïadei-dur bad ka Hima-bah jong U, ka hima ha kaba ki briew, kibym man, kin nym don bynta eiei (I Kor.6:10).

Na kiei kiei kiba la ong haneng, ka paw shai ba ïa kane ka Sienpaw IV yn phiah ha ki hynñiew bynta katkum ki shithi bad ki Balang

(i) KA SHITHI SHA KA BALANG HA EPHESUS (2.1-7)

1 Ha u angel ka Balang ha Ephesus, to thoh: Uta Uba
bat ïa ki hynñiew tylli ki khlur ha ka kti kamon jong
U, Uta Uba iaid hapdeng ki hynñiew tylli ki diengpyn-
ïeng sharak, kiba da ka ksiar, U ong ïa kine kiei kiei,
2"Nga tip bha ïa ki kam jong phi, ïa ka jingtrei shi-
tom sat bad ïa ka jingïaishah-satar jong phi; *Nga tip ruh*
ba phim lah shah ïa ki 'riewsniew bad ba phi la tyn-
juh *bad bishar suni* ïa kito kiba nam ïa lade ki Apos-
tol hynrei khlem long bad ba phi la lap ba ki dei ki
'riewlamler. 3 Phi don ka jingïaishah-satar bad phi
kit ïa ka khia ka shon na ka bynta ka kyrteng jong
Nga bad phim kheiñ eiei ïa jingtrei-shitom-sat. 4 La
jar katta Nga don eiei pyrshah ïa phi: Phi la iehnoh
ïa ka jingieid jong phi kaba mynshuwa. 5 To kyn-
maw kyndiang, namarkata, *ia la ka kyrdan* na kaba
phi la hap. To kylla kaba mut noh bad to leh ïa ki
kam *babha jong phi* kiba mynshuwa. Lymda kumta,
Ngan wan sna phi bad Ngan weng noh ïa ka dieng-
pynïeng sharak jong phi na ka jaka jong ka. 6 Hyn-
rei phi don kane *ka jingbha*: Phi isih ïa kam *hymman*
jong ki Nikolait, ïa kiba Ma-nga ruh Nga isih 7 Jar uba
don shkor, to un sngap ïa kaba u Mynsiem u ong ha
ki Balang: 'Ïa *uta* uba ïaijop Ngan ai ban bam na
u dieng jong ka jingim, uba don ha ka kper jong u
Blei.' "

Kane ka dei ka shithi ne ka purwana sha ka Balang ha Ephesus kata, sha ki Khristan bad ki nongïalam jong ki kum ki Lyngdohsad, ki Lyngdoh-sohblei bad kiwei kiwei. Kumba ngi la batai haneng, kine ki dei ki nongmihkhmat jong ka Balang baroh kawei bad jong ki nongïalam jong ka.

Khnangba ngin sngewthuh bha ïa kane ka shithi, ngi dei ban tip eiei shaphang ka Nongbah Ephesus kumno ka long ha ka por jong u Ïoannis, u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw.

Kumba ngi la kdew ha ka Maitphang. ka Pergamum ka dei ka Nongbah jong ka hima mynnor ha Asia Minor.

Hynrei ka shnong Ephesus ka kham pawnam ha kane ka por na ki bun ki daw. Lah ban ong ba ka dei ka Kongheh hapdeng ki nongbah baroh jong kato ka Jylla Roman bad kane ka dei ka daw balei u Jisu Khrist u sneng u kraw, nyngkong eh, ïa ka Ephesus, namarba, ha ka jingshisha, ka dei ma ka ka nongïalam jong kiwei pat ki shnong.

Nyngkong eh, ka Ephesus ka donbok ban ïoh ka jaka, ha kito ki por, kaba kat ka jaka shong shnong da shisha. Ki surok-bah na kylleng kylleng ka Asia ki poi lut sha Ephesus, wat naduh Mesopotamia bad ka Them Ïuphratis, namarba la tei ïa ka ha them jong ka Wah Kaister La ong ba la tei ïa ka ban kynmaw burom ïa ka jingkha ïa ka blei Diana, ne Artemis. U Herodotus u thoh ba la seng ïa ka da u Hercules, u Briew uba khlaiñ tam hapdeng ki Grik, kum ha ka snem 1250 SK. Nangta ha kum ka snem 1044 SK, u Androclus u la beh noh ïa ki nongshong shnong banyngkong bad kiwei pat ki Grik ki la wan ban buhai shnong. Na ka daw ka blei-thaw Diana, kane ka shnong ka la nang roi nang roi bad ka la kylla long kawei na ki shnong kiba heh ha kito ki thaiñ jong ka Asia Minor. Bad namarba ka dei ka kadlieng, ka nang heh nang heh katba ka nang ïaid ka por. Ka la hap hapoh ka jingsynshar ki hima bad ki syiem bapher bapher. Ki Persia ki la synshar ïa ka naduh ka por u Sirus haduh ka por u Darius III. Hadien, ha kum ka snem 132 SK, ka la hap hapoh ka jingsynshar ki Roman bad u Patsha Augustus u la tei pynitynnat ïa ka. Ka khanatang ka ïathuh ba kane ka shnong ka la pawnam na ka daw ba ki jyntei ki itynnat bha, kum ka Gymnasium, ka jaka ïalehkai, ka Stadium ne ka jaka pynmareh kulai, ka Lympung Thiatar ka baheh bad ka Dulan-kot u 'riewstad Celsius. Ka la pawnam khamtam eh na ka daw ki nongleh jadu, kiba leh mynleh ban pynkoit pynkhiah ïa ki briew. Ha kapor jong ki Roman, kane ka shnong ka la long da shisha ka ïewbah jong ki ri baroh ha ki thaiñ mihngi bad kino kino kiba kwah ban poi sha ka Nongbah Rom, ki dei ban ïaid lyngba ka Ephesus bad kumta ki Roman ki ju khot ïa ka "Ka Jingshai jong ka Asia," bad ka "Ïewbah jong ka." Te ka la long ka shnong kaba

riewspah. Ka la long kawei na kito, shnong kiba laitluid bad kumta ki shipai Roman kim donbok ban shong ban sah ha kato ka shnong. Namarba ka pawnam, man la ka snem ki Lat Roman ki ju leit sha kane ka shnong bad la pdiang burom ïa ki ha ka burom ka ijot bad ka jingiphuh iphieng.

Hynrei ka nam kaba kham khraw jong ka Ephesus ka dei ka blei thaw Diana ne Artemis. Ka ïingmane jong ka ka dei kawei na kito kiei kiei ba ki 'riewhyndai ki ïaroh bad ki burom. Ka dur jong ka blei-thaw hi te kam da itynnat eh, namarba ka iong bad ka bun bha ki jymbuiñ, kum ka dak ka shin ba ka dei ka blei jong ka jingkha-roi bad ka bsa ka btiap. Ki don ruh ki ïingmane na ka bynta ki Patsha Roman kum u Claudius bad u Nero. Ka jingmane blei thaw bad ka jingmane ïa u Patsha Roman bad ïa ka blei Roma ka shongshit bha ha kane ka shnong. Nangta, ka jingbun jong ki Ju, ki ba tuid na kylleng, ka la nang pynpawnam shuh-shuh ïa kane ka shnong.

Dei ha ka jingleit shang pyrthei kaba ar ba u Paulus u la poi sha Ephesus ban leit sha Jerusalem Um shym sah slem, hynrei u la ithuh shibyndon ba ka don ka jingkyrmen na ka bynta ka Khubor Babha. Hadien u Paulus, la poi u Apollos, u Aquila bad i Priscilla. Kine ki la trei, hynrei imat kim shym lah ban ktah lut ïa ki briew. Namarba ka don ka jingkyrmen na ka bynta ka Khubor Babha, u Paulus, ha ka sien leit jingleit kaba lai, u la sah haduh ar snem tam (56-58) ban ïalap ïa ka Khubor Babha ha Ephesus. U la leit jngoh ia ki briew na kawei ka thliew ïing sha kawei pat ha ka jingshahshitom bad ka jynjar-lanot na ka daw jong ki Ju kiba la ïaleh pyrshah ïa u bad kibym shym pdiang ïa ka Khubor Babha. U donbok ba u la ïoh kawei ka jaka ïalap, ka kamra ïathuhkhana ne kamra hikai jong u Tyrannus. Ka jingtrei jong u Paulus ka la seisoh bad ka Balang ha Ephesus ka la suhthied bad ka la khlaiñ. Bad ka Balang ka la suhthied bad ka la khlaiñ namarba u Apostol Paulus u la ïaishah satar ïa ki jingeh baroh, u la trei-shitom sat, u la shah lehbeiñ lehkhoh bad u la syep la syar. Kawei ka dak ka pynpaw shai ba u Paulus u

la jop thïaw ha Ephesus bad kata ka dei ka jingkhihwin jong ki kamar kiba thaw ïa ki stashu jong ka blei Artemis ne Diana (Kam 19:1-41). U Paulus u la ieid bha ïa kane ka Balang bad u la thung Lyngdohsad ha Ephesus ïa uwei na ki synran ba u ieid bad u shaniah eh, u Timothy (I Tim.1:3). Nangta, ha ka por ba u leit khatduh eh sha Jerusalem, na Miletus u la phah khot ïa ki nongïalam bad ki tymmen ki san jong ka Ephesus ban aikhublei ïa ki bad ban sneng ban kraw ïa ki ba hadien katto katne por kin mih ki nonghikai lamler bad ki nongïalam bakla ïa ki briew bad kane ka jingïathuhlypa jong u Paulus ka la urlong shisha bad ngin ïohi ba ki la mih shisha ki apostol lamler bad ki nonghikai bymman bad kita ki dei ki Nikolait(Kam 20:17-38).

Ban pynkut, kane ka shnong kaba pawnam, mynta kam long eiei shuh. Ka kadlieng ka la dap da u shyiap bad ka khyndew ba wan kit ka Wah Kaister Ka Ephesus barim hi ka la kynjah bad kito ki jyntei ki la kyllon. Hadien ka jingwan ki Muslim, suki suki ka Niam Khristan ruh ka la troiñ bad ki don mynta sa tang khyndiat ngut ki Khristan.

Na kine kiei kiei ba ngi la ong haneng sharhang ka shnong Ephesus, ngi lah ban ïohi ia ka jingma kaba ap ïa ka Balang ha kato ka nongbah, ka jingma na ki nongbanbeiñ, ka jingma na ki 'riewbymman, ka jingma na ki nonghikai balamler bad ki nongïalam bakla, ka jingma na ka jingim awria bad lyngkar. U Jisu u kwah mynta ban pyllait ïa ki Khristan na kine ki jingma, kiba bun na ki ki wan na rympei Khristan hi, ym nabar. U Jisu u kwah ban weng noh ïa kine kiei kiei na ka Balang (I Tim.1:3-7)

Ha ka dkhot banyngkong, ngi ïohi ïa u Jisu kum u Trai jong ka Balang, u Nongpynïaid jong ka bad u Nongïalam jong ka, u Jisu Ubym ju jngai na ka Balang, hynrei U ïaisah bad ka (Mt 28:20).

Ka kyntien khasi "Ban bat" (ha ka Grik "Krateo") ha kane ka dkhot ka ïapher na kato kaba la pyndonkam ha ka 1:16. Ha ka 1:16 la pyndonkam ia ka berb "Ekho", kaba mut shisha "Ban don", hynrei hangne pat dä ka berb "Krateo", kaba mut ban bat skhem, ban bat

hi triang nadong shadong Da kane u Jisu u pyni ba U dei u Trai lahduh jong ka Balang. Haba pyndonkam ïa kane ka kyntien, ki Grik ki mut ban ong ba u briew, uba bat, un nym pyllait shuh lano lano ruh ïa kato kaba u bat U Jisu u leh kumjuh Un nym pyllait ïa ka Balang na ki kti jong U Ka Balang ka dei ka jong u Jisu Khrist bad Ma-u U dei U jong ka Balang. Namarkata, ka Balang kan nym duh bad kan nym ïap, namarba ka don ha ki kti jong u Jisu, Uban nym pyllait shuh ïa ka lano lano ruh.

Hynrei kane ka jinglong lahduh jong u Jisu ha ka Balang kam long kum ka jong ki Syiem ki Patsha jong ka Hima-bah Roman ne jong ki vei pat ki hima ha ka pyrthei. U Jisu u bat triang ïa ka Balang, ym ban pyndonkam ïa ka ban ioh jingmyntoi Em; Um pyllait ïa ka khnang ba Un dup lah ban imsngi ïa ka nadong shadong. Kane ka shai kdar ha kine ki kyntien "Uta Uba ïaid hapdeng ki hynñiew tylli ki diengpynïeng sharak". U Jisu Khrist um shonethait, Um shong kli-kti. U don lut ha ki kyndong kynshrot jong ka Balang. Um thiah Um dem, hynrei U ïaitrei khlempud khlem sangeh. Namarba u Jisu u trei khlempud, ka Balang kan iaikiew irat kum ka Balang Yn nym don kano kano ka bor pyrthei kaban lah ban khang lad ïa ka. Shipor, ki bor ka jingdum ki lah lehse ban leh eiei, hynrei shi-junom kin nym lah namarba u Jisu hi u pahara ïa la ka Balang baroh kawei, ïa kaba la mihkhmat da kito ki hynñiew tylli ki Jylla-niam ha Asia Minor.

Namarba u Jisu u dei u lahduh jong ka Balang, namarba U ieid thoiñ thoiñ ia ka bad Um nym pyllait ïa ka, namarba U imsngi ïa ka Balang, U donhok ban kren bad ban sneng ban kraw.

Shuh-shub, kane ka nam ba u Jisu u ai ha lade ka pynkynmaw ïa ngi ïa ka jinglong jong ka Ephesus ha kato ka por. Naduh ba u Paulus Bakhuid u la leit ïalap ha Ephesus bad naduh ba u la thung hi ma-u ïa u Lyngdohsad banyngkong, u Timothi Bakhuid, ïa uba la mihpli pat de da u Onesimus, uwei na ki mraw ba u Paulus u la pynlong khunblei da ka Jer ka Thoh Bathymmai ha ka por ba u dang sah ha phatok ha ka

Nongbah Rom (Phm 1:8-20), ka Balang ha Ephesus ka la long kum ka Kongheh, kumba ngi la ong haneng. Ka la long ka Jylla-niam-bah (Archdiocese) kumba long ka Shillong mynta. Te lah ban ong ba, kum u Jisu, ka bat bad ka ïaid hapdeng ki Balang ha Asia Minor. Te haba u Jisu u byrngem ban weng noh ïa ka diengpynïeng sharak, u mut ban ong ba lada ka Balang kam kylla kaba mut na ka jinglehklet ïa ka jingieid Khristan, Un pynduh noh ïa ka jinglong Kongheh jong ka hapdeng ki Jylla-niam bapher jong ka Asia Minor, kata ka mut, ka nam ka burom jong ka, na ka hang ka Niam ruh, kan lip rong bad kan jah-rngai.

Ka rukom sneng rukom kraw jong u Jisu ka long kaba itynnat da shisha U Jisu u tip bha ïa ka longbriew manbriew jong ngi namarba dei Ma-u Uba la thaw ïa ka. U tip bha ba kum ki briew ngim da sngewtynnat eh ban shah mai mang mang. Shuwa ban mai ne sneng, ki 'riewstad ki ïaroh shuwa ïa kaba dei ban ïaroh. U Jisu hangne u pyni ba u dei u Nongsneng Nongkraw Uba tbit bha. Te U ïaroh shuwa bad nangta U sa kynthoh. Bad ynda U la kynthoh, u ïaroh biang sa khyndiat. Kane ruh ka long kaba donkam. Lada ngi iehnoh ïa u briew kumto, ynda ngi la mai ïa u bad ngim ong eiei shuh, u rit mynsiem noh bad u lah ban duh jingkyrmen ruh. Te hadien ka mai ka kynhied, dei hi ban ong eiei kum ka jingïaroh ne ka jingkhroh bad ka jingpynshlur ba uto, uba la shah mai, u dang lah ban sdang biang. Namarkata, u Jisu u ïaroh biang ïa ka Balang na ka bynta kawei ka kam babha jong ka, ba ka isih ïa ki nonghikai lamler.

Hynrei kane ka jingïaroh bad ka jingkynthoh kin nym lah ban trei-kam haduh katta katta ha ngi ki briew, lada ngi tip ba ngin nym ioh jingmyntoi eiei. U Jisu u sngewthuh bha ïa kane ka jinglong jong ngi ki briew. Te hadien ka jingïaroh bad jingkynthoh, U U kular ruh ban ai ka bainong kaba khraw, ïa kaba tang Ma-u hi U lah ban ai. Te kane ka shithi ka don saw bynta: Ka Ïaroh, ka Kynthoh, ka Pyntngen bad ka Pynshlur bad ka Khusnam.

(a) KA IAROH (2:2-3)

Ki 'riewstad ki ong ba ym don eiei ha kane ka pyrthei, ïa kaba ki briew ki kham sngewtynnat ban ïa ka jingïaroh kaba shida bad kaba hok. Ki briew kim ju ngiah ban ïohsngew ia ka jingïaroh kaba shida bad kaba hok. Katba ki nang ïohsngew, katta ki nang bang ! Te ym don kyntien eiei, kaba kham thiang ha ki shkor jong ki briew baroh, ban ïa ka jingïaroh bashida bad bahok ïa kiei kiei ba ki la leh. Kane ka long katkum ka longbriew manbriew jong ngi bad u Jisu, Uba la thaw ïa ka, u sngewthuh bha bad U leh katkum ka jingdawa bad jingdonkam jong ka ha ka Hok katkum ka Hukum. Kane keiñ ka dei ka nuksa ba ki nongpynïaid bad ki nongïalam, la ha ka Balang ne ha ki hima-sima, ki dei ban kynmaw bad ban pyrthuhbud.

Nyngkong eh, u Jisu u ong, "Nga tip bha ïa ki kam jong phi." Bad U tip da lade hi, ym na kiwei. U Jisu u tip lut ïa kiei kiei ba ka Balang bad ki nongpynïaid jong ka ki leh. Ha kane ka liang, ym don ba lah ban thok ia U ne ban buhrieh eiei na U. U tip thikna bad u tip shai nadong shadong. Namarkata U kren da ka jingtip shynna, ym tang da ka jingsuba ne ka jingïohsngew na kiwei.

Te u Jisu ong ba U tip "Ïa ka jingtreishitom-sat." Ïa kine ki kyntien Khasi ngi la ring jingmut na ka Grik "ho kopos," kaba mut ka jingtrei dohïap doh-im haduh ban da syep hi phup, haduh ban kyiuh ki khohsiew, haduh ban da kyllon ïapler hateng hateng, hapdeng ka jingtmang, jinglyng-a bad jingsohsat na ki bun ki daw. Kane ka dei ka jingïaroh kaba sngewtynnat namarba ka long kaba shida bad kaba hok. Ka Balang baroh kawei ha Ephesus ka trei dohïap doh-im, ka mih syep mih syar na ka bynta ka burom u Blei. Ka dei ka Balang kaba shitrhem, kaba smat, kaba sting, kabym kheiñ ïa ka khia ka shon, ïa ka thngan ka sliang, ïa ka miet ka ïong, ïa u slap ka lyer, ïa ka shit ka khriat! U Apostol Paulus u pyndonkam ïa ka berb jong kane ka kyntien ban batai ia ka jingtreishitom-sat jong u bad jong ki paranongtrei jong u (Kal 4:11; I Kor.15:10; Rom.16:12). Ha-

ba peit na kane ka liang, ka Balang ha Ephesus ka long ka nuksa bad ka nomuna.

Nangta u Jisu u ong, "Nga tip bha ïa ka jingïaishah-satar jong phi." Kumba ngi la ïohi, ka kyntien "jingïaishah-satar" ka dei ka jingring jingmut jong ka Grik "Hipomoni", kaba mut ka jingdurïap bad ka jingïaishah da ka jingshlur badap-shynrang bad da ka jingkmen ka dohnud bad ka mynsiem. Kam dei ka jingïaishah jong kito kiba thnum, kiba ujor, kiba ud, kiba tim kiba tla Uba don kane ka "Hipomoni", u ïaishah da kaba phuhsamrkhie khlem atnud ïano ïano, khlem ingkhong ïano ïano, khlem bitar ïano ïano. Ka dei da shisha ka jingïaishah-satar bad kane ka jia jan barabor ha ka por jong ka jingshah banbeiñ jong ka Balang ha ka kti ki nongshun bad khamtam eh ki Patsha Roman kum u Nero bad u Domishian, kumba ngin sa ïohi. Te kane ka kyntien ka pyni ba ka Balang ha Ephesus ka la shah banbeiñ bad ka la shah pynshitom ha ka por jong u Ioannis. Dei ha kum kane ka khep ba ki Khristan ki pyni ïa kane ka jingïaishah-satar, ïa kaba u Jisu u ïaroh bad U pyrto shida hangne Da shisha ka Balang Ephesus ka long kaba dap shynrang bad kaba shlur haduh katta katta ba ka la dawa hok ïa kane ka jingïaroh na u Jisu hi, Uba tip lut ïa kiei kiei baroh.

Shuh-shuh, u Jisu u ïaroh ïa ka Balang ha Ephesus namarba kam ju aili bad ai lad ïa ki 'riewsniew bad ki Apostol lamler ban pynkulmar bad ban ïalam bakla ïa ki 'riewngeit. Kine ki 'riewsniew bad ki Apostol lamler ki dei ki Ju, ïa kiba la phah lehse na Jerusalem dano re dano ne kito ki Ju kiba pynlong ïa ka Niam ka lad ka lynti ban kyndoi jakpoh. Bad ka long kaba suk na ka bynta jong kine ki Ju ban poi sha Ephesus, kumba ngi la kdew haneng, namarba baroh ki surok, shuwa ban poi sha Rom, ki ïakynduh ha Ephesus. Ki dei kine kijuh ki Ju kiba la pyndik sat ïa u Apostol Paulus, kiba la kynthoh ïa u laiphew jait, kiba la leh mynleh riewblei tang ban ïoh lad ban pynsniew ïa kiei kiei napoh, namarba kine ki Ju teng teng ki dei ki Khristan (Kal. 2:3,12; II Kor. 11:22-23). Ki dei kine ki nongïalam baaisap bad ki suri nongpynjot thik kumba u Apostol

Paulus shisien u la kdew ha ki nongïalam jong ka Balang ha Ephesus (Kam 20:17-21). Kane ka sneng ka kraw ba ki nongïalam ka Balang ha Ephesus ki la ïoh na u Paulus Bakhuid, ka la ïarap shibun ïa ki ban wad, ban lap bad ban ithuh ïa kine ki Ju, kiba dap da ka buit sianti bad kiba nang ban leh arsap, ban thok bad ban ïalam bakla ïa ki paitbah, khamtam eh da kaba ong ba ki dei ki Apostol ba la phah da u Jisu ne da ka Balang ha Jerusalem. Hynrei ha Ephesus kim shym ïoh lad ban trei-kam namarba ka Balang ka la shahshkor ïa ki jinghikai bad ka sneng ka kraw na ki Apostol bashisha (I Thes. 5:21).

Lehse kan mih ka jingkylli, "Balei u Apostol Paulus bad u Jisu ki pyrshah haduh katta katta ïa kine ki Ju? Ki hikai aïu? Bad ki kwah aïu?"

Na ki shithi u Apostol Paulus ka shaj-kdar ba kine ki Ju, kiba bun na ki ki dei ki Khristan ba-arsap, ki hikai ba, nalor u Jisu Khrist, dang donkam shuh-shuh bun kiei kiei khnang ba ngin manhok hakhmat u Blei bad ba ngin ïoh ïa ka Jingim Bymjukut. Ki ong ba ka jingngeit ha u Jisu kam pat biang. Ki ban tyngeh ba donkam ban otsher ïa ki briew, donkam ban sang dohsniang, donkam ban sait ki kti haduh tymbuit shuwa ban bam khnang ba ngin ïoh ïa ka jingim Bymjukut (Rom. 16:17-18; Kal 6:11-15). Kine ki Ju ki dei ki nongmihpli jong kito ki Ju hyndai kiba hikai bakla ïa ki briew bad ïa kiba u Jisu Khrist hi u la pynrem (Mk.7:1-13). Ka jingngeit jong ki ha u Jisu kum u Khun u Blei bad u Nongpynim, ha Uba baroh kiei kiei ki la biang bad pura, kam shym da skhem haduh katta katta, haduh ba teng teng ki hikai ba ki don ki angel kiba kham kongsan ban ïa u Jisu. Kine ki dei ki jinghikai bakla jong kine ki 'riewsniew bad ki apostol lamler. Da ka jingtrei shitom jong ka Balang baroh kawei, ki nongïalam bad ki paitbah, kine ki apostol lamler kim shym ïoh lad ban rung bad ban pynsniew ïa ka Balang napoh. Shuwa ba kin lah ban leh ïa ki kam sniew jong ki, ka Balang ka la lap ïa ki bad ka la kyntait ïa ki shisyndon. Na ka bynta kane, u Jisu u ïaroh shida ïa ka Balang ha Ephesus.

Khatduh eh, sa shisien u Jisu, u ïaroh ïa ka jing-

ïaishah-satar (Grik "hipomoni), ïa ka jingbymkheiñ eiei ïa ka jingtreishitom-sat (Grik "u kapiao). U Jisu u nam biang ïa kine ki ar tylli ki hok jong ka Balang ha Ephesus, namarba ki pynpaw ïa ka jinglong shynrang jong ka. Ha kane ka liang, da shisha ka dawa ïa ka jingïaroh bashida bad bahok na u Blei bad na ki briew, namarba ka ïaishah satar bad ka trei dohïap doh-im, ka mih syep mih syar na ka bynta ka kyrteng u Jisu, kata ka mut, na ka bynta u Jisu Khrist hi, Uba im bad Uba trei-kam ha ka Balang ha Ephesus, bad kine kiei kiei ki kdew shai-kdar ïa ka jingshitrhem ki 'riewngeit. Ngi la batai ba "Ka Kyrteng" ha ka pyrkhat pyrdaiñ jong ki Ju, ka mut "U briew hi uba im, uba khih uba ksar, uba trei uba ktah bad uba leh eiei na ka bynta ka jingbha kiwei pat." Ka "Kyrteng u Blei" ka mut u Blei hi, uba don ha kane ka pyrthei bad uba ïatrei-kam na ka bynta ka jingbha jong u khunbynriew.

(b) KA KYNTHOH BAD KA MAHAM (2:4-5)

U Jisu u ïaroh ïa ka Balang ha Ephesus namarba ka nang ban ïaishah satar, ka don ka sap ban wad, ban lap bad ban rat dyngkhong ïa ka jinghikai bakla jong ki 'riewsniew bad ki apostol lamler bad ka dem khui ha ka trei dohïap doh-im na ka bynta ka burom u Blei. Hynrei hapdeng kine ki kam babha, ka la jia kaei kaei kaba sniew tam. Ka jingjah-rngai jong ka Jingieid Khristan, kaba long kaba kongsan tam na ka bynta ki nongbud bashisha jong u Jisu Khrist. Kane ka jingieid (Grik "Agapi") hangne ka mut ka jingieid ïa ki para-briew ne ka jingtipbriew kumba ong ki Longshuwa jong ngi. U Apostol Ïoannis bad u Apostol Paulus ki ban tyngeh bha ïa kane, kaba long ka nongrim jong ka jingim Khristan jong ngi. Katkum ka jinghikai jong u Jisu Khrist, jong u Apostol Ïoannis bad u Paulus Bakhuid, lada ngim ieid naduh ka dohnud bad ka mynsiem ïa la ki para-briew, ngim long eiei ruh em hakhmat u Blei (Mt. 5:43-48; Io. 15:9, 12, 13, 17; Io. 3:16-18; (Kor. 13:1 13). Kane ka jinglehklet ïa ka jingieid para-briew bad ïa ki kam babha, kiba dei ban mih na ka, ka dei ka Pap jong ka Balang Ephesus bad u Jisu u donhok ban mai

ban byrngem bad ban maham.

Kumno ka la jia kane ka jingjah-rngai jong ka jingieid para-briew ha ka Balang Ephesus? Ki 'riewstad ki batai ba ka la lah ban jia kumne: Ha ka jingshongshit ban pynduh ïa ki jinghikai bakla bad ha ka jingrat dyngkhong ïa ki jingsniew, ki nongïalam bad ki paitbah ruh ki la kum jam ïa u pud ha ka jingïadei para-briew. Ki la klet ïa ka Hukum ban isih ïa ka Pap, hynrei ban ieid pat de ïa ki briew kiba pap Ïa ka Pap lah ban isih naduh ka dohnud bad ka mynsiem, hynrei ym lah bad ym bit ban isih ban i-khñing ïa ki para-briew. U Blei u isih ïa ka Pap, hynrei ïa ki briew u ieid thoiñ thoiñ. Imat kane ka dei ka kynja buaid-niam haduh ba ym kheiñ snep shuh ïa ki briew kum ki briew, haduh ba, ha ka jaka ban isih ïa ka Pap bad ïa ki ksuid, la pynlong Pap bad la pynlong ksuid pynban ïa ki para-briew. Ban rat dyngkhong ïa ka pap, ym shym kheiñ briew shuh ïano-ïano, ym pyrwa shuh la ki ïap ne ki im. Ka jingbuaid-niam (1) kam ju bha lano lano ruh bad u Jisu u

---

1. Kane ka jingbuaid-niam jong ki Ju hyndai ka dang paw ha kine ki sngi jong ngi ruh Baroh ki dang kynmaw ïa u Ayatullah Kumeni, uba la rai pynrem ba u Rusdie u dei ban shah pynïap tang namarba u la thoh eiei kaba pyrshah ïa kaba u ngeit ma-u. Kane ka dei ka dur kaba itriem tam jong ka jingbuaid niam. Hynrei kane ka buaid-niam ka paw ruh ha kiwei pat ki dur Ha ka jingshongshit than ban bat aiñ ban bat rul, ki briew ki kum jam palat ïa u pud. Baroh ngi pynrem ïa ka Klim ka ngoh Ka dei ka Pap kaba pyniewtung bad pynpyut Ïa ka longbriew manbriew bad ïa ka imlang sahlang. Ka Hapkurim ruh ka long kaba sniew, ka pynsniewdur ïa ka jaitbynriew bad ïa ka Balang: Bad ka shong hok ba ki nongïalam kin sneng kin kraw ïa kum kine ki briew kiba bakla ha kane ka rukom. Hynrei ym dei ban palat ïa u pud da kaba pynrem ruh ïa i khunlung iba wan ha kane ka khep basngewsih jong ka Klim ne ka Hapkurim. Ym dei ban kynnoh ïa i khunlung "I Khun klim" ne "I khun hapkurim" I khunlung. im shym klim im shym hapkurim. I la wan sha ka pyrthei da ka jingibit jong u Blei ha kato ka rukom. Lada u Blei um shym thaw ïa i lem bad ki Nongthawlang, in nym wan sha ka pyrthei. Kumta, namar ka klim ki kpa ki kmie, namar ka hapkurim ki kpa ki kmie, ym dei ban pynshitom ïa ki khun ha kano kano ka rukom, kumba ka la jia da kaba kyntait ban ai baptisma ia kine ki khunlung wat lada ki kpa ki kmie ki wan tyrwa ia ki. Tangon ïa ki nongklim, sympat ia kiba hapkurim da u synrem, hynrei syrpud syrpai ïa i khunlung kibym don pap eiei ruh em bad haba i wan, i pyni ka dak ka shin, kumba

pynrem ïa ka hangne, u Jisu Uba ïaisneng, "To isih ïa ka Pap hynrei to ïai-ieid para-briew"

Ki don kiwei pat ki 'riewstad kiba batai ba kane kam da dei eh ka jingjah-rngai jong ka jingieid para-briew, hynrei ka jingkhamlehpjah ha ka jingieid ïa u Blei bad ïa ki para-briew. Kata ka mut, ka Balang ha Ephesus kam shongshit shuh kum mynshuwa. Ka jingshitrhem ha kiei kiei baroh ka la duna kumba ka la jia ha ki Israel hyndai (Hos 16-17 Jer.2:2). Hynrei ha ka jingsngew jong ngi kane kam lah ban long Ka don ka jingshongshit bad jingshitrhem kaba paw ha ka jingïaishah-satar bad ha ka trei dohïap doh-im ban rat dyngkhong ïa ki jingsniew. Te imat ka dei ka jingduna, ka jingtlot bad jingpjah ha ka jingïaieid para-briew. Mynshuwa ka Balang ha Ephesus ka la long ka rympei jong ka jingieid, nyngkong eh, para Khristan bad nangta para-briew bad ki jyntil ki la lah ban ong, "Hakhmih katno ki iaieid kiwei ïa kiwei pat!" Hynrei ha ka por jong u Ïoannis, u nongthoh ka Kitab Jingpynpaw, kane ka jingieid kam don shuh, ka la jah-rngai bad la synshar lahduh ka AIÑ bad ka JING-BAT-AIÑ. Ym shym ngeit shuh ba ki aiñ bad ki rul ki dei na ka bynta ki briew, ym ki briew na ka bynta ki aiñ

---

ong u Myllung Tagore, ba u Blei hi um pat ngiah sho ñ ïa u khunbynriew. Te ban kyntait ban ai baptisma ïa i khunlung na ka daw ka klim ki kpa ki kmie ne ka hapkurim ka dei ka buaid-niam bad ka mane-blei thaw ïa ka aiñ kaba pyniem tang ïa ki nongklim bad ki nongbapkurim, ym ïa ki khun kiba jia ba ki wan da ka jingibit jong u Blei. Kumjuh ruh ban nym ai jaka tep eiei ïa u 'riewpap ynda u la ïap ka dei ka buaid-niam kaba la palat. Ynda u la ïap, ban pynshitom ïa kito ka met ba la ïap kam myntoi eiei. Uba la ïap um sngew eiei kumba ong u Stadblei Bollini, SDB. Tep ïa u sharud, to kata kam da leilei. Hynrei ban shu bret ïa ka met kum ka met ki mrad te ym ïadei dur shuh bad ka Jingieid Khristan. Imat ki dei kine ki kam buaid-niam ïa kiba u Jisu u pynrem jur ha ka Balang ha Ephesus. Kane ka buaid-niam ka ïalam sha ka jingsngew hok than ïa lade bad ka jingilong-pap jong kiwei haduh ba ki don ki briew kiba imsngi tang ban lap ïa ka jingduna kiwei bad ban trei ïa ki haban da suwan. Shisien, uwei u briew u la kum dih kiad bad u la kyllon ha nala. Shisyndon la ot balang ïa u da kito kiba tharai ba ki hok bha hakhmat u Blei. Kine kiei kiei ki pynsniew dur haduh katta katta ïa ka Balang bad kumta u Jisu u pynrem ïa ka,

bad ki rul, thik kumba pyrkhat ki Pharisi hyndai ha ka jingïadei bad ka Sabat, ha kaba ym bit ban pynkoit ïa uba pang jur (Mk.2:27; Lk 13:16; Io.9:1-34). Te shipot ïmat ki Lyngdohsad, ki Sohsla, ki Lyngdoh-sohblei bad ki paitbah Khristan ki la klet ïa ki rangli ki juki, ki khunswet khunmylliung, ki sem-shiliang ki kup-shiliang, kiba pang, kiba shitom bad kiba duk kiba suk. Ym don ba patiaw shuh ïa kine ki bapli.

Nangta u Jisu u pynkynmaw ïa ka Balang Ephesus ba ym don' kyrdan, ym don burom kaba kham khraw ban ïa ka Jingïeid para-briew. Ka dei ka kyrdan jingblei Nalor kane, ym don kyrdan shuh hi ha ka pyrthei bad ha bneng. Te ban hap na kane ka kyrdan ka long kaci kaei kaba sniewbok haduh katta katta Ka dei ka jingduhnong ka'bym lah shuh ban batai. Namarkata, u Jisu u sneng ba ka Balang ha Ephesus ka dei ban kyndit bynriew da kaba pyndonkam ïa kane ka kyntien "Kynmaw", ïa kaba ngi la ring jingmut na ka Grik "Mnimoneuo", kaba mut ban peitmat, kan kyndit bynriew, ban tipbriew, ban kynmaw ïa kaci kaei ba ki briew ki la duh namar ka jingleh jong ki hi (Lk.15:17-18). Hangne u Jisu u kyntu ïa ki Khristan ha Ephesus ban sngewbynnud ïa kaei kaci kaba ki la duh, kaei kaei kaba kordor tam ha kane ka pyrthei. U kyntu ïa ki ban sngewbabe ïa, kaba la jia bad ban kylla kaba mut da kaba pyndonkam ïa ka kyntien Grik "Metanoco"), kaba mut ban pynkylla ïa la ka rukom pyrkhat pyrdaiñ bad ban pyrkhat thymmai da kumwei pat. Kane ka kyntien ka kit jingmut bha. Ka mut ban ñiewkor biang ïa kaei kaei, kaba kordor da shisha, hynrei ïa kaba ngi la kum ñiewbeiñ da ka jingbakla. Tharai u briew u la kum ñiewkor ïa ka rnong bad u ñiewbeiñ ïa ka ksiar. Ynda u la tip ïa ka jingshisha, khlempep un ñiewkor ïa ka ksiar kumba ka dawa bad un buh sharud ïa ka rnong. Kane ka jingkylla kaba mut ka long kaba donkam haduh katta katta bad ka dei ban paw ha ki kam. Namarkata, u Jisu u kyntu ïa ka Balang ha Ephesus ban leh biang ïa ki kam babha iong ka jingieid thik kum mynshuwa: Bad khnang ba ki 'riewngeit kin kylla kaba mut da shisha, u Jisu u maham bad u byrngem ban pynshitom jur ïa ki lada kim phai biang sha ka jingieid para-briew, U byr-

ngem ban weng noh ïa ka diengpyn!eng sharak, kata ka mut ba Un nym ithuh shuh ïa kato ka Balang kum ka jong U, kumba Un nym ithuh ïa kito kiba ong ba ki dei ki nongbud jong U hynrei kim shym leh ïa kaba u hukum (Mt. 7:22-23). Ïa ki nongïalam ka Balang, u Jisu un nym ithuh shuh kum ki nongïalam bad ïa ki 'riewngeit ruh Un nym ñiew shuh kum ki khun ki hajar ka Hima u Blei.

(c) KA PYNTNGEN BAD KA PYNSHLUR (2:6)

Ka jingthmu jong ka sneng ka kraw, ka maham, ka byrngem ka long ban pynbha ïa ki briew. Hynrei lada u nongsneng nongkraw u sangeh bad u kut noh tang ha ka maham bad byrngem, ka lah ban long ba kito, kiba shah sneng shah kraw, kin duh jingkyrmen ne la kumno kumno kin rit mynsiem bad ki lah ban ong, "Te lada ka long kumta, ym don jingkyrmen shuh na ka bynta jong ngi!" Te kumta ka sneng ka kraw ka pulom bad ka sep-ei. Namarkata khnang ba ka sneng ka kraw bad ka maham ka byrngem kin trei-kam, ki nongshah sneng shah kraw ki dei ban ïohsngew ba ki dang don lad hi ban leh eiei bad ba kim pat da sniew than eh haduh katta katta haduh ba ym don eiei shuh ha ki kano kano ka jingbha. U nongsneng u dei ban pyni ba ki dang lah ban sdang biang, namarba ki dang don katto katne ki hok ka longbriew manbriew ha ki. U Jisu u leh kumta. U pyni shai ba ki 'riewngeit ha Ephesus ki dang ngeit ha U kum u Khun u Blei bad ba ka akor ka burom ka longbriew manbriew ka dang im bha ha ki, namarba ki isih ïa ki kam bymman jong ki Nikolait, kibym ngeit ba u Jisu u dei u Blei bad kiba im ka jingim kaba awria haduh katta katta.

Mynta ka jingkylli ka mih, "Kiei kine ki Nikolait ïa kiba u Jisu bad ki 'riewngeit ha Ephesus ki isih ïa ki kam bymman jong ki ?" Ka jubab kaba nyngkong eh ka dei kane : ki dei ki Khristan hi kiba im bad kiba trei ha Ephesus. Ka kynhun jong ki ka dei kawei na kito ki kynhun Khristan kiba trei-kam hapoh shnong poh thaw. Te kim dei ki briew kiba nabar. Namar ki kam bymman jong ki, ki buh ïa ka Balang ha ka jingma na-

poh, na rympei kumban ong noh. Na ka khanatang ngi tip ba kine ki Nikolait kim ngeit ba u Jisu u dei u Blei bad ki pyndonkam ïa ki jinghikai u Jisu bad jong ki Apostol hi ban da rapjot bad ban pynksan ïa ka rukom ım awria jong ki, kaba kham sniew ban ïa ka jong ki jentil, namarba ki jentil kim da tip bha ïa kaba ki leh.

Ki don ar tylli ki khanatang bad ki jingbatai shaphang kine ki Nikolait. Ki don ki 'riewstad kiba ong ba kine ki Nikolait ki dei ki nongbud jong u Nikolas, uba long uwei na ki Sohsla banyngkong jong ka Balang (Kam 6:5) U dei u Grik na Antioch. Hadien katto katne por, u la hikai bakla ïa ki briew bad u la hap niam. Kumta ki ong ki Kpa Balang kum u Hippolytus u Klemen na Alexandria, u Irenaeus bad kiwei kiwei de. Kine ki Kpa Balang ki ong ba u Nikolas bad ki Nongbud jong u ki im ha ka jingawria bad ka jinglyngkar ha ka bam ka dih Ma-ngi ngi lambyrngeit, ïa kane ka rukom pyrkhat jong ki Kpa Balang. Namarba u Nikolas u dei u Grik, ka jinghikai jong u khlempep ka la phriang khamtam eh hapdeng ki Khristan kiba long ki Grik. Kam shym long kaba eh ba na Antioch ki jinghikai bakla jong u kin phriang sha kiwei pat ki jaka, khamtam eh ha Asia Mınor bad ha Ephesus, sha kaba ki brıew baroh ki lah ban poi bad ban tuid da kaba suk.

Kawei pat ka khanatang bad ka jingbatai ka ong ba kine ki Nikolait kim dei ki nongbud jong u Sohsla Nikolas, hynrei ki dei ki Khristan hi na Ephesus, hynrei kiba la shah ïalam bakla. Ki ong ba kine ki Nikolait ha Ephesus ki long kijuh kum kito kiba don ha Pergamum, kiba long ha kajuh ka por ki nongbud jong u Balaam hyndai.

Baroh ki la bna shaphang u Balaam ha ka jingïadei bad ki paid Israel mynba ki dang iaidwir lyngba ki thaiñ Moab. U Syiem Balak u la khot ïa une u Balaam ban tim ïa ki Israel, hynrei ma-u u la kyrkhu pynban ïa ki (Jkhn 22:1-24:25). Te ha ka jingshisha, u Balaam u la long u briew, uba bha, ubym shym ïohi jingma eiei na ki Israel ha ka jingïaid lynti jong ki na

Moab. Hynrei kumno re kumno, da ki spah snem hadien, ka la mih ka parom hapdeng ki Israel ba u Balaam u dei u briew uba sniew bad uba la ïalam bakla ïa ki briew, hana, u la ïalam ïa ki sha ka jingmane ïa ki blei-thaw. Nangno ka mih kane ka parom ? Khlem-pep na ka Jynthoh Bakhuid hi. La khanatang ha ka Kitab Jingkheiñ ba hadien katto katne por u Balaam u la ai buit ïa ki kynthei jentil ban khring ïa ki Israel sha ka jingmane blei-thaw (Jkhn 31:16) Imat dei naduh kane ka por ba ïa ki nongmane blei-thaw da ka jingaw-ria bad kiba bam bad dih lyngkar la sin kum ki nong-bud jong u Balaam.

Te kine ki 'riewstad ki ong ba ka kyntien Grik "Ni-kolaitis" ka dei ka jingring jingmut na ka kyntien Hebru "Balaam" bad ka kyntien Balaam" ruh ka lah ban long ka jingpynkylla na ka Grik "Nikolaitis". Baroh ar tylli ki kyntien ki mut "ki Nongjop". Namakata, ki Nikolait bad ki nongbud u Balaam ki dei kijuh na ka-juh ka kynhun, kaba don artylli ki kyrteng. Kane ka lah ban long kumta. Hynrei ha ngi hi shimet, imat ki don ar kynhun: ki nongbud u Balaam bad ki Nikolait, kiba long ki nongbud jong u Nikolas, u Sohsla banyng-kong. Ha ki jinghikai bakla bad ha ki kam awria te ïmat ki don ka jingïadei.

Mynta ngin poi sha ki jinghikai jong kine ki Niko-lait. Ngi la kdew ba kim ngeit ba u Jisu u dei u Blei. Nangta ki dei kito ki briew kiba batai bakla ïa ka jinghi-hai ki Apostol, khamtam eh ïa ki shithi u Paulus, ha ki-ba u Paulus u ong ba ngi la lait na ka Aiñ bad ba ngi la laitluid ha u Jisu Khrist. Kine ki Nikolait ki batai bakla ba kane ka mut ba ym don aiñ shuh kaba lah ban teh ïa ngi bad mynta ngi lah ban leh katba ngi mon. Ha ki shithi jong u hi, u Paulus u pynrem ïa kine ki briew (Kal.5:13) Ha ka shithi kaba ar jong u Petrus Bakhuid ruh ka don ka jingud ba kine ki jait briew ki pyndonkam kulmar ïa ki jynthoh jong u Apostol Paulus (II Pt. 3:14-16).

Na kine kiei kiei kiba ngi la ong haneng ka paw shai ba ki la hikai ba ki Khristan ki la laitluid bad kum-ta ki lah ban leh katba ki mon. Ym don ain shuh, ym

don rul shuh. Ha ka jingshisha, kane kam dei ka jinglaitluid, hynrei ka dei ka jingleh lyngkar, ka jingleh laitlan.

Shuh-shuh, na ka khanatang, ngi tip ba ki la hikai ba kane ka met ka dei kaba sniew na lade hi, ba ym lah ban leh eiei ban pynbha ïa ka. Dei tang ka mynsiem ïa kaba ngi lah ban pynkiew irat ha ka Hok. Te haba ym lah leh eiei shuh, kam myntoi ban pyrshang ban teh lakam ïa kane ka met. Dei ban ai laitlan ïa ka ban leh katba ka kwah, wat ban leh awria kum ki nuti ruh. Namarkata, kim tip shuh ïa ka raiñ ka rem, kim bna shuh ïa ka akor ka burom. Ki kyrñiom ha ka jingthala bad ka jingawria. Bad haba peit na kane ka liang, kim ïapher shuh na ki jentil ha kata ka por. Ki ïakyrñiom lang ha ki jingawria kumba thoh u Paulus ha ka shithi jong u sha ki Roman (Rom.1:26-32). Shuh-shuh, ngi tip na ka khanapateng ba kine ki Nikolait kim pdiang ïa ka jinghikai ki Apostol bad jong ka Balang, kiba khang ban leh awria bad ban ïadei-kti bad ka jingmane blei-thaw da ka ba bam ïa ka dohkñia(1) ba la tyrwa ha ki blei-thaw (Kam 15:29). Ki la tip shai ba ki jentil ki tyrwa ïa kane ka dohkñia ha ki blei-thaw bad ban bam ïa ka, ka mut ban mane ïa kito ki blei-thaw. Ha kane ka liang ruh, kim ïapher eiei na ki jentil. Kane ka dei jingpynthut kaba khraw bad bun ki briew ki la shah ïalam bakla na ka daw jong kine ki Nikolait. Ki dei ki Khristan hi,

---

1. Ka Kñia ka khriam ka dei kaei kaei kaba ngi shem ha satlak ka pyrthei. Ka don hapdeng jong ngi ki khun u Hynñiewtrep bad ka dei ka tynrai jong ka Niam u Khasi ka Niam tipbriew tipblei, tiphok tipsot, ka Niam kaba ap jingong Ha ka jingshisha, ki khun u Hynñiewtrep kim ju tyrwa ïa ka Kñia ka khriam lait noh ha u Blei Nongbuh Nongthaw. Kim ju kñia mrad. Te ym lah ban don dohkñia hapdeng jong ki. Hynrei ha kiwei pat ki jaitniam, kum ha ki Ri Pdeng-mihngi, ki briew ki kñia ïa ki mrad ki mreng ha ki blei jong bad ki ngeit bha ha kito ki blei-thaw. Ki tyrwa da shisha bad kumta kato ka doh ka long ka dak jong ka jingmane blei jong ki ïa kito ki blei-thaw. Te ka don ka dohkñia hapdeng jong ki bad ban bam ïa kato ka dohkñia ka mut ban ïoh bynta lem ha kato ka jingkñia khamtam eh haba bam ïa ka ha ki ïingmane bleithaw jong ki. Kane ka dei ka daw balei ka Balang hyndai ka khang pyrshah ban bam dohkñia, namarba ka jingngeit jong kiba bun hi ka dang tlot.

hynrei da ka jingim bad ki kam bymman jong ki, ki pynjot ïa ka Balang na la rympei.

Hynrei donbok ba ha ka Balang ha Ephesus kine ki Nikolait kim don lad namarba ki nongïalam bad ki 'riewngeit ki isih ïa ki, ki pynbna paitbah ïa ki jinghikai bakla jong ki, ki pynrem ïa ki bad kim aili ïa ki. Te u Jisu u ïaroh ïa ka Balang ha Ephesus na ka bynta kane.

(d) KA KHUSNAM (2:7)

Hadien ba u Jisu u la ïaroh ïa ka Balang ha Ephesus na ka bynta ki hok bad ki kam babha, hadien ba u la sneng la kraw, la maham bad la byrngem ïa ka na ka bynta ka jinglehklet ïa ka jingieid para-briew, namarba ka Balang ka kloi ban kylla kaba mut, u Jisu u pynbna ruh ïa ka Khusnam na ka bynta ka Balang Ephesus bad na ka bynta ka Balang baroh kawei ha ka pyrthei. U Blei u dei u Nongsiewbainong Uba bha tam bad uba sbun tam. U kynmaw kyndiang ïa ki kam babha jong ki briew bad u siewbainong ïa ki kham palat ban ïa kaba ki dawa. Bad kane ka jingpynbna ïa ka Khusnam ka wan na u Mynsiem Bakhuid hi, uba trei-kam ha u Jisu Khrist kum u Nongiathuhlypa. Namarba ka wan na u Mynsiem Bakhuid kan nym pep ban urlong. Kito kiba ïaineh bad kiba ïaitrei bha kum ki Khristan, kin ïaijop bad kumta ka Khusnam ka dei ka jong ki.

Namarba kane ka Khusnam ka long kaba khraw, kaba khuid, kaba donburom bad kaba kyntang, u Jisu u ong ba Un nym pynbna ha kino kino ki briew, hynrei tang ha kito kiba don ka mon kaba bha bad kiba kwah ban ïohsngew, bad ban tip. Ka daw ka long ba kito, kibym don ka mon ban ïohsngew, kin nym sngewthuh ïa ka jingmut jong kane ka Khusnam. Te u Jisu u ong shai, "Jar uba don shkor, to un sngap." Da kane, u Jisu um mut ban pynsngewthuh ïa ngi ba ki don ki briew kiba khlem shkor. Em; baroh ki briew ki don shkor. Hynrei haba ki briew kim mon ban sngap ban sngew, wat lada ki don shkor ruh, ka long

thik kumba kim don, namarba kin nym sngewthuh shai ia kaba ki iohsngew. Kane ka dei ka rukom kren jong u Jisu, haba U kyntu ïa ki briew ba ï ïohsngew ïa ka Khubor ba U ai lyngba u Mynsiem Bakhuid, U bym ju sangeh ban trei-kam ha U (Mt.13:9,43; Mk.4:9,23). U Jisu u kwah ba ki briew kin sngew kin sngap da ka jingngeit bad ka jingsngewnguh.

Ïa ki kyntien Khasi "Uba ïaijop" ngi la ring jingmut na ka Grik "NIKON", kaba long ka partisipyl bamynta(present) jong ka berb "Nikao", kaba mut ban jop thiaw. Baroh kiba pule Grammar, ki tip ba ka Partisipyl bamynta ka thew ïa ka jingleh kaba dang ïaid shaphrang bad kam pat kut. Te "Nikon" ka mut u briew uba dang ïaijop shi ïaijop khlem sangeh. Kane ka pyni ba ka jingim Khristan ka dei ka jingïaleh kabym lah ban sangeh haduh ka jingïap. U Khristan um lah ban ong, "La biang katto!". Em; katba u dang im, u dei ban ïaitur bad ban ïaijop khlem sangeh. U Khristan u dei ban jop, ym tang shisien, hynrei bunsien ha ka jingim jong u, lah ban ong ba u dei ban jop man la ka khyllipmat. U dei ban ïai-ïaleh khlem sangeh. Um dei ban rem, hynrei u dei ban jop barabor bad un ïaijop khlempep namarba u Jisu u ïaidon lem bad u.

Ka khusnam ba u Jisu un ai ha ka Balang ha Ephesus, kaba dei ban ïaijop khlem sangeh, ka dei u Dieng jong ka jingim. Ha ka jingmut jong u Jisu, une u Dieng jong ka jingim u dei ka jingim-blei ha U hi bad lyngba jong U ha u Blei da ka bor jong u Mynsiem Bakhuid. Shisyn-ong, une u Dieng jong ka jingim u dei u Jisu Khrist. Te u Jisu u tyrwa ïa lade hi kum ka Khusnam jong kito ki Khristan kiba ïaijop ha ka jingim jong ki.

Khnang ba ngin sngewthuh balei u Dieng jong ka jingim u mut bad u thew ïa u Jisu hi, ngi dei ban tip khyndiat ïa ka khanatang jong u na ka Jynthoh Bakhuid hi.

Ngi lap ïa u Dieng ka jingim ha ka Jynthoh Bakhuid, Lyngkong eh, ha ka khanatang shaphang ka jingthaw ïa u briew (Jen.2:9;3:22). U dei uwei na ki dieng kiba nyngkong ba u Blei u la thaw katkum ka Baibyl. U don hapdeng jong ka kper Eden. U Adam bad ka Im kim shym ïoh lad ban bam ïa u soh jong une u Dieng namar-

ba u Blei u la beh noh ïa ki hadien ba ki la bam ïa u soh jong u Dieng Adong bad ki la ngat ha ka Pap ka Sang, da kaba ki la duh noh ia ka hok ban ïaishong ïaisah ha ka Kper Eden.

Imat une u Dieng u dei uto u dieng, ïa uba ki 'riew-hyndai ha ka Ri Pdeng-mihngi ki la ngeit ba u lah ban ïaipynsamla ïa ki briew bad kumta kin nym ïap. Une u dieng u kdew ïa ka jingthrang hir-hir jong u khunbynriew ban nym ïap. U dei ka dak ka shin jong ka Jingim khlempud. Hynrei suki suki, ha ka Jynthoh Bakhuid hi, ka jingmut jong une u dieng ka la kylla. Ki Israel hyndai ki la sdang ban pyrkhat bad ban durïap shaphang jong u. Ha ka Kitab Phawar, la ong une u dieng ka jingim u dei ka Jingstad hi bad dei tang kito kiba ïoh ïa kane ka Jingstad, ki lah ruh ban ïoh ïa u Dieng jong ka jingim(Pha 3.18). Shuh-shuh, u nongthoh ka Kitab Phawar u ong ba ka jingurlong jong kano kano ka jing-angnud katkum ka Jingstad u dei u Dieng ka jingim (Ph.13:12). Nangta ngi pule ba kiba kamai ïa ka Hok, ki ïoh ïa une u Dieng ka jingim kum ka bainong (Ph.11:30). Ïa u Dieng ka jingim la pynïasyriem ruh bad ki ktien jali-ja-um kiba u briew u kren da ka Jingstad bad ka jingshemphang, kata ka mut ba u briew, uba nang ban kren, un jop thiaw ha ka jingim. Te haba peit kyllum, u Dieng jong ka jingim u thew ïa ka jingim kaba bha, kaba hok, kaba pura bad kaba long ka lad ha u briew ban manbha manmiat. Une u Dieng ka jingim, namar-kata, u long uba kordor bad uba myntoi. Lah ban ong ba u dei ka Jingstad hi bad ka Jingstad, katkum kine ki nongthoh, ka dei ka Jynthaw bakynsai tam jong u Blei, ka jynthaw kaba nyngkong tam bad kaba la ïadon lang bad u Blei haba U thaw ïa kane ka pyrthei mariang (Pha 3:13-20; Sir. 24:1-22). Shisyn-ong, da ka Jingstad ki briew kin ïoh ïa u Dieng ka jingim.

Khatduh eh, ha ka Jutang Barim, ngi shem ba kane ka Jingstad kam dei tang ka jynthaw bakynsai, kaba nyngkong bad kaba la ïadon kti bad u Blei haba U thaw ïa ka pyrthei mariang, hynrei ha ka Kitab ka Jingstad hi, ka dei ka jingphalang jong u Blei Nongbuh Nong-thaw. I kumba ka la jan long kum Ma-u bad suki ki la

pynïadei-dur bad ka "Logos" ki Grik, ka bor maïan kaba pynïaid ryntih ïa ka pyrthei mariang. Bad ha ka Jutang Bathymmai, kane ka "Logos, kaba mut ka Ktien ne ka Hukum", ka jong u Blei hi, u Trai jong ngi u Jisu Khrist(Io 1:1-14). Bad u Jisu Khrist u dei ka Jingim bashisha jong ki briew baroh(Io.11:25;14:6; I Io.5:12). Te kumta u Jisu u kular ban ai ïa lade kum ka Jingim ha kito ki Khristan baroh kiba ïai-ïaleh bad ïaijop ha ka jingim jong ki.

Na ka liang ki Ju ruh ka don ka khanatang shaphang une u Dieng ki jingim. Ki ong ba u Adam u la duh noh ïa uto u Dieng namarba u la shah beh na ka Kper Eden. Hynrei ha ka por jong u Messia, une u Dieng un sa mih bad ieng hapdeng jong ki, u Dieng uba seisoh haduh katta katta bad kito kiba ïoh ban bam ia u soh jong u, kin ïoh ka jingsuk bad ka jingkmen bad khamtam eh ka Jingim khlempud. Bad dei da u Messia ba kin ioh ïa kine kiei kiei baroh.

Ban pynkut, na kine kiei kiei kiba ngi la ong hangne, ka paw shai ba u Dieng ka Jingim u dei ka Jingim kaba pura bad kaba janai katkum ka saiñdur jong u Blei na ka bynta u khunbynriew bad ngi tip ba kane ka Jingim kaba pura nadong shaJong ka dei u Jisu Khrist, u Khun u Blei. Ym don eiei kaba kham kordor ban ïa u Jisu. Ha u Jisu ngi ïoh lut ïa kiei kiei baroh. Bad u Jisu u kular ban ai ïa lade hi kum ka Khusnam jong ki Khristan kiba ïaineh.

Khatduh eh, une u Dieng ka jingim u don ha ka Kper u Blei. Ha ka Grik kane ka kyntien "Kper" ka dei "Paradisos" bad dei na kane ka kyntien ba ngi ïoh ïa ka "Paradais", kaba mut ka jingsuk-bneng. Nyngkong eh, ka dei ka kyntien Persia "Pardesos" bad lyngba u Xenophon, uba la thoh shibun kiei kiei shaphang ki nong Persia, kane ka kyntien ka la kylla long ka kyntien Grïk "Paradisos". Te Pardesos ne Paradisos ka mut ka 'persyntiew, ka 'persoh 'perpai' jong ki Syiem ki Patsha ha Persia, ka kper ha kaba kine ki heh ki haiñ ki bam lyer, ki ïaidkai sngewbha bad ki pynsngewtynnat ïa la ka met ka phad. Ka dei ka kper ha kaba ki don lut ki jait syntiew bapher bad ki soh bapher.

Ka dei ka kper jong ka jingkmen bad ka jingsngewbha.

Haba ki Ju ki la ring jingmut ïa ka Jynthoh Bakhuid sha ka Grik, ki la pyndonkam ïa kane ka kyntien "Paradisos" ban pynkylla ïa ka kyntien Hebru "Gan", ka ba mut ka 'persoh 'perpai. Ha ka jingpyrkhat jong ki Ju, ka dei ka kper kaba itynnat haduh katta katta.

Ha ka Balang hyndai, haba ym pat da shai bha ka jingpyrkhat shaphang ka jingim kaba sha lyndet, ki Khristan, khamtam eh kiba dei na ka jaitbynriew ki JU, ki ngeit ba ha kata ka "Sheol" ne ka "Ñiamra", kumba ngi la batai haneng, ka don ka jaka na ka bynta kiba hok bad kiba bha bad ïa kata ka jaka ki khot ka "Paradisos". Kumta u thoh u Origen bad u Terullian. Hynrei suki suki kane ka rukom pyrkhat ka la duh noh namarba kam dei katkum ka jingshisha bad khatduh khatwai ka kyntien "Paradisos" ka mut ka bneng hi (Lk. 23:43). Te kine kiei kiei baroh ki thew ïa u Jisu Khrist hi, Uba mynta, kum u Trai bad u Kynrad Uba la mih pat na ka jingïap, U don ha bneng bad U shong ha kamon u Kpa. Dei Ma-u keiñ ka Khusnam kaba khraw tam bad kaba donburom tam na ka bynta jong ngi ki Khristan.

Ban pynkut ïa ka jingbatai ïa kane ka shithi sha ka Balang ha Ephesus, u Jisu u ïaroh ïa ka jingtrei-shitom-sat, ia ka jingïaishah-satar, ïa ka jingisih bad jingrat dyngkong ïa ki jinghikai lamler bad bakla jong ki Nikolait. U kyntu ïa ki Khristan ban ïaineh ha kine ki hok bad kumta kin ïoh ka Khusnam kaba dei Ma-u hi, Uba long ka Jingim bapura jong ki briew. Hynrei u la sar ruh ïa kane ka rympei Khristan da kaba pynrem ïa ka jingjah-rngai jong ka Jingieid para-briew, ka jinglehklet ïa ki baduk barangli ka jingbuaid-niam kaba burom palat ïa ka aiñ bad kabym kheiñ snep shuh ïa ki briew.

(ii) KA SHITHI SHA KA BALANG HA SMIRNA (2:8-11)

8 Ha u angel ka Balang ha Smirna, to thoh: U Ba-
nyngkong bad U Bakhatduh, Uba la ïap *shisien* bad
Uba la im *biang*, u ong ïa kine kiei kiei: 9 Nga tip *bha*

ïa ka jingjynjar-sat jong phi bad ka jingkyrduh-tasam jong phi, hynrei phi long uba riewspah. *Nga tip bha* ruh ïa ka jingshah-pynbudnam *jong phi* na ka liang kito kiba kob sarong ba ki dei ki Ju, hynrei kim long; *ki dei* pynban *na* ka sinagog jong u Soitan. 10 Wat sheptieng ïa kiei kiei ba phi dei ban shahshitom. Hakhmih, u ksuid un thep katto katne ngut na phi hapoh phatok ban tynjuh ïa phi! Phin jynjar-sat shiphew sngi. To ïaineh *ha ka jingngeit* haduh ka jingïap, bad Ngan ai ha phi ïa ka pansngiat jong ka jingim.

11 Jar uba don shkor, to un sngap ïa kaba u Mynsiem u ong ha ki Balang:

'Ïa *uta* uba ïaijop yn nym pynmynsaw da ka jingïap kaba ar."

Ha kane ka shithi sha ka Balang ha Smirna, u Jisu Khrist u pynithuh ïa lade kum "U Banyngkong bad Uba khatduh bad uba la mihpat na ka jingïap(Jpw 1:17-18)". Kane ka dei ka nam ba u Jisu hi u la ai ha lade, ka nam ïa kaba ki Khristan ha Smirna ki la ïohsngew bad ki sngewthuh bad kumta kin long kiba kloi ban kohnguh, thik kumba ki la ju leh naduh basdang.

Ka nam "U Banyngkong bad U Bakhatduh" ka dei kajuh thik kum kato kaba ngi la batai haneng, khlem don jingïapher eiei (Jpw 1;17). Ha kajuh ka rukom, ka nam "Uba la ïap shisien" ka long kum kato kaba ngi la pynshai lypa (Jpw 1:18). Bad ka nam "Uba la im biang" kam ïapher eiei ha ka jingmut na kato kaba ngi la kdew (Jpw 1:17-18). Hynrei ha ka dur jong ka berb "Zao (ban im)" ka don ka jingïapher. Ha ki dkhot 1:17-18, u nongthoh ka Kitab Jingpynpaw u pyndonkam da ka partisipyl bamynta, kaba pyni ïa ka jingiai-im kabym kut shuh lano lano ruh. U Jisu u dei u "HO ZON", kata ka mut, "U ÏAI-IM". Ka jingim ka dei ka jong u Jisu bad kan nym phet shuh na U, kan nym lait shuh na U bad ym don mano mano ba lah ban knieh noh ïa ka na U. U long U BA-IM da ka hok tynrai, kaba dei ka jong U. Ha kane ka dkhot 2:8 pat de u nongthoh u pyndonkam ïa ka Aorist jong ka berb "Zao" bad u ong "KE EZISEN", kaba mut, ha ka jingshisha, "Bad U la kylla long Uba im." Ka mut ba "U la kylla long da

kumwei na kaba U la long", na "Uba ïap U la poi sha Uba im", ba U la ïap shisha hynrei U la kylla im. Te baba u pyndonkam ïa kane ka tens Aorist, kaba thew tang ïa kaei kaei kaba la dep bad kabvm nym wan shuh lano lano ruh, u Ïoannis um mut ban len ba u Jisu u im namarba ka jingim ka dei ka jinglong jong U hi ne ka hok tynrai jong U, hynrei u ban tyngeh tang ïa kato ka jingjia histori ba na Uba ïap U la kylla long "Uba im". U Ïoannis u da kwah ban ban tyngeh da shisha ïa kato ka khyllipmat ha kaba ka Jingïap ka kylla long ka Jingim. Bad kato ka jingjia ka la jia tang shisien, kan nym jia shuh lano lano ruh. Ka dei ka jingjia kaba khraw tam bad kaba kyrpang tam ha ka histori bad ka saiñdur jong u Blei. Yn nym don shuh kawei pat ka jingjia kaban kham palat ïa ka ha ka burom ka ijot bad ka jingmyntoi ïa u khunbynriew. Ka dei ka pasoh-duh jong ki jingjia histori baroh. Ka dei ka pdeng jong ka saindur u Blei ha kane ka mariang baroh kawei. Da kaba ban tyngeh ïa kane ka jingjia ka histori, u Ïoannis u mut ban pynbna pyrthei ba ka Jingïap u Jisu Khrist kaba la kylla long pat de ka Jingim, ka dei ka Thong bad ka Mir banyngkong bad bakhatduh jong ka saiñdur baieidsbun jong u Blei na ka bynta u khunbynriew. Hangne ka paw ka jinglong bakongsan tam jong ka Jingmihpat u Jisu na ka Jingïap. Te da kaba pyndonkam ïa kane ka kyntien "Ezisen, kaba mut "U la kylla long Uba im", u Ïoannis u pyrta sangot ïa ka Jingmihpat u Jisu Khrist na ka Jingïap. Bad u Jisu u pynithuh ïa lade da kine ki "Nam" khnang ban pynïadei ïa ka Smirna bad U hi. Kum Ma-u ka Smirna ka la long ka Nongbah banyngkong jong kito ki thaiñ; nangta kumba saw spah snem ei ka la ïap kumban ong noh, bad ka la khie-im biang ha ka burom ka ijot ha ka liang baroh jong ka longbriew manbriew.

Kane ka shithi ka dei kawei na kito ki shithi kiba sngewtynnat tam ha ka Jynthoh Bakhuid. Ngi ïohsngew tang ka jingïaroh bashida suda. Ym don jingkynthoh eiei. Ka itynnat bad ka janai ka Balang ha Smirna thik kumba long ka shnong na ka liang ka mariang ba la ai u Blei.

Te khnang ba ngin sngewthuh bha ïa kane ka

shithi, ngi dei ban tip khyndiat khynsoit shaphang kane ka shnong bapawnam jong ka jylla Roman ha Asia Minor. Ha ka nam bad ka jingitynnat, ka Smirna ka duna tang khyndiat na ka Ephesus. Lehse ha ki bun ki liang. ka Smira ka kham itynnat ban ïa ka Ephesus.

Kumba la ong haneng, ka Smirna ka donbok shibun na ka liang ka mariang. Ka sdang na rud duriaw, ka paw itynnat ha ka them jong ka Wah Hermus, jai ka kiew shaduh u Lum Pagos. Ki kjat-sngi ki shat sha ka khlempud bad ka lyer na duriaw ka beh sngewtynnat hir-hir. Ka dei kawei na ki kadlieng kiba itynnat. Haduh mynta mynne ka dang trei-kam.

Ka parom ka ong ba la tei nyngkong ïa ka da ki Grik Aeolian ha kum ka spah snem kaba khat-ar SK. Kumba hynriew spah snem ka la khie la san bad ïeng rasong bad ka nam jong ka ka la phriang. Hynrei sñiewbok ba ha kum ka snem 600 SK, ka la shah pynjot thiaw ha ki Lydian kiba wan na shaphang mihngi. Ka jingpynjot ka la long kaba jur bad da ki spah snem ka la shu sah kum ka ri-kynjah. Donbok ba wan u Alexander Bakhraw, u la saiñdur ïa ka da lade hi, khamtam eh ïa ki jyntei, bad ha kum ka snem 200 SK, u Lysimachus u la tei biang ïa ka kumba la saiñdur da u Alexander. Ki surok ki itynnat bad kï kylluid; bad kaba itynnat eh ka dei kata kaba ki khot ka "Surok Ksiar", naduh ka ïingmane u Zeus, u blei rangbah ki Grik, haduh ka ïingmane ka blei Cybele. Ki ïing ki sem ruh ki ïadei-dur bha naduh basdang haduh u Lum Pagos, ha uba halor jong u ïeng rasong shisha ki ïingmane bad ki jyntei ba-itynnat bad la ñiew ïa ki kum ka Pansngiat jong ka shnong baroh kawei. Haba peit na kane ka liang, ka Smirna ka dawa ïa ka nam ba ka long ka "Khor ka khriam" jong ka Asia. Ka don kawei ka Stadium kaba heh, ha kaba ki Grik ki ïalehkai man la ka snem, laiphew jait ki tempyl ha ki blei thaw khamtam eh ha ka blei Roma bad ha ki Patsha Roman kum u Tiberius.

Na ka liang ka ïoh ka kot, ka khaïi ka pateng bad ka nang ka stad ruh, ka Smirna ka la pawnam ha ki por hyndai. Namarba ka dei ka kadlieng, ki nongkhaïi

kim banse ban tuid sha ka na kylleng ka them Hermus bad nawei. Ka la long kawei na ki shnong kiba riew-spah bha. Nangta la ong ba ïa u Homer la kha ha kane ka shnong. U Homer u dei u myllung uba khraw tam jong ki Grik. Ha Smirna ka don kawei ka paki dulan ba la tei nam ha une u Myllung, ka "Homereion." Ban burom ïa une u Myllung, ki nongsynshar ki la shon ïa ka dur u Homer ha ki tyngka jong ki. Shuh-shuh, na ka liang ka Saians bad ka Jingstad-dawai ruh ka Smirna ka la ïoh burom bha.

Na ka liang ka saiñ hima bad ka synshar ka khadar ka Smirna ka la long ka shnong balaitluid. Ki Roman ki la burom bad ieid bha ïa ka, namarba ka la ïeng barobor na ka liang ka Hima-bah Roman. Ka Smirna kam ju haramnimok ïa ka Rom. Ban pyni ïa kane ka jingïadei bad ka Rom, ka Smirna ka la tei kawei ka tempyl ha ka blei Roma ha kum ka snem 195 SK bad ka la long kaba nyngkong ban leh ïa kane. Nangta ha ka snem 26 SK la jied ïa ka Smirna na ki nongbah baroh ha Asia, ban tei ïa ka tempyl ha u Tiberius kum u blei, ka burom ba wat ka Ephesus ruh kam shym ïoh. Hynrei kane ka burom ka la pynsniew ïa kaSmirna ha kawei pat ka liang. Ki briew ha kato ka sh ong ki la shongshit palat ha ka mane-blei ïa u Kaisarn bad ïa ka blei Roma bad kumta ki la banbeiñ ïa ki Khristan, ki la pyniap ïa ki, ki la thang ïa ki, ki la eh laiphew jait kiei kiei namarba ki Khristan kim trehl ban ong, "U Kaisar u dei u Kynrad !"

Namar kane ka jingpawnam ha ka Hima-bah Roman, ki nong Smirna ki la sngew-sarong bha ïa la ka shnong. Ki la ïaroh ïa ka bad ki kwah ban kyntiew burom ïa ka ba kan long kaba nyngkong hapdeng ki shnong baroh. Ki paitbah ruh ki la sngewsarong ïa lade bad ha ka imlang sahlang ka la don ka mynsiem ban kiew shaphrang bad ban long nyngkong ha kiei kiei baroh. Kane te ka dei ka mynsiem kaba bha bad ka la ïarap shibun ïa ka Smirna ban kiew irat.

Ngi la kdew haneng ba ka khaïi ka pateng ka la ïaid bha. Kawei na ki daw ka dei ka jingbun jong ki Ju ha kane ka shnong Smirna. Ka jingbunbriew jong

ki ka la pyndonburom ïa ki bad ka la plie lad plie lynti ïa ki ban kiew kyrdan ha ka imlang sahlang bad ban don kti ruh ha ka synshar ka khadar (1). Namarba kine ki Ju ki dei ki nongkhaïi kibym kai, ki lah ban bei pisa ruh na ka bynta ka jingdonkam ki paitbah, kum ban pynbha ïa ka shnong ka thaw. Kane ka la nang pyndonburom bad pynkhlaiñ shuh-shuh ïa ki Ju. Hynrei ha kawei pat ka liang, kine ki Ju ki la ïaleh pyrshah bha ïa ki Khristan. Ki la pyrshang katba ki lah la ka bor ka sor ban pynjot bad ban pynduh ïa ka Balang da kaba kynshoit ïa ki ophisar Roman ban leh tyngeh ïa ki Khristan. Bun bah ki Khristan ki la shah pynïap na kane ka daw. Hynrei ki Khristan ki la ïaineh skhem triang. Kim shym shah ïalam bakla hano hano ruh. Ka Khubor Babha ka la suhthied bad ka la seisoh bha ha Smirna haduh ba u Jisu Khrist hi um don eiei ban ong pyrshah kane ka Balang ha Smirna. Kane keiñ ka dei ka

1. Kawei na ki daw balei ka jaitbynriew Israel kan nym duh jait ka dei ba ki ngeit ha ka jingbun-briew. Katno sien ki la jan duh jait. Hynrei ki khie-im shi khie-im namarba ki kynmaw ïa ka sneng ka kraw u Jeremia, mynba u la thoh sha ki Ju, kiba la shah pynryngkanppar sha Babilon. U Jeremia u ong, "To ïapoikha poiman, to ïa-ïoh khun ïoh kti! Pynpoikha poiman ïa ki khun shynrang bad ki khun kynthei jong phi ba kin dup ïoh khun ïoh kti! To nang roi nang par hangto bad WAT PYN-DUNA BRIEW!" (Jer 29:6-7). Te kat shaba ki leit, ki Ju ki ïaleh ban roi ban par bad ban bun briew khnang ban ïoh ka burom ka ijot, ka ïoh ka kot bad ka bor ruh ha ka imlang sahlang. Kane ka dei ban pynkynmaw ïa ngi ki khun u Hynniewtrep ba lada ngi kwah ban donburom ha kane ka pneh baïar ka Ri India, ngi dei ban poi sha ka lai million; lymda kumta ym don jingkyrmen na ka bynta ka lawei. Haduh mynta ngim pat poi sha ka phra lak ruh. Imat ngi dang sah shi sah ha ka hynriew lak, katba kiwei, kiba dang shu poi sha kine ki lum na rithor ki lai roi shi roi kum ki dkhiew. Nalor kata, ki don ki doktor bad ki nors Khasi ruh kiba pynshlur ban pynduh khun ne ban pynduna khun wat lada ym don nongrim ha ka liang ka jingkoit jingkhiah. Hynrei tang namarba ka Sorkar ka ong ba dei hi ban leh pap. Hei-ho! Ko ki khun u Hynñiewtrep, bud ïa ka nuksa ki Ju hyndai bad to nang roi nang par ha ka jingbunbriew ba phin dup lah ban im ha ka burom ka ijot, lymda kumta kiwei pat kin sa ñiewbeiñ ïa phi bad kin ïubroit ïa phi hapoh sla 'jat. Ka jingbunbriew ka dei ka kyndon kaba nyngkong eh ban longbriew manbriew.

burom bashisha bad baneh junom jong ka shnong Smirna bad ka Balang.

Kumba ngi la kdew haneng, ha kane ka shithi ka don tang ka jingiaroh bad ka jingpyrto ïa ka jingngeit, ka jingriewblei bad ka jingbha mynsiem. U Jisu u kdew san tylli ki hok jong kane ka Balang.

Nyngkong eh, u Jisu u kdew ïa ka jingjynjar-sat (Ha ka Grik "Thlipsis), kaba mut khamtam eh ka jingshahlehbeiñ ha ki nongshun jong ka Balang bad ka shemlanot kaba mih na kane ka apot-sepsngi U Jisu u ïaroh ïa ka mynsiem dap-shynrang jong ka Balang ban ïaishah ïa kane ka jingjynjar-sat. Khlempep kane ka jingjynjar-sat ka wan na kawei ka tyllong: ka jingmane blei ïa u Patsha Roman bad ïa ka Blei Roma. Ki nongïalam jong ka Balang bad ki 'riewngeit baroh ki kyntait ïa kane ka Pap; kim mynjur ban ong, "U Kaisar u dei u Kynrad" bad nangta ban thang dhup halor ka duwan. Na kane ka daw ki hap ha kane ka jynjar-sat ne ka shemlanot kaba ma-ngi ngim lah ban mutdur.

Nangta u Jisu u pyrto ïa ka jingkyrduh-tasam jong ki Khristan ha ka shnong Smirna kaba riewspah haduh katta katta. Ka jingkyrduh-tasam jong ki Khristan ka wan na ka jingbymtreh jong ki ban mane-blei ïa u Kaisar bad kumta bunsien ki shahknieh ki mar ki mata, ki khyndew ki shyiap, wat ki ïing ki sem ruh bad kumta ter-ter. Te ki Khristan bapli kim banse ban im kyrduh-tasam. Ka kyntien Grik "Ptokhia" ka mut thik ka jingkyrduh-tasam namarba ki Khristan kim don eiei haba peit na ka liang ka ïoh ka kot bad ka spah ka hajar. Ki la jynjar-sat ha kane ka liang ruh. Hynrei ki shitrhem ha ka jingngeit bad ki ïaishah-satar ïa kane ka jingkyrduh tasam da kaba phuhsamrkhie bad da ka jingkmen na ka bynta ka burom u Blei bad u Jisu.

Hynrei u Jisu pat u ong ba ki riewspah palat ha kawei pat ka liang. Ki riewspah ha ka jingieid ïa u Blei bad ïa ki para-briew. U Ïoannis u pyndonkam ïa ka kyntien Grik "Plusios", kaba mut, ym ka jingbit jingbiang, bynrei ka jingshlei ha ka spah ka hajar bad ka ïoh ka kot. Ha ka jingïadei bad u Jisu, ki Khristan ki riewspah bha bad kim duna eiei ruh em. Hynrei ha

ka jingïadei bad u Kaisar bad ka Hima-bah jong u, ki kyrduh tasam bad kim don eiei namarba bun na ki ki dei ki mraw, bad ki mraw ha kata ka por kim don eiei. Hynrei ha u Jisu, kim dei shuh ki mraw ne ki raïot, hynrei ki khun ki hajar, ki bakhraw batri bad ki kynrem ki lyndan Namarkata, ki dei hi ban long kiba riewspah bad ïa ka spah jong ki ym don ba lah ban knieh.

Shuh-shuh, u Jisu u padiah ïaroh ïa ki Khristan ha Smirna namarba ki shah pynbudnam lamler na ka liang jong ki Ju, kiba kob sarong ba ki dei ki paid jong u Blei, hynrei ha ka jingshisha ki dei ki paid jong u ksuid, jong u soitan. Ïa ka kyntien "Jingshah-pynbudnam" ngi la ring jingmut na ka Grik "Blasphemia", kaba mut ka jingkynnoh sniew lamler khlem nongrim. Bad ki Ju ki la lah ban pynbudnam ïa ki Khristan namarba ki jentil ki la ñiewkor ïa ki. Ka la jia kumne: namarba ka Niam Ju da shisha ka kham bha ban ïa ka Niam ki jentil, kiba mane da ki hajar hajar ki blei kynthei bad ki blei shynrang, kiba ïaleh awria kum ki briew bad teng teng palat ban ïa ki briew, bun ki jentil, khamtam eh ki longkmie na ki ïing ki sem kiba kham bit kham biang, ki la pdiang ïa ka Niam Ju wat lada kim pat pdiang lut nadong shadong ïa kum kine ki jentil la nam ki "Briew kiba sheptieng ïa u Blei." Napdeng kine ki longkmie, kiba shah kbring sha ka Niam Ju, namarba ka kham khuid ban ïa ka Niam jentil, ki la don ruh ki kurim jong ki heh ki haiñ ha ka synshar ka khadar. Te lyngba kine ki longkmie ki Ju ki la ïoh lad ban pynbudnam ïa ki Khristan bad ban pynkohnguh ïa ki nongsynshar ban pynshitom ïa ki. Na ka khanatang ngi tip katto katne na ki jingpynbudnam jong ki Ju ïa ki Khristan. Ki ong ba ki Khristan ki dei kiba khlem-blei namarba kim treh ban mane ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma. Kane ka dei ka jingpynbudnam kaba khraw tam bad dei namar kane ka budnam ba ki Khristan ki la dei ban shahshitom bad shah ïap. Shuh-shuh, ki Ju ki ong ba, namarba kim treh ban mane ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma, ki haramnikok ïa ka Hima-bah Roman, ba ki dei ki nongshetkylla bad kumta dei ban pynshitom jur ïa ki, wat da ka pynïap ruh (Kam. 13.50).

Ki Ju ki la nang ïoh dong shuh-shuh ban pynbud-

nam ïa ki Khristan na ka daw ba teng teng ki don ki ïing ki sem ha kiba shiteng ki long Khristan bad shiteng pat ki dang long jentil bad bunsien kiba dang long jentil ki pyndik ïa ki Khristan haduh katta katta ba kim banse ban mih bad ban phet. Ki Ju ki ong ba kane ka dei ka jingpynpait-pynpra ïa ki ing ki sem bad ka jingpynjot ïa kano kano ka jaitbynriew, ha kaba ki don ki Khristan. Ki Khristan, namarkata, ki ong ki Ju, ki dei ki nongpynkulmar ïa ka imsuk imsaiñ ha ki ïing ki sem, ha ka shnong ka thaw, ha ka ri ka raid, ha ki hima-sima.

Namarba ki Khristan ki kren bunsien shaphang ka jingwanpat u Jisu, ha kaba un bishar ïa ka pyrthei da ka ding, ki Ju ki la shim kabu ban mudui lamler ba ki Kkristan ki dei ki briew kiba mlien ban thang ïa ki ïing ki sem, ïa ki shnong ki thaw bad ïa ki ri. Kumne u Nero u la pynbudnam ïa ki Khristan.

Ki Ju ki la kynnoh ruh ba ki Khristan ki bam dohbriew bad ki dih snambriew, namarba ki ong ba ki bam ïa ka Met u Jisu Khrist bad ki dih ïa ka snam jong U. La ju tharai ba ki Khristan ki pynïap ïa ki khunlung bad ki bam doh ïa ki. Ki Ju ki la mudui bad pynbudnam lamler ba ki Khristan ki leh awria haba ki lehniam lehrukom namarba bunsien ki ju nam ïa ka Jingpynmynta ïa ka Jingkñia Ïukharist kum ka "Khawai Jingieidsbun." Na ka daw jong kine ki jingpynbudnam bapher bapher, ki Khristan ki la shah pynshitom beiñ bad ki la shah pynïap.

U Jisu u pynrem ïa kane ka jingpynbudnam ïa ki Khristan na ka liang ki Ju bad u ong ba ki leh kumne namarba ki dei ka kynhun u Soitan, ym ka kynhun u Blei. Ki Israel ki ju nam ïa lade "Qehal Yawe", kaba mut ka Jingïalang "ne ka jingïalum-lang ki paid u Blei." La nam ïa ka jingïalum-lang jong ki Ju da kane ka kyrteng khamtam eh haba ki ïalang khrui ha ka Tempyl, ha Jerusalem. Ïa kane kajuh ka jingïalang ban mane ïa u Blei shabar ka Jerusalem ki khot ha ka ktien Grik "Sinagoïi", kaba mut ka "Jingïalum-lang ban mane ïa u Blei ne ban lehniam lehrukom. Te ki Ju ki nam ïa lade kum ka kynhun u Blei ne ka jingïalum

lang u paid u Blei. Hynrei namar kane ka jinglehpap jong ki pyrshah ki Khristan, u Jisu u ong ba ki dei na ka kynhun u Soitan, ym na ka kynhun u Blei. Haba u Jisu u ong ba kim long ki Ju, U mut ban kdew ba u Blei um ñiew ïa ki kum ki jong U, wat lada ki tharai ba ki pyndonburom ïa u Yawe da kaba pynïap ne banbeiñ ïa ki Khristan. Kim dei shuh ka "Qehal Yawe", namarba ki tuaid-niam bad kim ieid ïa ki para-briew. Ka buaid-niam kam ju lah ban pynsngewbha ïa u Blei. Kito kiba pynïap ne banbeiñ ïa kiwei namar ka Niam, ki la len ïa u Blei bad ka Niam jong ki kam don dor eiei ruh em. Ka Niam bashisha ka pynlong ïa ki nongbud jong ka ban burom, ban ieid bad ban ñiewkor ïa kiwei. Hooid, ki lah ban ïalap, ban pyni, ban khring da ka nia, hynrei ym da kaba pynïap brïew ne da kaba thang ïa ki ïing ki sem ne ki skul kumba ngi la kdew haneng. Ngim lah ban pyni ïa ka jingieid ïa u Blei da kaba isih ïa kiwei kumba la leh ki Ju hyndai Te kine ki jait Ju kim dei shuh ki Ju kiba shisha, hynrei ki la kylla jentil bad lehse kham sniew ban ïa ki jentil, kibym pat tip bha shaphang u Blei bad ka jingieid para-briew. Hynrei ki Ju ki tip. Te ka pap jong ki ka khraw da shisha!

Shuwa ban pynkut ïa kane ka phang, ngi sngew donkam ban ong eiei shaphang ka kyntien "Soitan" bad ka kyntien "Ksuid". Kane ka kyntien Soitan ka ka wan na ka Hebru "Satan." Ngi lap ïa kane ka kyntien, kaba long ka kyrteng ha ka Kitab u Job (Job 1: 6-12; 2:1-8). Ha kane ka Kitab, u "Satan" u dei uwei na ki angel, kiba shakri ïa u Blei. Um dei uba sniew. U shakri hok ïa u Blei da kaba leit pahara ïa ka pyrthei bad ïa u khunbynriew. Um dei u nongshun jong u Job. Kaba u "Satan" u kwah ka long tang ban tynjuh ïa u Job la u ieid shisha ïa u Blei ne u kham ñiewkor ïa ki jingkyrkhu ba u ïoh na u Blei. Te ka kyntien "Satan" na kaba ngi ïoh "Soitan" kam thew ïa u ksuid ha ka Kitab u Job. U dei pynban u angel babha.

Nangta ngi lap ha kiwei pat ki bynta jong ka Jyntthoh Bakhuid ïa kane ka kyntien "Satan" bad ka mut "U nongïaleh-pyrshah, u nongmudui hakhmat ka khet

bishar ki Syiem bad ki nongsynshar (Ps 109:6). Ha kane ka Psalm u "Satan" u dei u nongmudui lamler, u briew uba sniew bad uba shun ïa kiwei khlem nongrim. Imat nangne ka sdang ka jingpyrkhat ba u "Satan" u dei u jynthaw uba sniew bad ki jingsniew ki mih na u (Zak.3:1-2; I Jth 21:1; Lk. 10:18). Kane ka rukom pyrkhat ka la ïaid shaphrang hapdeng jong ki Ju bad khatduh khatwai u "satan" ne "Soitan" u dei u ksuid Na ka bynta u Ïoannis, u nongthoh ka Kitab Jingpynpaw, u Satan ne u Soitan u dei u 'Suidbah u 'Suidsan bad u long thik kum u "Diabolos" ha ka Grik, ka kyntien kaba wan na ka berb Grik "Diaballo", kaba mut ban ïaleh pyrshah, ban kren pyrshah, ban pynbudnam ban mudui (Lk. 16:1). Te u "Satan ne u "Diabolos" u dei u Ksuid u Khrei ha ka ktien Khasi.

(ii) KA KYNPHAM BAD KA PYNSHLUR (2:10ab)

Hadien ka jingïaroh bashida bad bahok, u Jisu mynta u kynpham bad U pynshlur ïa ki Khristan ban ïaitur shaphrang. U Jisu, namarba u dei u Blei, u la ïohi ïa ki dohnud bad ki mynsiem babha bad basngur jong ki Khristan ha Smirna. U ïohi ruh ïa ka jingtieng, jingtmang bad jingsngewsyier jong ki haduh ba teng teng ki khih khuslai da shisha. Wat lada ki jynjar-sat bad ki satsyllang, u Jisu u kren shaikdar ba kim don nongrim ban khih khuslai ne ban tmang namarba U ïaidon lem bad ki. U hukum ïa ki ban nym sngewtieng sngewsyier. U hukum ïa ki ban sangeh noh ban sngewtieng namarba kam don nongrim eiei. Ka jynjar-sat, ka kyrduh-tasam bad ka jingshah-pynbudnam kim long ki daw kiba biang ban sngewsyier ne sngewtmang. Ïa ki kyntien "Wat sngewsheptieng shuh" ngi la ring jingmut na ka Grik "Miden phobu", kaba mut shisha "Sangeh noh ban tieng". U Ïoannis u pyndonkam ïa ka Imperatib bamynta ha ka Grik bad kane ka Imperatib bamynta ka hukum ban sangeh ïa ka kam ba la sdang lypa. Te ki Khristan, katkum ka longbriew manbriew, ki la sdang ban tieng, ban tmang bad ban sngewsyier namar ki jingeh bad jingshah-pynshitom. Hynrei u Jisu u hukum ba ki dei ban keiñ noh hi ban sheptieng, namarba ka tieng, ka tmang bad ka jingsngewsyier kim ïadei-dur bad ki

Khristan kiba im ha u Jisu Khrist. Hynrei da kane, u Jisu um mut ban ong ba kin nym shem jynjar shuh. Em; ki dang bun ki jingeh ba kin kynduh, ki dang dei ban shahshitom, kin sa shahkem bad kin sa shah set hapoh phatok kum ki 'riewbymman. Bad kane ka jingshah set phatok kan sa long kaba shyrkhei bad kumta u Jisu u pyndonkam ïa ka kyntien "Hakhmih (ha ka Grik 'Idu!"). Ha ka Jynthoh Bakhuid, la ju pyndonkam ïa kane ka kyntien ban pyni ba kaei kaei kaban jia kan sa long kaba phylla ne kaba shyrkhei ban ïohsngew ne ban ïohi. Bad kane ka jingshah set phatok kan sa long ka jingtynjuh, ka jingphrang kum ha ka shlem, kaban pyni pat de ïa ka jinglong banylla jong ki Khristan Ka jingtynjuh kan pynsatsyllang ïa ki, kin jynjar-sat, hynrei kan nym neh slem, kan neh tang shipor, kata tang shiphew sngi. Ki kyntien "shiphew sngi" kim mut shiphew sngi shisha. Em; ki mut ba ka jingtynjuh bad ka jynjar sat kin nym neh slem. U nombor "shiphew" ha ka rukom pyrkhat ki Ju, u kdew ïa ka jinglyngkot, ka jingbymbiang, ka jingbymslem bad ka jingbympura jong kiei kiei. Kata ka mut ba ki Khristan kin shahshitom shipor, hadien pat kin sa lait da ka bor jong u Jisu Khrist.

Shuh-shuh, u nombor shiphew u pynkynmaw ba ka jingshah pynshitom jong ki Khristan ka i-shyrkhei bad i kumba ka pynpaw ïa ka borbah borsan jong ka Himabah Roman. Hynrei kane ka bor kam long eiei. Ka long kum ka tdem kaba rhem, hooid, hynrei ka dei ka tdem 'langïap bad tang katno kato ka ding kan lip bad ka tdem ruh kan jah-rngai. Ka la urlong shisha kumta. Ha kata ka por, i kumba ka bor jong ka Hima-bah Roman kan nym khyllem shuh lano lano ruh. Hynrei ka la khyllem bad mynta kam don shuh, katba ka Balang ka nangïaid shaphrang bad ka la poi sha ka 900 million ha ka jingbun-briew!

(iii) KA KYNTU BAD KA PANSNGIAT (2:10d)

Hadien kane ka jingïaroh bashida bad bahok ïa ki Khristan, u Jisu u kyntu bad U pynshlur shuh-shuh ïa

ki ban ïai-ïeng skhem hi triang ha la ka jingngeit wat lada ki dei ban ïap ruh na ka bynta jong U. Ia ka kyntien ' Ïaineh" ngi la ring jingmut na ka Grik "Pistos." Kane ka kyntien Grik ka don ar tylli ki jingmut: ba lah ban shaniah (Jpw 1:5) bad baïaineh. Hangne ka mut "baïaineh", "baïeng skhem" Kane ka kyntien ka thew ïa u briew uba bat ïa la ka nia ka jutang bad ki briew kiba don ïa kane ka hok ki lah ban pyrta da kine ki kyntien, kum ha ka Jingruwai da u Sohblei Francis Kharwanlang, "Hei, ngi bat ho la ka nia, ngi pynieng la ka jutang ha duwan u Khun u Blei." Ki briew kiba ïaineh ki dei kito kiba bat ïa ka Hok ka Shikyntien ba ki la khlei. Ki Khristan ki la khlei ïa ka Hok ka Shikyntien ha ka sngi ba ki la ïoh Baptisma Kane ka dei ka Nia bad ka Jutang ïa kaba ym lah shuh ban nguid lano lano ruh (Kam.13:34; Kal 3:9). Kumta, shisien ba la long Khristan, shi-junom ngi dei ki Khristan; ym lah shuh ban kylla.

Shuh-shuh, ha kane ka hukum ban ïaineh bad ban bat jutang, Jisu u pyndonkam ïa ka imparatib bamynta, kaba mut ba u briew u dei ban ïaibteng ïa kaba u la leh lypa. Bad ka berb ba u Jisu u pyndon ka dei "Ïinome" bad ka imparatib bamynta jong ka ka dei "Ïinu", kaba mut to ïailong, to ïaibteng ban long. Te ka hukum ka long, ym tang ban ïaineh ne ban bat jutang nabar, hynrei ban long hi naduh ka dohnud bad ka mynsiem. Namarkata, kane ka hukum jong u Jisu na ka bynta ki Khristan ha Smirna ka long kum ka syrpud syrpai ïa u kulai, uba mareh stet, ba un mareh stet shuh-shuh. Kane ruh ka dei ka jingïaroh ïa kane ka Balang ha Smirna ne ka jingai sha ka kmie ïa u khun, uba la khreh kot lypa, ba un khreh kot shuh-shuh. Bad kane ka jingïaineh ka dei ban long haduh ka jingïap martir da kaba shah khrai khlieh lane da kaba shah bret ha ki sing lane da kaba shah thang-im bad kumta ter ter. Bad kane ka jingïaineh haduh ka jingïap kan nym lehnoh-ei, hynrei kan sa ïoh ka bainong bad ka burom paitbah kaba khraw, ka burom ha ka lympungbah-lympungsan jong ka jingïaleh-thong ha ka jingim. Te u Jisu u kular skhem ba un pynphong pansngiat ïa ki Khristan kiba ïaineh haduh ka jingïap, ka pansngiat

kaba donburom tam, ka pansngiat u nongjop ha jingïamareh-thong ha kito ki jingïalehkai Olympik jong kata ka por ha ki Stadium bapher bapher jong ki Grik bad ki Roman.

Ïa kane ka pansngiat ha ka Grik la khot ka "Stephanos", ka pansngiat da ki tnat dieng, khamtam eh ki tnat dieng-olib, ne ki syntiew ba-iwbih. Ka ïapher na ka pansngiat ba ki jer ka "Diadema", kaba long ka pansngiat ksiar jong ki Syiem bad ki khun syiem, ïa kaba ki lah ban ïohpateng tang namarba la kha ïa ki na ki kpa kiba long ki syiem, wat lada kim shym pat leh eiei ban dawa ïa ka. Ïa ka "Stephanos" ym lah ban shu ïoh ei khlem ka jingïaleh dohïap doh-im, khlem da mih syep mih syar, khlem da thait da jrem. Kane ka "Stephanos" ka kdew ruh ba uba ïoh ïa ka, u dei u briew uba la pynkhreh la slem, uba la kyndiah na ka leh lyngkar ha ka liang ka met ka phad, uba la kilan met bha ïa lade na ka bynta ka jingïaleh. Ka pyni ïa ka mynsiem dap-shynrang bashisha. Kane keiñ ka dei kata ka pansngiat ba u Jisu u kular ha kito kiba ïaineh haduh kaba kut.

Khnangba ngin sngewthuh bha bad ba ngin nym bakla ïa ka jingmut, kan bha lada ngi tip khyndiat khynsoit shaphang kine ki pansngiat tnat dieng ne syntiew ba ki Grik bad ki Roman ki ju pyndonkam. Ha ka jingshisha ki don bun jait.

Nyngkong eh, ki ju pyndokam ïa kine ki pansngiat tnat dieng bad syntiew ha ki khawai dawai paitbah kum ka dak jong ka jingkmen bad jingsngewbha. Nangta ki pyndonkam ruh haba ki mane ia ki blei-thaw jong ki ha ki tempyl. Khlem kine ki pansngiat kim lah ban rung sha kine ki jaka mane blei thaw. Kito kiba kwah ban rung ban mane-blei ki dei ban phong ïa kine ki pansngiat.

Shuh-shuh, ki Grik bad ki Roman ki pyndonkam ïa kine ki pansngiat tnat dieng bad syntiew ban pyndonburom ïa ki ophisar kiba trei-kam bha. Ki long kum ki medal ha kine ki sngi jong ngi. Uno uno uba la shakri hok ïa u Kaisar bad ïa ka Hima-bah Roman, u ïoh ïa kane ka pansngiat tnat dieng ne syntiew kaba long ka burom kaba khraw tam ha ka hima.

Hynrei ka jingpyndonkam ïa kane ka pansngiat tnat dieng ne syntiew, kaba kongsan tam bad kaba donburom tam eh, ka dei ha ka por ba ki Grik bad ki Roman ki ïalehkai ha lympung, khamtam eh ha ka jingïamareh-thong. Kumba ngi la kdew, ha Smirna ka don ka Stadium kaba heh, ha kaba man ka snem ki mih madan ki nongïamareh-thong na ki shnong bapher bapher ban ïoh ia kane ka "Stephanos", ka pansngiat tnat dieng-olib, ïa kaba mynta ki khot ha ka Phareng ka "Laurel Crown". Kane ka dei ka pansngiat kaba donburom tam bad ki briew ki ïaleh dohïap doh-im ban ïoh ïa ka Ym don kawei pat ka nam ka burom paitbah na ka bynta ki khun hajar ki jong ka Hima-bah Rom.

Khlempep u Jisu u la don kine ki jingmut haba u la kular ban ai pansngiat da ka "Stephanos" jong ki Grik bad ki Roman. Ka jingim Khristan ka dei ka jingïaleh, ka dei ka jingïamareh, thong kumba ong u Paulus (II Tim.4:7) bad u Khristan uba ïaineh haduh kaba kut, u dei u nongjop ha kane ka jingïamareh Olympik bad u dawa ïa ka Stephanos", ka pansngiat diengolib, kata ka jingim bymjukut ha u Jisu Khrist. Ka jingim Khristan ka dei ruh ka jingshakri paitbah. U Khristan um dei ban im tang na ka bynta ïa lade khlem da pyrkhat ïa kiwei. U Khristan bashisha u dei uta uba shakri ïa kiwei, khamtam eh ïa kito kiba shem jynjar bad shemlanot (Mt.25:31-46). Ka jingim Khristan ruh ka dei ka jingmane-blei kaba khlem kut shuh bad ka dak ka shin ba u briew u dei u nongmane-blei uba shisha ka long ka jingïaineh ha ka jingngeit bad ka jingieid ïa u Jisu bad ïa la ki para-briew. Shuh-shuh, ka jingim Khristan khatduh-khatwai kan sa long kum ka jingkhawai dawai ha ka jingkmen, ha kaba u Blei un burom bad un siewbainong ïa kito baroh kiba ïeid ïa U (Mt.22:1-14; Lk 14:15-24). Khatduh eh, imat u Jisu u pynkynmaw ïa ki Khristan ba kito kiba ïaineh haduh kaba kut kin itynnat thik kum ka Nongbah Smirna, kaba ka pansngiat ba-itynnat jong ka ka dei u Lum Pagos, uba dap da ki jyntei kiba itynnat haduh katta katta. Long katba long na ka liang u Jisu, ka dur-pharshi te ka shai-kdar : ki Khristan kiba ïaineh

kin ïoh ka nam ka burom hakhmat ki paitbah jong u Blei ; yn ithuh ïa ki kum ki nongjop ha ka jingïaleh kaba jur, sha kaba tang kiba dap-shynrang ki nud bad ki lah ban tur Bad kane ka burom bad ka nam ne ka pansngiat ka dei ka Jingim-blei, ka Jingim Bymjukut, namarba u Jisu hi u ong, "Ngan ai ka pansngiat jong ka jingim."

(iv) KA KHUSNAM (Jpw 2:11)

Nalor ka pansngiat ka burom ka nam paitbah, u Jisu, lyngba u Mynsiem Bakhuid, Uba ïaitrei-kam khlem sangeh ha ka Balang, u kular ban ai sa kawei pat ka bainong, ka Khusnam kaba kyrpang ha ki Khristan ha Smirna bad kata ka dei "Ka jingbymlah jong ka jingïap kaba ar kan ktah ïa ki ha kano kano ka dur." Ka jingïap kaba ar kan kynran-dien na ki Khristan ha Smirna. Kan nym nud ban tur shaphrang ban ktah kti ïa ki bad kumta kin lait na ka jingmynsaw na kane ka mrad kaba ïtriem haduh katta katta. Ha kane ka Khusnam ba la kular ha ki Khristan ha Smirna la urlong ki kyntien jong u Paulus Bakhuid sha ki Roman, ba ym don eiei kaba lah ban ktah kti ne ban pynmynsaw ïa kito kiba don ha u Khrist (Rom. 8:31-39).

Kaei kane ka jingïap kaba ar ? Ha ka Jynthoh Bakhuid, ngim ju lap ïa kane ka jingïap kaba ar laitnoh ha kane ka Kitab Jingpynpaw. Khlempep kam dei ka jingïap ha kane ka pyrthei, ïa kaba lah ban ñiew kum ka jingïap kaba nyngkong. U Ïoannis u ong shai ba kane ka jingïap kaba ar kan nym lah da leilei ruh ban ktah kti ia ki Khristan. Hynrei u Ïoannis u tip ba ki Khristan kim lah lait na ka jingïap ha kane ka pyrthei. Ma-u hi u la thoh ïa ka jingpynshlur u Jisu ban ïaineh haduh ka jingïap (Jpw 2:10).

Na kine kiei kiei ngim banse ban ring jingmut ba ka dei ka jingïap kaba sha lyndet kane ka pyrthei. Ka dei ka jingshah pynrem ban poi sha dujok (Mt. 25:41-46). Ha ka khanatang jong ki Ju, ngi shem ba ki don kane ka jingngeit ba ki briew bymman, ynda ki la ïap ha kane ka pyrthei, kin sa ïap ruh sa shisien ha kawei pat

ka pyrthei. Ka dei u soh jong ka jingbishar u Blei bad ka jingrai pynrem jong U ïa ki 'riewbymman, katba ïa ki Khristan, kiba ïaineh bad kiba iaijop, kane kaei kaei kan nym ktah ïa ki.

Ïa ki kyntien "Yn nym pynmynsaw" ngi la ring jingmut na ka Grik "Adikeo" kaba mut ban leh bymhok ia ki briew, ban ktah kti ïa kiwei, ban tare mutsniew sha ki briew. Da kane ka kyntien u Mynsiem Bakhuid u mut ban ong ba ïa u briew la mang, ym na ka bynta ka dujok, hynrei na ka bynta ka jingim bymjukut ha u Jisu Khrist U Blei, lyngba u Jisu Khrist, u donhok ban ai ha ki briew ïa ka jingim namarba U ieid-sbun ïa ki. Ka jingpynrem, ka dujok bad u ksuid kim donhok satia ban kam ïa ki briew na ka bynta ïa lade. Hynrei sniewbok ba ki don ki briew kiban aiti ïa lade ha ka Pap ka Sang bad kumta ka dujok ka lah ban ktah kti ïa ki bad ban pynjot ïa ki, wat lada kam don ka hok tynrai ban leh kumta.

Ban pynkut, kane ka jingma na ka liang ka jingïap kaba ar, kumba ngi la batai haneng, kan jngai lai lum lai wah na ki Khristan ha Smirna. Ka dei ka jingdonbok kaba khraw da shisha. Bad lada ka jingïap kaba ar kan nym lah ban ktah kti ïa ki, ka paw shai ba la kam ïa ki da u Blei ha ka Hok katkum ka Hukum. Ym don bhah ym don bynta kaba kham khraw ban ïa kane. Ym don Khusnam kaba kham myntoi ban ïa kane!

(iii) KA SHITHI SHA KA BALANG HA PERGAMUM (Jpw 2:12-17)

12 Ha u angel ka Balang ha Pergamum, to thoh: Uta U-
ba bat ia ka waitlam arliang-syrti kaba nep, U ong ïa
kine kiei kiei: 13 Nga tip bha hangno phi shong-ïing
trai *thik ha kato hi ka jaka*, ha kaba ka *ïeng* ka khet u
Soitan. *Nga tip bha ruh* ba phi bat skhem triang ïa ka
kyrteng jong Nga bad phin shym len ïa ka jingngeit ha
Nga, wat ha kito ki sngi ba u Antipas, u sakhi baïai-
neh jong Nga, u la shah pynïap hapdeng jong phi, ha
kato hi ka shnong ba u Soitan u don ïing don sem. 14
Lajar katta, Nga don khyndiat kiei kiei pyrshah ïa phi;

ba phi don hangto ki *briew* kiba bat skhem triang ïa ka jinghikai u Balaam, uba la aibuit ïa u Balak *kumno* ban pynthut ïa ki khun Israel, *da kaba pynshoi ïa ki* ban bam ïa ka dohkñia bad ban leh awria. 15 Kumjuh ma-phi hi phi ri phi kdup ïa ki *briew* kiba bat triang ïa ka jinghikai ki Nikolait 16 Namarkata, to kylla kaba mut noh ! Lymda kumta, Ngan wan kloi-lan sha phi bad Ngan ïaleh thma bad ki da ka waitlam jong ka shyntur jong Nga. 17 Jar uba don shkor, to un sngap ïa kaba u Mynsiem u ong ha ki Balang : 'Ha uba ïaijop. Ngan ai *ba un bam* na u manna ba la buhrieh; Ngan ai ruh ha u ïa u mawlieh bad ha *uta* u maw la thoh ka kyrteng bathymmai, ïa kaba ym don uba tip laitnoh uto uba ïohpdiang ïa ka !'

Kane ka shithi sha ka Balang ha Pergamum ka ïasyriem ïa ka shithi sha ka Balang ha Ephesus. Kum ka Balang ha Ephesus, ki Khristan ha Pergamum ruh ki jynjar-sat na ka daw ka jingshah pynshitom beiñ ha ka kti ki 'riewbymman kiba mane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma. Hynrei ka don ka jingïapher. Ha Ephesus, ka Pap ka dei ka jingjah-rngai jong ka jingieid para-briew kumba hikai u Jisu. Ha Pergamum ka Pap ka dei ka jingbam dohkñia bad ka jingawria, ïa kiba la hikai, kyntu bad pynphriang da ki nongbud jong u Balaam bad ki Nikolait. Ngi la batai shaphang u Balaam, ki nongbud jong u, shaphang ki Nikolait bad ki jinghikai bakla jong ki (Jpw 2:6), Te khnang ba ngin sngewthuh bha ïa kane ka shithi, ngi donkam ban tip khyndiat shaphang ka Nongbah Pergamum.

Ka Pergamum, ha ka thaiñ Mysia, ka dei kawei na ki nongbah bapawnam tam ha ki por hyndai. La lap ba kane ka nongbah, ha ka por u Syiem Eumenes I, ka la lah ban saiñ hi ïa la ki tyngka ne ki mohor ksiar ne rupa. Ka la long ka nongbah kumba sawspah snem tam bad ha ka por jong ka Kitab Jingpynpaw ka dang long ka nongbah: ka nongbah jong ka Jylla Roman ha Asia Minor. Da shisha ka la long ka shnong kaba pawnam bha bad baroh ki briew, ha ka por hyndai, ki la bna shaphang jong ka.

Ka khanatang hapdeng ki Grik ka ong-ba kane ka

shnong ka la paw pyrthei nyngkong eh hadien ka jingïap u Alexandar Bakhraw bad hadien ba ka Hima-bah jong u ka la pait la pra bad la sam bhah sam bynta ïa ka hapdeng ki jernel jong u. La ïathuh ba cei uwei na kine ki jernel u Alexander, u Lysimachus, uba la pynlong ïa ka kum ka kut jong u. Shen hadien u Lysimachus u la shah jop ha u Seleucos, uba la pynlong ïa ka Pergamum ka nongbah jong ka Hima-bah jong u, kaba ïar naduh India haduh Asia Minor, ha kum ka snem 282 SK. Hadien katto katne por, ki jingjia histori ki la pynbha bok ïa ka Pergamum bad kumta ha ka por u Syiem Attalus I (241-197 SK) ka Pergamum ka la kylla long ka nongbah jong ka hima thymmai, ka hima Attalid, kata ka hima ki Syiem naduh u Attalus I ter-ter. Kane ka hima thymmai ka ïeh sian shibun da kaba pynïadei lok bad ki Roman, kiba ha kane ka por ki la long kiba khlaiñ bad kiba donbor. Te ka Pergamum ka la kiew irat ha kiei kiei baroh bad ka kolshor jong ka ka la iphuh iphieng haduh katta katta. Kane ka la jia khamtam eh ha ka por u Syiem Eumenes II(197-159 SK). Kane ka hima ka la ïadei jingmut bha bad ki Roman, kiba la ñiewkor bad ïarap ïa ka ha ki liang baroh. Te kum ka dak ka jingsngewnguh bad ka jingñiewkor ia ki Roman, u Syiem Attalus III (133 SK) u la pynkam ïa la ka hima ha ki Roman, kiba la pynlong Jylla-bah ïa ka bad ki la pynlong ïa ka Pergamum kum ka nongbah jong ki, na kaba ki la synshar ïa ka Asia Minor baroh bad ïa kiwei pat ki jaka. Te wat lada ki surok-bah jong ka khaïi ka pateng kim dei ïaid na Pergamum, la jar katta ruh ka la kylla long ka nongbah kaba kongsan tam bad ki briew kim banse ban tuid sha ka na ka daw ka synshar ka khadar. Dei hangne ba u Proconsul Roman, uba bat ïa ka bor ka waitlam (ius gladii ha ka Latin) u shong u sah. U dei u Lat uba don bor bad u lah ban rai pynrem ïa ki briew wat ban shah pyniap ruh, namarba u bat ïa ka iktiar jong ka waitlam.

Na ka liang ka mariang ruh, ka Pergamum ka la donbok, La tei ïa ka halor uwei u lum-mawsiang lah ban ong, uba itynnat bad uba heh. Nalor une u lum lah ban ïohi ïa ka duriaw Mediterranean, kaba jngai kumba

15 mer na ka shnong. La tei ruh ïa ka halor ka rudwah jong ka Wah Kaikus bad kane ka pynitynnat bad pynpyngngad ïa ka shnong. Naduh basdang kane ka shnong ka la pawnam ha ka liang ki jyntei, ki pakI dulan bad ki ïing ki sem. Te haba peit na ka liang ka mariang bad ki jyntei, ka Pergamum ka la paw kum ka nongbah ki Syiem ki Patsha. Ka dur bad ka nam ki la ïadei bha.

Na ka liang ki jyntei, kaba pawnam tam eh ka dei ka Dulan-kot (Library) Kane ka dulan-kot ka la long kaba ar ha ka pyrthei hadien ka Dulan kot ha Alexandria. La ong ba ka don kumba 200,000 (ar lak) ki kot-kli bad kumta ka nam jong ka ka la phriang kylleng kylleng. Katba ka nang ïaid ka por katta ka nang pawnam shuh-shuh Ka don kawei ka parom kaba ong ba u Syiem Eumenes II u la kwah ban pynheh bad ban pynpawnam shuh-shuh ïa ka dulan-kot jong ka hima bad ban jop hi thiaw ïa ka dulan-kot ha Alexandria ha Ijip. Te u la ïasuh buit bad uwei u riewstad ha Alexandria uba trei ha ka dulan-kot u Ptolemy Philadelphus, Syiem Ijip. U la kular ban ai sbai rupa ïa u Kumno. re kumno, u Syiem Ijip u la ïoh jingtip shaphang kane bad u la bitar lep. U la set phatok ïa une u 'riewstad, u Aristophanes, khnang ba un nym ïoh lad ban leit sha Pergamum. Nalor kane, u Syiem Ijip u la rai ban pynshitom ïa u Eumenes II da kaba pynsangeh ban khaii pateng ïa ka tiar thoh-kot ba ki khot u "Papyrus", khnang ba ka dulan-kot ha Pergamum kan nym heh shuh. U papyrus u dei u jynthung uba mih ha ki jaka sangam kum ha bir bad ki jaka harud jong ki. U dei u kynja khah kynja nor. Ynda u la jrong, ki ot ia u, ki pied kumba pied thri, ki pyndait ïa ki lyngkhot ba la pied da kaba buh uwei halor uwei pat, ki thad bad hadien katto katne por, la ïoh ka kot-papyrus ban thoh. Ka kyntien Phareng "Paper" imat ka wan ka na kane ka kyrteng "papyrus", uba mih bha ha ri Ijip. Da kane ka jingleh u Syiem Ijip, ka dulan-kot ha Pergamum ka la jynjar. Te ki la wad ki lad ki lynti kumno ban ïoh kawei pat ka lad bad ka tiar ban thoh kot. Ki la shem ka lad ka snieh mrad. Ki pynkhuid ïa kane ki snieh mrad, ki

pynsṭang ïa ki, ki thad ïa ki bad ki kylla long ka kynja kot-sada kaba jwat bad kaba neh, kaba kham bha ban ïa ka kot-papyrus, kaba lah ban pyut bad ban duh noh. Tang shu mih kane ka kynja kot-sada da ka snieh ki mrad, ka nam jong ka ka la phriang bad ki briew ki la sdang ban thied ïa ka bad ban klet noh ïa ka kot-papyrus. Ïa kane ka kynja kot la nam ka "Kot Pergamena" ne tang kane kawei ka kyntien "Pergamena". Bad kane ka nam ka la poi sha ngi haduh kine ki sngi bad kan ïaineh junom. Te ka nongbah Pergamum ka la sahnam da shisha. Mynta ngim lah ban ong la kane ka parom ka long katkum ka histori ne em. Ki don kiba ong ba ka long kaba shisha, don kiwei pat kiba ong ba ka shu long tang ka parom. Long katba long, ka kot-pergrmena ka dang trei-kam haduh kine ki sngi bad ka kot-papyrus pat ka la duh la dam.

Nalor kane ka dulan-kot, ki dang don sa kiwei pat ki jyntei ha ka Pergamum, kum ka ïingmane ka blei Athene, ka nongda jong ka shnong Pergamum, ïa kaba la tei ha kliar-lum. Hakhmat jong kane ka tempyl ka blei Athene, la tei kawei ka duwan kaba heh bad kaba jrong sanphew phut tam, halor u mawsiang, kum ka dak ka jingsngewnguh ïa u Zeus, u blei rangbah jong ki Grik, na ka bynta ka jingjop thiaw ïa ki 'riewkhlaw Galati ha kum ka snem 240 SK. Ka la long kum ka khet kaba phylla da shisha. Shuh-shuh, tawiar kane ka duwan, la pruid dur ha u mawsiang hi ïa ka jingïaleh bad ka jingjop jong ki blei ki Grik ïa ki Ksuid Rambah. Nangta ki don ruh ki tempyl ba la tei ha u blei Asklepios, u blei ka jingkoit jingkhiah, ïa uba la ju nam kum u blei ka Pergamum. Ki briew na kylleng kylleng ki la tuid sha kine ki tempyl jong une u blei ban ïoh ka jingkoit jingkhiah bad ki dawai. I kumba kito ki ïingmane ki dei kum ki lympung pynkoit pynkhiah. Na kane ka daw, la ainam ïa une u blei kum u Soter ne u Nongpynim. Une u blei u don ruh ka Pher; ka dur u bsein. Kiwei pat ki blei ruh ki la don la ki tempyl kum u Dionysius bad kumta ter-ter.

Nalor kine ki ïingmane ha ki blei bapher bapher ki don ar tylli ki ïing thiatar. Kawei na kine ka ngiam haduh 3,500 ngut ki nongpeitkai. Ka don ruh kawei

ka Stadium ban ïamareh bad ban ïalehkai. Kine kiei kiei ki la pynitynnat bad pynpawnam ïa ka Pergamum. Hynrei kaba la pynbna nam bha ka dei ka jingmane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma Kumba ngi la kdew ha ka Maitphang, ha ki Jylla bapher bapher, jngai na Nongbah Rom, ki briew ki la shongshit bha ha kaba mane ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma Ka Sorkar Roman ym tang ba kam shym khang, hynrei ka la pynshlur ruh namarba kane ka dei kawei na ki lad ki lynti ban pynïatehsong ïa ki jaitbynriew bapher bapher kiba don hapoh ka Hima-bah Roman Kumta ha ki jylla bad ha ki nongbah jong ki ki la mih ki tempyl, ha kiba la mane ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma. Ki shnong kiba kham shongshit ha kane ka mane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma, ki la ioh nam ïoh burom kum ki "Neokori (Neokoros-neokoroi), kata ki Nongsar-ïingmane. Kumba ngi la kdew ha ka Maitphang, la hukum ïa ki raïot ban paw hakhmat ka duwan u Kaisar bad ka blei Roma, ban thang shi-symboh ka dhup bad ban pyrta jam, "U Kaisar u dei u Trai Kynrad !". Hadien kane, u nongmane u ïoh kawei ka kynja Sertiphiket ba u la pyndep hok ïa la ka kamram kum u trai-ri Roman ne u raïot jong ka Hima-bah. Hadien kata u lah ban mane ïa kiwei pat ki blei lada u mon.

Na ki nongbah baroh, ka Pergamum ka la long ka nongïalam kaba radbah ha kane ka mane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma, namarba ka dei ka Nongbah jong ka jylla Roman ha Asia Minor, ha kaba u shong bad u synshar u Proconsul, uba don ka bor halor ka jingim bad ka jingïap jong ki briew namar ka iktiar ka waitlam, kaba ki khot ka "Ius gladii" ha ka Latin. Ba kane ka mane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma kan ïaid beit bha, la phiah ïa ka Asia Minor ha ki jyllaniam bad ki Shnat-niam, la thung ïa ki Lyngdohsad ha ki jylla-niam bad ïa ki Lyngdoh-sohblei ha ki Shnat-niam, kiban pynïaid ïa kane ka kampap-kamsang ban mane blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma. Kumba ngi la kdew haneng, kine ki Lyngdohsad, ki Lyngdoh-sohblei bad kiwei pat ki nongïatrei lang jong ki ki la shitrhem bha ha kane ka mane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma, khamtam eh ha Pergamum. Lah ban ong ba ha

Pergamum kane ka kampap ka la suhthied bha bad ka Sorkar Roman ha kane ka jylla ka la pynshlur ïa ka, namarba kane ka dei kawei na ki dak ki shin ba ki briew ki ïeid bad ki ñiewkor ïa ka Hima-bah Roman bad ki kmen ban long ki raïot bakohnguh jong ka. Bad kito kiba la kyrñiom ha kane ka mane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka Blei Roma ki la manbha manmiat bad ki la ïoh burom surom.

Hynrei ki Khristan ki la ngat ha ka apot-sepsngi. Kim lah ban kohnguh ïa ka hukum ban mane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma. Kim lah ban thang dhup ha ka duwan u Patsha bad ban ong, "U Kaisar u dei u Trai Kynrad", namarba dei tang u Jisu Khrist Uba long u Trai Kynrad. Dei na kane ka daw ba ki Khristan ha Pergamum ki la jynjar sat da shisha.

Hadien ba ngi la batai shai khyndiat shaphang ka Nongbah Pergamum, mynta ngin durïap ïa kane ka shithi u Jisu sha ka Balang bad ki Nongpynïaid jong ka ha kato ka shnong. Ngi la phiah ïa kane ka shithi ha ki san bynta: ka ïaroh, ka Pynrem, ka Kyntu, ka Byrngem bad ka Khusnam.

a) KA ÏAROH (2:12-13)

Nyngkong eh, u Jisu u pynbna paitbah u dei U-ei. U dei "Uta Uba bat ïa ka waitlam arliang-syrti kaba nep." Ngi la batai ïa ki jingmut bapher bapher jong kine ki kyntien (Jpw 1:16). Hangne u nongthoh u kwah ban ban tyngeh khamtam eh ïa kawei ka jingmut: Ka iktiar ka waitlam, ka bor ka waitlam katkum ka Riti-synshar jong ki Roman ha kata ka por. Ki la ju don ar kynhun ki Lat Roman ha kito ki por: kito kiba don ka iktiar bad ka bor jong ka waitlam bad kito kibym don. Kito kiba don kane ka iktiar bad ka bor, ki lah ban rai pynrem ïa ki briew ban shah pynïap. U Lat jong ka Pergamum u dei uwei na kine kiba don ka iktiar jong ka waitlam. Ngi pynkynmaw ïa ki nongpule ba u Lat jong ka Palestina, u Pontius Pilatus, u la don kane ka iktiar bad ka bor bad kumta

u la lah ban pynrem ïa u Jisu ban shah pynïap halor ka Diengphna

Da kaba pynbna, nyngkong nyngshap eh, ba U dei "Uta Uba bat ïa ka waitlam arliang-syrti kaba nep", u Jisu u mut ban pynshai ba U dei Ma-u Uba don, katkum ka hok tynrai, bad uba bat ïa ka iktiar jong ka waitlam, kata, jong ka jingim bad ka jingïap, bad ym u Lat Roman jong ka Pergamum. U Jisu u mut ban pynsngewthuh ia ki Khristan ba ka jingim bad ka jingïap ki don tang ha ka kti jong u, Ma-u Uba jong da shisha u Khun u Blei, u Nongbuh Nongthaw, u Nongpynlong-pynman, u Nongbuhbynta bad u Nongsambynta. Kiwei pat ki bor bad ki iktiar ki don hapoh jong U. Da kane u Jisu u kwah ban pynkynmaw ïa ki Khristan ha Pergamum ba ki don ha ka liang jong ki Uwei Uba don ka bor bad ka iktiar ka waitlam, kaba kham nep shispah shah ban ïa ka jong u Lat Roman ha kato ka nongbah Kane ka dei ban pynshngaiñ ïa ki hapdeng ki jingjynjar sat jong ki.

Nangta u Jisu u ong ba U tip lut ïa kiei kiei baroh kiba jia ha kato ka Nongbah Pergamum, ha kaba ki Khristan ki don la ki ïing ki sem bad ki shong-ïing-trai. Ïa ki kyntien "phi shong-iing-trai" ngi la ring jingmut na ka kyntien "Katikis" ha ka Grik, kaba wan na ka berb "Katikeo", kaba mut ban shong ha ïing la jong kum u trai, ym kum u wanwir wanhap ne u palatshnong kumba ki ong, kaba mut ban shongneh shongsah. Kata ka mut ba ki Khristan ki dei ki "Katiki", ki nongshongneh ha Pergamum bad kim dei ki "Pariki" (berb parikeo: ban shongbasa kum u wanwir wanhap shipor). Ha ka Jynthoh Bakhuid (I Pt. 2:11) la ju pynïasyriem ïa ki Khristan bad kine ki "pariki", ki wanwir wanhap, ki palatshnong ne ki barshnong. Dei na kane ka kyntien "Parikeo-parikia, parikos) ba ka wan ka kyntien Parish, kaba mut ka jaka shongbasa shipor, ka jaka sahmiet-sahïong, ki sohshnong sobthaw. Hynrei hangne ym shymnam ïa ki Khristan ki sohshnong, ki wanbir wanhap shipor, hynrei ki trai ïing trai sem, kiba dei ban sah hangto hi bad kim bit ban phet ne mih na ka shnong Pergamum. Hangne u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw u batai bad u pynshai shuh-shuh ïa ka jingmut

jong kine ki kyntien u Jisu, "Ngam pan ba phin shim noh ïa ki na ka pyrthei, hynrei ba phin ïada ïa ki na u Bymman (Io. 17 : 15)." Namarkata, ki Khristan ki dei ban sah ha ka pyrthei katkum ka saiñdur u Blei, namarba ka jingdon jong ki ka long kaba donkam. Kito kiwei pat ki kyntien u Jisu, "Haba ki pynshitom-beiñ ïa phi ha kawei ka shnong, to phet noh sha kawei pat, kim pyrshah ïa kane ka hukum ban sah ha kajuh ka jaka, namarba ki lah ban don ki khep ha kiba ki Khristan ki dei ban sah hajuh namar ka jingdonkam jong ka Balang, khamtam eh haba ki dei ki trai-shnong naduh basdang, ym ki sohshnong kiba la shu poi ryngkhat sha kano kano ka shnong. Te u Jisu u ïaroh ïa ki Khristan ha Pergamum ba ki ïaineh hi triang, ym tang ha ka jingngeit, hynrei ha ka jaka shong jaka sah ruh ban sakhi ïa ka jingngeit bad ban pynskhem ïa kiwei pat ha ka jingïaineh. Kane ka pyni ba ki Khristam kim dei ban long kiba tiengpud, kim dei ban khaw-eit hynrei ki dei ban shlur, ban tur ïa ki jingeh bad ban jop thiaw ïa ki.

HA KABA ÏENG KA KHET U SOITAN : Kine ki kyntien ki kdew ïa ka jingmane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma ha ka shnong Pergamum. Namarba kane ka mane-blei ïa u Kaisar bad ka blei Roma ka la suhthied bha ha kane ka shnong, la pynïasyriem ia ka bad ka khet ha kaba u ksuid u shongneh. Ym shym don nongbah ha kaba kane ka mane-blei ïa u kaisar bad ïa ka blei Roma ka la kham shongshit ban ha Pergamum. Namarkata kane ka dei ka Pap ka Sang kaba khraw tam, u ksuid khlempep u kmen u sngewbha bad u la pynlong ïa ka Duwan, ha kaba la thang ïa ka dhup ha u Kaisar, kum ka khet jong u.

PHI BAT SKHEM TRIANG ÏA KA KYRTENG JONG NGA : Ngi la kdew ïa ka jingmut jong ka berb Grik "krateo", kaba mut ban bat skhem khlem da pyllait shuh, jia katba jia. Ngi la batai ruh ba ka "Kyrteng" ka thew ïa u briew. Te ka kyrteng u Jisu ka mut "U Jisu hi uba trei-kam ha ka shnong Peramum." Kane ka pyni ba ki Khristan ha Pergamum ki ngeit skhem ha u Jisu bad ki pynpaw ïa kane ka jingngeit

jong ki ha kiwei pat khlem tieng khlem riej. U Jisu u ïaroh ïa kane ka jingngeit jong ki. Hynrei hangne ka "Kyrteng" ka thew ruh ïa ki kyntien ba ki briew ki khlei haba ki thang dhup ha ka duwan u Kaisar, da kaba ong, "U Kaisar u Kynrad!" Te ki Khristan kim ju pyrta kumne hynrei ki pyrta pynban "U Jisu u Kynrad !". Ki bat triang ïa kane ka kyrteng u Jisu kum u kynrad jong kiei kiei baroh.

PHIM SHYM LEN ÏA KA JINGNGEIT HA NGA: Kine ki kyntien ki thew ïa ka jingngeit tang ha u Jisu ba u long u Blei, ym ha kiwei pat ki blei ne u Kaisar. Ban thang dhup ha u Kaisar ka dei ka jinglen ïa la ka jingngeit. Ki Khristan ha Pergamum kim ju leh ïa kane. Ki kyntait ban pynhap wat shi-symboh ka dhup ha ka duwan u Kaisar bad kim ju pyrta, "U Kaisar u Kynrad", hynrei barabor, "U Jisu Khrist u Trai Kynrad !" Bad ki Khristan ki la phla ïa la ka jingngeit ha ki sngi jong ka jingshah pynshitom-beiñ haduh katta katta bad uwei na ki u la shah pynïap shyrkhei : U Antipas !

U ANTIPAS, U SAKHI BAÏAINEH : Hangne u Jisu u iaroh bad u pyrto ïa ka jingngeit bad jingshlur jong uwei na ki Khristan ha Pergamum, u Antipas. Shaphang une u Antipas ngim tip eiei shuh laitnoh tang kane ka jingïaroh na u Jisu Khrist hi. Ka parom te ka don ba hana u la shah set hapoh kpoh jong uwei u u masi-rnong bad u la shah sdieh haduh ban da ïap. Kane ka lah ban long. Ki nongshun jong ki Khristan ki la ju leh kum kine ki kampap ruh. Shuh-shuh, u Jisu u ai nam ïa u Antipas da kaba khot ïa u "U SAKHI." Kane khlempep ka mut ba u Antipas u la ïalap shaphang u Jisu khlem tieng khlem riej ha ka shnong Pergamum bad haba u la shah kem bad shah pynbor ban thang dhup, um shym treh bad u la pyrta pynban "U Jisu u Trai Kynrad !" U la sakhi ïa u Jisu da ka ktien, da ki kam bad da ka jingim. U la im pura bad janai kum u Khristan. Hynrei hangne kane ka kyntien "Sakhi" ha ka Khasi bad "Martis" ha ka Grik ka don sa kawei ka jingmut bad kata ka dei ka jingshah pynïap na ka bynta ka jingngeit. Nangne ngi ïoh ïa ka rukom kren "Ban ïap martir." Da shi-

sha uba ïap martir u dei u sakhi uba janai tam. Ym don kawei pat ka sakhi jong ka jingngeit kaba kham khraw ban ïa ka jingkloi ban shah pyniap na ka bynta ka kyrteng u Jisu. Ka dei ruh ka dak ka shin jong ka jingieid kaba khraw tam. Kane ka nam ba u Jisu u ai ha u Antipas ka dei kato kajuh ka nam ba u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw u ai ha u Jisu hi (Jpw 1·5). Te u Antipas u la long uba ïaineh haduh kaba kut bad u dei ruh u Khristan uba shida, u bahok, ïa uba lah ban shaniah nadong shadong. Um ju lamler, um ju thok. Ki ktien bad ki jingpyrkhat ki iadei-dur. Da shisha u la long u Khristan uba nylla Te u Antipas u dawa da shisha ïa kane ka nam bad ka burom

Ha ..BA U SOITAN U DON ÏING DON SEM: Kumba ngi la batai haneng, kine ki kyntien ki kdew ïa ka jingmane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma. Hangne ngi ïohi ba u Ksuid ruh u dei u "Katikos" kata u trai-ïing ha Pergamum, ym tang u "Parikos", kata u wanwir wanhap ne u barshnong. U Ksuid u shongneh shongduh ha Pergamum ha ka dur ka mane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma. Da shisha kane ka Pap ka Sang ka la long trai na Pergamum kum ka Nongbah jong ka Jylla Roman, ka nong-ialam ha kane ka mane-blei ïa u Kaisar, kaba long ka mane-ksuid mane-khrei.

(b) KA PYNREM (2:14-15)

Hadien ka jingïaroh bad ka pyrto pyndonburom, u Jisu um banse ban kynthoh bad ban pynrem ïa ki bun ki Khristan ha Pergamum, kiba ïalam bakla ïa ki pait-bah ban pyrthuhbud ïa ka jinghikai u Balaam bad ban bam dohkñia bad ban leh awria kum ki Nikolait. Ngi la kren haneng shaphang u Balaam, u Balak bad ki Nikolait (Jpw 2:6). Ha ka jingsngewthuh jong ngi, ki Nikolait bad ki nongbud u Balaam ki dei ki ar kyn-hun ki Khristan hi, hynrei kiba don ka jingsngewthuh kaba bakla ha ki katto katne kiei kiei kiba ktah bha ïa ka jingim ki Khristan. Ki nongbud jong u Balaam bad ki jinghikai jong u ki ïalam sha ka jingmane blei-thaw da kaba ïasyllok khlem sngewthuh bad ki jentil,

kibym pat long Khristan. Ka long malu-mala kum kata kaba ki khot ka "Ecumenism" kaba palat ïa u pud, kaba hikai ba ban ïasyllok ka mut ban ïa-ïohbynta lem ha ki niam ki rukom jong ki, khamtam eh ha ka kñia ka khriam jong ki bad ban ïabam ïa u dkhot u dkhai na ka duwan dupat jong ki. Kane ka dei ka jingma kaba knraw na ka bynta ki Khristan ha Pergamum bad ka mih na kine ki Khristan kiba la shah ïalam bakla. Ha kine ki sngi ruh ki dang don kum kine ki Khristan, wat ha kane ka Ri India jong ngi ruh. Ki pynlong ki jingïaseng da kaba pule lang ïa ka Jynthoh Bakhuid bad kiwei pat ki jynthoh kibym ïadei-dur, ki ïanam lang ïa u Jisu, ïa u Khrishna, ïa u Vishnu ne u Siva bad kumta ter-ter Kine ki dei ki nongbteng jong ki jynleh jynkam jong ki nongbud u Balaam kumba ngi la batai. Baroh ngi ïohi ba hangne ka don ka jingma na ka bynta ka jingngeit. Kane ka kynja "Ecumenism" kam ïarap eiei. Bad kumta u Jisu hi u pynrem ia ka bad ïa kito baroh kiba pyrshang ban pynsniewdur ïa ka Balang ha kane ka rukom.

Shaphang ka dohkñia ruh ngi la batai haneng. Hapdeng jong ngi ki khun u Hynniewtrep, ym don dohkñia namarba ngim ju kñia mrad ha u Blei. U don tang u dkhot u lamjew ne u dkhot u dkhai jong kawei pa kawei ka kur ïa uba tang ki dkhot jong ka kur ki lah ban ïabam iasip. Ban ai ha kiwei kibym dei na ka kur, ka dei ka Pap ka Sang. Hynrei hapdeng ki Grik bad ki Roman ka la don ka kñia-mrad ha ki blei jong ki bad ka jingïabam ïa ka dohkñia ka dei kawei na ki bynta bakongsan jong kane ka mane bleithaw. Te ban leit bam dohkñia ha ki tempyl ne ha ki jingïalang jong ki, ka long thik kumba ïa-ïoh bynta lem ha ka mane blei-thaw, ïa kaba ki Khristan ki dei ban kiar raimaw raidieng. Kine ki nongbud ïa ka jinghikai u Balaam ki ong ba ki dei ban pyni ïa la ka jingkylluid mynsiem da kaba ïabam ïa ka dohkñia ki Grik bad ki Roman wat ha ki tempyl jong ki ruh. Ka shai-kdar ba ki Khristan hi kim lah ban leh ïa kane. Te u Jisu hi u la pynrem ïa kane ka jingïabam dohkñia ha ki tempyl bad ha ki jingïalang jong ki nongmane blei-thaw.

Ki Nikolait ruh ki dei ki Khristan hi, kiba nam ïa

lade kum ki 'riewpyrkhat bad kiba tip lut ïa kiei kiei. Ki ong ba u Jisu u la wan rah ka jinglaitluid. Te kumta ngi lah ban leh ïa kiei kiei katba ngi mon. Ka Pap kam ktah ïa ka mynsiem hynrei tang ïa ka met, kaba sniew haduh katta katta ba ym lah shuh hi ban pynbha ïa ka. Kane ka met, ki ong, ka don ki jingkwah-brai, ïa kiba lah ban pynhun katba mon namarba kim ktah ïa ka mynsiem. Te ki shah ban leh awria, ban leh nuti bad ban im dakaid. Ka shaikdar ba kane ka rukom pyrkhat kam ïadei-dur satia bad ka jingim Khristan Te u Jisu u pynrem jur ïa ki Nikolait na kane ka daw. Te sniewbok ba ki Khristan kiba bha ha Pergamum kim shym kyndat shisyndon sharud ïa kine ki jinghikai kiba bakla haduh ba u Jisu u dei ban mai tyngeh da kaba ong, "Phi ri phi kdup ïa ki Nikolait", kata ka mut, ki Khristan kiba bha kumno re kumno ki la kum ailad ïa ki Nikolait ban pynphriang ïa la ka jinghikai kaba bakla.

c) KA KYNTU BAD KA SNENG KA KRAW (2:16a)

Ki Khristan ha Pergamum ki la shah ïalam bakla ha kiwei pat ki para Khristan kiba kwah ban leh 'riewpyrthei. Hynrei ka dang don ka jingkyrmen na ka bynta jong ki. Ki dang lah ban kylla kaba mut kumba ngi la batai haneng. Ban kylla kaba mut, kaba wan na ka terb Grik "Metanoeo", ka mut ban kylla ka rukom pyrkhat pyrdaiñ, ka rukom ngeit bad ka rukom ñiewkor bad khejñ kor ïa kiei kiei ha kane ka pyrthei. Ka mut ban pyrkhat da kumwei pat bad ban leh da kumwei pat katkum ka saiñdur jong u Blei. Kim dei shuh ban pyrkhat bad ban leh kumba pyrkhat bad leh ki nongbud u Balaam bad ki Nikolait.

d) KA BYRNGEM (2:16b)

Hynrei lada ki Khristan ha Pergamum kim kylla ka rukom pyrkhat bad ka rukom leh ha ka jingïadei bad ki nongbud u Balaam bad ki Nikolait, u Jisu. Uba bat ïa ka waitlam arliang-syrti, Uba don ka bor bad ka

ïktiar ka jingïap bad ka jingim (ius gladii), un wan hiarthma ïa kito ki nonghikai bakla. Te u Jisu u ong, "Ngan ïaleh thma bad ki." "Bad ki" ka mut bad kito ki Khristan kiba hikai bad ïalam bakla ïa ki paitbah. U Jisu um ong, "Ngan ïaleh thma bad phi", kata bad ki Khristan, namarba kine ki la kum shah ïalam bakla. Hynrei ïa kito ki Khristan, kiba ïalam bakla ïa kiwei, u Jisu un ïaleh da ka waitlam jong u, kata ka mut da ka bor bad ka iktiar ba u la ïoh na u Kpa jong u. Ha ka rukom pyrkhat jong ki briew, ka thma ka dei ka dak ka shin jong ka jingïashun haduh ban ïa umsnam, haduh ka jingïap, haduh ban da lyko hi pom. Ka thma ka dei kaei kaei kaba shyrkhei namarba ka thew beit ïa ka waitlam, ka phlei snam bad ka jingïap.

e) KA KHUSNAM(2:17)

U Jisu mynta u kular ka bainong bad ka khusnam ha kito ki Khristan kiba ïai-ïaleh bad ïai op shi jop ha ka jingim jong ki haduh kaba kut. U kular ban ai ban bam na u manna ba la buhrieh bad ban pynkhamti ïa u mawlieh ha uba la thoh kawei ka kyrteng kaba thymmai. U-ei une u manna ba la buhrieh? U-ei une u mawlieh ha uba la thoh ne pruid ïa ka kyrteng bathymmai ?

i) U MANNA BA LA BUHRIEH

Ki nongpule ki la ïohsngew shaphang u manna ba ki khun Israel ki la bam ha ka por ba ki dang ïaidwir ha ki thaiñ Sinai (Eks. 16:11-15). Na ka bynta ki khun Israel kane ka jynbam ka la long kaei kaei kaba phylla. Ka la bsa ïa ki da ki snem bad kim lah shuh ban klet ïa ka. La ong ba u manna u la hap na bneng. Da ki kyntien "Bneng", ka Jynthoh Bakhuid kam mut tang ka suiñ ne ka sahit, hynrei ha ka Baibyl "Ka Bneng" ka mut u Blei hi. Ka Hima ka Bneng ne ki Bneng ka mut ka Hima u Blei. Te kumta haba ki ong u manna u la hap na bneng, ngim dei ban mutdur ba ki la ïohi ïa u

manna u ba hap kum u slap na suiñ. Em; ka Jynthoh Bakhuid ka mut ban ong ba u Blei u la pynkhreh ïa u manna kum ka bam na ka bynta ki khun Israel ha ka por ba ki donkam bad kim don jynbam shuh ban im. Dei u Blei Uba la pyndap pynbiang ïa ki.

Ha ka jingshisha bad katkum ka Geography, ha ki sharing lum Sinai bad ha ki them, ha kita ki por, la don u kynja dieng, ïa uba mynta ki Stad-jynthung ki khot "Tamarix Mannifera." Ha ki por hyndai une u jait diengrit u bun bha ha kito ki jaka. Na une u dieng ka mih ka kynja pnur kaba ïasyriem ïa ka umkseh. Kane ka jia ha ka por lyiur ha ki bnai Jylliew, Naitung bad Nailar khamtam eh. Ha kine ki bnai uwei u kynja khñiang ne u kynja puit, uba don ka shyntur kaba nep, u puh bad u sam ïa ka snep jong une u dieng ban dih ïa ka umthiang na u. Ïa une u kynja khñiang ne puit ki 'riewstad ki khot "Gossypar a Mannipara." Ynda u dep kjit bad kdang, u her noh bad na kato ka jynmong ha u dieng, ka tuid kane ka umthiang bad ka par ha u dieng hi Ha ka por m et, kum ha ka por shiteng-synnia, ha kito ki jaka, kyndit kynsan ka wan ka jingkhriat bad ka pynkylla ïa kato ka um kaba par halor ka snep dieng kum u thah, uba lieh bad uba thiang. Ynda la eh kum u thah, u hap sba khyndew bad lah ban tam ïa u bad ban bam. Ki ong kito kiba tip ba ha ka por step lah ban ïohi ïa ka sharing lum ba ka lieh shaid da une u manna.

Ki khun Israel ki la mih na Ijip, hapoh ka jingïalam u Moses, ha kum u bnai Lber, ki la ïaid lyngba ka ri shyiap, ki la jam ïa ka Duriaw Basaw, ki la poi sha ki thaiñ Sinai ha kum u bnai Jylliew ne Naitung, thik ha ka por ba u manna u ju hap na ki dieng ha ka por miet. Namarba ki la ïaid shi ïaid lynti, ki khun Israel kim don jynbam shuh bad ki la thngan bha. Te ha kane hi ka khep, kumba la kular da u Moses ba u Blei un ai bam ïa ki, ki la ïohi ha kawei ka step ïa une u manna. Tang shu ïohi ki la pyrta, "Mah-hu ? ne "Man-hu ?", kaba mut "U-ei une ?" Te ki 'riewstad ki ong ba imat ka kyntien "Manna" ka wan na kane ka kyntien "Mah-hu ne Man-hu ?' Bad

haba thngan, kano kano ka jynbam ka bang bad ka biang hi ban teh ïa ka met bad ka mynsiem. U Blei u la pyndep ïa ka kular lyngba u Moses. Bad namarba ki khun Israel kim lah ju tip bad kim pat ju ïohi ïa kum une u jynbam, ha kato hi ka khep, kim banse ban ong ba dei u Blei uba la ai bam ha ki. Bad ka dei da shisha. Kiei kiei baroh ki wan na u Blei, wat u kba u khaw jong ngi ruh. Ha ka por kaba biang, ha ka por ba ki thngan, u Blei u la pyndap pynbiang. Kane kein ka dei kata ka dak ka shin kaba kdew ba u Blei u don lem bad ki khun Israel. Ka dei ka kamphylla, ka dei ka kambah kamsan! Kane ka jingjia ka la shoh jingmut shibun ïa ki khun Israel bad kim ju klet shuh ïa ka lano lano ruh. Ki la ïaikynmaw ïa ka bad ki la mih bun bun ki parom shaphang jong ka kumba ka jia ha kiwei pat ki jait-tynriew ruh. Bad kawei na kine ki parom ka ong ba khyndiat na une u manna la lum lang bad la thep ha uwei u khiew bad la buh ïa une u khiew hapoh ka Synduk ka Jutang bad u la neh la sah hapdeng ki khun Israel haduh ka por ba u Nabuchadnessar, u Syiem Babylon, u la pynjot thiaw ïa ka Jerusalem ha kum ka snem 587-586 SK bad ïa ka Tempyl ba la tei da u Solomon Shuh-shuh, ka parom ka ong ba ïa une u khiew la shim da u Nongïathuhlypa Jeremia bad la buhrieh ha kawei ka synrang-maw ne ka krem-maw ha ki thaiñ Sinai. Une keiñ u dei uta u Manna ba la buhrieh. Hynrei ha ka por jong u Messia, u Jeremia un wanphai biang bad un wan rah biang ïa une u manna na ki lum Sinai bad ki khun Israel kin ïoh ban bam biang ïa u kum mynshuwa. Te "ban bam ïa u manna ba la buhrieh" ka mut ban ïoh bynta ha ka jingkyrkhu, ha ka suk ka saiñ bad ka kmen ka sngewtynnat ha ka por ba un wan u Messia. Na ka bynta ki Khristan, une u Messia u dei u Jisu hi.

U nongthoh jong kane ka Kitab Jingpynpaw u dei u Ju bad u la pyrkhat kum kiwei pat ki Ju, kiba la khmih lynti dik-dik ïa ka jingwan jong u Messia bad kum ka dak ka shin jong ka jingkyrkhu u Blei kin sa ïoh ban bam ïa une u mana ba la buhrieh. Kumba ngi la ong haneng, na ka bynta ki Khristan, u Jisu u dei u Messia ne u Khrist, ym uwei pat. Te u "manna ba la buhrieh" u

thew ïa u Jisu hi. Da kaba kular ban ai ban bam na u manna ba la buhrieh, u Jisu u la kular ban ai ïa lade hi ha ki Khristan kum ka Khusnam, ka Khusnam kaba kordor tam : u Jisu Khrist hi !

Na kine kiei kiei, ka paw shai ba ki Ju hyndaï ki la bna bha shaphang une u manna na ka Jynthoh Bakhuid bad na ki parom jong ki Ka Jynthoh Bakhuid hi ka nam bunsien ïa u manna (Eks. 16:1-35; Jkhn 11:7 9; Ps 78:24-25; Jst 16:20-21; Io 6:49).

U Mawlieh, ha uba la thoh ka kyrteng bathymmai, u dei ka Khusnam kaba ar ïa kaba u Jisu u la kular ban ai. La ong ba ïa kane ka kyrteng ym don ba lah ban tip laitnoh kito kiba ïohpdiang ïa une u mawlieh. Te u-ei une u mawlieh bad kaei kane ka kyrteng bathymmai ïa kaba ym don ba lah ban tip laitnoh kito kiba ïohpdiang ïa u mawlieh ?

Nyngkong eh, ngi kwah ban batai ïa ki kyntien "balieh bad bathymmai" Naduh ki por hyndai, ka rong lieh ka la ju long ka dak ka shin ka jingkmen, ka jingbhabok bad ka jingjop ruh. Ka dei ka rong jingblei. Ka kyntien Grik kaba la pyndonkam hangne ka dei "lefkos", kaba mut ka ronglieh kaba phyrnai, kaba phalang bad kaba tyngshaiñ kum ka sngi. Kito kiba la ïohi ïa ka ior ha ka por ba tyngshaiñ ka sngi, ki sngewthuh bha ïa kane ka jaït rong-lieh. Te kano kano kaba lieh ha kane ka rukom, ka dei kaei kaei kaba kyrpang bad kabym ju kham don ha kane ka pyrthei. Ka dei kaei kaei kaba kynja bneng, da shisha ka rong-lieh jingblei.

Ha ka ktien Grik, ki don ar tylli ki kyntien kiba mut "bathymmai": neos, kaba mut kaba thymmai katkum ka por. Kum ka nuksa: lada ngi leit sha Mylliem, ngin ïohi ïa ki kamar kiba thaw waitlyngkut ne mohkhiew, kum ki mohkhiew puh lyngkha. Hadien shi-snem ki thaw kiwei pat; ki dei kiba thymmai, hynrei ynda ngi la khmih-ït bha, ngi shem ba ki dei kijuh ki jait mohkhiew. Kim ïapher eiei ha ka jinglong: ka juh ka nar, kajuh ka syrti, kajuh ka jingheh. Ka jingïapher ka long tang ha ka por: ïa kine la thaw ha ka snem ba la lah, ïa kitaï la thaw ha kane ka snem.

Nangta ka don sa kawei ka kyntien "Kenos", kaba mut "bathymmai hi." Hynrei ka-n dei ka jingthymmai tang ha ka por, ka dei kaba thymmai ha ka jinglong. Kata, ka mut, kano kano kaba long thymmai katkum ka kyntien "kenos", ka mut ba kam shym don mynshuwa; ka dang shu mih mynta hi bad ka ïapher baklybak na kiwei pat kiei kiei. Kam don jingïadei eiei bad kaba rim. Ka long tang ma-ka marwei, ka long kyrpang da shisha.

Te u maw u lieh phalang, u lieh phyrnai bad u tyngshaiñ, katba ka kyrteng pat ka long kaba kyrpang, kabym pat ju don mynno mynno ruh.

Mynta ka jingkylli ka mih, "U-ei une u maw balieh? Kaei kane ka kyrteng bathymmai?"

Ki jingbatai jong ki 'riewstad ki bun bha katkum ka jingshem jong ki ïa ki jingpyndonkam bapher bapher ïa u mawlieh bad ïa ka jingmut jong ka kyrteng kaba thymmai. Ki bun ki jingbatai namarba u mawlieh bad ka kyrteng bathymmai ki dei ki dak ki shin bad ki dur-pharshi, ïa kiba u nongthoh ka Jingpynpaw u pyndonkam ban kdew ïa kaei kaei kaba ma-u u tip bha bad ïa kaei kaei ba ki nongpule jong u ruh ki bna bha namarba u la ai ha ki ïa u shabi kumban ong noh. Hynrei ma-ngi mynta ngim tip shuh ïa une u shabi bad kumta ngim banse ban shu ring jingmut na ki jingpyndonkam ïa u mawlieh bad ïa ka kyrteng bathymmai.

Kawei na ki jingpyndonkam ïa ki maw pyllon barit, kiba lieh, ka long ban deng ïa kine ban bat kum ki kynja kuboit. Teng teng ki lah ruh ban long ki mawkordor, hynrei bunsien hi ki dei ki maw balieh salonsar. Ha kine ki maw la pruid ne la thoh ïa ka kyrteng jong uwei u blei, tharai kum u blei Asklepios, u blei ka jingkoit jingkhiah. Ki Grik bad ki Roman ki ngeit ba uno uno ne kano kano, kiba ïoh ïa une u mawlieh, ha uba la thoh ïa ka kyrteng uwei u blei, ka kyrteng kaba u dei ban tip tang ma-u ne ma-ka, ki la ïoh kaei kaei kaba kordor haduh katta katta, ki la ïoh ka borblei hi, namarba da kaba tip ïa kane ka kyrteng, ki lah ban nam ïa une u blei ha kano kano ka por bad um banse ban wan ban ïarap ïa ki. Da kaba tip ïa ka kyrteng jong uto u blei,

u briew, u lah ban hukum ruh ïa u katba u mon bad uto u blei u dei ban kohnguh namarba la nam ïa ka kyrteng jong u, ïa kaba tang uto u briew hi u tip. Te kiwei kim dei ban tip ïa kane ka kyrteng. Lada ki tip, ka bor jong uto u blei ka tlot noh bad kam trei-kam shuh. Kane ka rukom pyrkhat ka don ha kane ka Ri India bad ha ki Lum u Hynñiewtrep. Ki Dkhar ki don kita ki mantras, ha kiba ki nam ïa ki kyrteng ki Thakur aïu-re, ïa kiba ki tip tang ma ki hi bad kim bit ban ïathuh ha kiwei pat. Kumjuh ruh ki khun u Hynñiewtrep, kiba ai dawai kynbat, ki ngeit ba kim bit ban ïathuh ïa ka kyrteng u kynbat hano hano, lymda kumta u duh bor noh.

Lada u nongthoh ka Jingpynpaw u la pyndonkam ïa kane kaei kaei ba ngi la batai kum ka dak ka shin bad ka dur-pharshi, te u mut ban ong ba une u maw balieh jingblei u dei u Jisu hi, uba ïaidon lem bad uno uno ne kano kano ka Khristan. Bad ka kyrteng u Jisu ka dei kaei kaei kaba thymmai da shisha, kabym ju pat don ha ki por ba la leit noh. Bad kumba ngi la batai, ka kyrteng ka thew ïa ka jinglong bad ka jingtrei-kam jong u briew. Te ka jinglong jong u Jisu bad ka jingtrei-kam jong u ki long kiba thymmai da shisha, kibym pat ju don mynno mynno. U Ïoannis u kwah ban pynkynmaw ïa ki Khristan ïa kine ki kyntien u Jisu, "Shisha, shisha Nga ong ha phi: lada phi pan eiei na u Kpa ha ka kyrteng jong Nga, Un ai ha phi. Haduh mynta phim pat shym pan eiei ha ka kyrteng jong Nga. To pan bad phin sa ïohpdiang khnang ba ka jingkmen jong phi kan dup long kaba pura (Io 16:23-24). "U Jisu u trei-kam bad un leh lut ïa kiei kiei kiba ngi donkam ban pura ha ka longbriew manbriew ha ka liang ka met bad ka mynsiem. "Ban tip ïa ka kyrteng u Jisu", namarkata, ka mut ban sngew bad ban mad da lade ïa ka bor trei-kam jong u Jisu ha ngi iwei pa iwei. Haba kane ka jia, kam paw shabar bad kiwei kim lah ban tip. Ki tip tang kito ha kiba u Jisu u trei-kam ha ka met bad ka mynsiem jong ki. Te da kane ka khusnam, u Jisu u kular ban ai ïa lade hi bad ïa ka bor trei-kam jong u bad kumta ki Khristan ki lah ban ong kumba pyrta u Paulus Bakhuid, "Nga lah ban leh

ïa kiei kiei baroh ha Uta Uba shanbor ïa nga (Philip. 4:13).'

Ki ïathuh ki 'riewstad ba hapdeng jong ki Ju ka don ka parom ba lem bad u manna u Blei u la pynhap ruh ki mawkordor. U Nongthoh jong ngi u dei u Ju bad u lah ban mut ïa kane ruh. Te u mawlieh u thew ïa kiei kiei kiba kordor ba u Blei u la ai bad un sa ai ha ki Khristan. Kumta kin nym duna eiei ha ki liang baroh jong ka jingim.

Shuh-shuh ki 'riewstad ki ong ba ha ki por hyndai ka la don ka dustur ban pyndonkam ïa ki kynja tiket ïa kiba la ju khot ha ka Latin ki "Tesserae". Haduh mynta mynne ki dang pyndonkam ïa kane ka kyntien Latin "tessera" ha Rom bad ha kiwei pat ki jaka ha Italy. La shna ïa kine ki "tesserae" da ki dieng ne ki nar bad ki lah ruh ban long ki maw. Halor kine ki kynja tiket la thoh eiei ruh ban pyni ïa ka hok jong kito kiba bat ïa ki, ban leh eiei ne ban ïoh eiei.

Nyngkong eh, ha ka Hima-bah Roman ki la ju don ki jingïalehkai ha ki Stadium. Ïa u nongjop la ju ai ïa kane ka tiket ne ka tessera, da kaba u lah ban rung ei khlem siew eiei ha kano kano ka lympung ïalehkai ne leh sngewbha kum ha ki thiatar bad kiwei kiwei ki jaka. Lada u Ïoannis u mut ban pyndonkam ïa kane ka dak ka shin bad ka dur-pharshi, u mut ban ong ba ki Khristan kiba bha ki don ka hok ban ïoh bynta ha ka jingim-blei, ha ka nam bad ka burom hakhmat u Blei. Ym don ba lah ban khang ïa ki ban rung sha ka lympung-blei. Ki la ïoh lypa ka tiket da kaba la ithuh ïa ka hok jong ki.

Nangta ha ka Nongbah Rom ki la ju don ki jingïaleh makynti ha ka Lympung Arena, ba ki ong, hapdeng ki 'riewtalaiñwait (gladiators) bad kine ki ju ïaleh haduh ka jingïap ban pynsngewbha ïa u Patsha, ïa ki Bakhraw Batri bad ïa ki paitbah Roman ha kata ka por. Lada jia ba don uwei na kine ki 'riewtalaiñ wait uba la jop shi jop bad uba la pynsngewbha ïa ki paitbah, khatduh khatwai ha ka jinglong tymmen, une u ïoh ïa kane ka tiket tessera ha kaba la thoh SP, Spectatus, kata ka mut u 'radbah bad u 'riewshlur bym lah shuh ban artatien da lei-lei. Kat shaba u leit, ïa

burom ïa u. Mynta lada u nongthoh jong ngi u la pyndonkam ïa kane ka dak ka shin bad ka dur-pharshi, te u mut ban ong ba ki Khristan ki dei ki radbah bad ki 'riewshlur bad kumta ki dawa ka burom, ka nam bad ka jingsuk kynjai khatduh khatwai.

Khatduh eh, ha ka Nongbah Rom hi, ka la don kawei ka dustur hapdeng ki heh ki haiñ kiba riewspah, ba ki ju don ki kynja paralok ba ki ieid thepmynsiem, ïa kiba ki ju khot "Clientes" (nangne ka wan ka kyntien Phareng "Client"). Kine ki paralok bakyrpang ki ju ïoh na kine ki heh ki haiñ ka kynja tiket tessera da kaba la ithuh ïa ki da baroh. Man ka sngi ki rah ïa kane ka tiket tessera, ki pyni ha kito ki heh ki haiñ bad ki ïoh ka bam ka sa bad kiei kiei ba ki donkam. Kane ka tiket tessera ka ïasyriem ïa ka "Ration Card" jong ngi mynta Lada ka dei kane ka dak ka shin bad ka dur-phyrshi ba u nongthoh u pyndonkam, te u mut ban ong ba ki Khristan, namar ka jingim jong ki, ki ïoh ka hok ban ïohpdiang na u Blei ïa kiei kiei ba ki donkam ha ka jingim. Ki don ka dak da kaba u Blei u ithuh ïa ki bad kumta ki ïoh kat kaba ki pan bad ki donkam.

Nangta ki 'riewstad ki la shem ruh ba la ju pyndonkam ïa ki mawiong bad ki mawlieh da ki nongbishar haba ki rai pynrem ne pynksan. U mawïong u thew ïa ka jingpynrem bad u mawlieh ïa ka jingpynksan. Kumta hadien ka jingbishar bad ka jingïasaid, ki nongbishar ki thep u mawïong ne u mawlieh ha uwei u khiew. Ki sei ïa ki bad ki ñiew. Lada bun u mawlieh, ka mut ba la pynksan ; lada bun pat de ki mawïong, u briew u la shah pynrem. Lada kane ka dei ka dur-pharshi, u Jisu u mut ban ong ba ki Khristan ki la lait na ka jingshah pynrem bad la pynksan ïa ki hakhmat u Blei. Kin nym shah pynrem shuh, namarba lyngba u Jisu Khrist hi ki la lait na ki pap ki sang jong ki baroh. Ki la khuid phar bad ki la kylla long kiba lui-lui.

Shuh-shuh, ka don ka khanatang ba hapdeng ki nong Thracia bad ki nong-Scythia ka la don kawei ka dustur ban tip, ha ka jinglong tymmen, lada ka jingim jong ki ka la long kaba suk ne kaba jynjar. Ki buh uwei

u khiew ha ïing. Ha kano kano ka sngi kaba suk kaba saiñ, kaba bha kaba miat- ki thep u mawlieh. Ha ka sngi ba ki jynjar ki lanot, ki thep ki mawïong. Ha ka jinglong tymmen, shuwa ban kut ka jingim, ki sei ïa kine ki maw, ki ñiew ïa ki. Lada bun ki mawlieh, ka mut ba ka jingim ka la long kaba suk basaiñ bha. Lada bun ki mawïong, ka thew ba ka jingim ka la long kaba jynjar-sat. Dei kane ka dustur kaba la pynlong ïa ki 'riewhyndai ban nam ïa ka sngi kaba suk, ka sngi kaba lieh-phar bad kane ka dustur ka la poi sha Gris bad sha Rom ruh. La parom ba uwei na ki radbah jong ka Gris, u Pericles, u la pyndonkam ïa kane ka dustur ban ïarap ïa ki shipai jong u ban nym sngewthait ha ka por ba ki dang kerkut ïa ka Samos, kaba khlaiñ bad kumta kim shym lah ban jop ïa ka ha ki kyndiat sngi. U la phiah ïa ki shipai ha ki phra kynhun. Man ka sngi ki ïakhalai nusip Ki pyndonkam, da ki symbai-phniang tohtari ne rymbai-ja. Uwei na kita u dei uba lieh. Te ka kynhun kaba ioh ïa une u phniang ne u symbai balieh, ka ïoh shuti ban ïakmen ïasngewbha baroh shi sngi. Ïa kane ka sngi la ñiew kum ka sngi kaba lieh na ka bynta kato ka kynhun. Kumjuh ruh ha ka Nongbah Rom, ïa ki sngi ha kiba ki briew ki jop ne ki ïohnong ne ka jia eiei kaba bha, la ñiew kum ki sngi balieh bad la ju ong ba la pynkyrpang ne pynshynna ïa ki da u maw balieh tam. Te lada u nongthoh jong ngi u la pyndonkam ïa kane ka dur-pharshi, u Jisu u kular ha ki Khristan ïa ka jingkmen bad jingsuk kabym kut shuh. Yn nym don shuh ka syep ka syar, yn nym don shuh ka kit ka bah, hynrei tang ka shuti bad ka suk ka saiñ.

Nangta ka don sa kawei ka dustur ha ki por hyndai, mynba kim pat ïoh lad ban ïoh ki kot ban buh jingkynmaw kum haba ñiew ïa ki pisa ki tyngka ne kiei kiei. Te ki ju pyndonkam ïa ki mawlieh ne ki mawsaw ne mawïong' katkum ka jingkwah jong ki. Lada ka dei kane ka dur-pharshi, te u Jisu u mut ban ong ba ïa ki Khristan ha Pergamum la ñiew lang bad kiwei pat ki khun jong u Blei ha bneng bad ha khyndew, la kyntiew, kumban ong noh, ïa ki kyrteng jong ki ha ki rila jister bad la kheiñ lang ïa ki bad kiwei pat ha ka

Hima u Blei.

Khatduh eh, ba ka jingïadei bad ka kyrteng bathymmai, ka don kawei ka dustur kaba ngi shem ha ka Jynthoh Bakhuid hi bad ha kiwei pat ki jaitbynriew ruh. Ki ju shim ka kyrteng kaba thymmai haba ki kylla jingim ne haba ki shimti ïa kawei pat ka kam kaba kyrpang. Ha ka Baibyl ngi lap bun ki nuksa. Ïa u Abram la khot noh u Abraham hadien ba u Blei u la jied ïa u ban long u Thawlang jong ka jaitbynriew kaba khraw(Jen.17:5) Kumjuh ruh ïa u Jakob la nam noh Israel hadien ba u la jop ïa u Angel ha ka jingïakura bad u la kylla ka jinglong bad ka kam ha ka histori (Jen.32:28). Ha kajuh ka rukom, ïa u Simon la jer pat "Kephas ne Petrus" da u Jisu hi hadien ba U la jied ïa u Simon kum u nongbud jong u (Mk.3:16). Wat ïa ka jaitbynriew ruh la ju kylla kyrteng haba ka jinglong jong ka ka kylla bak-lybak, haba na ka jingjem rngiew ka poi sha ka burom ka ijot kumba ka la jia bunsien ha u paid Israel bad kumba ki nongïathuhlypa ki la kular (Is.62:2). Ka kyrteng bathymmai ka pyni ïa ka kyrdan bathymmai jong ka jaitbynriew Israel. Haduh mynta mynne ka dang im kane ka dustur ha ka jingïadei bad u Kpa Bakhuid ha Rom. Ynda la jied Kpa Bakhuid ïano ïano, ia ka kyrteng ruh la kylla. Ïa une u Kpa Bakhuid bamynta la ju tip kum u Karol, hynrei ynda la jied Kpa Bakhuid ïa u, la nam pat ïa u kum u John Paulus II. Kane ka dustur ka la wan na ki Ju. Shuh-shuh, la ïathuh ba ha Palestina, ki briew ki ju ai kyrteng thymmai ïa uno uno u nongpang khnangba un koit noh. Ki ju ai da ka kyrteng u radbah ha ka longbriew manbriew. Lada kane ka dei ka dur-pharshi ba u nongthoh u mut, u Jisu u kular ha ki Khristan kiba ïaineh bad kiba skhem ka jingngeit ïa ka kyrdan kaba thymmai, ka burom ka ijot bathymmai bad ka bor ka iktiar bathymmai. Ka jingim, ka jinglong bad ka kyrdan jong ki ki ïapher baklybak na ki por ba la lah. Ki dei kiba thymmai ha ka kyrdan, ka nam bad ka burom.

Mynta ka jingkylli ka mih: Kaei ka dur-pharshi ba u Ioannis u mut? Ka long kaba eh ban jubab namarba ngim tip shuh ïa u shabi. Hynrei ha ka

jingsngew jong ngi, ka dur-pharshi jong u maw, pyllon balieh bad ka kyrteng u blei aiu-re ki kham ïadei-dur. Hynrei ki nongpule ki lah ban jied katba ki mon. Ki dur-pharshi baroh ki biang hi, khamtam eh ka dur-pharshi banyngkong, namar ka kyrteng kaba thymmai ïa kaba ym don ba lah ban tip laitnoh uto uba ïohpdiang ïa u mawlieh. Da kane u Jisu u mut ban ong ba u dei Ma-u uta u mawlieh ne u Jyndeng. Uba lah ban ïada ïa ki Khristan na kano kano ka jingsniew ne ka jingma, namarba U iaitrei-kam khlem sangeh ha kito baroh kiba ngeit, kiba ieid bad kiba pdiang ia U.

iv) KA SHITHI SHA KI KHRISTAN HA THIÏATIRA (Jpw 2:18-29)

18 Ha u Angel ka Balang ha Thiïatira, to thoh; U Khun
u Blei, Uba don ki khmat *kiba* kum ka thylliej-ding,
Uba ki kjat jong U kiba kum ka rnong ba ïa saiñ
phyrnai, u ong ia kine kiei kiei : 19 Nga tip bha ïa
ki kam jong phi, ïa ka jingieid, ka jingngeit, ka jing-
shakri bad ka jingïaishah satar jong phi. *Nga tip bha
ruh* ia ki kam bakhatduh jong phi, kiba kham bun
ban ïa *kito* kiba mynshuwa. 20 La jar katta, Nga
don *kane* pyrshah ïa phi : phi shah ïa ka longkmie
Jesebel, kaba nam ïa iade *kum* ka nongïathuhlypa, ka-
ba hikai bad ialam bakla ia ki shakri jong Nga ban
leh awria bad ban bam ïa ka dohkñia. 21 Nga la
ai ha ka ïa ka por ban kylla kaba mut, hynrei kam
treh ban kylla kaba mut na ka jingleh-awria jong ka.
22. Hakhmih, Ngan bret ïa ka ha ka jynthiah *pang*
bad ïa kito, kiba ïaklim bad ka Ngan *lynshop* ha ka
jingjynjar-sat kaba khraw lada kim kylla kaba mut
bad iehnoh ïa ki kam *bymman* jong ka, 23 bad ïa ki
khun jong ka Ngan tangon pyniap, bad ki Balang
baroh kin tip ba Nga dei Ma-nga Uba *ïohi shai bad
bishar-bniah* ia ki jingmut-jingkwah bad ïa ki dohnud
bad Ngan ai ha uwei pa uwei na phi katkum ki
kam jong phi. 24 Mynta Nga kren sa ha phi kiwei
pat kiba don ha Thiïatira, kito kibym pat bud ïa

kane ka jingbikai, kito kibym pat tip ïa ki thwei *ba-*
jylliew jong ki buit-siannu jong u Soitan, kumba ki
khot ïa ki : Ngan nym pynkit eiei shuh halor jong
phi. 25 La kumno kumno, to bat skhem ïa kaba phi
don haduh ba Ngan da wan.
26 Ha uta, uba ïaijop bad uba ïai-imsngi *ban leh*
ïa ki kam jong Nga haduh kaba kut, Ngan ai ka
bor bad ka iktiar halor ki jaitbynriew, 27 bad Un
sharai ïa ki da u diengduh-nar bad Un pynpait
lyngkhot-lyngkhai ïa ki kum ki khiew khyndew. 28
Hooid Ngan ai ïa ka bor bad ka iktiar kumba Ma-
nga Nga la ïohpdiang ïa ka na u Kpa jong Nga;
bad Ngan ai ha u ïa u 'lurstep.
29 Jar uba don shkor, to un sngap ïa kaba u
Mynsiem u ong ha ki Balang.

Na ki shithi baroh, kane ka shithi sha ka Balang ha Thiïatira ka long kaba jrong tam, wat lada ka shnong Thiïatira hi kam shym long ka shnong kaba khraw ne kaba kongsan ha kito ki por. Ha ka jingshisha, ka long kawei na ki shnong kibym shym da pawnam haduh katta katta. Kam shym dei ka ktem ne ka lympung jong ka jingmane blei ïa u Kaisar bad ki Khristan ha kane ka shnong kim shym shah pynshitom eiei na ka liang ka niam. Imat ym shym don tempyl eiei ha u Kaisar ne ha ka blei Roma. Ka la don tang kawei ka kynja ïingmane ha kaba la ju ïathuh ïa kiei kiei kiban jia ha ki briew kum ha Delphi. Kaba leh bad pyndep ïa kane ka kam ka dei kawei ka kynthei, ïa kaba la jer ka "Sambathe." Lait na kane, ym don eiei shuh ha Thiïatira na ka liang jong ki jentil. Hynrei ka shithi te ka jrong bad kane ka pyni ba don eiei da shisha ha kato ka shnong. Khnang ba ngin sngewthuh bha, ngin khanatang khyndiat shaphang ka shnong Thiïatira.

Ka khanatang ka ong ba ïa ka shnong Thiïatira la seng da u Syiem Seleucos I hadien ba ka Hima-bah u Alexander ka la shah pharia ha ki jernel jong u. La seng ïa ka ha kum ka spah snem kaba lai SK harud ka Wah Lycus, kaba ka them jong ka ka pynïasnoh, kum ka jynkieng, ïa ki thembah ka Wah Her-

mus bad ka Wah Kaicus. Bad dei nangne ba ka ïaid ka lyntibah jong ka khaiï ka pateng, kaba sdang na Pergamum, ka poi sha Sardis bad na Sardis sha Philadephia, sha Laodisea bad sha kiwei kiwei ki jaka. Ka dei kane ka lynti ba ki nonglam khubor bad ki nongrah shithi ki pyndonkam ban pathai khubor kylleng kylleng. Na kane ka daw, ka Thiïatira ka la long kawei na ki shnong ha kiba ka khaïi ka pateng ka ïaid bha, bad ka ïoh ka kot ka biang bha ha ki bun ki liang, khamtam eh ha ka liang ka thaiñ ka wet, ka airong ïa ki jaiñ, ka trei-snieh, ka trei-nar, trei-rnong bad kiwei kiwei ki kam. Ka pawnam bha ha kata ka airong sawbthuh (purple industry). Kawei na kine ki nongtrei ha kane ka kam ka la poi sha ka shnong Philippi ha Ri Gris bad ka dei kawei na ki Khristan banyngkong jong u Paulus Bakhuid ha kato ka shnong. Te haba peit na kane ka liang jong ka trei ka ktah, ka Thiïatira ka la pawnam(Kam 16:14). Bad kaba la pynpawnam bha ïa ka Thiïatira ka dei ka jingïengrasong jong ki kynhun bapher bapher hapdeng ki nongtrei nongktah. Kine ki kynhun ki ïasyriem ïa ki kynhun bud-bara ha ka Them Ribhoi ne kita ki "Trade Unions" ba ki ong ha kine ki sngi. Te kito kiba trei ïa kajuh ka kam ki la pynlong kawei ka seng ban iarap ïa ki ban kiew irat ha kato ka kam ba ki trei, kum ka seng kiba trei 'saiwul bad kiba thaiñ ki jaiñwul, ka seng ki kamar bad ki nongtrei-rnong, ka seng ki nongthaw-khiew, ka seng ki nongshna snieb, ka seng ki nongthaiñ jaiñsala, ka seng ki nongairong, ka seng ki nongsuhjaiñ, ka seng ki nongdie-soh die-pai, ka seng ki nongkhaïi, ka seng ki nongshet-ruti, ka seng ki nongkhaïi-blang, ka seng ki nongkhaiï-mraw bad kumta ter-ter. Uwei pa uwei u traishnong u dei ban don la kumno kumno ha kawei na kine ki seng-trei seng-ktah. Ka la long kaba eh ba uno uno un lait na kine ki seng. Ban pynïatehsong ïa ki dkhot jong kano kano ka seng, ki dkhot jong ka ki ju ïabam khawai bunsien, ha kaba baroh ki dei ban iakynduh, ban ïthuh kiwei ïa kiwei bad ban sngew kum shihymmen shipara ha ka kam ka jam. Bad ïa kine ki jingkhawai ki ju pynlong ha ki tempyl

jong ki blei-thaw, ha kiba, shuwa ba kin ïabam ïadih, ki ju kñia ïa ki mrad ha ki blei-thaw jong ki. Kum ka nuksa, ka kynhun ki nongai-dawai ki ju kñia ki mrad ha u blei Asklepios, uba ai ka jingkoit ka jingkhiah. Hadien kane ka kñia ka khriam ha ki bleithaw, ki ïabam ïa kato ka dohkñia bad katkum ka dustur jong ki, baroh ki dei ban ïabam na kane ka dohkñia. Teng teng ki pynlong ïa kine ki jingkhawai ha ki ïing ki sem jong ki briew, hynrei kim ju pep ban kñia mrad shuwa ha ki blei-thaw jong ki, bad nangta ban bam ïa kane ka dohkñia. Nangta ha kine ki jingkhawai bunsien ki ngat ha ka leh awria ruh. Ha ka ïadihïabam, ha ka buaid ka shongshit, ka awria ka ïoh dong bha bad bunsien ki jia ki jingleh nuti, ki jingklim bad ki jingleh khlemraiñ har-rukom.

Khatduh eh, ka khanatang ka ong ba ha Thiïatira ka la don kawei ka kynhun shipai ha ki por hyndai. Ka jingthmu ka long ban ïada ïa ka shnong Pergamum lada jia ba ki nongshun ki wan hiar thma. Namarba ka Thiïatira ka don ha ka them, kam shym lah ban long ka kut kaba khlaiñ. La katta ruh kato ka kynhun shipai ha Thiïatira ka la ïarap ïa ka Pergamum ha ki bun ki khep da kaba khang shipor bad pyntuud ïa ka jingtur ki nongshun sha ka Nongbah.

Na kine kiei kiei kiba la ong haneng, ka Thiïatira kam da dei eh ka shnong kaba sniew bad kaba buh ïa ka Balang ha ka jingma bad ka jing-jynjar. Laitnoh kato ka kynthei kaba pule nusip bad kaba ïathuh ïa ka nusip jong ki, ïa kaba la ju nam ka Sambathe, kumba ngi la kdew haneng ; laitnoh ki jingkhawai jong ki seng ki nongtrei bapher bapher, ha kiba ka don ka jingma kaba khraw ban ngat ha ka mane blei-thaw, ym don eiei kaba lah ban pynwit ne pynthut ïa ka jingngeit. Ha Thiïatira hi ka mane blei ïa u Kaisar kam shym don. Hynrei la katta ruh, kumba ngi la kdew, ka shithi ka long kaba jrong bad ka jingbyrngem ka long kaba shyrkhei. Te ka don kaei re kaei bad ïa kane ngin sa lah bad ïohi shai-kdar ha ka shithi hi.

Ïa kane ka shithi kaba jrong ngi lah ban phiah ha ki san bynta: ka Jingpynithuh bad ka Ïaroh, ka Byrngem, ka Kyntu ïa kiba bha, ka Khusnam, ka Jingthmu jong ka shithi.

Kumba U ju leh, u Jisu u pynithuh shuwa ïa lade. U ong ba U dei u Khun jong u Blei, u Nongbuh Nongthaw, u Nongsambynta u Nongbuhbynta, Uba long ka tynrai, ka tyllong bad ka thymmei jong kiei kiei baroh. Kum u Khun jong u Blei. u Jisu u long u Balah-baïai, U Batip-lut, u Ba-iohi-lut, namarba baroh kiei kiei ki don ha ki kti jong U. Shisyn-ong, u Jisu u long u Badonbor-tam bad ym lah ban ïalehkai bad U.

U Jisu u long u Khun u Blei, Uba don ki khmat kiba kum ka thylliej ding Da kine ki kyntien, u Jisu u ong ba u ïohi shai-kdar ïa kiei kiei baroh. Ym lah ban buhrieh eiei na U. Ha U, wat ki jingmut barieh jong ki briew ruh ki long kum ka kot kaba la plied war. U don ki khmat kiba kum ka ding kaba pynshai ïa kiei kiei, ïa ki kyndong kynshrot. Ki khmat u Jisu ki sam lyngba shaduh ki dohnud bad ka khleiñ shyieng Ki khmat u Jisu ki long ki khmat kiba dapshynrang, kiba don ka maiñ-blei! Bad ha kajuh ka por ki long kum ka thylliej-ding kaba klang bad kaba lah ban thang bad ban bam duh, ban pynlyko pom ïa kiei kiei baroh, khamtam eh ïa ki nongshun bad ki 'riewbymman, kiba pyrshah ïa ka saiñdur jong u Blei. Ki khmat kibym lah shah ïa kaei kaei kaba sniew bad kaba pap. Bad ki kjat jong u ki long kum ka rnong ba la saiñ phyrnai bha (Jpw 1;15). Kane ka dei ka dur jong ka jingkhlaiñ bad jingskhem jong ka bor u Jisu. Yn nym don mano mano ba lah ban pyndem ïa u Jisu. Baroh kiei kiei ki liem ha U, kat ba Ma-u pat U ïeng triang shi-junom. Kane ka dei ka jingbatai jong u Daniel ïa u Nonglam-khubor jong u Blei ha ka Kitab jong u (Dan.10:6). U Ïoannis u pyndonkam ïa kane ka dur-pharshi namarba u tip bha ïa ka Kitab u Daniel, ïa kaba ki Ju baroh ki ieid ban pule.

Hadien kane ka jingpynithuh ïa lade, u Jisu u

ïaroh shida ïa ki bun ki Khristan ha Thiïatira bad ïa ki kam babha jong ki. Nangta u Jisu u nam saw tylli ki hok kiba kongsan jong ki Khristan : ka jingieid, ka jingngeit, ka jingshakri bad ka jingïaishah-satar. Ka hok kaba nyngkong bad kaba kongsan eh jong kine ki Khristan ka dei ka jingieid, ïa kaba la ring jingmut na ka ktien Grik "Agapi", kaba mut ka jingieid-sbun naduh ka donnud bad ka mynsiem, ka jingieid kaba paw ha ki kam ha ka jingïadei bad u Blei bad ki para-briew, ka jingieid kaba pynlong ïa ki briew ban long kiba kloi wat ban aiti ïa la ka jingim na ka bynta kiwei. Ka dei kato ka jingieid ba u Paulus Bakhuid u ruwai padiah ha ka shithi jong u sha ki Korinth(Kor 13:1-13). Nangta u Jisu u ïaroh ïa ka jingngeit kaba skhem jong ki Khristan ha u Blei bad ha u Jisu hi kum u Khun u Blei bad u Nong-pynim. Na ka jingieid bad ka jingngeit ka mih, kum na ki umpohliew, ka jingshongshit bad jingkloi jong ki Khristan ban shakri ïa la ki para Khristan bad ïa ki para-briew ha ki jingdonkam jong ki. Ïa ka kyntien "jingshakri" ngi la ring jingmut na ka Grik "dia-kania", kaba mut ka jingleh ïa ki kam babha ha kito kiba donkam kum ban ïasam ïa ka bam ka sa, ka jaiñ ka nep ha kiba duk bad kiba rangli, ban sumar bad peit ïa kiba pang bad kiba shitom, ban leit jngoh ïa kiba la shah set phatok, ban ri ban sumar ïa ki khun-swet khunmyllung bad ïa ki 'riewkynthei ba la tym-men bad kumta ter-ter. Kane ka pyni ba kine ki Khristan ha Thiïatira ki leh bun ki kam kiba bha na ka bynta kiwei, kim shong kli-kti. Ka Balang ka shong-shit ha kaba leh ïa kine ki kam babha. Nalor kine ki kam babha, ki Khristan ki kloi ruh ban shahshitom sat na ka bynta u Blei, u Jisu Khrist bad ka Khubor Babha jong U. Ka jingïaishah-satar (Grik, hipomoni) ka paw shai-kdar ha ka shnong Thiïatira. Ki jingeh bad ka jingjynjar, kiba katno katno ruh, kim lah ban pynkyrran-dien ïa ki Khristan. Ki tur beit shaphrang, ki shahshitom bad ki jop. Ki dei da shisha ki dap shynrang.

d) KA PYNREM (2:20-23)

Shuh-shuh, u Jisu u ïaroh bad pyrto ïa ki Khris-

tan namarba ki kam babha jong ki, kiba dang leh ha shen, ki kham bun ban ïa kito kiba ki la ju leh mynshuwa. Kata ka mut ki kam babha ki nang roi nang roi, ki nang bun nang bun. "Ki kam bakhatduh" ki thew ïa kito ki kam babha ba ki dang dep leh hashen bad mynta-mynne. Da shisha kine ki Khristan ki dawa ïa kane ka jingïaroh na u Jisu.

Hynrei ki don ki Khristan ha Thiïatira kiba dawa ïa ka jingpynrem kaba jur. Hapdeng kito ki kam babha laiphew jait, ka don kaei re kaei kaba sniew tam bad ka don hapdeng ki Khristan hi. Kata ka mut, ka mih na la rympei, ym nabar. Kane ka jingsniew ka dei ka jingaijem bad ka jingailad ïa ka kawei ka longkmie kaba kyrteng ka Jesebel ban khyrwa ïa ka Balang napoh napoh, ban pyntlot bad khatduh khatwai ban pynjot thiaw ïa ka Ïa ka kyntien "ka longkmie" ngi la ring jingmut na ka Grik "Tin ïineka", kaba wan na ka Hebru "Isha." Kane ka kyntien Hebru "isha" bad ka kyntien Grik "Ïini" ki mut ka kynthei kaba long kmie bad kaba la san ha ka ryta. Ka dei ka briew da shisha ym tang ka dak ka shin ne ka dur pharshi. Ka dei kawei na ki longkmie kiba kham pawkhmat. Ka dei ka kynja kmie balang, ïa kaba ki briew ki kloi ban ngeit bad ban kohnguh. Ka don shibun ki nongbud bad ki nongkyrshan. Haba peit nabar, imat ka dei ka briew kaba donburom.

Ka kyrteng jong ka ka dei ka Jesebel. Kane ka kyrteng ka lah ban long ka kyrteng bashisha jong kawei ka longkmie bad ka lah ruh ban long ka Ju, namarba ka kyrteng ka dei ka kyrteng jong ki kynthei ha Palestina. Hynrei kane ka kyrteng ka lah ruh ban long tang ka dur-pharshi, namarba u nongthoh um kwah ban pynpaw ïa ka kyrteng bashisha jong ka. Hynrei ka briew ha ka doh ka snam te ka don da shisha bad ka trei-kam. Lada ka dei ka kyrteng kaba shisha, te kane ka longkmie ka dei ka "mita (1)" jong kato ka

---

1. Ha ki bun ki jaka ha kine ki lum u Hynñiewtrep bad khamtam eh ha ka Them Ribhoi, ka jia bunsien ba arngut ki briew ha ki shnong bapher ki kum don la kajuh ka kyrteng. Tharai uwei u nongkhaïi ha Shillong u kyrteng u "Khrawkupar", bad uwei pat ha Nongpoh ruh u kyrteng "U Khrawkupar",

Jesebel ha ka Jutang Barim (I Sy. 16:29-33; 19:1-2; 21:1-16; 21:24 26; II Sy. 9:30 37). Hynrei wat la ka kyrteng ka long kumno kumno ruh, ka jingmut jong u Ïoannis ka shai-kdar: u mut ban ong ba kato ka longkmie, la ka kyrteng jong ka ka dei ka Jesebel ne em, kata kam pher, ka long ka briew kaba sniew kum ka Jesebel jong ka Jutang Barim. Kumba ka Jesebel jong ka Jutang Barim ka la leh ha Israel, kumta ruh kane ka longkmie ha Thiïatira ka la neh ha ka Balang ha kato ka shnong.

Baroh ki nongpule ki la bna shaphang ka Jesebel jong ka Jutang Barim na ki lynnong ba ngi la sot haneng Ka dei ka khun u Ethbaal, u syiem ka Sidon, ka hima jentil. Te ka Jesebel ka dei ka jentil paka, kaba mane bun ki blei shynrang bad kynthei kumba dang leh ki Hindu mynta. La ong ba ka long kaba ehrang, kaba dukhi, kaba kwah rhah bad kaba snar ka jinglong.

U Ahab, u Syiem jong ka hima Israel, u briew uba be-niam, u la ïap-mat ïa kane ka Jesebel bad u la ïapoikha bad ka. U la pynlong ïa ka ka Mahadei jong u bad ka Bahalor jong kiwei pat ki tnga kliar jong u. Naduh basdang ka Jesebel ka la pyni ka mynsiem bakhyllah jong ka: ka jingkwah rhah, ka buit-sianti bad ka jingsnar. Na ka liang jong ka niam, ka la long ka jentil paka, kaba mane ïa ki blei baroh shynrang bad kynthei. Namarba ka kham dap-shynrang ma-ka ban ïa u Ahab, ka la pynsngewthuh ïa u ba ka kwah bad ka donkam ïa ki blei, khamtam eh ïa u blei-thaw ki nong Kanaan, u Baal. Ka la pynkohnguh ïa u kurim jong ka ban pynïeng uwei u païa ban mane blei-thaw. Kam shym kyntait ïa u Blei bashisha ki Israel, u Yawe. Ka la kmen pynban ban ïoh sa uwei u Blei. Kane ka dei ka rukom leh ki jentil ha Ri Gris bad ha Rom ruh: ki pdiang lut ïa ki blei baroh, bad ki kmen ban ïoh shuh-shuh ki blei thymmai. Te ka Jesebel kam shym pyrshah ïa u Yawe ki Israel, hynrei ka la raikut ban mane lang ïa U bad u blei Baal jong ka lem bad kiwei pat ki blei shynrang bad kynthei. Ha kawei ka

---

Kine angut ki ïalong shi "mita" bad tang shu bna, ka sdang ka jingsngewieid bad jingsngewïadei kaba kyrpang hapdeng jong ki; na ka ïaw ba ka kyrteng ka dei kajuh.

liang, i kumba ka long kaba riewblei bad ka la kloi ban bei pisa ban ri bad ban bsa ïa ki nongïathuhlypa jong kine ki blei. kumba sawspah ngut. Ki nongïathuhlypa ki dei kito kiba ïalap shaphang kine ki blei bad kiba pynïaid ïa ka niam ka rukom ban mane ïa ki Kata ka mut ba tang ha Ïingsyiem ki la don haduh sawspah ngut kine ki nongïathuhlypa, kiba kum ma-ka; ki mane lut ïa ki blei baroh lem bad u Yawe ruh. Bad kam shym pyrshah ïa u Elija, namarba u mane ïa u Yawe, hynrei ka la bitar ia u namarba u la mane tang ïa u Yawe bad um shah ban mane ia kiwei pat ki blei, khamtam ka la ingkhong khait namarba u la isih ïa u Baal, u blei bakongsan jong ka. Haba peit na kane ka liang, ka la long kaba sbun ha ka liang ka niam bad ka la kloi ban lut spah ban bsa, ban pynkup pynsem ïa ki sawspah ngut ki lyngdoh kumban shu ong noh. Namarba kine ki lyngdoh ki bun ka niam ka rukom, ka hima ruh ka la iphuh ha ka rong ka rup, kumba kwah ka Jesebel, kaba mane lut ïa ki blei baroh.

Kane ka jingleh jong ka Jesebel ka la pynbitar ïa u Blei bashisha bad ia ki nongïathuhlypa, kum u Elija bad kiwei, kiba ngeit tang ha uwei u Blei jong ki Israel, u Yawe. Nangta ki la pyrshah jur ruh ïa kane ka mane blei-thaw namarba ka ïalam sha ki jingsniew laiphew jait, khamtam eh sha ka jinglehnuti bad leh-awria. Ki tempyl jong u blei Baal bad kiwei pat ki blei jong ka Jesebel ki don barabor kito ki nuti-blei shynrang bad kynthei. Ïa kine ki nuti-blei shynrang ki Ju ki ju khot ïa ki ki "Sewbnalad. Ïa ki nuti-blei kynthei ki Grik ki ju ai ka kyrteng "Hierodule", kata ka mut ki "Shakri bakhuid". Ha India ruh ki don bad la khot ïa ki ki "Devadasis", kaba mut "ki shakri-blei". Te ki paitbah, kiba leit mane ha kine ki tempyl ki ïaleh awria, ki ïaklim bad ki ïalehsang laiphew jait. Dei na kane ka daw ba la mih ka rukom kren ba ka jingmane blei-thaw ka dei ka klim ne ka lehawria: Te lada don uno uno u Israel uba iehnoh ïa la ka niam bad u mane ïa ki blei-thaw, la ñiew ïa u u nongklim bad u nonglehawria, namarba ha ka jingshisha ym ju duh kane ka klim ne ka lehawria ha ki tempyl bapher bapher jong

ki blei-thaw. Ha kito ki lynnong bad ki dkhot ba ngi la sot, ki nongpule kin lap ba ka Jynthoh Bakhuid ka pynrem ïa ka Jesebel na ka bynta kane ka kam dakaid bad ba ka dei ka kmie jong ka mane blei-thaw bad ka klim, ka awria ha Israel.

Shuh-shuh, ka Jesebel ka long ka briew kaba snar; kam tieng eiei ban lamler bad ban pynïap briew kumba ka la leh ha u Naboth. Baroh ki la bna shaphang u Naboth, ubym shem tieng ban kyrngah wat ïa u Syiem, uba la kwah rhah ïa ka brisoh wain jong u. U Naboth u la ong ba um lah ban die ïa ka khyndew ba u la ïoh pateng na ki Longshuwa Manshuwa, namarba ka long kaba kyntang. U Syiem Ahab um sngap ïa kane ka nia namarba u kamai ïa ka Longspah bad u bam ïa ka Longbriew. Dei ka Jesebel kaba la ai buit ïa u kumno ban leh da kaba pynïap beiñ ïa u Naboth.

Khatduh eh, ka dei ka briew kaba sarong bad kaba dukhi. Ha ka jingshisha, dei ma-ka kaba synshar narieh narieh bad ka la paring ïa u Ahab shane shatai kum u masi samkhmut. Ka la long kaba sianti haduh katta katta. Hynrei namarba ka Hok ka im bad ka Pap ka ïap, khatduh khatwai ka la ïoh ïa la ka bainong, Da ka hukum u Jehu, ki ïunok ki la bret ïa ka na jynkhang-ït ka ïingsyiem. Ka la ïap bad ki ksew ki la bam ïa ka metïap jong ka.

Mynta kane ka longkmie ha Thiïatira, la ka kyrteng jong ka ka dei shisha ka Jesebel bad kumta ka dei ka mita jong kato ka Jesebel ka Jutang Barim ne la ka dei tang ka dur-pharshi, ka la long ka briew thik kum kato ka Jesebel ka Jutang Barim. Ka la long ka Khristan, hynrei ka pdiang lut ïa kiwei pat ki blei ruh bad ki niam. Imat kam pyrwa eiei ban leit bam khawai lem ha ki jingïalang jong kito ki seng jong ki nongtrei bapher bapher, wat lada ka la tip ba ha kum kato ka jingkhawai ka ju don ka jingkñia mrad ha ki blei-thaw bad ba ki ïabam ïa ka dohkñia kumba ngi la batai. Hynrei ka leit la ka leit bad ka ïalam bakla ïa kiwei ruh ha kane ka rukom. Ka dei ka briew kaba pdiang ïa ka "Ecumenian" kaba palat shisha ïa u

pud haduh ban da ïamane lang ïa ki blei shynrang bad kynthei laiphew jait. Bad kumba ngi la kdew haneng, ha kine ki jingkhawai jong ki seng ki nongtrei bunsien ka mih ka jinglehawria kaba ïalam sha ka klim ruh bad ka lehsih-lehsang Hynrei kine kiej kiei kim long eiei ha kato ka longkmie, ïa kaba u Ïoannis u nam kum ka Jesebel Kane ka jingleh jong ka ka la pyntlot bad pynsniew ïa ka Balang napoh, na la rympei, namarba habar bad ha bapaw kato ka longkmie ka long ka Khristan bad ka kynja kmie balang ruh, kaba pawkhmat ha ki kam babha ha kiba duk bad kiba pang bad ha kiwei pat ki kam paitbah. Te ka la long kum ka bampong, ïa kaba ym lah ban ïohi da ki khmat briew. Hynrei ki khmat u Jisu ki ïohi ïa ka jinglong jong ka bad ïa ki kam sniew jong ka. Da ka nuksa bad ki ktien jong ka, ka ïalam bakla ïa ki para Khristan ban ïakyrñiom, ban ïa-ïoh bynta ha kito ki jingkhawai jong ki seng ki nongtrei ha kiba ki kñia mrad ha ki blei-thaw bad ki bam ïa ka dohkñia. Lehse ka la ong kumne, "Haba phi dei ki dkhot jong ka seng ha ka trei ka ktah, phi dei ruh ban leit bam khawai bad ban bam dohkñia; kam dei ka pap." Hooid, ki Khristan kim banse ban rung ha kawei na kito ki seng bhalang na ka bynta ka trei ka ktah, hynrei ban ïa-ïoh bynta ha ka khawai ha kaba ka don ka mane blei-thaw, ki Khristan kim lah bad kim bit wat ban ïajan ruh, namarba ka ïalam sha ki jingsniew babun kumba ngi la kdew haneng. Te kito kiba la ngeit ïa kane ka kmie balang, ki la ngat shisha ha ka mane blei-thaw kaba long ka jingklim ha ka jingïadei bad u Blei bad kaba ïalam bunsien sha ka leh awria ruh ha ka met ka phad. Kane ka la pynjakhlia ïa ka Balang. Te u Jisu, Uba ïohi shai-kdar ïa kiei kiei u, mai bad u pynrem ïa ka Balang ha Thiïatira ba kashah bad ka ailad ïa kum kane ka briew ban ïalam bakla ïa kiwei pat ki para Khristan.

Kane ka Jesebel ha Thiïatira ka la nam ïa lade ka nongïathuhlypa. Kata ka mut ka la leh kum kawei na kito ki nongïalap ïa ka Khubor Babha. Ïmat ka long kaba pnah ktien pnah thylliej bha bad kaba don ka sap ban pyngngeit ïa ki briew. Ha ka Jutang

Barim, ki la don ki kynthei kiba long Nongïathuhlypa, kum ka Hulda ha ka por jong u Jeremia. Ha ka Jutang Bathymmai, ngi lap ïa ka Anna ha ka Tempyl ha Jerusalem (II Sy.22:12-20; Lk.2:36-38) Kine ki Nongïathuhlypa kynthei ki dei ki nongïalap, kiba nang ban kren paitbah, ha kiba u Blei u la ai ka sap, ïa kiba la ithuh da ki paid u Blei. Ha ka Balang hyndai ki bun bha kine ki nongïathuhlypa kynthei, kata ki nongpynbna ïa ka Khubor Babha kum ki khun sotti jong u Sohsla Philip (Kam 21:9-10) Te kane ka longkmie ha Thiïatira ka la leh kum kine ki nongïathuhlypa bashisha, ïa kiba u Blei u la jied. Ka dei ka nongïathuhlypa ba shu thung-hi da lade. Nangta ka lah ruh ban long ka nongleh byrtong aïu-re kaba ïathuhlypa ïa ki jingjia kiban wan. Ngï tip ba bun ki briew ki kwah ban tip aïu kan jia ïa ki. Lada don kino kino kiba ong ba ki tip ïa ka lawei, bun bah ki tur sha ki wat ha kine ki sngi ruh. Lehse kane ka longkmie ruh ka leh kumta, kumba leh kato kawei pat ka kynthei ïa kaba la nam ka Sambathe, kaba ju ïathuh ha ki briew ïa kiei kiei kiban jia ha ki. Hynrei namarba u Blei um shym ai ha ka ïa ka sap bashisha, ka la shu kren thok kren lamler ha ki briew bad ki briew pat ki la shu ngeit biej bad shah thok ei.

U Jisu u ong ba ka ïalam bakla ïa ki shakri jong U, kata ka mut ïa ki Khristan kiba bha, kiba shida bad kiba khuid mynsiem. Hynrei namarba ki duna ka sianti, ki la shu ngat ha ka jynriam jong kane ka Jesebel. Ka ïalam bakla ban leh awria, kata ka mut sha ka mane blei-thaw, ha kaba ka ju don ka leh nuti bad ka leh awria da ka met ka phad ruh. U Jisu u pynrem ruh ïa ka ba ka ïalam ïa ki Khristan ban bam dohkñia khamtam eh ha ki jingkhawai jong ki seng ki nongtrei nongktah. Dei ïa kum kane kaei kaei ba u Paulus Bakhuid u pynrem ha ka shithi jong u sha ki Korinth (I Kor. 8:1-13). Ngim dei ban klet ba ki jentil hyndai ki da ngeit shisha ba ki blei-thaw jong ki ki don bad ki blei-thaw ki dei kito ki dieng ki maw hi, kito ki mrad ki mreng hi ba ki mane blei kum ïa u bsein. Ha kine ki sngi ka la mih ka jingong ba ki jentil kim mane ïa ka maw ka dieng ne ïa ki mrad, hynrei

ki shu pyndonkam ïa ki tang kum ka dak ka shin, kumba leh ma-ngi ha ka jingïadei bad ki dur jong ki 'Riewkhuid. Hynrei kane ka rukom pyrkhat ka dei kaba mynta. Ki 'riewhyndai kim ju pyrkhat kumta. Ki jentil ki da ngeit hi ba kito ki dur-maw ki dei ki blei jong ki hi bad ki tyrwa ïa ka kñia ha kito hi ki blei jong ki. Bad ban bam ia kum kane ka dohkñia, ka long kumban mane ïa uto u blei-thaw. Ki paitbah salonsar hi ki ngeit kumta. Te ha kata ka por, ka long kaba ma shibun na ka bynta ka Balang ban leit bam dohkñia ha ki tempyl jong ki blei-thaw bad ïa kito ki jingkhawai jong ka seng nongtrei nongktah ki pynlong ha ki tempyl ki blei thaw.

Na kine kiei kiei kiba ngi la ong haneng, kato ka Jesebel ka dei da shisha ka Kkristan kaba sniew, ka nongshun jong ka Balang napoh rympei hi. Bad ka dawa ban shah pynshitom shisyndon Hynrei u Jisu u long Uba sbun bad U ai lad ïa ka ban kylla kaba mut, U la ai por. Hynrei kane ka Jesebel kam treh ban kylla kaba mut, ka ïaineh hi triang ha ka jinglehawria jong ka, kata ka mut ka ïaikyrñiom ha ka mane blei thaw, kaba ïalam bunsien sha ka leh awria ha ka met ka phad bad ka jingklim ruh. Ha ki dkhot 20 bad 21 ïa ki kyntien "ban leh awria" ngi la ring jingmut na ka Grik "porniïa", kaba mut ka jingleh-awria ki briew kibym pat ïapoi kha poiman, kum ka jingïahap-kurim ki samla. Ka dei ka jingleh dakaid, hynrei kam dei ka jingklim namarba kito kiba leh ïa ka kim pat ïapoikha poiman. Te khlempep kane ka thew ïa ka jingïalam bakla jong ka Jesebel ïa ki samla shynrang bad kynthei kibym pat ïapoikha poiman ha ka Hok katkum ka Hukum. Hynrei ha ka dkhot kaba 22 ngi shem ïa ka kyntien Grik "Mikhevo", kaba mut ban klim. Ngi tip ba ka klim ka dei ka pap ka sang ba leh kito kiba la ïapoikha poiman ha ka Hok katkum ka Hukum. Kane ka lah ban don ar tylli ki jingmut: nyngkong, ka jingïalam bakla jong ka Jesebel ïa ki Khristan sha ka jingmane ïa ki blei-thaw kaba la palat ïa u pud, sha ka ahor syndon jong ka jingmane ïa ki blei-thaw, ha kaba ki kam dakaid laiphew jait kim ju duh; ka ba-ar, ka lah ban thew ïa ka jingïaklim bashisha hapdeng ka Jesebel, bad ki nongmane blei-thaw ha ki

tempyl. Ka dei ka jingklim na ka liang ka Jesebel, namarba ka la don u kurim ha ka Hok katkum ka Hukum. Namarkata, u Jisu u byrngem ba Un lynshop ïa ka bad ïa kito kiba ïaklim bad ka ha ka jynjar-sat bad ka jingkhlemrain kumba la jia ha ka Jesebel jong ka Jutang Barim. Ka kyntien Grik ka dei "thlipsis", kaba mut ka jynjar-sat kabym lah shuh ban mutdur bad kato ka longkmie ka dawa ïa kane ka jingpynshitom namarba ka la kylla long ka nuti-blei ha ki tempyl, tangba jar-jar khlem da paw pyrthei. Dei tang u Jisu Uba la ïohi ïa kine ki kam pap kamsang kiba rieh. Hynrei la katta ruh, ka dang don ka jingkyrmen na ka bynta kito kiba ïaklim bad ka, hynrei imat na ka bynta jong ka te ym don jingkyrmen shuh namarba kam kwah ban kylla kaba mut. Harieh harieh hi ka ïaineh hi triang ha ki pap ki sang jong ka. Te u Jisu u ong, "Ngan pynjynjar sat ïa ki lada kim kylla kaba mut bad iehnoh ïa ki kam bymman jong ka." U ong, "Ki kam bymman jong ka", kata ka mut ba dei ma-ka kaba pynshoi bad kynshoit ïa kito ki briew ban ïaklim bad ka. Kata ka mut, ha kine ki pap ki sang, ka kham kit pap ma - ka namarba ka dei ka nongïalam, ka nongkyntu bad ka nongleh ruh. Hynrei lada kam ïalam ma-ka, kam kyntu ma-ka bad kam leh ma-ka, kine ki briew imat kin nym leh ïa kito ki pap ki sang, namarba imat ki dang don hi khyndiat ka jingtiplem. Hynrei ha ka jingshalai basianti jong ka, ki la ngat hi pluk ha ka ahor ka pap.

Hynrei ha ka dkhot kaba 23, u Jisu u ong ba un tanong pynïap ïa ki khun jong ka. Kane ka lah ban thew ïa ki khun bashisha jong ka, kito kiba la kha na ka hi. Hynrei hangne hi ka mut bad ka thew ïa kito ki Khristan kiba bud bad snoh ha ka haduh ba kim lah shuh ban khlad na ka bad kumta ki la long kum ki khun jong ka hi. Da kane u Jisu u mut ban ong ba ki don ki Khristan ha Thiïatira kiba bud ïa ka Jesebel da ka jingsngewthuh bad da ka mon kaba skhem wat lada ki la tip ba kato kaba ki leh ka dei ka pap ka sang. Ki la ieid ïa ka kum ïa la ka kmie na kaba kim lah shuh ban khlad. Ïa kine u Jisu u ong ba Un sa tangon pynïap. Ïa ki kyntien "Ngan tangon pynïap"

ngi la ring jingmut na ka Grik "Apokteno en thanato" kaba mut kyntien pa kyntien "Ngan pynïap da ka jingïap", Kane ka dei ka rukom kren jong ki Israel hyndai haba ki mut ban kdew ïa ka khlam aïu-re kaba ïalam mar-mar sha ka jingïap (Ez. 33:27) Te lah ban pynkylla ruh sha ka Khasi kumne, "Ngan pynïap ïa ki da ka khlam". Hynrei namarba ki kyntien "Ngan pynïap da ka jingïap" ki lah ruh ban mut "Ngan pyn-ïap khlempep ne da shisha", ka jingring jingmut jong ngi kam bakla bad ka biang hi. Nangta u Jisu u ai ka daw balei Un leh kumta. Da ka jingïap kaba shyrkhei bad kabym ju jia mynno mynno, ki briew kin tip ba ki la shah pynshitom da u Blei na ka bynta ki pap jong ki, ïa kiba la buhrieh da ki snem ; hynrei u Jisu u ïohi lut nadong shadong wat lada ki pyrshang ban buhrieh katno katno ruh. Ha u Jisu kiei kiei baroh ki paw shai-kdar. Namarba u Jisu u tip lut, ka jingbishar jong U ka long kaba hok bad kumta U lah ban siewbainong ïa ki briew katkum ki kam ba ki la leh da shisha. Ïa ki kyntien "ki jingmut-jingkwah" ngi la ring jingmut na ka kyntien Grik "Nephrus", kaba mut ki khyllai. Ha ka rukom pyrkhat jong ki Ju hyndai, ki khyllai ki dei ka tyllong, ka tynrai bad ka thymmei jong ki jingmut, ki jingkwah, ki jingangnud, ki jingsngew.

Na kine kiei kiei kiba la ong haneng, ka paw shai ba ka don da shisha ka "bampong" kaba rieh ha ka Balang ha Thiïatira bad ka kmie jong kane ka bampong ka dei kawei ka longkmie kaba paw kum kaba bha, hynrei kaba la ïalam bakla ïa ki paitbah ha ka rukom pyrkhat bad ha ki kam bymman ruh. U Jisu u kwah ban weng noh ïa kane ka bampong na ka Balang khnang ba kan long kaba koit kaba khiah nadong shadong.

(c) KA KYNTU ÏA KIBA BHA (2:24-25)

Ha kine ki ar dkhot ka paw shai ba ym baroh ki Khristan ki long ki basniew ha Thiïatira. Ki don shibun kibym pat shah ïalam bakla ha ka Jesebel. Kine

ki lah ban long kito ki Khristan kiba la kyntait ban shahshkor ïa ka Jesebel bad kibym shym pdiang ïa ki jinghikai bakla jong ka. Ne ki lah ban long ki Khristan, ïa kiba ka Jesebel kam pat ïoh lad ban ïalam 'bakla. Te u Jisu u maham ïa kine ban phikir bha ïoh ki kum ngat ha ki jynriam jong ka Jesebel. Ka dei ka sneng ka kraw deipor, namarba kato ka longkmie Jesebel ka long kaba dap da ka buit-sianti bad ka lah ban shukor ïa ki briew da kaba paw kum u angel wat lada ha ka jingshisha ka dei ka ksuid ka khrei.

Shuh-shuh, u Jisu u ong ba kine ki Khristan, kiba bha, kim pat tip bad kim pat bna eiei ïa "ki thwei bajylliew jong ki buit-sianti jong u Soitan." Ïa kine ki kyntien "ki thwei .... u Soitan" ngi la ring jingmut na ka Grik "ta Bathea", kaba mut ki jingjylliew ne ki thwei bad la khot ïa ki kumta da kito ki briew kiba la ngam ha ki. Kiei kine ki thwei bad ki jingjylliew jong u Soitan? Kine ki thwei ki thew ïa ki ar tylli kiei kiei: nyngkong eh, ka dei ka jingstad ne ka jingtip kaba jylliew, ïa kaba bun kiwei pat kim bna bad kim tip eiei; nangta ki dei ki kam ba ki briew ki leh namar kane ka jingstad ba ki la ïoh. Ïa kine kiei kiei ka Jesebel bad kito, kiba bud ïa ka jinghikai jong ka, ki tip bha bad dei ma-ki kiba khot ïa ki ki "thwei" ne ki "jingjylliew u Soitan."

Kito kiba bud ïa ki jinghikai ka Jesebel ki ong ba ki don ka jingstad bad namar kane ka jingstad ki tip bha ba don ka jingïapher hapdeng ka mynsiem bad ka met. Kine ar kim don jingïadei eiei. Ka mynsiem ka bha nadong shadong bad ka mynsiem jong kito kiba la ioh ïa kane ka jingstad kam lah ban shah pynsniew dano dano ne da-ei da-ei. Ka met ka long kaba sniew nadong shadong. Ym don jingbha eiei ha ka. Te ka met ka dei hi ban pynhun ïa la ki jingkwah-brai thala. Kam lah ban leh da kumwei pat. Hynrei kine ki jingkwah-brai thala jong ka met kim lah ban pynsniew ïa ka mynsiem. Ka jingleh awria, ka leh-nuti ka met kam ktah ïa ka mynsiem jong kito kiba la ïoh ïa kane ka jingstad. Ki la ïoh ïa ka jinglaitluid kaba shisha. Ka met jong ki ka lah ban leh katba ka mon: ban klim, bah leh awria bad kumta ter-ter.

Shuh-shuh, ka Jesebel bad ki nongbud jong ka ki ong ba ki briew kiba la ïoh ïa kane ka jingstad, ki don ka kamram kumban ong noh, ban mad ïa kiei kiei baroh ha kane ka jingim, wat ïa ki pap ki sang, wat ïa ka lehsih lehsang ïa la ka met ka phad ruh. Ki ong ba ban tip haduh katno ka jingklim ka sniew, ki briew ki dei ban klim. Ban sngewthuh haduh katno ka jingleh awria ka sniew, ki dei hi ban leh awria katba ki lah ei. Ki dei ban ngam shaduh tynrai jong ka ahor ka pap ka sang ban sngewthuh kumno ka long ka pap ka sang. Ki dei ban mad lut ïa ki jingbrai thala ka doh, khnang ban sngewthuh haduh katno ki sniew bad haduh katno ka mynsiem ka bha. Tang kawei ki ong ba ki dei ban leh: ka mynsiem kam dei ban kubur ïa kine kiei kiei. Ka dei ban isih ïa ki, katba ka met ka dang leh ïa ki. Kane ka jingmad lut ïa ki jingkwah-brai ka doh ka long kum ka kilan-mynsiem ban pynkhlaiñ bad ban pynskhem ïa ki ha ka jingbha bad ka hok. Te dei ban ai lad ïa ki briew ban ngam sha ka ahor jong ka jingawria jong ka jingklim bad kumta ter-ter, khnang ba ka mynsiem kan khlaiñ shuh-shuh.

Na kine kiei kiei ka shai-kdar ba kane ka rukom pyrkhat ka long kaba mynsaw haduh katta katta ïa ka jingim Khristan. Kane ka jinghikai kam ïadei-dur eiei ruh em bad ka jingim Khristan. Ka pyrshah ïa ka nadong shadong. Te u Jisu u pynrem ïa kane ka jinghikai bad ïa kine ki kam pap kamsang ïa kiba ka Jesebel bad ki nongbud jong ka ki khot "ki thwei" ne ki jingjylliew". Hynrei u Jisu u ong ba kane ka jingstad kam dei ka jingstad bad kito ki kam kim pynkhlaiñ eiei ïa ka mynsiem, hynrei ki dei ka ktem jong u Ksuid u khrei. Imat ka don kum kane ka rukom pyrkhat hangne ha India ruh. La ong ki don kita ki briew kiba ong ba ynda ki la kynjoh sha ka kyrdan bakyrpang jong ka hok bad ka jingriewblei, ki lah ban leh katba ki mon, ki lah ban klim, ki lah ban leh awria, ki lah ban ïaid lyngkhuit ruh khlem jaiñ khlem nep, ki lah ban thiah bad kino kino kiba ki mon. Baroh ngi ïohi ba kane ka dei ka jinghikai kaba bakla haduh katta katta bad kam ïadei-dur bad

ka Niam Khristan bashisha. Kiba leh kumne kim dei shuh ki briew, hynrei ki dei ki ksuid ki khrei.

Khatduh eh, u Jisu u ong ba Um don eiei shuh ban hukum ïa kito ki Khristan kiba bha ha Thiïatira, namarba ki la bit la biang ha ki liang baroh. Hynrei kane ka jinglong babha jong ki kam dei ban pynmyllen ïa ki ne ban pynshoh samthiah ïa ki. Hynrei ki dei ban peitngor bad ban sumar bha ïoh ki kum ngat ha ki shangkawiah jong ka Jesebel bad ki nongbud jong ka. Te ki dei ban ïaibat hi triang ïa ka jingshisha. Ki dei ban pyni shida ïa la ka jingieid, ka jingngeit, ka jingshakri ïa kiwei bad ka jingïaishah-satar, ym ban leh arsap kum ka Jesebel bad ki nongbud jong ka. Bad kine ki Khristan, kiba bha, ki dei ban ïaineh haduh bakut, haduh ka sngi ba u Jisu hi un wan sa shisien ban bishar ïa ki briew baroh bad ban siewbainong ïa ki katkum ki kam ba ki leh.

(d KA KHUSNAM (2:26-28)

Ïa kito kiba ïaineh, kiba ïaijop ha ka jingïaleh bad ha kito kiba dem thlip ban leh ia ki kam babha, u Jisu u kular ban siewbainong. Hangne ngi lap kawei kaei kaei kaba sngewtynnat bad ïa kaba ngi dei ban ïaikynmaw dngong: ïa ki kam babha ba ngi leh, u Jisu u ñiew ba ki dei ki kam jong U hi. Haduh katne ki kordor ki kam babha. U Jisu u ong, "Uba ïai-imsngi ban leh ïa ki kam jong nga." Kiei kita ki kam u Jisu? Kito kiei kiei baroh ïa kiba ki Khristan ki dei ban leh ha ka Hok katkum ka Hukum. Haba ki Khristan ki pyndep ïa ka mon jong u Blei, ki leh ïa ka kam u Jisu hi. Haba ki ïarap ïa kiba duk ne kiba pang, ki leh ïa ka kam u Jisu hi. Namarkata, kiei kiei ba ki Khristan ki leh, ki dei ki kam jingblei suda bad u Jisu u ñiew ba ki dei ki jynleh jynkam jong U hi. Katne ka jingkordor jong ka jingim Khristan! Hynrei ki Khristan ki dei ban ïaineh. Kam biang ban shitrhem tang shipor. Dei ban ïaineh hi triang haduh kaba kut.

Ka Khusnam ba u Jisu un ai ha kine ki Khristan babha ka dei ka bor bad ka iktiar synshar khadar halor

ki jaitbynriew baroh, kata ka mut ba kin sa long ki nongïalam, ki nongbtin lynti, ki nongpeit nongkhmih, kiba imsngi shisha ïa ka jingbha u babun u balang. U Ïoannis u dei u Ju bad um lah ban pyrkhat pyrdaiñ da kumwei pat. Ha ki Ju hi, dei u Messia, uban pynbiet pynbiang ïa kiei kiei baroh: ha ka synshar ka khadar, ha ka imlang sahlang, ha ka trei ka ktah, ha ka ïoh ka kot, ha ka akor ka burom. Dei u Messia uban saiñdur ïa ki jaitbynriew baroh, kumba ong ka Psalm 2:8,9 :-

"Pan na Nga bad Ngan ai bynta ha phi ïa ki jait-bynriew,
Bad ïa ka pyrthei na kut sha kut phin sa ïoh ma-phi.
Phin sharai ïa ki da u diengduh-nar,
Phin sa pynlwet ïa ki kum u khiew-khyndew."

Ïa kane ka Psalm ki Ju ki la ju ñiew ba ka dei ka phawar shaphang u Messia, uban jop ïa ki jentil na ka bynta ka jaitbynriew Israel. U Messia un pyndem ngon ïa ki hapoh ka bor jong ki Israel da kaba pynduh pyndam ïa ka bor synshar jong ki bad da kaba pynshi-shitom ïa ki na ka bynta ki jingleh jong ki pyrshah ki Israel. U Messia un sa long u nongjop kum ki Syiem ki Patsha ha kata ka por. Ka dei kane ka jingmut ba ki Ju ki la don shaphang u Messia. U Ïoannis u dei u Ju, hynrei u dei ruh u Khristan bad na ka bynta jong u, u Jisu u dei u Messia, Uba la wan bad Uba la jop ïa kiei kiei baroh. Hynrei ka jingjop jong u ka ïapher na kiwei pat ki jingjop jong ki Syiem ki Patsha da ka waitlam bad da ka thma. U Messia jong ka Jutang Bathymmai bad jong ki Khristan un jop da ka jingieid kaba la paw shynna ha ka jingïap jong U halor ka Diengphna. Nyngkong eh, u Messia un jop ïa ka pap ka sang bad Un weng noh ïa ka na ki khun ki hajar jong u Blei (Mt.1:21) Da kaba jop ïa ka pap, Un jop ruh ïa kiei kiei kiba mih na ka pap. Nangta u Messia un long kum u nongap-langbrot ha ki jaitbynriew baroh. Te Un nym synshar lahduh ïa ki, hynrei Un sharai ïa ki bad Un peit un khmih ïa ki da ka im-jingieid. Un synshar da kaba sharai bad da kaba im-sngi kumba leh u nongap-langbrot. Hynrei ban sha-rai kam mut ban aili ne ban aijem. Ha ka ka jing-

ïadei bad ka pap, u Messia un pyrkhing ha ka Hok katkum ka Hukum. Kane ka dei ka jingmut jong ki kyntien "ban sharai da u diengduh-nar." Bad lada jia ba ki briew kim shahshkor bad ki leh mutlop, kin ïoh ka jingpynshitom kaba jur bad kaba ïadei-dur bad ki kam jong ki. Kin nym lait na kane. Te u Messia un long kum u nongthaw-khiew, uba pynpait lyngkhot-lyngkhai ïa kito ki khiew kibym itynnat bad kibym ïadei-dur bad ka jingthmu jong u Hynrei wat lada U pynpait ruh, u lah ban thaw biang ïa ki, namarba U long Uba donbor.

Na kine kiei kiei ka paw shai ba u Jisu u kwah ban siewbainong ïa ki Khristan kiba bha da kaba pynlong ïa ki kum Ma-u ha ka jingïadei bad ki jaitbynriew. Kin sa long ki nongsynshar ki nongkhadar kum Ma-u bad kin synshar kin khadar ruh kum Ma-u hi. Kane ka mut ba ki Khristan kin long u Jisu hi ha ka histori, namarba kane ka bor kaba u ai ha ki Khristan ka dei kato kajuh ka bor ba Ma-u hi U la ïoh na la u Kpa: Ka Bor jingblei bashisha!

Ka don sa kawei ka jingmut bad ka long kaba dei: U Jisu un ai ha ki Khristan, kiba bha, ka bor, iktiar bad ka sap ban pynphriang ïa ka Khubor Babha. Ka jingpynbna ïa ka Khubor Babha bad ka jingpdiang ïa ka da ki briew ka dei da shisha ka jinglongsyiem, longtrai, longkynrad halor ki jaitbynriew. Ym don jingjop kaba kham khraw bad kaba kham don burom ban ïa kane. Da ka Khubor Babha, ki Khristan ki jop da shisha ïa ki jaitbynriew baroh bad ki synshar ïa ki da ka jingieid bad ka jingimsngi ba kin kiew irat ha kiei kiei baroh ha ka longbriew manbriew. Ka jingshitrhem bad jingnang ban pynbna bad ban ïalap ïa ka Khubor Babha ki dei ki jingaiei bakyrpang jong u Jisu ha kito kiba ieid ïa U bad kiba imsngi ïa ka kam jong U. Ka dei ka khusnam da shisha bad ka jingïaroh ba u Jisu u ai haba, da ka jingïalap jong ngi ïa ka Khubor Babha, ki briew ki pdiang, ki kylla kaba mut bad ki ïoh baptisma. Kane kein ka dei ka jingpynphong pansngiat jong u Jisu ïa ki nongbud jong U, kiba ïadei-dur bad U. Namarkata, ka Jylla-niam ne ka Shnat-niam, kaba ïalap ïa ka Khu-

bor Babha bad kaba ĭoh ban ai baptisma ĭa ki briew, ka dei kaba la ĭoh Khusnam na u Jisu ha kane ka sla pyrthei, ka dei kaba la ioh Medal ksiar nylla na u Syiem ki syiem baroh ha kane ka pyrthei mariang. Namarba ka dei ka jingai-sngewbha jong u Jisu, kane ka bor, ka iktiar bad ka sap ban ĭalap ĭa ka Khubor Babha ba ki briew kin kylla kaba mut bad kin ĭoh baptisma, ka trei-kam bad kam lah ban pulom lada ka Jylla-niam ne ka Shnat-niam ka ĭatrei lang bad u Blei. Lada ka Jylla-niam ne ka Shnat-niam kam trei lang bad u Blei, ka mut ba kato ka Jylla-niam ne ka Shnat-niam ka dei kabym pat ĭoh Khusnam na u Jisu bad kumta kam long kaba bitdor.

Khatduh eh, u Jisu u kular ban ai ha ki Khristan, kiba ĭaineh, ĭa u 'Lurstep. U-ei une u 'Lurstep? Ngi shem ha kane ka Kitab Jingpynpaw hi ba une u 'lurstep u dei u Jisu hi(Jpw 22:16). Te ka shai-kdar ba u Jisu un ai ha ki Khristan, kiba bha, ĭa lade hi kum ka Khusnam jong ki. Bad ym don eiei kaba kham kordor ban ĭa u Jisu Khrist, u Khun u Blei. Kiba ĭoh ĭa u Jisu, ki ĭoh lut ĭa kiei kiei baroh. Ki briew, ha kiba u Jisu um don, ki dei kiba kyrduh tasam tam na baroh.

Mynta ka mih ka jingkylli: Balei u Jisu u nam ĭa lade u 'Lurstep? Ki 'riewstad ki ong ba ki don bun ki daw bad ki nongrim. Nyngkong eh, u Jisu u long kum u 'Lurstep da ka jingmihpat jong U na ka jingĭap. Ka jingĭap ka long kum ka miet badum bad ka jingmihpat u Jisu na ka jingĭap ka dei da shisha ka step-phyrngab, ha kaba ngi lah ban ĭohi ĭa u 'Lurshai ne u 'Lurstep. Te kum u Jisu, ki Khristan kiba ĭaineh, kin mihpat na ka jingĭap thik kumba u Jisu u la mihpat ha ka burom ka ijot jingblei. Nangta ki Khristan, kiba ĭaineh, kiba bha bad kiba hok, ki pynĭaineh ĭa kiwei, ki pynbha ia kiwei bad ki pynhok ruh ĭa kiwei da ka nuksa bad ka ktien jong ki. Ki dei ki nongĭalam bad ki nongbikai kiba shisha, ym kum ka Jesebel bad ki nongbud jong ka, kiba long ki nongbikai balamler, kiba ĭalam bakla ĭa ki briew. Ka Jyathoh Bakhuid ka ong ba ki Khristan kiba ĭalam ĭa

kiwei sha ka Hok kin tyngshaiñ kum ki khlur bad ka sngi. (Dan.12:2,3; Sir 50:6; Mt.13:43). Kata ka mut ba kin sa ïoh ka burom ba-iphieng, ka burom jingblei na ka bynta ka jingim babha jong ki.

Nalor kine ki jingmut jong u 'Lurstep ba ngi la ai haneng, ki 'riewstad ki ong ba ka jingmut hangne ka lah ban long ruh kane : u 'Lurstep u dei ka kyrteng u Ksuid kumba ngi ju ong u Lusipher. Te "ban ai ïa u 'Lurstep ha ki Khristan" ka mut ba u Jisu un ai ha ki Khristan ka bor ban jop thiaw ïa ki ksuid ki khrei bad ïa ki jingsniew baroh. Kane ka lah ban long ka jingmut lada ngi shim ba ka dei ka Bor ba u Jisu un ai ban jop ïa kiei kiei baroh, khamtam eh ïa u Ksuid, uba pyrshang ban pynngop ïa ngi ha ki bun ki jingsniew. Hynrei lada ka thew ïa ka jingjop hi, te imat kam da ïadei-dur bad ka jingkular ïa ka Khusnam bad ka Khusnam hi kam dei ka jingjop, hynrei u soh jong ka jingjop, ka pansngiat bad ka burom na ka bynta ka jingïaijop.

(e) KA SNENG KA KRAW ÏA BAROH (2:29)

Ha ki lai tylli ki shithi banyngkong, kine ki kyntien ki dei ka lamphrang ïa ka jingpynbna ïa ka Khusnam. Hynrei hangne bad ha ki lai tylli ki shithi kiban bud, kam dei shuh ka lamphrang ïa ka jingkular ïa ka Khusnam. Ka dei pynban ka sneng ka kraw ïa baroh ka Balang ha ka pyrthei bad ïa ki jaitbynriew, bad ïa uwei pa uwei ne kawei pa kawei shimet shimet. Ka khubor ka dei na ka bynta jong ki, ym kum ka kynhun kyllum, hynrei shimet shimet hi. Kim lah shuh ban ong ba kane ka sneng ka kraw ha ka shithi kam dei na ka bynta jong ki, hynrei na ka bynta kiwei pat. Da kane u Jisu u mut ban ong ba uwei pa uwei u briew ha ka pyrthei u dei ban bat ïa kito ki hok ba ki Khristan ha Thiïatira ki la pynïi, kum ka jingieid, ka jingngeit, ka jingkloi ban shakri ïa kiwei bad ka jingïaishah-satar. Ha kajuh ka por uwei pa uwei u dei ban kiar na ka tap eitmiaw ïa la ka jingsniew da ki kam

babha kiba tang habar kumba leh ka Jesebel bad ki nongbud jong ka. I kumba ki dei ki soh, kiba la ih bha bad kiba ibang, phewse ki dei pynban ki soh, kiba la bam khñiang bad pyut shapoh.

v) KA SHITHI SHA KI KHRISTAN HA SARDIS (3:1-6)

1 Ha u Angel ka Balang ha Sardis, to thoh: Uta, Uba
bat ïa ki Hynñiew Mynsiem u Blei bad ïa ki hynñiew
tylli ki khlur, u ong ïa kine kiei kiei: Nga tip bha ïa
ki kam jong phi; *Nga tip ruh* ba la nam ïa phi kum uba
dang im, phewse phi long uba la iap ! 2 To kylla long
uba ïaipeitngor ! To pynkhlaiñ bad pynskhem ïa kiei
kiei kiba dang sah bad kiba la jan ïap. Ngam pat
shem ba ki kam jong phi ki la biang pura hakhmat u
Blei jong Nga. 3 To ïaikynmaw, namarkata, kumno
phi la pdiang bad shahshkor ïa *ka Khubor Babha*! Ïai-
tat skhem triang ïa ka bad to kylla kaba mut. Lada
phim peitngor, Ngan wan kum u nongtuh bad phin
nym tip ïa ka kynta ha kaba Ngan wan sha phi. 4
Hynrei phi don katto katne ngut ki briew ha Sardis
kibym shym pynbit-tngit ïa la ki jaiñkup bad kine kin
ïaid lang bad Nga ha ki jaiñlieh phyrnai namarba ki
long kiba bitdor. 5 Ïa uba ïaijop yn pynkup kumne
da ki jaiñlieh phyrnai bad Ngan nym pyndam ïa ka
kyrteng jong u na ka kitab ka jingim, hynrei Ngan
phla ïa ka kyrteng jong u hakhmat u Kpa jong Nga
bad hakhmat ki Angel jong U. 6 Jar uba don shkor,
to un sngap ïa kaba u Mynsiem u ong ha ki Balang.

Dei tang kane ka shnong, kaba ka kyrteng jong ka ka dei ka plural ha ka Grik "Sardeis", namarba ka don ka shnong barim bad kaba thymmai. Tang ha kane ka shnong, ka Balang kam don eiei ban ïoh jingïaroh. Ka long ka Balang kaba la ïapler. Ki hok ki sot kam don, bad ki pap ruh kim da paw eh. Ka don tang kane ka pap: ka jingbym-pyrwa, ka jingbym-salia, ka jingbym-kitkhia, ka jingsamthiah ngai-ngai ha ka kyn-oi aïu re, ka jingbym-peitngor bad ka jingbym-ïohi-jngai. Ka mane blei-thaw ym don, ka awria

ym don, hynrei tang ka jingsuk bad jingim kaba memmem kum ki shynrang kiba la kylla kynthei. Ban sngewthuh bha ïa ka jinglong jong ka Balang ha kane ka shnong, ngi donkam ban tip ïa ka histori jong ka shnong bad ki briew jong ka.

Kañe ka shnong Sardis ka don shaphang mihngi jong ka Smyrna kumba 50 mer ei bad ka ïeng ha ka rudwah kaba sha kamon jong ka Wah Pactolus, ha ki sharing jong u Lum Tmolus. La ong ba la seng ïa ka ha kum ka snem 1200 SK bad ka dei ka Nongbah jong ka Hima Lydia hyndai. Na ka liang ka Geography, kane ka shnong ka don ha ka Them-bah jong ka Wah Hermus bad kane ka la ai lad ïa ka Sardis ban kylla long ka shnong ka khaïi ka pateng, kaba la wan rah ha ka ka spah ka hajar kabym lah shuh ban batai.

Ka dei ka shnong ba kaba da ki spah snem ki Grik kim shym ïoh lad ban buhai shnong. Ki nong-Sardis ki la isih ïa ki Grik haduh katta katta ba ki Grik ki la tiengïap tiengim ia ki. Te ki trai-shnong ki la long tang ki nong-Asia suda. Bad ki Grik kim shym lah ban jop ïa ka, namarba ka long kum ka kut halor lum, ïa kaba ka long kaba eh ban kiew bad ban rung. Shaphang shatei jong kane ka shnong u don u syntai Lum Tmolus. Dei ha kawei na ki sharing jong une u Lum ba la tei ïa ka shnong Sardis. Ka shnong ka la heh bad ka la ïaiheh shuh-shuh katba ka por ka dang ïaid, haduh ba ki Briew kim banse ban hiar shuh-shuh shaduh trai ka sharing-lum bad ban tei ïa ka kyntoit bathymmai jong ka shnong.

Kumba ngi la kdew haneng, ka Sardis ka dei ka Nongbah jong ka Hima Lydia. Ka la long kawei na ki shnong kiba pawnam bad kiba riewspah ha ki por hyndai. U Syiem uba khraw tam u dei u Croesus. Dei hapoh ka jingsynshar jong u ba ka Sardis ka la ïeng rasong bad ka la tyngshaiñ ha ka burom ka ijot, ha ka ïoh ka kot, ha ka spah ka hajar, ha ka suk ka saiñ bad ka jingshngaiñ na ki nongshun namarba ka ka dei ka kut halor lum, ïa kaba ym lah ban jop da kaba suk. La parom ba ka Wah Pactolus ka don ksiar

bad kane ka la ïarap ïa ka Sardis ban riewspah bha. Dei ha ka por u Syiem Croesus ba ha Sardis ki la-saiñ tyngka Dei ha kane ka shnong ba ki briew ki la nang ban airong ïa u 'saiwul bad ka khaïi ka pateng u 'saiwul ka la paw nam bha ha Sardis. Nalor kane ka kam, ki don kiwei pat ki rukom trei rukom ktah, kum ka soiñksiar Ha ki por hyndai ym don shnong kaba kham riewspah ban ia ka Sardis bad ym shym don Syiem uba kham khraw spah ban ïa u Croesus, haduh ba la mih ka 'Tientymmen, "Ban riew-spah kum u Croesus."

Ka don ka parom kaba ong ba u Solon, u 'riew-stad jong ki Grik, u la leit ingoh ïa ka shnong Sardis bad u la ïohi ïa ka spah ka hajar, ïa ka jingiphuh iphieng jong ka shnong, ïa ka pahuh-pahai ha ka bam ka dih, ïa ka kmen ka sngewbha bad ïa ka jingsngewshngaiñ jong u Syiem bad ki khun ki hajar jong u. U la ïohi ba ki briew ki long kiba kwah tang ka imsuk, tang ka trei-suk, tang ka ïohsuk, tang ka bamsuk bad ka thiahsuk. Um i dap-shynrang eiei ïa ki samla, ki rangbah jong ka. Une u 'riewstad u la ïohi ïa ka jingma kaba lah ban mih na kane ka imsuk than, na kane ka jingbym pyrwa bad ka jingbym-salia, ka jingbym-phikir bad ka jingbym-ïohi-jngai. Te ka parom ka ong ba dei ha ka jingïadei bad u Croesus ba u Solon u la khlei kine ki kyntien jingstad, "Wat nam Bhabok ïano ïano shuwa ba un ïap." Kane ka long kaba dei Wat lada u briew u koit u khiah bha, wat lada u riewspah bha, hynrei ka lah ban jia eiei ha u bad baroh kiei kiei ki lah ban pulom. Te ka dei ka deiti jong ki briew baroh ban hu-siar, ban phikir, ban peitngor bad ban ïohi jngai. Ki briew kiba thiahthai ha ka suk ka sadhai, ki lah ban ngat kyndit kynsan ha ka shemlanot bad ka sat-syllang.

Bad ka la long kumta thik ha u Croesus bad ka hima jong u. Ki nongthoh histori Grik ki ïathuh ba u Croesus u la kwah ban ïaleh thma bad u Sirus jong ka Persia, u Syiem Badonbor bad uba jur ha ka thma ka wait. Ki 'riewstad ki la sneng la kraw ïa u Croesus ban nym mih na shnong ban leit kynduh ïa u Sirus ha ma-dan thma. Hynrei um sngap. U shaniah pynban ha

ka jingïathuhlypa na Delphi kaba ong, "Lada phi jam sha shiliang ka Wah Halys, phin pynjot ïa kawei ka hima-bah." Kine ki kyntien ki lah ban don ar jingmut. Lada u Croesus u jam shiliang ka Wah Halys, ka jaka ha kaba u Sirus bad ka kynhun shipai jong u ki dang sher-dara, un pynjot ïa ka hima-bah u Sirus ne ïa la ka hima-bah. U Croesus u la tharai ba ka jingmut ka dei kaba nyngkong. U la kynduh ïa u Sirus ha madan thma bad u la rem thiaw. La tlot ka bor jong ka hima bah jong u. Hynrei um pat jem rngiew, u dang sarong hi namarba ka Nongbah jong u ka long ka kut ïa kaba imat ym lah ban jop. U la leit phai sha la shnong bad u la pynkhlaiñ ïa la ka nongbah da ka jingsngewshngaiñ kabym lah ong shuh. U Sirus u la bud-dien bad u la kerkut ïa ka shnong. Ka la long kaba eh ban kiew sha ka bad ban rung. U Sirus u la dei ban ap khatsaw sngi pura. Haba u Sirus u la ïohi ba ym lah shisha ban kiew beit beit sha ka shnong Sardis, u la kular ban ai buskit ïa uno uno uba lah ban lap ïa ka lad ka lynti ban kiew sha Sardis. Ka burom bad ka khusnam ka la leit sha uwei u shipai uba kyrteng u Hyeroeades, uba la ïohi ha kawei ka sngi ba uwei u shipai Sardis u la kum hap ka tupia-nar shapoh them bad kloi lan une u shipai u la hiar ban leit tam ïa ka. Kane ka la pynsngewthuh ïa u Hyeroeades ba ka don ka jaka kaba lait na kaba lah ban kiew shapoh ka shnong Sardis, bad kane ka jaka ka don hapdeng kito ki sharinglum ha ka jaka ba ki kynduh ïa u Lum Tmolus. Ha kawei ka miet, katba ki nong Sardis ki ïohthiah ha ka jingshngaiñ khlem peitngor bad khlem ap-phira, u Hyeroeades bad ki shipai Persia ki la kiew jar jar shapoh shnong bad ki la jop thiaw ïa ka. La kyllon ka Sardis ha ka kti u Sirus namarba ki nong Sardis kim shym peitngor bad kim shym ap-phira. Tang shu ïoh rung ha ka shnong Sardis, u Sirus, uba la sngewthuh bha ïa ka jinglong jong ki briew, u la ai lad ai lynti ïa ki ban kmen ban sngewbha. U la hukum ïa ki ban riam kum ki aktor, ban phong ki khulom baitynnat, ban ruwai, ban tem jingtem bad ban shad ban kmen. Um shym ailad ïa ki ban long shipai bad ban

kieng atiar. Ki paitbah ki la kmen bha bad ki la hiar kyrdan ha ka longbriew manbriew. U Sirus u la leh ïa ka nong Sardis kumba ka Sorkar India ka la leh ïa ki Naga da kaba theh ka pisa ka tyngka ba kin ïoh lad ban leh kmen leh sngewbha bad kumta ban duh ka dap-shynrang. Ka Sorkar Phareng ruh ka la leh kumjuh ïa ngi ki khun u Hynñiewtrep, ïa ki Karbi bad ki Assamia. Ka Sorkar Phareng kam shym ai lad ïa ki khun u Hynñiewtrep ban long shipai kumba ka la ai lad ïa ki Mizo. Hynrei ki la pynrung pynban da ka kiad bad ka kani. Hai re hai ki briew jong ngi bad ki Assamia lem bad ki Karbi ki la kmen ha ka phohsniew ngai-ngai ka kani bad ka kiad, bad kumta ki shynrang jong ngi haduh mynta kim da ïapher eh na ki kynthei ha ka dap-shynrang. Ka la long kumta ha Sardis naduh ka por u Sirus Bakhraw haduh ka por jong u Ïoannis, u nongthoh jong ka Kitab Jing-pynpaw.

Namarba ki shynrang iong ka Sardis ki la long kum ki masi-dab, u Alexander Bakhraw u la jop ïa kane ka shnong da kaba jem bad u la pynrung ïa ka ktien bad ka kolshor jong ki Grik. Hadien ka jing-ïap jong u Alexander, kane ka shnong ka la poi sha ka kti u Achaeus Hynrei ha ka jingïaleh bad u Antiochus Bakhraw, ha kum ka snem 218 SK, u Achaeus. u la rem bad u Antiochus u la ïoh rung shapoh kane ka shnong da ka jinglehshlur jong uwei u shipai jong u, u Legoras, uba la leh thik kum u shipai u Sirus, u Hyeroeades. Katba ki nong Sardis, kiba la sngew-shngaiñ palat, ki dang ïohthiah khlem ap-phira ïa ka shnong bad khlem peitngor, ki shipai u Antiochus ki la ïoh rung mynmiet bad ki la jop ïa ka shnong.

Khatduh khatwai, ka Sardis ka la hap ha ka kti ki Roman bad ki la pynlong ïa ka ka jaka ha kaba ki bishar bad pynbeit ïa kino kino ki jingjia. Kane ka shnong ka la jan duh jan dam ha ka snem 17 HK, mynba u jumai bashyrkhei u la pynjot thiaw ïa ka shnong barob kawei. Donbok ba u Tiberius, u Patsha Roman, u la kloi ban bei pisa ban tei biang ïa ka da kaba ai sngewbha kumba phra klur tyngka. Da kane

ka pisa, ki nong Sardis ki la tei suk ïa la ka shnong khlem da mih syep mih syar da lade. Namarkata, ha ka por jong u Ïoannis, u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw, ka Sardis ka la itynnat biang bad ka la riewspah bad ki briew ki dang ïaibteng ban imsuk sadhai khlem pyrwa eiei. Ki la nang ïohlad shuh-shuh ban lehkmen ha ka Stadium ka baheh, ka thiatar, ka Gymnasium bad ka jaka-sum paitbah. Ki don ki tempyl kum ka jong u Zeus, ka jong ka Artemis. bad ka jong ka Cybele, ïa kaba ki paitbah ki ngeit ba ka don ka bor ban pynmih ïa ki briew na ka jingïap. Hynrei ka mane-blei ïa u Patshà bad ïa ka blei Roma kim shym treikam ha kane ka shnong. Te ki Khristan ki la lait na ka jynjar sat bad ka shemlanot ha kaba kiwei pat ki Balang ki la ngat. Ka Balang ha Sardis ka la ïoh imsuk than eh bad kumta kam shym don ki hok ki sot bad kam shym don ruh ki pap ki sang kiba shyrkhei. Ka la shu long blem-blem: pawnam ruh ym pawnam, budnam ruh ym budnam! Kumba long ki briew ha Sardis, kumta ruh ka la long ka Balang bad ki Khristan. Kane ka long kaei kaei kaba jahburom: ka Balang kabym don jingim, ka Balang kabym leh eiei! Ka Balang kaba ïohthiah ngai kum ka nongbuaid kani. U Jisu um sngewtynnat ïa kane ka Balang. Hynrei la katta ruh ki don hi khyndiat ngut ki Khristan kiba bha bad kiba shitrhem kumba ngin sa ïohi haba ngin batai ïa ki dkhot jong kane ka shithi.

Ïa kane ka shithi lah ban phiah ha ki hynriew bynta: Ka Pynithuh ïa lade, ka Pynrem Banyngkong, ka Kyntu bad ka Pynrem kaba ar, Khyndiat ki 'riewshitrhem, ka Khusnam bad ka Sneng ka kraw ïa baroh.

a) KA PYNITHUH ÏA LADE (3:1ab)

Ha ka Balang ha Sardis u Jisu u pynithuh ïa lade kum Uta Uba bat ïa ki Hynñiew Mynsiem bad ïa ki hynñiew tylli ki khlur. Ngi la batai ïa ki jingmut bapher bapher jong ki "Hynñiew Mynsiem(Jpw 1:4) bad ïa ka jingmut jong ki hynñiew tylli ki khlur (Jpw 1:20). Ki kyntien "Ki Hynñiew Mynsiem" ki

thew ïa u Mynsiem Bakhuid, kumba ngi la batai haneng. La batai ba une u Mynsiem Bakhuid u treikam ha ki hynñiew rukom, kata ka mut, ha ka rukom kaba janai tam. U trei-kam ha ki hynñiew Balang bad ha ki Balang baroh ha satlak ka pyrthei. U Jisu u ong ba U bat Ma-u ïa Une u Mynsiem, kata ka mut, u Mynsiem Bakhuid u dei u jong u Jisu bad U ïatrei-lang bad u Jisu. U Jisu bad u Mynsiem Bakhuid ki ïalong kawei (Io 16:13.15) Shuh-shuh, ka dang don sa kawei ka jingmut hangne. U Jisu u bat ïa u Mynsiem Bakhuid, Uba long ka tyllong bad ka thymmei jong ka jingtrei shitrhem, jong ki jynleh jynkam kiba pyndonburom ïa u Blei. Kiei kiei kiba ïadei bad u Jisu ki shitrhem, ki shongshit, kim ju blem-blem. Te u Jisu u kwah ban pyni katno ka Balang ha Sirdis ka ïapher na U, Uba long Uba shitrhem bad Uba trei shongshit ha ka Hok katkum ka Hukum. Haba ka Balang ha Sardis ka ïapher haduh katne na u Jisu, hato dang lah mo ban ñiew ïa ka kum ka jong u Jisu? Ngi ngeit ba ka dei kane ka jingmut ba u Jisu u kwah ban pashat sha ki nong Sardis, kiba ïapher ka dur ka dar na U namar ka jingbym-salia jong ki, namar ka jingkheiñsting jong ki ïa kiei kiei baroh. U Jisu, kum u Mynsiem Bakhuid, u husiar, u peitngor, U sharai; hynrei ka Balang ha Sardis ka ïohthiah ngai ngai kum kaba la buaid kani, kumban shu ong noh.

Nangta u Jisu u ong ba u bat ïa ki hynñiew tylli ki khlur. Kumba la batai haneng, kine ki thew ïa ki nongpyniaid ïa ki Balang bad ïa ka Balang hi baroh kawei. Da kane u Jisu u kam ïa ka Balang bad ïa ki nongpyniaid jong ka ba ka shnong Sardis. Baroh ki don ha ka kti jong U bad ki dei ki jong U wat lada kim dondor kumba ki long ha kane ka por. Lah ban ianujor ïa ki bad ka lut tyngka kaba shispah kabym dei kaba shisha, hynrei ïa kaba u nongrep u la ïoh na u marwari da kaba die shiteng byrni u phan. U phan u don dor. Hynrei ka lut tyngka, ynda la pyni ha ki nongpynïaid ka bank, kam don dor eiei ruh em. Kumjuh, u Jisu u la ïap bad U la shah-shitom, U la phlei ïa la ka snam ban ïoh ïa kato

ka. Balang, hynrei ynda u la ïoh bat ha kti, la shem ba kam don dor. Kumta ka long ka Balang bad ki nongpynïaid jong ka ha Sardis.

b) KA PYNREM BANYNGKONG (3:1c-2)

U Jisu u ong ba u tip bha ïa ki kam jong ka Balang ha Sardis, hynrei ki dei ki kam kibym don dor. Haba peit nabar, na ka liang ka pyrthei, ka Balang ha Sardis i kumba ka im bad ka trei-kam, hynrei ha ka jingshisha ka la ïap. Bad kane ka jingïap ka lah ban long bun jait. Nyngkong eh, ka la ïap ka bor-pyrkhat. Ym don jingkwah shuh ban tip shuh-shuh shaphang ka Khubor Babha bad shaphang u Jisu Ym don jinghikai-niam, ymdon jingïalap, ym don jingdur-ïap ïa kiei kiei kiba ïadei bad ka niam. La shu im kumto blem-blem khlem pyrwa eiei na kane ka liang.

Nangta, haba ym don shuh ka jingtrei-kam ka bor pyrkhat, ka mon ban leh eiei ruh kam don shuh. Ym lah rai eiei shuh, ym lah shuh ban ïa-ieng ïaleh, la shu dem lin-lin kum u phlang ha ka lyer. Ym don jingkwah shuh ban leh eiei. La shu iehnoh ïa kiei kiei kumba ki long. "Long katba long" ki ong ki nongpynïaid bad ki paitbah.

Bad haba ym don shuh ka mon, ka tipbriew tip-blei ruh ka jah noh. Ym don jingsngew eiei shuh, la ka dei ka hok ne ka pap. Baroh kiei kiei ki long kumjuh. Ka hok ka long kum ka pap bad ka pap ka long kum ka hok. La shu pdiang kyllum ïa kiei kiei baroh.

Te haba ym don shuh ka bor-pyrkhat, ka mon bad ka mynsiem tipbriew tipblei bad tiphok tipsot, kaba ïeng rasong, ka dei ka Pap, ym ka Hok. Te khlempep ha Sardis ka leh awria ka la don, hynrei ym don ba pyrwa, ym don ba pyrshah, ym don ba sneng ba kraw. Khlempep ka la don ka kwah rhah bad ka mane blei-thaw ïa ka spah, hynrei ym don ba kdew ba ka dei kaei kaei kaba sniew. Khlem artatien ka don ka klim ka ngoh, hynrei ym sngew jakhlia eiei bad ym sngew pap eiei ruh em. Ka la don ka tuh ka thim ruh,

ka lamler, ka thok ha shukor, hynrei la ïa shu myllen baroh bad ym don ba patiaw. Kane ka dei ka dür bashyrkhei jong ka jingïap na ka liang ka mynsiem. Bad ka jingim kaba kum kane, kam ïapher na ka jingïap. Ki Longshuwa jong ngi ki ju ong ba ka Pàp ka ïap. Kane ka dei ka jingmut jong ki bad ka Jynthoh Bakhuid ruh ka kren kumjuh (Jst 2:23-24; Lk. 15:24; Eph. 2:1,5; I Tim. 5:6). Ka Balang bad ki nongpynïaid jong ka, kiba im ha kane ka rukom ki long thik kum kiba la ïap.

Bad kane ka jinglong jong ka Balang ha Sardis ka la mih na kawei ka thymmei: ka jingbym-husiar, ka jingbym-peitngor, ka jingbym-sharai, ka jingbym-ïohi jngai, ka jingbym-pyrwa, ka jingbym-salia. La shu thiah sngi khlem pyrkhat eiei Ka dei ka Balang kaba khlem nongsharai bad nongpeit nongkhmih. Te u Jisu u kyntu, "To kylla long uba ïaipeitngor." Ka shnong Sardis ka la shah jop bad ka la jot na ka daw ba ki nongsynshar bad ki paitbah kim peitngor bad kim ap-phira. Haba ym don nongap-phira, ki nongshun ki ïoh ban rung: Ki nongshun hangne ki dei ki pap ki sang bad ki jingsniew laiphew jait.

Ki kyntien u Jisu "To pynkhlaiñ . . . . . ïap", ki kdew ba dang don eiei, kaba bha, kaba dang sah salit kumban shu ong noh. Hynrei kane kaei kaei kaba bha ruh ka la jan ïap. Tip kumno re kumno ka dang im. Na kane kaei kaei kaba dang im bad kaba dang bha, ka Balang bad ki nongpynïaid jong ka ki lah ban khie-im biang. Khatduh eh, u Jisu u ong ba Um pat lah ban shem eiei kaba da bha shisha ha Sardis. Ym pat don da shisha kaba lah ban pynsngewbha ïa u Blei haduh katta katta. La lap ba ki don tang ki jingduna suda, na ka daw ka jingbym-kitkhia bad ka jingbym peitngor.

c) KA KYNTU BAD KA BYRNGEM KABA AR (3:3)

Hangne u Jisu u ïaroh ïa ka jingshitrhem kaba

mynnor jong ka Balang ha Sardis. U Jisu u kyntu ïa ki paitbah ban ïaikynmaw dngong ïa ka jingshongshit bad ka jingshitrhem jong ki ha kito ki sngi ba ka Khubor Babha ka la poi nyngkong ha Sardis. Hynrei kane ka jingshitrhem ka la duh noh. U Jisu u kyntu ïa ki Khristan ban pynkhie-im biang ïa kane ka jingshitrhem bad ka jingshongshit bad ban ïaineh ha ka. Kane ka dei ka jingkylla kaba mut ba ki Khristan ha Sardis ki donkam. Kim bit shuh ban shu im blem blem namarba kam ïadei-dur bad ka kyrdan jong ki.

Bad kane ka jingkylla kaba mut, lada ka long kaba shisha, ka dei ban ïaïam ïa ki Khristan sha ka jingpeitngor, sha ka jinghusiar, sha ka jingsharai, sha ka jingphikir bad sha ka jingimsngi ïa kiei kiei baroh ha ka Balang. Kim dei ban ong, "To, mat leh kiwei! Kam dei ka deiti jong nga!" Ki dei ban sharai bad ban ap-phira ïa ka Balang ïoh ba ka pap ka sang kan ïoh rung. Lada kim peitngor bad kim imsngi, hynrei ki thiah ngai-ngai, kan jia ha ki thik kumba ka la jia ha ka shnong ha ka por ba u Sirus bad Antiochus ki la kerkut ïa ka Sardis. Kan wan ka jingshahjop bad ka jingjot ha ka por ba kin khmih lynti (Mt. 24:42; 25:13; Mk. 14:38).

d) KHYNDIAT NGUT KI 'RIEWSHITRHEM (3:4)

Kumba ngi la ïohi haneng, ka jingdum ka la tap tyllep ïa ka Balang ha Sardis. Hynrei da ka jingisynei u Blei, dang don hi hangne hangtai iwei ar i jingshai. Ki dang don ki briew kiba hok bad kiba shitrhem. Kane ka pyni ba u Jisu um peit tang ïa ki pap ki sang ne ki tam ki duna, hynrei U wad bad u ïit ruh ïa ki hok bad ki kam babha. Wat lada kiba bun ki sniew bad ki pynbitar ïa u Blei, kumban shu ong noh, u Blei um ju klet ïa kiba bha wat la ki khyndiat katno katno ruh. Te u Jisu u ong ba ki dang don hi khyndiat ngut kiba, bha, kiba hok bad kiba shitrhem. Kane ka pynkmen ïa U. Bad u Jisu u ïaroh ïa ki ba,

namarba ki bha, ki hok, ki shitrhem, ki peitngor, ki phikir, ki sharai ïa lade bad ïa kiwei ruh, kim shym pynbit-tngit ïa la ki jaiñkup, kata ka mut ba kim shym hap ha kito ki pap ki sang bad ki tam ki duna kumba la hap kiwei pat na ka daw ka jingbympeitngor jong ki. Bad kumta ki jaiñkup jong ki ki ïailieh phyrnai.

Kiei kine ki jaiñlieh phyrnai? Ka jaiñlieh phyrnai ka thew ïa ka jingim kaba khuid, ka jingim kabym don jingthohbria shuh. Ki Khristan hyndai ki ju phong da ki jaiñlieh phyrnai hadien ka Baptisma jong ki, ban pyni ba ki la khuid na ka pap ka sang bad ba ki la kup da ka hok ka sot. U Jisu, namarkata, u pynkynmaw ba, wat lada bun ki la pynjakhlia ïa la ka jingim da ka pap ka sang hadien ka Baptisma jong ki, ki dang don katto katne kiba la bat hok ïa la ka juban-jak baptisma bad ki la ri khuid ïa lade khlem jingthohbria. Ka jaiñlieh phyrnai, namarkata, ka dei ka dak ka shin jong ka jingkhuid bad ka jinglui-lui hadien ka baptisma bad ki la kylla long ki khun baieid jong u Blei. Ïa kane ka dak ka shin ki jentil ruh ki la pyndonkam ha ka jingïadei bad ki blei jong ki. La ong ba ka don ka dustur hapdeng ki jentil ruh ba ym shah ïano ïano ban rung ha ka tempyl ban mane blei, lada ki jaiñ jong ki ki jakhlia bad ki tngit. La dawa ba ki dei ban phong ki jaiñlieh. Ki Khristan ki la shim ïa kane ka dak ka shin, kaba paw ban pyni ïa ka jingkhuid phar jong ki na ka pap ka sang hadien ka baptisma. Ka dei ka dak ka shin kaba ïadei-dur bad kumta ki Khristan ki la pyndonkam ïa ka, namarba u Jisu um shym wan ban pynduh pyndam ïa kaba bha, hynrei ban pynjanai bad ban pynpura,

Kine ki khyndiat ngut, u ong u Jisu kin ïaid lang bad U ha ki jaiñlieh phyrnai. Kane ka dei ka rukom kren jong ki Israel hyndai. Bad ïaid lang bad u Blei ne ban ïaid hakhmat u Blei ka mut ban imlang sahlang bad u Blei (Jen. 5:22,24). Ha kine ki dkhot la ong ba u Enokh u la ïaid bad u Blei ha kane ka pyrthei kata ka mut u la imlang sahlang bad u Blei ha ka Hok katkum ka Hukum. Te u Jisu u mut ban ong ba kine

ki Khristan, kiba bha, ki imlang sahlang bad U ha kane ka pyrthei bad kin imlang sahlang ruh bad U ha bneng ha kawei ka sngi. Bad kin imlang sahlang bad U ha ki jaiñlieh phyrnai kata ka mut ha ka Hok katkum ka Hukum. Hangne ngi ïohi ïa ka jingitynnat jong ka jingim Khristan. Ki Khristan, kiba bha, ki im kajuh ka jingim-blei kum u Jisu, ki ïa-ïmlang bad U naduh kane ka pyrthei haduh ba kin da poi sha Tyngkong jong u Blei. Ka jingim jong ki Khristan kam dei shuh tang ka jing-im-briew, hynrei ka jingim jingblei da shisha. Shuh-shuh, u Jisu u ong ba ki long kiba bitdor, kata ka mut ba ki la dawa ïa kane ka jingim lem bad U ha ka burom ka ijot. Kane ka long thik kumba ong ki Longshuwa jong ngi ba ki briew, kiba bha, ki kamai ïa ka Hok. Haba u briew u kamai, u dawa ïa kato kaba u la kamai kum ka hok tynrai, kumban shu ong noh. Kane ka dei kawei na ki jingshisha kiba pyn-kmen ïa ngi ki Khristan bad ïa ki briew baroh. Ka jingngeit ka dei ka jingaiei jong u Blei. Da kane ka jingngeit la pynmanhok ïa ngi bad kumta ngi la ïoh ka jingim-blei, ngi la kylla long ki khun bashisha jong u Blei. Ha kane ka jingim-blei pat de, ngi lah ban leh bun kiei kiei bad da kine ngi dawa ïa ka Burom ka ijot na u Blei. Ngi kylla long da shisha kiba bit-dor bad ngi donhok ban ïoh eiei kum ka jong ngi. Bad ïa kaei kaei kaba ngi dawa lyngba ka jingim-blei, ngi lah ban kam kum ka jong ngi bad u Blei u kmen ban pyrta, "Hooid, ka dei ka jong phi! Phi la dawa bad phi la bitdor!"

Khatduh eh, ban ïaid lang bad u Blei ka lah ban mut ruh ban ïoh ka jingkmen bad ka jingsngewtynnat kum haba ngi ïaidkai ha ki lum ki them ha ka por pyrem ne ka por synrai. Katno ka jingpyngnad bad ka jingsngewtynnat! Shuh-shuh, ka lah ruh ban mut ban shah jied kyrpang bad ban ïoh ka burom kaba kyrpang. Ki Syiem ki Patsha jong ka Ri Pdeng-mih-ngi ki ju don ki kper ba ki dkhot "pardesos", ha ki-ba tang ki Syiem bad ki Patsha ki don ka hok ban ïaidkai ban bam lyer pyngngad. Bad bunsien hi ki-ne ki Syiem ki Patsha ki ïaidkai marwei ne bad ki

khun ki kti jong ki. Hynrei ka lah ban jia ba ki don ki briew ïa kiba ki da ieid thep mynsiem bad ki burom haduh katta katta bad ban pyni ïa kane ka jingsngewkyrpang ki khhot sngewbha ïa ki ban ïaidkai bad ki ha kine ki kper. Te ban ïaid bad uBlei ne bad u Jisu, ka mut ban long ki paralok baieid thep mynsiem u Jisu, ïa kiba U khot kyrpang ban kmen bad ban sngewtynnat bad U. Hangne ka paw ka jingieid bad ka jingbha jong u Jisu!

e) KA KHUSNAM (3:5)

Ha ki Khristan kiba ïaineh. u Jisu mynta u kular ban ai lai tylli ki bainong ne ki khusnam: ka jaitlieh phyrnai, ka jingneh jong ka kyrteng ha ka Kitab ka jingim bad ka jingpyndonburom da u Jisu hi ha khmat u Blei u Kpa bad hakhmat ki Angel.

Ngi la batai haneng ïa ka jingmut jong ka "jaitlieh phyrnai". Hynrei hangne ka jaitlieh phyrnai ka dei ka Khusnam bad kam dei tang ka jingim kaba hok bad kaba khuid hakhmat u Blei. Hooid, ka jingim kaba khuid bad kaba hok hakhmat u Blei ka dei ka tynrai bad ka tyllong jong kiei kiei kiba bha ha kane ka pyrthei. Khlem kane ka jingim hok bad ba-lui-lui, ym lah imlang sahlang bad u Blei bad u Jisu (Mt 5:8).

Nangta ka rong lieh ka dei ruh ka dak ka shin jong ka jingjop. Ki nongjop ha ka por hyndai ki ju phong da ki jaitlieh phyrnai, khamtam eh ha ka Nongbah Rom, haba ki ïaid byllien ban burom ïa uno uno u nongjop uba wanphai sha ka Nongbah. Ha kum kane ka khep, wat ïa ka Nongbah ruh la ju khot ka Shnong Balieh na ka daw ka jingjop jong ka jaitbynriew ïa la ki nongshun ne ki nongïaleh-pyrshah. Ki Khristan, da ka jingim kaba hok bad kaba bha, ki jop ïa ka Pap ka Sang, ïa u Ksuid u Khrei, kiba long ki nongshun jong u Blei bad jong ki ruh. Nangta barabor na ka jingjop ka mih ka jingkmen bad ka jingsngewbha, ka nam bad ka burom. Ha ka por ka kmen ka sngewbha, ka khawai ka dawai, ki riewhyndai ki ju phong

da ki jaiñlieh (Koh. 9:8). Te ka jaiñlieh ka thew ruh ïa ka jingkmen, ka jingsuk bad ka jingsngewbha ba ki Khristan, kiba ïaineh, kin ïoh na u Jisu.

Ka khusnam kaba ar ka dei ka jingdon bad ka jingpaw jong ka kyrteng jong ki ha ka kitab jong ka jingim. Kane ka kitab jong ka jingim, kaba long kum ka Rejistor u Blei, ka paw bha ha ka Jynthoh Bakhuid. Da kane, ka Jynthoh Bakhuid ka mut ba ong ba ki 'riewhok ki dei ki khun ki hajar jong ka Hima u Blei (Ex. 32:32-33; Ps. 69:28; 139:16; Dan 12:1; Philip. 4:3) Kane ka dei ruh kawei na ki dustur jong ki Syiem ki Patsha hyndai ba ki ju thoh bad buh jingkynmaw ïa ki kyrteng jong ki khun ki hajar ha kawei ka rejistor. Lada jia ba uno uno u haramnimok ne u leh pap leh sang bad u pynjah burom ïa u Syiem ne ïa ka hima, ki pyndam noh ïa ka kyrteng jong u na ka rejistor bad kumta um long shuh u khun u hajar bad u ioh ka jingpynshitom. Te u Jisu ruh, kum u Syiem u Patsha, u kular ban nym pyndam lano lano ruh ïa ki kyrteng jong ki Khristan kiba ïaineh bad kumta kin ïailong barabor ki khun ki hajar jong U, ym ki raïot.

Ka khusnam kaba lai ka dei ka jingpyndonburom ïa ki Khristan baïaineh da u Jisu hi hakhmat u Blei u Kpa bad ki Angel katkum ka kular jong U (Mt. 10; 32-33; Lk. 12:8-9). U Jisu un pynbna, un ïaroh bad un pyrto ïa ka jingim babha jong ki bad Un padiah ïa ki kam babha jong ki. U Jisu u dei u nongïaroh Uba bha tam, bad ka jingïaroh jong U ka don ka nongrim da shisha. Ka jingïaroh ki briew kam long eiei haba ïanujor bad kane ka jingpyndonburom da u Jisu hi.

f) KA SNENG KA KRAW ÏA BAROH (3:6).

Thik kum ha ka shithi sha ki Khristan ha Thiïatira, hangne ruh u Jisu u sneng u kraw ïa baroh ba ki dei ban peitngor, ban sharai, ban phikir ïoh ki kum ngat ha ka jingma bad ka jingjot. Kane ka sneng ka kraw ka long kaba deipdr da shisha. Kito kibym

phikir, kito kibym kitkhia, ki ngat ha ki bun ki jingsniew, ki jingma bad ka jingjot ruh ka ap dngong.

vi) KA SHITHI SHA KI KHRISTAN HA PHILADELPHIA (3:7-13).

7 Ha u Angel ka Balang ha Philadelphia, to thoh: Uta u
Bakhuid bad u Bashisha, Uba don ïa u shabi jong u
Dabid

Uba plie bad ym don ba lah ban khang,
Uba khang bad ym don ba lah ban plie,

u ong ïa kine kiei kiei : Nga tip bha ïa ki kam jong
phi Hakhmih, Nga la pynkhreh ïa ka jynkhang kaba
plie war hakhmat jong phi, ïa kaba ym don ba lah ban
khang. *Nga tip bha ruh ba* phi don ka bor kaba rit,
hynrei phi la bat skhem triang ïa ka Ktien jong Nga
bad phim shym la len ia ka kyrteng jong Nga. 9.
Hakhmih, Ngan ai ha phi ïa kito kiba dei na ka
Sinagog u Soitan, kiba khot ïa lade ki Ju, hynrei kim
long bad ki shu lamler pynban. Hakhmih, Ngan pyn-
wan ïa ki *sha phi* bad kin dem ngon ha ki kjat jong phi
bad *kumta* kin tip ba Nga la ieid ïa phi. 10 Namar
ba phi la pyndep *ia ka hukum* jong Nga ban ïaishah-sa-
tar, Ma-nga ruh Ngan sa ri kyndong ïa phi ha ka por
jong ka jingtynjuh,kaban sa wan ha ka pyrthei baroh
kawei, ban tynjuh ïa ki briew kiba shong ha ka sla
pyrthei. 11 Ngan wan kloi. To bat skhem ïa *kata*
kaba phi don, ïoh shim noh mano re mano ïa ka
pansngiat na phi. 12 ïa uba ïaijop Ngan pynlong u
rijied ha ka tympyl u Blei jong Nga bad un nym mih
shuh *na ka*. Ngan thoh halor jong u ïa ka kyrteng
u Blei jong Nga bad ïa ka kyrteng ka nongbah u Blei
jong Nga, ka Jerusalem bathymmai, kaban wan hiar
na bneng na u Blei jong Nga, bad ïa ka kyrteng ba-
thymmai jong Nga. 13. Jar uba don shkor, to un
sngap ïa kaba u Mynsiem u ong ha ki Balang.

Kum ka Smyrna, ka shnong Philadelphia ruh ka la ïoh täng ka jingïaroh suda na u Jisu naduh basdang haduh bakut ka shithi. Ka dei kawei na ki lynnong

kiba sngewtynnat ha kane ka Kitab Jingpynpaw. Bad kane ka shnong ka dawa ïa kane ka jingïaroh namar ki kam babha jong ka. Ka Balang ha Philadelphia ka la jong ka Balang kaba janai da shisha bad u Jisu u la sngewhun hi jrut.

Namarba ki briew kiba shong ha kano kano ka shnong ki ïasyrïem ïa ka jinglong jong ka, kan myntoi shibun ïa ngi lada ngi lah ban tip eiei shaphang ka Philadelphia na ka histori.

Ka histori ka ïathuh ba ïa ka shnong Philadelphia la seng da u Syiem Attalus II jong ka Pergamum ha ka spah snem kaba 13. Namarba u la ieid thep mynsiem eh ïa u para jong u u Eumenes, la ai nam ïa u u "Philadelphos", kata ka mut, u briew uba ïeid ïa la u para. Te katkum ka dustur ba ki Syiem ki la ju bud haba ki seng kano kano ka shnong thymmai, une u Syiem ruh u la jer ïa kane ka shnong "Philadelphia."

La tei ïa ka Philadelphia, katkum ka Geography, ha tduh jong kawei ka Them kaba heh, ïa kaba ki Grik ki khot ka Katakekavmeni, kaba mut ka Ri ne Jylla ba la thang. Shisien kane ka them ka la ju mih ding. Ha ka por ba seng ïa ka, kine ki jaka mih ding(vulcano) ki la duh noh. Ha kum kine ki jaka, ka khyndew ka long kaba sboh bad kaba seisoh. U dieng sohwaiñ bad kiwei pat ki jynthung jyntep ki mih bha ha kane ka them. Te ka la long ka shnong kaba bit babiang.

Hynrei ka nam jong ka Philadelphia kam shong ha ka spah ka hajar jong ka, hynrei ha kawei ka kam ba ka la leh, katkum ka jingthmu jong u nongseng jong ka. La seng ïa ka, ki khanatang ki ong, ban pynphriang ïa ka rukom im ki Grik, ïa ka kolshor jong ki, ïa ka philosophi jong ki bad khamtam eh ïa ka ktien ka thylliej jong ki. Ba kane ka kam kan suk, u nongseng u la jied ka jaka kaba bit bha: ka khap pud jong ki lai tylli ki hima ne ki Jylla, ka Phrygia, ka Mysia bad ka Lydia. Nangne u Attalus u la rai ba ka kolshor, ka philosophi, ka rukom im bad ka Ktien Grik ki dei ban phriang sha Lydia, bad sha Phrygia.

Kane ka jingthmu ka la urlong, namarba ka Philadelphia ka la ioh shisha ka lad ka lynti ban pyndep ïa kane ka deiti ba la buh bad ba la mang. Hynrei ka rukom pynphriang ïa ka kolshor jong ki Grik bad ïa ka Ktien jong ki ka ïapher na kato ka jong u Antiochus Epiphanes, uba la pyntian jubor ïa ki briew. Ki nong-Philadelphia ki la leh ïa kiei kiei ha ka rukom kaba bha tam eh, khlem pynbor ïano ïano, hynrei tang da kaba pyni ïa ki jingmyntoi ba ki briew ki lah ban ïoh. Te kloi lan ka Grik kolshor bad ka Ktien ki la phriang ha ki hima Lydia bad Phrygia bad ki briew ki la kten Grik kylleng kylleng(1). Hangne ka paw ba ki briew ki la long kiba bha mynsiem bad kumta ki lah ban pynsngewieid ia ki briew ha ka jingïadei bad ka kolshor bad ka ktien jong ki. Hynrei na kawei pat ka liang, ka Philadelphia kum ka shnong ka la budnam ha ka jingïadei bad ki Khristan. Namarba kane ka shnong ka ïadei bha bad ka Pergamum bad namarba ha Pergamum ka mane-blei ïa u Kaisar bad ia ka blei Roma ka jur bha, ki Khristan ki la ngat ha ka jynjar-sat na kane ka liang.

Namarba ïa ka Philadelphia la tei ha thmied ne ha tduh jong u Lum Tmolus ha ka jaka kaba bun jumai, ka la ngat ha ka shemlanot ha ka snem 17 HK, mynba u jumai-bah u la pynjot ïa ka bad ïa ka Sardis. Ka khanatang ka ong ba kiwei pat ki shnong rub ki la jynjar. Hynrei u jumai u la jur shisha ha Philadelphia

1 Dei hangne ba ka Sorkar India, ha ka jingïadei bad ka Hindi, bad ka Sorkar Assam, ha ka jingïadei bad ka ktien Assamisa ki la bakla namarba ki la kum bud ïa ka nuksa u Antiochus Epiphanes bad kim shym leh kumba la leh ka shnong Philadelphia. Ka jingieid bad ka jingñiewkor ïa ka Hindi ka la sdang ban feng rasong ha ki Jylla baroh jong ka Ri India, khamtam eh ha Madras. Hynrei uwei u Myntri, u Triguna Sen, u la pynmih ka aiñ alu-re ban pyntian jubor ïa ka Hindi. Baroh ki Jylla Bashathie ki la haramnimok bad ki la dang kynmaw ba ki la ka shyntur kumban shu ong aoh. U Triguna Sen u la bam jakhluit. Kumjuh rub ka Sorkar Assam ka la pyntian jubor ïa ka Assamia, bad kumta ki la mih ki Jylla bapher bapher ha kane ka Dong Shatei Lam-mihngi jong ka Ri India. Kine ki Sorkar ki la bakla namarba kim sngewkor ïa ka sneng ka kraw jong ka histori.

bad um shym kut kumba u la kut ha kiwei pat ki jaka. Da ki snem, ki nongthoh histori ki ong, u jumai u ïaikhih shi ïaikhih ha Philadelphia, wat lada um da jur kum uto uba ha ka snem 17 HK. Da ki snem ki briew ki la im ha ka tieng ka syier. Bunsien ki la dei ban mih na la shnong namar kane ka jingtieng ïa u jumai. Katno ki la khmih lynti ïa ka por bad ka ïa ha kaba kin nym mih shuh na la shnong!

Hynrei ka Philadelphia, kum ka Sardis, ka la donbok namarba u Patsha Tiberius u la ïarap ïa ki briew ban tei biang ïa la ka shnong. Ban pyni ïa la ka jingsngewnguh, ki trai-shnong ki la kylla noh ïa ka kyrteng Philadelphia sha ka Neocaesarea, kata ka mut, ka shnong bathymmai u Kaisar. Shuh-shuh hadien ba ki la ïoh jingïarap na uwei pat u Patsha, u Vespasiau, uba na ka kur Flavius, ki la kylla biang bad ki la khot ïa ka ka Flavia. Hynrei kine ki kyrteng bathymmai kim shym neh.

Khatduh eh, kito kiba la ïoh lad ban shang kylleng ka Asia Minor, ki sakhi ba bun na kine ki shnong ki la kylla long ki shnong jong ki Muslim hadien ka jingwan hiar thma ki Turk. Hynrei bhabok ba ha Philadelphia ki Khristan ki dang bun haduh mynta, wat lada ka imlang sahlang kam long shuh kum ha ki por hyndai hynthai.

Na kine kiei kiei kiba ngi la ong haneng, ka paw shai ba ka jinglong jong ka shnong Philadelphia ha ka histori ka phalang ruh ha ka jingim jong ka Balang bad ki Khristan ha pneh jong ka. Ka dei ka Balang bad ka kynhun Khristan kaba bha da shisha kumba kan paw shai-kdar ha ka jingbatai ïa ki bynta bapher jong kane ka shithi.

Ïa kane ka shithi lah ban phiah ha ki saw bynta: ka Jingpynithuh ïa lade, Ka ïaroh, ka Khusnam bad ka Sneng ka kraw ïa baroh. Ym don ka Pyntem, ym don ka Byrngem, ym don ka Jingkyntu ban kylla kaba mut, namarba ki Khristan ki la long kiba bha suda, bad ki long ka nuksa ïa baroh.

a) KA PYNITHUH ÏA LADE (3:7)

Ha kane ka jingpynithuh ïa lade, u Jisu u ai ha lade hi lai tylli ki nam: u Bakhuid, u Bashisha bad u Shabi u Dabid. Bad kine ki nam ki don ka jingïadei bad ka Balang bad ki Khristan ha Philadelphia.

Nyngkong eh, u Jisu u nam ïa lade kum u Bakhuid ha ka Khasi, "Hagios" ha ka Grik bad "Qadosh" ha ka Hebru. Kane ka dei ka nam, ïa kaba ka Jynthoh Bakhuid ka ai ha u Blei. Bad u Blei hi ruh u nam ïa lade u Bakhuid (Leb. 11:44; 20:26; Is. 6:3; 41:14; 43:15; Hos 11:9). Ïa ka jingmut tynrai jong kane ka kyntien ngi ïoh na ka Hebru "Qadosh", kaba mut "ba la pynïakhlad na, kaba la buh kyrpang, baïapher na kiwei pat." Hooid, u Blei u ïapher bak-lybak na ngi ki briew bad na kiei kiei baroh, wat lada ngi dei ka dur ka dar jong U. U Blei u ïeng kyrpang na kiei kiei baroh. U kyrpang ha ka jinglong bad ki kam. Te da kane ka nam, u Jisu u pynbna ba U dei u Blei Bashisha.

Shuh-shuh, kane ka kyntien "Bakhuid" ha ka Khasi bad "Qadosh" ha ka Hebru, bad "Hagios" ha ka Grik kam thew ïa ka jingïapher ne ka jingkyrpang kaba pynjngai ïa u Blei na ki briew bad ka mariang. U Blei u long kyrpang khnang ba Un dup leh eiei, bad ban leh eiei na ka bynta ka jingbha jingmiat u khunbynriew. U Blei u long u Bakhuid, u Bakyrpang, u Ba-la-pynïakhlad namarba U imsngi ïa ngi bad u leh u kam ba ngin myntoi ma-ngi. U Blei u long u Bakhuid namarba u trei bad U trei da ka bor bad ka iktiar. Kumjuh ruh u Jisu u long u Bakhuid, namarba U long u Blei bad U imsngi ïa u khunbynriew.

Khatduh eh, ha ka Jutang Bathymmai ruh, ïa kane ka nam la ai bunsien ha u Jisu naduh basdang (Lk. 1: 35; Mk 1:24; Kam 3:14). Namarba u Jisu mynta u dei u Bakhuid, u dei ruh u Blei Uba imsngi ïa u khunbynriew da ka jingieid jong U.

Ka nam kaba ar ba u Jisu u ai ha lade ka dei kane: U long u Bashisha. Bad ngi la ring jingmut ïa kane ka kyntien Khasi na ka Grik "Alithinos". Kane

ka kyntien ka long kaba kyrpang bha. Ka thew ïa kaei kaei kaba paw kumba ka long tynrai. Ka long kumba ka paw bad ka paw kumba ka long. Ngi la ju poi sha ka Shad Weiking, ha kaba ngi ïohi ïa ki 'rangdajied bad ki 'theikynsai kiba la riam da ki 'piengksiar banylla bad ka ksiar ka dei ka ksiar da shisha. Hynrei ngi la ju poi ruh sha ki Shad Suk Mynsiem ha ki nongkyngdong. Ngi ïohi ïa kito ki kpieng. Ki i thik kum ki 'piengksiar ha Weiking. Hynrei ynda ngi la peit bad twad, ki dei pynban ki kpieng ba la thied na ki Kharbhut ha Iewduh. Ki dei tang kiei kiei kiba la shu pyrthuhbud bad ba la shu mutdur. Kim dei ki 'piengksiar bashisha, bad kato ka ksiar kam dei ka ksiar hynrei tang ka rong ksiar. Te ngi ong ba ki kpieng ha ka Shad Weiking ki long "alithini" bad kito ha ki nongrit nongkyndong pat kim long. Ha Weiking ka ksiar ka paw bad kato kaba paw ka dei ka ksiar hi. Ha ka jingshisha, ïa kane ka kyntien Grik "Alithinos" la dei ban ring jingmut sha ka Khasi da ka kyntien "Banylla." Te kane ka kyntien ka thew ïa ka jinglong. Te hä u Jisu ka don tang kaei kaei kaba nylla suda. U Jisu u long ka jingim bad kane ka jingim ka dei ka jingim banylla. U Jisu u long uba hok bad kane ka Hok ka long kaba nylla, ym tang kaba shu paw. Ha u Jisu ka don tang kaei kaei kaba long shisha. Te kane ka kyntien ka ïapher na kawei pat ka kyntien Grik "Alithes" kaba mut kaei kaei kaba shisha bad kaba pyrshah ïa ka lamler ne ka thok. Ka thew khamtam eh ha ka jingïadei ka pyrkhat bad ka ktien.

Khatduh eh, ha ka Jutang Bathymmai u Jisu bunsien u ai ha lade ïa kane ka nam ha ki jingkren bapher bapher jong U (Io. 6:33; 15:1). Te ka dei ka nam ïa kaba ki Khristan byndai ki sngewthuh bha. Bad u Jisu u pyndonkam ïa kane ka nam ban ïaroh bad pyrto ïa ki jinglong banylla jong ki Khristan ha Philadelphia.

Ka nam kaba lai ba u Jisu u ai ha lade ka dei: U shabi u Dabid. Khlempep haba u Ïoannis u la thoh ïa kane ka lynnong, u la kynmaw ïa u Eliakim, uba long u nongpeit-nongsumar ïa ka ïingsyiem ha Jerusalem. U Blei ïn u ong, "Ngan pyntawah ïa u shabi ka ïing u Dabid halor ka tyrpeng jong u; lada un plie, te yn

ym don ba khang; lada uñ khang, yn ym don ba plie (Is 22:22). Da kane u Jisu u mut ban ong ba Ma-u u dei u nongsumar sukher ïa ka iing ka sem u Blei. Dei Ma-u uba bat ïa u shabi ka paki dulan u Blei. Tang da U marwei ki briew ki lah ban poi sha u Blei. Kim don kawei pat ka lad ka lynti. Ha ka Jutang Bathymmai la ban tyngeh bha ïa kane (Io. 1:18; 14:6: 1 Tim2:5-7; Heb. 4:14-16; Mt. 11:27) Hangne ngi ïohi ba u Jisu u bat ha la ki kti ïa u shabi jong ka Hima u Blei bad jong ka ïing ka sem jong U. Ki briew kin poi sha u Blei tang lyngba u Jisu.

b) KA ÏAROH BAD KA PLIE LAD (3:8-10)

Kumba ngi la kdew haneng, u Jisu u dap tang da ka jingïaroh na ka bynta ki Khristan ha Philadelphia. Um lap eiei ka kampap kamsang hapdeng jong ki. U ïohi tang ki kam babha suda bad kine ki kam ki dei shaphang ka jingpynphriang ïa ka Khubor Babha ha kiwei pat kibym pat ïohsngew ne tip shaphang u Jisu bad ka Khubor Babha jong U. Namarba u Jisu u bat ïa u shabi jong ka Hima u Blei bad kiei kiei baroh ki shong ha U, U pynbna ba U la plie lad plie lynti khnang ba ki Khristan kin dup lah ban ïaid shaphrang ha kane ka kam kaba khraw tam: ban ïalap ïa ka Khubor Babha. U Jisu u ong ba ka lynti, ka dwar, ka jynkhang ki plie rynghang da ka jingpynkhreh jong u. Yn nym don ban pynwit haduh katta katta ïa kane ka kambah kamsan ban pynphriang ïa ka khubor Babha. Kane ka pyni ba ka jingshitrhem bad ka jingshlur jong ki nongpynphriang ïa ka Khubor Babha ka dei ka jing-plie lad plie lynti jong u Jisu hi. Ka dei ka jingleh u Jisu, ym ka jong ki briew. Shuh-shuh, kine ki kyntien u Jisu "Hakhmih, Nga la pynkhreh ... ban khang" ki mut ba ki nongïalap bashitrhem shisha kin nym duh lad duh lynti haduh katta katta; kan don hi ka lad ka lynti kumno re kumno. Yn nym don ba lah ban khang lad ïa ki lada ki don ka mon kaba skhem ban ïalap ïa ka Khubor Babha, namar dei u Jisu Uba ïatrei lang. Ha ka jingsngew jong ngi, kane ka dei ka jingmut kaba kongsan tam.

Ki dang don kiwei pat ki jingmut ïa kiba ngi lah ban kdew na ka Jynthoh Bakhuid hi. Ngi shem ba u Jisu u nam ïa lade ka Jynkhang, ka Dwar, ka Khyrdop (Io. 10:7,9; 14:6). Da kane, u Jisu u mut ban ong ba U la pynlong ïalade ka Khyrdop, ka Dwar, ka Jynkhang na ka bynta ki Khristan ban rung sha ka Hima u Blei bad ban poi sha u Blei hi. U Jisu u tyrwa ïa lade kum ka lad ka lynti bad ka atiar ban kiew irat shaphrang ba ka longbriew manbriew. Kane ka jingmut ka lah ban long, hynrei kato kaba ngi la ai haneng ka kham ïadei-dur. Na Philadelphia ki surok bad ki lynti ki poi kylleng kylleng sha mihngi sha sepngi shatei bad shathie ruh. Ka don harud ka surok-bah na kaba ki la ïaid ki kynhun shipai bapher bapher, na kaba ki la ïaid ki nongkhaii nongpateng naduh ki ri mihngi. Kumba ki Grik ki lah ban pynphriang nangne ïa la ka kolshor bad ka ktien, ki Khristan ruh ki lah ban pynphriang ïa la ka Khubor Babha bad kane ka lad ka lynti ka dei ka jingai iong u Jisu hi, kata ka mut ba u Jisu hi u la pynkhreh ïa kine kiei kiei ban pynjem ïa ka jingeh ban ïalap ia ka Khubor Babha.

Hynrei ka don tang kawei kabym ïadei-dur bad kane ka lad ka lynti kaba khraw ba u Jisu hi u la pynkhreh na ka bynta ka Balang ha Philadelphia. Bad kane ka dei imat ka jingkhyndiat briew jong ki. Haba ki briew ki khyndiat than eh, ka bor ruh ka tlot. Ka jingbun-briew ka dei ka bor, namarba ka lah ban shim kabu ïa ki lad ki lynti baroh kiba ka lah ban ïoh. Haba ym don briew ban trei, wat lada ka don ka pisa ka tyngka ruh, wat lada ka bun ka lad bad ka kabu ksiar ruh, ka kam kam lah ban ïaid shaphrang. Ka jingbiang ha ka bunbriew ka long kaba kongsan bha na ka bynta kano kano ka kam radbah. Te u Jisu u ong, "Phi don ka bor kaba rit". Hynrei hangne shisyndon ka paw sa kawei kaei kaei kaba 'itynnat ha ka Balang ha Philadelphia. Kane ka bor jong ka Balang ka long kaba rit naduh basdang na ka daw ka jingkhyndiat briew. Hynrei la katta ruh, ka Balang ka la jop thiaw ha kawei ka kbep jong ka jingshah lehbeiñ na ka bynta ka Khubor Babha. Ka lah ban long ka jingïatyngkhuh bad ka mane-blei ïa u Kaisar bad ia ka blei Roma ne kano

kano kawei pat ka daw. Hynrei ka Balang ka la ïaineh ha ka jingngeit bad kam shym len ïa u Jisu. Ki Khristan kim shym thang dhup ha ka duwan u Kaisar bad kim shym pyrta, "U Kaisar u dei u Trai Kynrad!", hynrei ki la pynbna barabor, "U Jisu u dei u Trai Kynrad bad u Nongpynim!" Te kumta ki la jop thiaw bad kato ka jingshah hanbeiñ imat ka la kut bad ka la sangeh. Ki Khristan ki la ïoh lad ban pynhiar mynsiem bad ban tur shaphrang. Hynrei na ka daw ka jingduna-bor na ka liang ka jingbun-briew, kin nym lah ban pyndep bha ia la ka deiti. Ki don kam shuh-shuh ki para Khristan. U Jisu mynta u kular ban pynbun briew ïa ka Balang da kaba pynkylla kaba mut ia ki Ju, kiba don ha ka shnong Philadelphia. Da ka jingrung Balang jong kine ki Ju, ki Khristan kin ioh bor shuh-shuh bad kumta kin sa tur shaphrang. Kane ka pyni ba ka jingkylla kaba mut ki briew bad ka jingmih ki Khristan bathymmai ki pynkhlaiñ ïa ka Balang bad ïa ki Khristan barim. Haba ym don ka jingkylla kaba mut ki briew, ka Balang ka lah ban tlot kumba ka la jia ha Sardis. Hooid, ki Khristan bathymmai ki pynkhlaiñ ïa ki Khristan barim bad ki ai bor ai sor ïa ka Balang ha ka jingialap ïa ka Khubor Babha.

Kiei kine ki Ju kiban kylla kaba mut ? Ki dei ki Ju kiba dang sah ha Niam Ju barim bad kibym pat pdiang ïa ka Khubor Babha jong U. U Ïoannis, u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw, uba long u Ju ma-u ruh, u ong ba kine kim dei ki Ju kiba shisha. Ki Ju kiba shisha mynta, ki Israel ki bashisha bad kiba thymmai, ki dei ki Khristan. Ka Israel kaba rim ka la kut, kam don shuh. Ki Ju kiba rim kim don shuh, ki la kut. Ki la mih ki Israel bathymmai bad ki Ju bathymmai bad kita ki dei ki Khristan, kiba la pdiang ïa ka Khubor Babha bad ïa u Jisu Khrist kum u Messia, u Nongpynim bad u Khun u Blei. Te nangne ka paw shai ba ki Khristan Ju hyndai ki ñiew bad ki sin kyrteng ïa ki Ju, kiba dang sah ha niamrim jong ki, kum ka kynhun u Soitan. Bad namarba ki mane-blei ha ka Sinagog, ki sin kyrteng ïa ki "Ka Sinagog u Soitan", namarba kim dei shuh ki Israel.

jong u Blei, kim dei shuh ki Ju jong u Blei u Abraham, u Isaak bad u Jakob. Kine ki Iu, kiba dang sah ha ka niam-rim jong ki, kim da ïapher eh haduh katta katta na ki jentil. Te haba kine ki Ju ki kobsarong ba ki dei ki Ju, katkum u Ïoannis uba long u Ju, ki kren lamler namarba kim long shuh ki Ju kiba shisha katkum ka saiñdur u Blei ha u Jisu Khrist.

Te da ka jingïalap ïa ka Khubor Babha, ki Ju, kiba dang sah ha ka niam-rim jong ki, kin sa kylla kaba mut da ka bor bad ka jingïalam jong u Jisu hi, kin pynrit ïa lade hakhmat ka Balang kaba long ka Israel bathymmai bad kin rung Bajang da ka baptisma bakhuid. Hangne ka paw ba ka jingkylla kaba mut ka dei ka kam jong u Blei, ym ka jong ki briew. Dei u Blei uba pynkylla kaba mut ïa ki briew. Ki briew ki lah tang ban pynbna ïa ka Khubor Babha bad ka dei ka mon u Blei ba kin ïalap ïa ka Khubor Babha. Hynrei hadien ba la pynbna ïa ka Khubor Babha, dei u Blei Uba trei ha ki dohnud jong ki briew bad Uba pynkylla kaba mut ïa ki. Te lada u dei u Blei Uba pynkylla kaba mut ïa ki briew, ym don ba lah ban khang ne pynwit ïano iano. Lada uno uno u pynwit ne khang, u ïaleh pyrshah ia u Blei. Haba u Blei hi u la mon ki briew kim lah ban ujor ne ban pyrshah.

Nangta u Jisu u ong ba ka jingkylla kaba mut jong ki briew ka dei ka dak ka shiu kaba shai-kdar ba u Blei u sngewtynnat, U sngewkmen, U kubur bad U hun hi jrut ïa ka jingïalap ïa ka Khubor Babha da kino kino ki Khristan. U Jisu u kren shai ba, ha ka jingkylla kaba mut jong ki, kito ki Ju kin ïohi shynna ba u Jisu bad u Blei ki ieid bad ki burom ïa ki Khristan kiba la ïalap ha ki ïa ka Khubor Babha. "Kin tip ba Nga la ieid ïa phi", u ong u Jisu. Kane ka long kaei kaei kaba sngewtynnat na ka bynta jong ngi ki Khristan bad ka dei ban pynshlur ïa ngi ban ïalap ïa ka khubor Babha. Haba ki briew ki kylla kaba mut ka long thik kumba u Jisu u ong, "Shabas, phi la leh bha! Phi la pyndep ïa ka deiti ban ïalap ïa ka khubor Babha jong Nga. Nga da hun hi jrut bad Nga

la pynkylla kaba mut ïa kine ki briew ha kiba phi la pynbna hok bad shida ïa ka Khubor Babba". Ka jingkylla kaba mut jong ki briew bad ka baptisma ki long da shisha ka kubur bad ka shon-mohor ïa ki kam jong ki nongïalap ïa ka khubor Babba Te haba ki briew ki kylla kaba mut, ngi dei ban kmen da shisha namarba ka dei ka kam ba u Blei hi u leh. Hynrei lada ym don mano mano ba kylla kaba mut, ngi dei ban peitmat bad ban kyndit bynriew ioh ngi la kum bakla hangno re hangno. Te kano kano ka Jylla-niam ne ka Shnat-niam, ha kaba ym don ka jingkylla kaba mut ki briew ka mut ba kato ka Jylla-niam ne ka Shnat-niam ki la kylla long kum ka Balang ha Sardis, ka Balang kaba la ïap, namar ka jingbym-shitrhem, ka jingbym husiar, ka jingbym-peitngor bad ka jingjaituh bad thiah sngi ngai ngai. Haba ym don kano kano ka jingkylla kaba mut jong ki briew ka mut ba u Blei u la pynrem ïa kato ka Jylla-niam ne ka Shnat-niam kum ki bym larkam eiei hakhmat jong U.

Nalor kane ka jingbatai ba ngi la ai haneng, ki don ki 'riewpyrkhat kiba ong ba ngi lah ban batai da kumwei pat, da kaba pynïasoh ïa ki dkhot 8c bad 9 bad ka sentens 8b. Bad ki ring jingmut kumne, "Hakhmih, Nga la pynkhreh ka jynkhang kaba la plie war bakhmat jong phi, ïa kaba ym don ba lah ban khang, namarba phi don ka bor kaba rit, namarba phi la bat skhem triang ïa ka Ktien jong Nga bad phim shym la len ïa ka kyrteng jong Nga. Hakhmih, Ngan ai ha phi .... ieid ïa phi." Hangne ki don ar tylli ki jingjia kiba phylla bad kiba long jingblei. Kane ka paw ha ka jingpyndonkam ïa ka kyntien "Hakhmih!" arsien. Kane ka kyntien "Hakhmih" ka kdew barabor ïa kaei kaei kaba phylla bad kaba ngim ju khmih lynti. Kane ka long kaba dei. Nangta la ong ba u Jisu u la pynkhreh ka jynkhang kaba la plie war namarba U tip ba ka Balang ka tlot bor bad kam lah ban leh bun kiei kiei ha ka liang ka jingïalap lada u Jisu hi um ïarap kyrpang ïa ka. Kane ruh ka long kaba dei. Ma-ngi ki briew ngim lah ban leh bun kiei kiei lada u Blei hi um ïarap ïa ngi, lada u Blei hi um plie lad plie lynti ïa ngi.

Shuh-shuh, u Jisu u ong ba U la plie rynghang ïa ka jynkhang kum ka bainong na ka bynta ka jingïaineh skhem jong ka Balang ha ka jingngeit bad ka la phla ïa ka kyrteng u Jisu hakhmat ka shnong ka thaw. Nangta u Jisu un ai sa kawei pat ka bainong ne ka jingïaroh, da kaba pynkylla kaba mut ïa ki Ju. kiba dang eh dohnud. Kane ka jingbatai ka sngewtynnat da shisha, hynrei kato kaba ngi la ai haneng imat ka kham bha bad ka kham ïadei-dur bad ka jinglong jong ka Balang ha ka shnong Philadelphia.

Khatduh eh, ha ka dkhot kaba 10, u Jisu u pynkynmaw ïa ka jingkohnguh jong ka Balang ha Philadelphia ïa ka sneng ka kraw jong U bad ïa ka hukum jong U ban ïaishah-satar ïa ka jingeh baroh, kiba lah ban mih na ka jinkyntait ban mane-blei ïa u Kaisar bad ïa ka blei Roma. Hangne ka paw ba ki Khristan ha Philadelphia, ha kawei ka por, ki la dei ban ïaishah-satar, kata ka mut ba ki la shah pynshitombein haduh ban da phlei snam ruh na ka bynta u Jisu bad ka Khubor Babha jong U. Bad ha kane ka jynjar-sat bad ka shemlanot, ki la jop thiaw bad ki ïaineh, bad kumno re kumno ka jingshah banbein ruh ka la kut noh bad ka Balang ka la suk Namar kane ka hok ba ki la pyni, u Jisu u ong ba un ïarap ïa ki, Un sa ïada ïa ki, Un sa pyllait-im, Un sa ri-sumar kyndong ïa ki ha ki sngi kiban wan, ha kiba kan wan lynshop ka jynjar-sat bad ka shemlanot ha ka pyrthei baroh kawei. Ka jingkloi jong ki ban kohnguh ïa ka jingkyntu u Jisu ban shahshitom na ka bynta jong U kan sa pynioh ha ki ïa ka jingda jingker na ki jingma bad jingmynsaw baroh (Mt.10:38; 10:17; 16:24; Mk 8:34; 13:19; Lk 9:23). Kane ka dei ka sneng ka kraw ba u Jisu u ju ai katba U dang im ha ka sla pyrthei ba ki nongbud bad ki synran jong U ki dei ban kloi ban ïaishah-satar ïa ka jynjar ka lanot na ka bynta jong U. Ka dei ka Hukum na kaba ki Khristan kim lah ban lait na ki khep sha ki khep. Ka sneng bad ka Hukum ban ïaishah-satar ïa kano kano ka jingeh ki dei kiei kiei ïa kiba u Jisu u da ban tyngeh bha. Ki Khristan ha Philadelphia ki la pyndep ïa kane ka Hukum bad ka sneng. Te ki dawa keiñ ba u Jisu

un ri un da ïa ki ha ki jingma baroh. Bad u Jisu un sa bat Ïa la ka Hok ka Shikyntien. U Jisu u dei Uba bat Nia bat Jutang.

Mynta ka jingkylli ka mih, "Kaei kane ka jingtynjuh bad yn tynjuh ïano?" Ïa ka kyntien "Jingtynjuh" ngi la ring jingmut na ka Grik "Pirasmos", kaba don bun ki jingmut kum "ka jingpynshoi", "ka jingpyrshang", bad khamtam eh "ka jingtynjuh", ïa kaba ha ka Phareng ki ong ka "Test.". Lada uno uno u wan ai ksiar ha ngi bad ngi kum artatien ïa ka jinglong nylla jong ka, ngi leit sha u bania, ngi phrang ïa ka ha ka ding bad ka ding ka pyni lada ka dei ka ksiar kaba nylla ne em. Ha ki por hyndai ki khun u Hynniewtrep ki tih ksiar na ki lum ki wah jong ki. Hynrei kane ka ksiar ka ïakhleh lang bad ka khyndew ka shyiap. Te ban ïoh ïa ka ksiar nylla suda, ki phrang ha ka shlem bad ka ksiar ka tuid bad ka paw ha ka jingnylla jong ka. Kane ka dei shisha ka jingtynjuh ban shem lada ka don shisha ka ksiar bad lada ka don ka paw ha ka shlem bad ha ka ding. Te kane ka kyntien "Pirasmos" ka mut ruh ka jynjar-sat, ka shemlanot, ka satsyllang, ka jingpynshitom, ym ban pynjot ne pynduh, hynrei ban pynkylla kaba mut bad ban tei. Hato kane ka jingtynjuh ka la wan shisha? Hooid, ka la wan, bad kan ïaiwan. Ym don ba lah ban lait na kane ka jingtyhjuh ha kiwei na ki rukom bapher bapher ba u Blei u ibit. U khunbynriew bad ki jaitbynriew kum ka kynhun bad kum shimet shimet ki la ngat ha kane ka jingtynjuh, ki dang ngat bad kin sa ngat shuh-shuh. Ka dei ka bhah bad ka riti jong ka jingim-briew kumban ong noh.

Mynta yn tynjuh ïano? Yn tynjuh ïa ka pyrthei. Ngi shem barabor ha ka Jynthoh Bakhuid ïa kane ka kyntien "Ka Pyrthei." Ka ktien u Blei ka ong, "Kiar na ka Pyrthei! Wat pyrthuhbud ïa ka Pyrthei!". Hangne ka shai-kdar ba ka "Pyrthei" hangne kam mut kane ka mariang ba u Blei hi u la thaw bad ka long kaba bha suda. Ym don jingsniew eiei ha ka mariang ba u Blei u la thaw. Ma-u hi U ong ba ka long kaba bha suda (Jenl: 10,12,18,19,25,31). Te ka mariang bad ki laiphew jynthaw jong u Blei ki long kiba bha suda,

Bad u Blei um lah ban isih ïa kiei kiei kiba Ma-u hi u la thaw (Jst 11:23-25). U ieid pynban ïa ki bad U pynneh pynsah ïa ki. Hynrei ka Jynthoh Bakhuid ka ong ba u Blei u isih ïa ka "Pyrthei" Hangne ka shai kdar ba ka kyntien "Pyrthei" ka mut ka Pap ka Sang, ka mut ki briew kiba sniew bad kiba pap, ki briew kibym ngeit ha u Blei bad kiba isih ïa U. Ka "Pyrthei" ka mut ka kynhun ki 'riewbymman. Te ka jingtynjuh ka dei na ka bynta kine, ym na ka bynta ki Khristan kiba bha. Bad u Blei bunsien u tynjuh ïa ki da ka jynjar sat bad ka shemlanot. Bad ka jingthmu jong u Blei ka long ban pynkylla kaba mut ïa ki 'riewbymman. La-da ki kylla kaba mut, ki kylla long kum ka ksiar kaba mih na ka shlem. Hynrei lada ki leh mutlop, kin ngat ha ka jynjar-sat bad ka shemlanot shuh-shuh.

Mynta ha kane ka pyrthei mariang, ki briew kiba bha bad ki briew kiba sniew ki ïa-im lang. Te haba jia kum kane ka jingtynjuh, i kumba ki iangat lang. Hynrei kam long kumta. U Blei u ïada ïa kiba bha, U ri U sumar ïa ki namarba ki dei ki jong U bad kim donkam shuh ia ka jingtynjuh ne ka jingphrang namarba ki la paw shynna kum ka ksiar nylla. Ki Khristan ha Philadelphia, katkum ka kular u Jisu, kin sa long kumta ha kano kano ka jingtynjuh ïa kane ka pyrthei-jot, kata ka mut ïa ki 'riewbymman. U Jisu un da un ker ïa ki na ki jingma baroh.

(c) KA KYNTU (3:11)

Ha kane ka shithi sha ki Khristan ha Philadelphia, ym don jingbyrngem eiei na ka liang u Jisu. Beit u Jisu u leit sha ka kyntu ka kynpham, ym ban kylla kaba mut, hynrei ban ïaineh skhem bad ban ïaitur shaphrang khlem shongthait bad ban peitngor bha namarba ki nongshun ki bun. Ki dei ban ïai-ap-phira, ban ïaiphikir, ban ïaihusiar, khnangba kin nym shah knieh ha kiwei ïa ka pansngiat ba u Blei u la mang na ka bynta jong ki.

Nyngkong eh, u Jisu u pynbna ba Un wan kloi ban pyntngen ban kynpham bad ban ïarap ïa ki Khris-

tan ha Philadelphia. Ha kito ki por hyndai, haba ki Khristan ki iynjar-sat bad ki ïaishah-satar, ka jingkular bad ka jingpynbna ba u Jisu un wan kloi ki ai jingkyrmen, ki pynshlur, ki pynïaineh bad ki pynkmen ïa kito kiba shitom na ka daw ka Khubor Babha. Ki Apostol ruh ki la pyndonkam ia kane ban pynshlur bad ban pyntngen ïa ki Khristan kiba shahshitom (Heb. 10:37; Jak 5:8). Namarba u Jisu un wan kloi, ki Khristan ki skhem bad ki shlur. Ki ïaishah-satar ïa kiei kiei namarba ki tip ba kin nym neh junom, hynrei kin duh kin dam ha ka jingwan u Jisu. Hato u Jisu u la pyndep ïa kane ka kular? Hooid, u la pyndep ym ha ka rukom ba ki la khmih lynti, kata da jingwan kum ha ka Sngi Khatduh, ha u iyoh bad ka burom, hynrei u la wan ha ka rukom kaba maïan bad kaba shisha. U la wan ban kynduh ïa ki uwei pa uwei ha ka sngi ba ki khlad na kane ka pyrthei. Hynrei shuwa kane ka sngi ruh, u Jisu u la wan ban kynduh ïa ki bad dei da U ba ki la lah ban kiew irat ha kiei kiei baroh. U Jisu u bat barabor ïa ka Hok ka Shikyntien ba U khlei. Ha kajuh ka por kane ka jingpynbna ïa ka jingwan-kloi u Jisu ka ïarap ïa ki 'riewbymman ban kylla kaba mut. Da kane ka jingpynbna la sneng la kraw ïa ki 'riewbymman ba ka long kaba ma shibun ban myllen ha ka Pap ka Sang, namarba u Jisu u lah ban wan ha kano kano ka por. U Jisu bad ki Apostol ruh ki la ju kren bunsien shaphang kane ka jingwan kloi-lan jong u Jisu (II Thes. 1:7-9; Mt. 24:42-51: 25:13; Lk. 12:37) Ka Balang ha Sardis ka sniew namarba kam shahshkor ïa kane ka sneng ka kraw jong u Jisu bad kumta ki ngat ha ka jynriam u ksuid bad ka pap ka sang.

Khatduh eh, u Jisu u kyntu ïa ki Khristan ban ïaineh bad ban nym bud ïa ka nuksa ki bun briew, kiba, haba sdang ki leh bha, hynrei khyndiat por hadien ki tlot noh bad kumta ki duh noh ïa la ka bainong, ka burom ka ijot na u Blei. Ki don bun ki nuksa ha ka Jynthoh Bakhuid, kiba pyni kumno ki briew ki duh noh ïa la ka hok tang na ka daw ba kim phikir bad kim ïaineh, kum u Saul uba la duh ïa la ka khet bad kum u Judas, uba la shah knieh noh

ïa ka jinglong Apostol (I Sam. 15:1-16:13; Kam 1:15-25;Rom 11:11-12). Te ki Kristan ki dei ban ïaineh haduh kaba kut.

d) KA KHUSNAM (31:2)

Ha ki Khristan ha Philadelphia, u Jisu u kular ban ai san tylli ki khusnam ne ki bainong, bad kane ka pyni haduh katno u Jisu u sbun bad kito kiba ieid ïa U bad kiba iaineh ha ka jingngeit.

Nyngkong eh, u kular ban pynlong ïa ki ki "Rijied" ha ka Ïingsad Ïingsunon jong ka Hima u Blei, ha ka Ïingkyntang, ha ka Tempyl! U-ei une u rijied ha ka Tempyl? Ha ki niam jentil bapher bapher ki ju don kine ki rijied ne ki rishot, ïa kiba ki ju kyntang na ki blei-thaw Ngi lap ïa kine kiei kiei ha ka Jynthoh Bakhuid ruh, kaba pynrem ïa ki bad kaba hukum ban pynduh ïa ki (Ex. 34:13-16; 1 Sy. 16:31-34). Kine ki païa ne ki rishot ne ki rijied ki dei ki dak ki shin jong ki blei-thaw bapher bapher. Hapdeng jong ngi ki khun u Hynñiewtrep ruh, u don u rijied ne u rishot blei ha man la ki ïing ki sem bad khamtam eh ha ki Ïingsad Ïingsunon. Tang shu rung na Tyngkong sha Shlur, ngi lap ïa une u rishot-blei ba ki ong, uba kdew ïa ka jingdon jong u Blei Nongbuh Nongthaw ha kato ka Ïing-sad Ïingsunon ne ka Ïing ka sem. Bad kaba phylla ka long ba u Rishot-blei ki khun u Hynñiewtrep u long barabor ha ka dur ka Diengphna Um ju ïeng tneng, hynrei u da don u bah tympha kumba ki ong, uba ai ïa ka dur ka dar ka Diengphna.

U Ïoannis, u nongthoh ka Kitab Jingpynpaw, u la ïohi khlempep ïa kine ki païa blei, ki rijied-blei bad ki rishot-blei jong ki Grik bad jong kiwei pat ki jait-bynriew. U la ïohi ruh ba ki don ki kyrteng jong kine ki blei ha kine ki païa, ki rishot, ïa kiba la pynïeng ha ki tempyl jong ki. La ñiewburom bha ïa kine ki païa bad ki rishot da ki paidbah nongmane ha ki tempyl bapher bapher. Mynta u Ïoannis bad u Jisu ki mut ban ong ba ki païa-blei, ki rishot-blei bad ki rijied-blei bashisha ki dei ki Khristan, ïa kiba ym don mano

mano ba lah ban pynmih na ka ïing ka sem jong u Blei, na ka Balang kaba long ka Tempyl jong U. Yn nym don eiei ka jingma ne jingsyier kaba lah ban pyntieng ïa ki Khristan bad ban pynmih ïa ki na ka jaka ba ki don. Ïa kane ki Khristan ha Philadelphia ki sngewthuh bha namarba, na ka daw uto u jumai uba ïaikhih-shi-ïaikhih hadien ka snem 27 HK, ki nongshong shnong ha Philadelphia ki la mih bad herkrad na la ka shnong bad ki la shong ha ki lum ki wah kat shaba lap. Ka long kaba jynjar shisha ban ïaimih-shi ïaimih na la ka shnong. Kin jin da la kwah ban sah junom bhor khlem da donkam ban kynriah shane shatai. Ïa kane ka jingthrang jong ki, u Jisu u ong, yn pynurlong ha ki Khristan ha Philadelphia bad kin nym mih shuh na la ka shnong ka thaw, kaba long ka Hima u Blei.

Nalor kane ka jingmut ba ngi la ai haneng, ka don sa kawei pat kaba kongsan bha ha ka jingïadei bad ki Khristan ha Philadelphia. Ngi la ïohi ba ki long kiba shitrhem, khamtam eh ha ka jingïalap ïa ka Khubor Babha. Ka jingngeit jong ki, ka jingïaineh jong ki hapdeng ka jynjar-sat bad ka ïaishah-satar bad ka jingshitrhem jong ki ki la pynskhem bad pynshlur ïa kiwei pat ki Khristan ha Asia Minor. Ki la long kum ki rijied ne ki rishot kiba kyrshan ïa ka Balang, kaba long ka Jyntei jong u Blei Na ki Khristan baroh ki dei kito kiba na Philadelphia kiba la pynïeng skhem ïa ka Balang namarba ki long kum ki rishot kiba eh bad kiba khlaiñ. Dei katkum kane ka jingmut ba la nam ïa u Petrus, ïa u Jakob bad ïa u Ioannis, u nongthoh ka Kitab ka Khubor Babha, kum ki rijied jong ka Balang(Kal.2:9). Ka dei da shisha ka nam ka burom kaba khraw bad u Jisu u ai ïa kane ka nam ka burom ha ki Khristan ha ka shnong Philadelphia.

Ki khusnam, kiba bud, ki dei ki lai tylli ki kyrteng, ïa kiba yn thoh shynna ha uwei pa uwei na kine ki rijied ha ka Ïingsad Ïingsunon jong ka Hima u Blei: ka Kyrteng u Blei u Kpa, ka Kyrteng ka Nongbah u Blei bad ka Kyrteng u Jisu hi.

Ngi pynkynmaw ïa ki nongpule ba, ha ka rukom pyrkhat pyrdaiñ jong ki Israel hyndai, ka Kyrteng kam mut tang kato kyntien, kaba sawa ne kaba long

ka dak ka shin ban pyniapher ïa uwei u briew na uwei pat, hynrei ka mut u *BRIEW HI*, uba trei uba kam, uba khih uba ksar, uba ïai-imsngi ban leh eiei na ka bynta kito kiba u ieid bad u burom, ym u briew uba shong kli kti. Te ka "Kyrteng u Blei" ka mut u Blei hi da lade, Uba trei-kam khlem sangeh na ka bynta u khunbynriew, u Blei Ubym shongthait, hynrei Uba ïai-imsngi ba u khunbynriew un bha un miat bad un kiew irat ha ka longbriew manbriew. Bad ka "Kyrteng jong ka Tempyl" ka mut ka tempyl hi, ha kaba u Blei u don bad U shahshkor ïa ki jingduwai jong u khunbynriew. Bad ka "Kyrteng u Jisu" ka mut u Jisu hi, Uba ïaidon lem bad ngi katkum ka kular jong U (Mt.28:20).

Mynta, baroh ngi sngewthuh ba kaei kaei, kaba lathoh ka sah bad ka snoh ha kato kaei-kaei, ha kaba la thoh ia ka. Shisien ba la thoh, khamtam eh ha ki por hyndai, ka long kaba eh ban pyndam ne pynduh. Kato kaba la thoh bad kato kaei kaei, ha kaba la thoh, ki ïalong shitylli, ki ïalong kawei kumban ong noh. Te ban thoh ïa ka kyrteng u Blei ka mut ban pyniasnoh ïa u briew bad u Blei, ban pyniïalong shitylli ïa ki ha kata ka rukom ba ka long kaba eh ban pyniakhlad ïa ki. Ka dur ne ka jynthoh kaba la shon shap ha ka mohor ka neh bad ka long kaba eh ban pyndam ïa ka. Bad ïa kane u Jisu hi un leh, u Jisu Uba lah Uba ïai. Da lade hi Un pyniasnoh ïa ki Khristan bad u Blei, Un pynlong shi-tylli ïa ki bad kumta ki Khristan kin syriem ïa ki mohor ksiar ha kiba la shon shap ïa dur jong u Syiem u Patsha. Te nyngkong eh u Blei u Kpa un ïaidon lem bad ki Khristan, Un paw ha ki kum ha ka muhor. Da kaba ïohi ïa ki Khristan, ki briew kin iohi ïa u Blei hi. Ki Khristan kin long ka dak ka shin kaba kynthup bad kaba kdew ïa u Blei. Kumjuh ruh u Jisu un ïaidon lem bad Un ïaipaw ha ki Khristan bad kiba ïohi ïa ki Khristan ha Philadelphia kin ïohi ïa u Jisu hi, Uba trei-kam ha ka histori jong u khunbynriew. Khatduh eh, ki Khristan kin long ka Nongbah jong u Blei, ha kaba Un shong Un sah bad Un synshar Un khadar, Un leh bha leh miat ïa ki khun ki hajar. Bad kane ka Nongbah

ka long kaba thymmai, kaba wan hiar na bneng hi bad kabym ju don mynno mynno (Jpw 2:17).

Bun ki 'riewstad ki ong ba kane ka rukom pyrkhat ka wan na kawei ka dustur jong ki jentil, haba ki pynïeng ïa ki païa-blei jong ki bad ki thoh ïa ka kyrteng u blei-thaw. Kane ka lah ban long, namarba u Ïoannis u la ïohi ïa kine ki païa ne rishot-blei ki jentil, ïa kiba ki ju pynïeng ha ki tempyl jong ki Te u Ïoannis u mut ban ong ba ki Khristan ki long ki païa ne rishot-blei bashisha bad ha kajuh ka por, ki long ruh ka tempyl ba-im jong u Blei Bashisha.

Hynrei ka tyllong jong u Ïoannis ka lah ruh ban long ka Jutang Barim bad ka rukom kren jong ki Israel hyndai ha ka jingïadei bad u Blei. Ngi lap ïa kane kaei kaei ha ka Kitab Jingkheiñ 6:27. Ha kawei ka sngi u Blei u la hukum ïa u Moses ban hikai ïa ki Lyngdoh-soh blei kumno ban kyrkhu ïa ki paid Israel. Bad u Blei, ha ka dkhot kaba 27, u pynkut da kaba ong, "Kumne kin buh (ne kin thung ne kin pynïeng) ïa ka kyrteng jong Nga ha ki paid Israel bad Nga Ngan kyrkhu ïa ki " Ïa ka Hebru "Wesamu" la ju pynkylla sha kiwei pat ki ktien kumne: "Kin kyrpad" ha ka Khasi, ha ka Phareng "So shall they invoke my name" da u Knox, "This is how they must call down my name" ha ka Jerusalem Biblei, "So shall they put my name" ha ka Revised Standard Version, bad "Mettano in tal modo sotto la tutela del mio nome" ha ka 'La Sacra Bibbia" ha ka ktien Italy, kaba mut "Ai kin buh hapoh ka jingïada jong ka kyrteng jong nga ïa u paid Israel ha kata ka rukom . ." Na kine ki jingring jingmut bapher bapher, ka paw shai ba ka jingmut jong ka kyntien Hebru "Wesamu" kam shai bha bad kam pat biang ha ka kyntien "kyrpad" ne "invoke" Kam mut tang ka jingkhot kyrpad tang da ka sur. Ka mut ba kane ka jingkyrkhu la leh da ka sur, hynrei ka jia-long kaei re kaei pat de ha ki briew : ka jingsnoh ka kyrteng u Blei, ka kyrteng kaba long u Blei hi, ha ki briew ha ka rukom kaba maïan, hynrei kaba shisha. Kane ka pyni ba ha ka por ka jingïaduwai lang, haba kiwei ki duwai na ka bynta kiwei pat, ka jia-long kaei re kaei kaba

shisha : ka jingïalong shitylli jong ki briew bad u Blei. Te ïa kane ka kyntien "Wesamu" lah ban ring jingmut sha ka Khasi kumne, "Kin kyrpad bad shon shap ïa ka kyrteng jong Nga", kata ka mut ba, ha ka jingduwai, u Blei bad ki briew ki ïalong shitylli. Ha ka jingsngew jong ngi, u Ïoannis u la ïoh jingmut na kane ka dkhot jong ka Jutang Barim bad kumta u kwah ban ban tyngeh ba u Blei, u Jisu bad ki Khristan ki ïalong shitylli hi mlon.

Shuh-shuh, ki 'riewstad ki ong ba u Ïoannis u la ïoh ïa kane ka jingmut ban thoh kyrteng ha u rijied, uba dei ka dur pharshi jong u Khristan, na ka dustur ba la ju shon shap ha ka met ki mraw ïa ka shap ne ka dak jong u trai jong ki. Bunsien kane ka dak ka dei tang ki ar tylli ki dak-thoh banyngkong jong ka kyrteng u trai jong ki mraw. Da kane la mut ban ong ba ki Khristan ki dei ki jong u Blei, thik kumba ki mraw, kiba don kato ka dak, ki dei ki jong u trai jong ki. Shuh shuh, ki ong ba hapdeng ki jentil ka la don ka dustur ban burom ïa uno uno u lyngdoh-sohblei uba la pyndep bha ïa la ki deiti da kaba pynïeng uwei u païa ban ai nam ïa u bad ha une u païa ki ju thoh ïa ka kyrteng u lyngdoh bad ïa kyrteng u kpa jong u. Da kane la mut ban ong ba ki Khristan kiba ïaineh kin ïoh ka nam bad ka burom kaba kyrpang. Kine ki jingmut baroh ki lah ban long, hynrei kaba nyngkong ka kham ïadei-dur bad ki Khristan ha Philadelphia, kiba ju ïa-long shitylli bad u Blei bad u Jisu bad ka Balang, khlem da lah ban pynïakhlad lano lano ruh.

Khatduh eh, u Jisu u ong ba ka kyrteng jong U kan long ka kyrteng kaba thymmai bad ka dei kane ka kyrteng ïa kaba yn thoh ha kito ki rijied kiba long ki Khristan. Te kine ki Khristan kin ïoh eiei kaba thymmai, ïa kaba kim ju poi pyrkhat mynno mynno. Bad na ka daw kane kaei kaei kaba thymmai, ma-ki ruh kin ïoh ka nam bad ka burom bathymmai, thik kumba ka shnong Philadelphia ka la ïoh jingïarap na ki Patsha Roman hadien uto u jumai ha ka snem 17 HK bad da kato ka jingïarap ki la lah ban tei biang ïa ka shnong ban khot thymmai ïa ka da ki kyrteng bathymmai : ka Neocaesarea kum ka

jingkynmaw ïeid ïa u Tiberius, uba la ïarap nyngkong ïa ki, bad nangta Flavia hadien ba ki la ïoh ka jingïarap shuh-shuh na u Patsha Vespasian. Da kane u Ïoannis u mut ban ong ba, lada ki Khristan ha Philadelphia ki don ejei kaba kordor ha ki bad lada ki ïoh ka nam ka burom kaba kyrpang bad ka bathymmai haduh katta katta, ka dei ka jingleh jong u Jisu. Uba la pynïatylli ïa lade bad ïa u Kpa jong U bad ki Khristan, Uba la pynlong ïa ki kum ka Nongbah bathymmai ha kaba Un shong Un sah bad Un synshar khadar junom. Kane ka dei ka nam ka burom kaba khraw bad kaba kordor tam.

e) KA SNENG KA KRAW IA BAROH (3:13)

Da kane ka sneng ka kraw, u Jisu u kyntu ïa ki briew baroh ban pyrthuhbud ïa ka nuksa jong ki Khristan ha Philadelphia. U kyntu ïa ki ban ïaineh skhem ha ka jingngeit, ban kloi ban ïaishah-satar ïa kano kano ka jingeh, ban shitrhem ban ïalap ïa ka Khubor Babha, ban ïatylli bad ban ïalong kawei ha u Blei lyngba jong U bad kumta kin kylla long ka Nongbah bathymmai jong U, ha kaba Un shongneh shongsah, ha kaba Un synshar khadar bad Un ïmsngi ïa la ki khun ki hajar bad kumta kin ïoh ka nam ka burom kaba kyrpang.

vii) KA SHITHI SHA KI KHRISTAN HA LAODISEA (3:14-22).

14 Ha u Angel ka Balang ha Laodisea, to thoh: U
Amen, u Sakhi ba lah ban shaniah bad uba shisha, u
Tynrai-duh bad u Nongsdang ki jyngthaw u Blei, u ong
ïa kine kiei kiei: 15 Nga tip bha ïa ki kam jong phi;
Nga tip ba phim long uba khriat lymne uba khluit.
A, lada phin jin da long uba khriat ne uba khluit!
16 Te, namarba phi shu long blem-blem khlem khluit
ne khriat, Ngan prie noh ïa phi na ka shyntur jong
Nga. 17 Namarba phi ïai-ong, "Nga long uba riew-

spah, nga la ïoh ka lak ka putit bad ngam duna eiei",
bad phim bna eiei ba phi long uba raitong, uba i-
sangsot, uba duk, uba matlah bad uba lyngkhuit, 18
Nga sneng-kyntu ïa phi ban thied na Nga ïa ka ksiar
ba la phrang ha ka ding khnang ba phin riewspah;
thied ïa ki jaiñ balieh-phyrnai khnang ba phin ïoh
kup ïoh sem bad ba, ha ka jinglyngkhuit, ka mynraiñ
jong phi kan nym paw-pyrthei; *thied* ka jingsleh ban
kyllan ïa ki khmat jong phi khnang ba phin dup ïohi.
19 Nga mai-dumok bad Nga pyni ïa kito baroh, ki-
ba Nga ieid, bad Nga sympat ruh. To imsngi, na-
markata, bad durïap *ïa kane* bad to kylla kaba mut!
20 Hakhmih, Nga ïeng ha jynkhang bad Nga tied ! Lada
uno uno u ïohsngew ïa ka sur jong Nga bad un plie
ïa ka jynkhang, Ngan rung sha u bad Ngan shong-
bam-ja lem bad u bad ma-u ruh lem bad Nga. 21
Ha uba ïaijop Ngan ai jaka ban shong lang bad Nga
ha ka khet jong Nga, kumba Nga hi Nga la jop bad
Nga la ïohshong bad u Kpa jong Nga ha ka khet
jong U. 22 Jar uba don shkor, to un sngap ïa kaba
u Mynsiem u ong ha ki Balang.

Ka Balang ha Laodisea ka ïasyriem ïa ka Balang ha Sardis, tangba ka kham sniew. Ha Sardis dang don katto katne ngut ki Khristan kiba bha, kibym pat pynbit-tngit ia lade. Hynrei ha Loadisea, ym don eiei kaba bha. U Jisu u pynrem ïa ka na khlieh ha kjat. Balei ka la leit jia kumne? Ki don khlempep ki daw bad kumba ka paw kyllum na ka shitbi, ka dei ka jingmane-blei ïa ka spah. Ka long kaba eh na ka bynta kito, kiba mane-blei ïa ka spah, ban don jingïadei eiei bad u Blei (Mt. 19:23; Mk. 10:23; Lk. 18:24). Te khnang ba ngin sngewthuh bha ïa kane ka jinglong basniew jong ka Balang ha Laodisea, ngi dei ban tip khyndiat khynsoit shaphang kane ka shnong kumba ka long ha ka por jong u Ïoannis, u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw.

Ka shnong Laodisea ka don ha ka Jylla Phrygia. Ka dei kawei na ki shnong kiba pawnam bha ha ki por hyndai hynthai. La seng ïa ka da u Antiochus II, uba la synshar ha Syria naduh ka snem 261 haduh 246.

U la seng ïa kane ka shnong ban pynsahnam ïa la ka mahadei, ka Laodise, bad kumta la khot ïa ka Laodisea. Kane ka shnong ka ïeng harud ka Wah Lycus bad kumta ka ïapher na kiwei pat ki shnong, ïa kiba la khot da kajuh ka kyrteng bad ka khanatang ka ong ba ki la don kumba san tylli nalor kane ka Laodisea harud ka Wah Lycus.

U Syiem Antiochus II u la jied bha ïa ka jaka ban seng ïa kane ka shnong, thik ha ka jaka ba ka surok bah na Ephesus ka ïaid ban poi sha Syria bad ha ki thaiñ mihngi. Bad kano kano ka shnong, na kaba ka lynti-bah ki hima bapher bapher ka ïaid, ka kiew irat khamtam eh ha ka ïoh ka kot bad ka spah ka hajar, namarba ka khaïi ka pateng ka ïeng rasong barabor ha ki shnong kiba don surok. Nalor kane ka surok-bah, ki don sa kiwei pat kiba ïaid lyngba ka Laodisea, kum ka surok kaba sdang na Pergamum lyngba ka Them ka Wah Hermus shaduh Pisidia, Pamphylia bad Perga ; ki shnong kiba pawnam ha kito ki por. Shuh-shuh ka surok na ka Jylla Karia shaduh Phrygia ka ïaid lyngba kane ka shnong. Kine ki lynti ki syngkien ki la ïarap bha ïa ka Laodisea ban kiew shaphrang ha ka spah ka hajar. Ka la don sa kawei kaei kaei kaba la ïarap ïa ka Laodisea ban roi. Shisien ka Laodisea ka la long ka kut-thma bad ka len shipai. Ha ki por hyndai, bun ki nongbah ki la mih na kine ki kut bad ki len shipai. Da shisha ka Laodisea ka la ïoh lad bha ban roi ha ka spah ka hajar. Bad namarba ka la long kaba riewspah, ka la lah ban pynbit pynbiang hi ïa lade bad kam shym donkam ïano ïano. Kane ka la jia ha ka snem 61 HK, mynba u jumai u la pynjot ïa kane ka shnong. Ki nong Laodisea ki la kyntait ban pdiang jingïarap na ki Patsha ha Rom. Ki la bei pisa hi da lade bad ki la tei biang ïa la ka shnong. Da shisha kam shym donkam ïano ïano ruh. Ka la lah ban ieng ha la ki kjat. Nangta la ong ba ka Laodisea ka la long kum ka bank jong kito ki por bad ki lah ban pynïaid ïa la ki pisa ki tyngka lyngba jong ka. Kane ruh ka la wallam shibun ka spah ka hajar, kaba la pynlong ïa ka Laodisea kaba bit kaba biang ha kiei kiei baroh.

Nalor ka khaïi ka pateng, ka Laodisea ka la pawnam ruh ha ka thir ksai, ka thaiñ jaiñ bad ka suh sopti sopjat. U 'saiwul balam-ïong jong ka u ïaid kam bha bad ki sopti ba la suh ha Laodisea ki la phriang kylleng kylleng, bad ki la wan rah ka nam ka burom ha ka shnong Namar kine ki sopti kiba bun bad kiba tad, ki briew ki la ïoh lad bha ban riam ban beit.

Shuh-shuh, ka Laodisea ka la pawnam bad riewspah na ka daw ki dawai dashin ba la shna bad pynmih na ka: ka dawai shkor bad ka dawai khmat. Ka la don kawei ka skul ruh ha kaba ki la hikai kumno ban ai dawai ïa kiba pang Kaba kham pawnam na kine ka dei ka dawai khmat, ïa kaba la khot ha ka Grik "Kollurion", kaba mut i ltir-ruti. Ha ka jingshisha ka dei ka kynja pawdar, ïa kaba la pynwandur kum ki kuli kiba ltir. Ki Grik ki ju nam ïa ka ka "Tephra Phrygia, "kata ka mut ka pawdar na Phrygia. La ong ba la shalan ia kane ka dawai kylleng kylleng namarba ka la long ka dawai kaba lah ban pynkoit ïa ki jingpang khmat. Na ka daw kane ka dawai, imat kim shym don shibun kiba matlah ha Laodisea.

Kum kiwei pat ki shnong, ka Laodisea ruh ka la don ka Stadium, ka Lympung-sum-lympung-sait, ka Gymnasium bad ar tylli ki thiatar. Kine ruh ki la pynpawnam ïa ka shnong.

Namarba ka Laodisea ka la long ka shnong kaba riewspah, ki Ju ki la tuid sha ka ban khaïi ban pateng. Na ki khyndiat ngut haba sdang, ki la roi bad ki la palat ïa ki phew phew hajar ngut Ki Ju ki ngeit ha ka jingbun-briew namarba kane ka plie lad plie lynti ïa ki ban kiew irat ha ka longbriew manbriew. La ong ba ki Ju ki la roi haduh katta katta ba ha ka shnong Hierapolis ki la lah ban ïoh ruh ïa ka bor synshar khadar bad ki la don hok ban oh khajna bad ban daiñ kuna ïa ki briew. Dei ha kane ka shnong ba ki Ju ki la don kawei ka jaka buh-kot, ha kaba ki la ïalum lang ïa ki dulir bapher bapher jong ki bad kiwei pat ki jynthoh. Kine ki Ju ki long kiba

nang bha ban khaïi bad pateng bad da ka jingdon jong ki, ka shnong ka la riewspah shuh-shuh.

Na kine kiei kiei ngi lah ban ring jingmut ba haba jyllei eh ka spah, ka Tipbriew Tipblei ka lip rong noh. Haba kamai ïa ka Longspah, ka Bam briew kam ju duh Te la leh klet ïa kiba duk, ïa ki rangli ki juki, lada ki don La synshar tang ka Khwan-myntoi bad ka jingieid para-briew ka kynrandien noh. Haba la jngi ha ka umbah jong ka spah ka hajar, ki briew kim donkam shuh ïa u Blei. Nangne ki mih ki jingsniew baroh. Na ka jingbym-pyrwa shuh ïa u Blei, ki pap ki sang ki kyrsoi, ki shlei bad ki lyngkien.

Ïa kane ka shithi lah ban phiah ha ki hynriew bynta: Ka pynithuh ïa lade, ka Pynrem, ka Mai ka pyni, ka Apil, ka Khusnam bad ka Sneng ka kraw ïa baroh.

a) KA PYNITHUH ÏA LADE (3:14)

Kum ha kiwei pat ki shithi, hangne ruh u Jisu u pynithuh ïa lade da kaba pynbna lai tylli ki Nam jong U: U Amen, u Sakhi, u Tynrai-duh.

Nyngkong eh, u Jisu u khot ïa lade u Amen. Ngi la ïohi bad ngi la batai ïa ki jingmut jong kane ka kyntien "Amen (Jpw 1:7). Ngi la ïohi ba ka mut khamtam eh kum ka jingpynskhem ïa kano kano ka kyntien kaba shisha bad kaba hok. Hynrei hangne u Jisu u shim ïa ka kum ka "Kyrteng". Ha ka Kitab Jingpynpaw hi, kane ka dei ka sien kaba nyngkong ba ngi lap ïa kane ka kyntien kum ka "Kyrteng" jong u briew ne jong u Blei. Khlempep ka don ka nongrim ha ka Jynthoh Bakhuid hi, namarba ñiar eh ba u Ïoannis un thoh eiei kabym don nongrim ha ka Ktien u Blei. Khlempep, kum u Ju, uba tip bha ïa ka Baibyl, u Ïoannis u kynmaw ba u Blei hi u la nam ïa lade da kane ka kyrteng (Is 65:16). Ha ka Hebru, u Blei u ong, "Ïitbarek be'lohe Amen . . . . . . Iishshaba' be'lohe Amen", kaba mut "Yn sa kyrkhu da u Blei ka Amen. . . . . Un sa smai da u Blei ka Amen." Kumba ngi la kdew.

kane ka kyntien "Amen" ka dei ka adjektib bad ka mut "baskhem, baïaineh, bashisha, babat jutang, ba lah ban shaniah; ka dei ruh ka noun bad ka mut ka jingïaineh, ka jingbat-skhem ïa la ka jutang bad ka ktien, ka Hok ka Shikyntien, ka jingshisha; ka dei ka adberb ruh bad ka mut "hooid keiñ! da shisha khlempep, thik kumta"; la pyndonkam ruh ïa ka kum ka jingkubur ïa ka ktien ba la kren ne ka jingduwai. Namarkata, ïa kane ka dkhot na u Ïsaia la ring jingmut ruh kumne, "Yn sa kyrkhu da u Blei ka jingshisha . . .". Un sa smai da u Blei ka jingshisha" Kane ka jingring jingmut ka biang bad ka kit jingmut, hynrei kan kham bha ban ong "U Blei ka Amen", kata, ban shim ïa ka kyntien "Amen" kum ka kyrteng. Hynrei kam da sawa sngewtynnat ha ki ktien bapher bapher bad kumta la pynkylla noh ïa ka da ka kyntien "jingshisha." Kumba la ong haneng, hangne u Ïoannis u pyndonkam ïa ka kum ka kyrteng U Jisu u dei u Amen, kata ka mut, u Jisu u dei uba lah ban shaniah, Uba bat Jutang, Uba skhem-triang, Ubym kylla, Uba bat ïa ka Hok ka Shikyntien, Ubym thok, Ubym lamler, Uba bat ïa la ka kular, kabym ju pulom, hynrei ka trei-kam. Da kane u Jisu u kwah ban pynïapher ïa lade na ki Khrirtan ha Laodisea, kiba la nguid biang ia la ka jutang ba ki la khlei, kibym ñiewkor shuh ïa ka Hok ka Shikyntien, kiba la shetkylla ïa la ka Niam bad ïa u Blei, kibym ïaineh bad kibym bat ïa la ka kular. U Jisu u dei u Amen, hynrei ma-ki kim dei.

Khatduh eh, na ki Nongïathuhlypa baroh bad na ki Nongïalap baroh, dei u Jisu Uba la pyndonkam bha ïa kane ka kyntien "Amen". Bad kane ka paw khamtam eh ha ka Kitab ka Khubor Babha ba la thoh da u Apostol Ïoannis. Kum ka nuksa: Amen, amen Nga ong ha phi (Io. 1:51). U Apostol Ïoannis u la nang ïa ka ktien Grik, hynrei um da nang bha Te bunsien u pyrkhat kum u Ju bad u thoh ha ka ktien Grik. Lada kylla kyntien pa kyntien kane ka sentens ka lah ban long kumne: Nga u Amen, u Amen, Nga ong ha phi . . .", kata ka mut Ma-nga, Ubym thok, Uba shisha, Uba lah ban shaniah, Nga khlei ka Hok ka Shikyn-

tien. Ha kane ka khep ruh, u Jisu u kren ha kajuh ka rukom.

Ka nam kaba ar pat ka dei kane: U Sakhi ba lah ban shaniah bad uba shisha. Kine ki kyntien ki mut thik kumba ngi la batai haneng (Jpw 1:5; 3:7). Sa shisien u Jisu u pyniapher ïa lade na ki Khristan bad ki nongïalam jong ki ha Laodisea. kibym sakhi eiei shuh, kiba shu paw tang habar ba ki long Khristan, hynrei ha ka jingshisha kim long eiei. I kumba ki long ka ksiar, hynrei ki dei pynban ka dewthala. Nangta ym don sakhi kum u Jisu, namarba U la ïohi, U la ïohsngew bad U la ktah ïa kaba U pynbna, namarba U ïathuh hok ïa ka Khubor Babha nadong shadong bad U nang bha ban pynshai ïa ka Khubor ba-U ai. U dei da shisha u Simpah Simsong ba ki Longshuwa jong ngi ki la khmih lynti. Ha U, kiei kiei baroh ki shai-kdar.

Ka nam kaba lai pat ka dei kane: U Tynrai-duh bad u Nongsdang ïa ki jynthaw baroh jong u Blei. Ïa ki kyntien "U Tynrai-duh bad u Nongsdang" ngi la ring jingmut na ka Grik "Arkhi" Kane ka kyntien Grik "Arkhi" ka long kaba kit jingmut bha. Khlempep u Ïoannis, u nongthoh ka Kitab Jingpynpaw, u mut artylli kiei kiei. Nyngkong eh, u mut ban ong ba u Jisu Khrist, kumba U long mynta, u dei u Blei Nongbuh Nongthaw. Ki jynthaw baroh ki mih na U (Io 1:3). U dei da shisha ka Tynrai-bah, ka Tyllong bad ka Thymmei jong kiei kiei baroh kiba don ha ka pyrthei mariang. Namarba u dei u Blei, kiei-kiei baroh ki sdang na U. U dei u Tynrai-duh bad ym don eiei kabym shym sdang na U, namarba U dei u Nongthaw. Ka ba-ar, da kane ka kyntien "Arkhi", u Ïoannis u mut ban pynshai ba u Jisu u dei ruh u briew bad u briew bashisha. Ïa ka longbriew manbriew jong u Jisu la thaw da u Blei bad katkum u Apostol Paulus, u Blei u Kpa u la kha ïa la u Khun naduh bymjukut kum "U JISU KHRIST, U NONGPYNIM JONG NGI" kumba u long mynta(Eph.1:4). Ban pyndonkam ïa ka rukom kren jong ngi ki briew, ym shym don wat shi-khyllipmat ruh, ha kaba u Jisu Khrist, u Khun u Blei, u Person ba-ar jong ka Triniti, um

shym long ruh u Briew, Uba shisha, ha ka jingïadei bad u Blei. Ngi dei ban kynmaw ba ha u Blei ym don ka Mynnor bad ka Lawei, ka don tang ka Mynta. Te ha ka Mynta jong u Blei, u Jisu Khrist u long u Blei bad u Briew. Hynrei ïa ka Longbriew Manbriew u Jisu Khrist la thaw kumba thaw ïa ka longbriew manbriew jong ngi. Kum u Briew u Jisu Khrist um ïapher eiei na ngi laitnoh ha ka jingïadei bad ka pap ka sang (Heb 4:15) Te ha ka Mynta jong u Blei, ka longbriew manbriew u Jisu Khrist ka dei ka jynthaw kaba nyngkong eh. Ha ka Mynta jong u Blei, ka histori jong u khunbynriew ka sdang na ka longbriew manbriew u Jisu Khrist, kum u Nongpynim jong ngi. Ngim dei ruh ban klet ba u Blei um don histori. Ka histori ka dei tang ka jong ngi ki jynthaw. Te ngi ban tyngeh biang, ba ha ka Mynta jong u Blei, ka longbriew manbriew u Jisu Khrist ka dei kaba nyngkong bad kaba sdang ïa ka histori jong u khunbynriew. Ha ka histori jong ngi u khunbynriew, u Jisu Khrist kum u Briew u wan hadien u Abraham, u Isaak bad u Jakob. Te u dei u Jisu Uba sdang ïa ka histori u khunbynriew ha ka Mynta jong u Blei bad kumta u dei u Nongsdang ïa kiei kiei baroh bad Uba nyngkong eh napdeng jong ki. Dei na kane ka daw ba u Paulus Bakhuid u nam ia u Jisu Khrist "U Khun Phrangsngi jong ki jynthaw baroh (Kol.1:15). Namarkata, ïa ka longbriew manbriew jong ngi la saindur katkum ka Longbriew Manbriew u Jisu bad ym da kumwei pat ha ka Mynta u Blei. Da kane ka nam, u Jisu u mut ban ong ba dei Ma u Uba bit Uba biang tam ha kiei kiei baroh, ym ka shnong Laodisea, kaba kobsarong ba ka pura nadong shadong bad ba kam donkam' ïano ïano ruh.

b) KA PYNREM NA KHLIEH HA KJAT (3:15)

Beit beit u Jisu u ong ba u tip lut ïa ki kam sniew jong ki Khristan bad ki nongpynïaid jong ki ha Laodisea. Ki don ha ka papbah papsan: ka jingbym donkam 'shuh ïa u Blei. U Blei um don jingmut eiei

shuh na ka bynta jong ki bad ka Niam ka la long tang ka kamkai suda. Ban pyni shai ïa kane, u nongthoh u pyndonkam ïa ka rukom pyrkhat bad rukom kren jong ki briew ha Laodisea, kiba la ïohi bad la ïoh mad ïa ka umshit kaba mih ha ki thaiñ Hierapolis, ka shnong kabym da jngai eh na Laodisea. Kane ka umshit, kum kato kaba hajan Jakrem, ka mih napoh khyndew bad kam da khluit haduh katta katta; ka shu long shit blem blem bad kam da bang eh ban dih. Nalor kane, ka khyndew, na kaba ki mih kine ki umpohliew-syaid, ka don ka kynja shun bad kumta ka um, haba la ïakhleh lang bad kane ka shun, ka sma bad kam long ban dih. Ka pynkynroi prie ïa kito kiba dih ïa ka. Ïa kane ki nong Laodisea ki tip bha. Te u Ïoannis u pyndonkam ïa kane kaei kaei ban pynsngewthuh ïa ki Khristan bad ki nongpynïaid jong ki ha Laodisea ba ka jingim jong ki ka long kum kato ka umshit kaba blem blem, kaba la ïakhleh lang bad ka shun, bad kumta ka pynkynroi prie ïa u Blei. Ka pap da shisha ka pynkynroi prie ïa u Blei bad ïa ki briew ruh. U Blei um lah shah ïa ka pap bad ka jingim kaba sniew, thik kumba ka kpoh kam lah shah ïa kum kane ka umshit blem blem kaba la ïakhleh lang bad ka shun kaba pynkynroi prie. Ka tynrai jong kane ka jinglong jong ka Balang ha Laodisea ka long ba kim sngewdonkam shuh ïa u Blei, na ka daw ka spah bad ka pahuh pahai. Haba ym sngewdonkam shuh ïa u Blei, ka pap ka rung bad ka synshar, ka Jingieid ka phet noh bad ka Hok ka rieh noh sba krem sba kroh. Te ka Balang ha kato ka shnong ka long kum kato ka umshit blem blem kaba sniew ban dih bad kaba pynsngewpang ïa ki briew, kaba pynkynroi prie ïa ki, ki tang shu sma ne dih ïa ka. Kane ka pyni ba ka Pap ka la shong tynrai ha kato ka Balang. Ka long kaei kaei kaba sngewsih haduh katta katta.

Ban pynshai shuh-shuh ïa ka jingmut jong u, u Ïoannis u kdew ïa ka um kaba khluid bha (Zestos ha ka Grik) bad ïa ka um kaba khriat bha (psikhros ha ka Grik). Te ka kyntien "Psikhros" ka mut ka um kaba khriat bha bad kumta ka bang, ka shngiam bad ka bha ban dih bad ki briew ki wad ïa ka. Te kane ka um kaba

khriat bha ka thew ïa ka Hok bad ka jingim kaba hok bad kaba bha. Kumba ki briew, ha ka por shit lei-lei, ki wad ïa kum kane ka um, u Blei ruh u wad ïa ki briew kiba dap da ka hok ka sot bad ka jingbha mynsiem, ki briew kiba sngew ba ki donkam ïa U ha kiei kiei baroh (Mt. 5.3). Ka kyntien Grik "Zestos" pat de ka mut ka um kaba khluid bha, ka umthnam jah ban ong. Kane ka um ruh ka long kaba bha ban dih bad ka myntoi ïa ki briew. Haba dih ïa kane ka um, ki briew kim kynroi prie Te ka umkhluid ne ka umthnam ka thew biang ia ka Hok bad ka jingim kaba hok, kaba dap da ka jingieid ïa u Blei bad ïa la ki para-marjan bad ki para-briew. Kumba ki briew, khamtam eh, kiba pang kpoh, ki wad bad ki dih ïa ka umthnam, kumta ruh u Blei u wad bad u kmen ban ioh ïa ki briew kiba hok bad kiba bha ka jinglong. Te ka "Khriat" bad ka "Khluit" ki thew ïa ka Hok hakhmat u Blei bad ki briew. Ka Blem-blem pat ka thew ïa ka Pap ka sang, ka dakaid ka kusbi, ka lamler ka thok, ka sarong ka hangamei bad kumta ter ter. Bad ngi la ring jingmut ïa kane ka kyntien "Blem-blem" na ka Crik "Khliaros", kaba mut kaei kaei kaba shu shit ne syaid, kaba sma bad kaba pynkynroi prie. Ïa kum kane kaei kaei ki briew ki bret. Kumjuh ruh u Blei u bret bad U kyntait ïa ki 'riewpap 'riewsang kiba kyrñiom da la ka mon ha ka ahor ka jingsniew. Kim don bynta eiei bad u Blei, ym namarba u Blei um kwah ïa ki, hynrei ha ma-ki hi, da ka jinglong basniew jong ki, ki jngai na u Blei kum ki Khristan bad ki nongïalam jong ki ha ka shnong Laodisea. Katno ki Khristan ha Philadelphia ki ïapher na ki Khristan ha Laodisea ! Ka jingïapher kum hapdeng ka sngi bad ka miet ! Te u Jisu u ong ba Un prie noh ïa ka Balang ha Laodisea. U sngewlehraiñ ban kam ïa ka kum ka Balang la jong. Kim long shuh kiba bitdor ïa u. Hynrei la katta ruh, u Jisu u dang ieid ïa ki, U dang kwah, U dang thrang ba kin kylla kaba mut bad kylla jinglong noh. Ki dang lah hi ban leh kumta lada ki kwah. Ka shong ha ki ban phai sha u Jisu bad Ma-u un pdiang biang ïa ki.

c) KA MAI BAD KA PYNI (3:16-19).

Hangne u Jisu u byrngem ban pynshitom ïa kito ki Khristan kiba la duh noh ïa la ka jinglong tynrai. U byrngem ban prie noh ïa ki, kata, ban bret noh ïa ki sharud kum ka synrum, lada kim kylla kaba mut. Ki Khristan bad ki nongpynïaid jong ki ha Loadisea ki la liat sha kane ka ahor jong ka pap ka sang, namarba ki la mane-blei ïa ka spah. Ki la kamai ïa ka Longspah bad ki la bam ïa ka Longbriew. Ki la kobsarong ba ki bit ki biang. Hooid, hakhmat ka pyrthei ki lah ban long kumta, hynrei hakhmat u Blei ki long kiba kyrduh-tasam tam na baroh. Ym tang kata, ki raitong bad ki isangsot haduh katta katta. Nangta ban sa ka matlah, wat lada ki don ki dawai khmat kiba pawnam. Hooid, ki koit ki khmat ka met, hynrei ki khmat ka mynsiem ki matlah lut baroh khoit. Nangta ki kobsarong ba ki bun ki sopti sopjat bad ki riam ki beit bha, hynrei ha ka liang ka mynsiem ki lyngkhuit bad ki isaitmet, ki ijli, ki i-khñiing wat tang ban peit ruh. La katta ruh, u Jisu u sngewsynei ïa ki. U sneng bad U kyntu ïa ki ban leit thied na U ïa ka ksiar bashisha khnang ba kin dup riewspah hakhmat u Blei ruh. U Jisu u dei u mahajon-bah bad u Nongdie-ksiar Uba shisha. Baroh ka spah ka hajar ka don tang ha U bad ha U marwei. Da kane, u Jisu u mut ban ong ba khlem Ma-u kin nym lah ban leh eiei. Da kaba leh bymsuitñiew ïa U, da kabym pyrwa ïa U, da kaba leh klet ïa U, ki pynkyrduh-tasam ïa lade. Hangne ka paw shai ba ki Khristan bad ki nongïalam jong ki ha Laodisea kim sngewdonkam shuh ïa u Blei bad ïa u Jisu. Ki la sngew ba ki la bit la biang ha ka spah ka hajar jong ka pyrthei. Shuh-shuh, u Jisu u ong ba U dei Ma-u u mahajon die-jaiñ, Uba don lut ki sopti sopjat kiba bitdor, kiba itynnat, kiba lieh phyrnai, U dei Ma-u ka dukan die-jaiñ na kaba ki lah ban ïoh ïa kato ka jaiñphong, ba ki khot ka "Trimita" ha ka Grik bad kaba la ai nam ha ka shnong kum ka Trimitaria, ym kito kiwei pat ki dukan die-jaiñ jong ka pyrthei. Ka kup ka sem kaba bha tam ka dei ka Hok ka sot. Bad dei tang u Jisu Uba lah

ban ai ïa kane ka kup ka sem kaba bitdor. Kumba ki long mynta, ha ka liang ka mynsiem, ki lyngkhuit na khlieh ha kjat. Kim don jaiñ eiei, wat ka sling ruh kim don! Kane ka paw shai ha kine ki kyntien "ba, ha ka jinglyngkhuit, ka mynraiñ jong phi kan nym paw pyrthei." Ngi la ring jingmut ïa kine ki kyntien na ka Crik" eskhini tis gymnotitos", kaba mut, kyntien pa kyntien "ka mynraiñ jong ka jinglyngkhuit." Ka jingmut ka dei kane: ki lyngkhuit haduh katta katta ba wat ka jaiñsling ruh kim don ban da ïa ka mynraiñ la kumno kumno. Kane ka rukom kren ka long kaba sngewshyrkhei bad kaba khlem akor ruh ha kine ki sngi jong ngi. Hynrei ha ki por hyndai kane kaei kaei ka la ju jia bunsien. Kito kiba pule ïa ka histori jong ki Syiem ki Patsha bad ki hima jong ki por hyndai ki la ju lap ba haba uwei u Syiem u jop ïa uwei pat u Syiem, uba la ïaleh pyrshah ïa u haduh katta katta, ban pynjah burom ïa uba la shah jop, u Syiem nongjop u ju hukum ban sloit lyngkhuit ïa u Syiem ba la shah jop, ia ka mahadei jong u bad ïa ki Bakhraw Batri jong u, khnang ba ka mynraiñ jong ki, shynrang bad kynthei, kan paw pyrthei bad kumta ki briew, kiba peit ïa ki, kin dup rkhie-beiñ bad bynthiew ïa ka mynrain jong ki. Kumne ki ju leh ha kito ki por hyndai, ha kiba ka akor ka burom kam pat da ieng rasong bha. Ha ka jingshisha, ka kyntien "Eskhini" ka mut ka mynraiñ kumba ka long ha ka longbriew manbriew. Bad u Ïoannis, u nongthoh jong ka Kitab Jingpynpaw, u mut thik ïa kane hi bad ka Jynthoh Bakhuid ka dei ka nongrim jong u. Ka dei ka rukom leh ki 'riewhyndai, haba ki da kwah shisha ban pynjah burom ïano iano ba ki isih bad ki khñing (II Sam. 10:4-5). Ki Nongïathuhlypa ruh ki la kdew ïa kane ka rukom pynjah burom haba ki sneng ïa ki paitbah bad ïa ki Bakhraw batri ban kylla kaba mut (Hos 2:3,9; Is. 20:4; Ez. 16:37-39; 23:26-29; Mik. 1:11; Nah 3:5). Da kane ka rukom kren, u Ïoannis u mut ban ïathuh shai-kdar, ba ki Khristan bad ki nongïalam jong ki ha Laodisea ki la liem, ha ka Pap ka Sang, ki la shah jop ha kane ka Nongshun, kaba la sloit lut ïa ki jaiñ ki nep jong ki bad ka la pynlaid lyngkhuit ïa ki kum ki mrad,

kumban ong noh. Hangne ka paw shai haduh katno ki la ngam ha ka ahor jong ka Pap ka Sang, kaba la pynisaitmet ïa ki haduh katta katta hakhmat u Blei.

Da shisha ki Khristan bad ki nongpyhïaid jong ki ha Laodisea ki la isaitmet na ka daw ka jinglyngkhuit haduh ba wat i jaiñsling ruh kim don shuh ban da ïa la ka mynraiñ Kane ka la pynsngewsih ïa u Jisu, bad u la pynrem ïa ka, hynrei ym da ka jingkyrkoh ne ka jingsngew ba la ïoh ïa la ka kput, hynrei da ka jingsngewsynei bad ka jingmyllung mynsiem. Te u pynbna ba dang lah ban leh eiei. Ki dang don lad ban thied ki jaiñlieh phyrnai na u Jisu, Uba kloi ban die ha ka dor kaba tad. Ym tang kata, U kloi ruh ban pynriam pynbeit ïa ki da lade hi da kata ka jaiñlieh phyrnai, kaba dei ka khor ka khriam jong ki Syiem ki Patsha bad ki heh ki haiñ. Kine ki jaiñlieh phyrnai (himatia-levka ha ka Grik) kim dei ki jaiñ paitbah, hynrei ki dei ki jong ki Lyngdoh, ki Syiem bad ki Bakhraw Batri. Bad ki briew ki ju ai ïa ki ha kito kiba ki kwah ban pyndonburom kyrpang ne ha kito kiba ki da ieid thoiñ (Jen. 41:42; Dan. 5.29; Esth 6:6-11; Lk. 15:22-24). Hangne ka paw ba, wat lada ki briew ha Laodisea ki la pap katno katno ruh, u Jisu u dang ñiewkor, U dang burom bad U dang ieid thoiñ thoiñ ïa ki bad U kloi ym tang ban da ïa ka raiñ ka rem jong ki, hynrei wat ban pynriam ïa ki da ka khor ka khriam jong ki Syiem ki Patsha Kum kane ka jingieid ym lah ban shem hangno hangno ruh.

Ngi la kdew haneng ba ha Laodisea ka don ka Skul-bah ban hikai ban ai dawai dashin, khamtam eh ban pynkoit ïa ki khmat da kata kaba ki khot ka "Pawdar Phrygia." Hooid, na ka liang ka met, ki khmat jong ki ki la bha bad lada jia ba ki pang, ki ïa ïoh ki dawai dashin kiba biang Hynrei hakhmat u Blei, ym tang ba ki pang khmat, hynreï ki da matlah artad. Te u Jisu u kyntu ïa ki ban thied na U ka dawai ba tang Ma-u hi U lah ban ai, da kaba kin kyllan ïa la ki khmat mynsiem. Kane ka pyni ba ki Khristan bad ki nongïalam jong ki ha Laodisea kim tip shuh kumno ban pynïapher ïa kaba bha na kaba sniew. Ïa ka Hok

na ka Pap. Ha ka liang ka Akor ka burom Khristan ki la ïaid matlah khlem lah ïohi sha kadiang ne kamon. Ka khmat jong ka Sap tiphok-tipsot ka la matlah. Bad ïa kane ka jingmatlah tang u Jisu hi u lah ban pynkoit. Hynrei ka shong ha ki mynta ban thied ïa ka dawai ba U tyrwa, ka dawai kaba trei kam da shisha bad kaba tad. Kaba ki donkam ka long tang ka Mon Babhä.

Baroh kin kubur ba kane ka pynrem na ka shyntur u Jisu ka long kaba eh bad kaba kthang da shisha. U Jisu hi u kubur ba ka long kumta. Hynrei Um banse, namarba ka jingbym-banse ka thom ïa ka sang, kumba ong ki Longshuwa jong ngi. Ïa ki kyntien "Nga mai dumok bad Nga pyni" ngi la ring jingmut na ka Grik "Elengkho", ka berb kaba mut ban mai da ka jingdom jingbitar, ban dumok bad ban kynhied khlem tyngkai eiei. Hynrei kam dei ka jingmai da ka jingïngkhong khait bad ka jingpynhiarkput, kumban ong noh. Ka dei ka jingdumok bad ka jingkynhied ban pynpeitmat ïa ki briew khnang ba kin dup sngewthuh bad peiphang ïa la ki jingbakla bad ba kin dup kylla ïa la ka jingim. Ka dei ka jingieid bashisha kaba kyntu ïa u briew ban mai, ban kynhied, ban dumok ïa kito kiba hap ha ka jingbakla. Ban shu iehnoh ïa ki kumto bad ban nym sneng nym kraw, ka mut ba ym pyrwa eiei shaphang jong ki, la ki im ne ki ïap ha ka pap. Kane ka rukom mai ka pynsngewthuh ïa ki briew ba ki la bakla bad kim lah ban leo. Haba u Ïoannis Nongpynbaptis u kynhied paitbah ïa u Herod, "Mem bit ban ïapoikha bad ka kurim u para jong me !", u Herod u la sngewthuh ïa la ka jingbakla bad ka pap ka sang ba u la leh, wat la um shym iehnoh ïa ka. Ka Herodias ruh ka la sngewthuh ba ka la klim (Mt. 14:3-5; Mk. 6:17-19; Lk. 3:19-20). Ha ka Jutang Barim ruh ngi lap ïa kane ka rukom mai rukom kynhied ïa ki briew, mynba u Nathan u la mai ïa u Dabid ba u la klim bad ka Bethsähea bad ba u la pynïap ïa u kurim jong ka, u Uriah (II Sam. 12;1-14). Kane ka rukom mai rukom dumok ka kdew ruh ïa ka jingbakla. Ka pyni, ka pynshai, ka pynsngewthuh. Hangne u Jisu u pyni ba U dei da shisha u Hynmen, u Bah-bah, Uba ka jingthmu jong U ka long ban pyni ban kdew wat haba U mai bad u dumok.

Kane ka pyni ïa ka jingimsngi jong U na ka bynta ka Balang bad ki nongpynïaid jong ka ha Laodisea.

Shuh-shuh, u Jisu u ong ba U sympat ïa kito kiba U ieid namarba u kwah ba kin kylla kaba mut. Ïa ki kyntien "Nga sympat" ngi la ring jingmut na ka Grik "Pedev-o", kaba mut ban hikai, ban peitngor, ban imsngi ban peit bad ban sumar ba uto uba ngi hikai un pyndep ïa kaba u la ïohsngew bad ban pynshitom lada um shanshkor ne um leh kumba la hikai. Na kane ka kyntien ka mih ka kyntien Phareng "Pedagogy", kaba mut ka rukom hikai, pynnang-pynstad bad pynbeh pynsan ïa ki khynnah ban longbriew manbriew. Da kane, u Jisu u mut ban ong ba U hikai bniah, U imsngi, U peit U sumar ; hynrei lada ki briew ki leh mutlop, Um aili-ailan, U sneng, U mai, U dumok, U kynhied bad U pynshitom ruh haba donkam. Kane ka dei ka jinghikai jong ka Jutang Barim ba ki kpa ki kmie bad ki nonghikai kim dei ban aili, hynrei ki dei ban pyrkhing da ka jingieid ïa ki khun ki kti jong ki bad ïa kito kiba ki hikai (Pha 13:24;23:13,14;27:6; 29:15,17; Sir.30:1; Job5:17; Ps.9:12) Ha ka Jutang Bathymmai ruh ngi shem ïa kane kajuh ka jinghikai ba uto, uba ieid shisha, u mai u dumok, u kynhied haba u ïohi ïa uno uno uba leh bakla (I Kor,11:32; Heb.11:7,8). Haba uno uno um ong eiei shuh haba u iohi ba ki briew ki leh bakla bad u shah ba kin leh katba ki mon, ka mut ba um pyrwa eiei shaphang jong ki, um sngew eiei lada ki jot ne ki bha. Ka dei ka dak jong ka jingisih bad ka jingkyntait(Hos.4:17).

Khatduh eh, u Jisu u kyntu jur ïa ki Khristan ha Laodisea ban imsngi ïa ka sneng ka kraw ba u la ai bad ban durïap ïa ka. Ïa ki kyntien "To imsngi. . . . bad durïap" ngi la ring jingmut na ka Grik "zilo-o", kaba mut ban shitrhem bad ban shongshit ha kaba ïabeh ïa ka hok ka sot, ban shim kabu bad ban leh noh hi kumba la kdew. Da kane, u Jisu u hukum ba ki dei ban khie joit mardor bad ban sdang ban leh eiei. Ym dei shuh ban ap namarba ka por kam shah. Ki dei ban kylla kaba mut shisyndon. Kane ka jingkyntu ka pyni ba u Jisu um pat duh jingkyrmen, wat lada

mynta hi ym don eiei kaba bha ha ka Balang ha Laodisea. Ki dang lah ban khie-im da ka jingiarap jong U. Bad u Jisu um pat iehnoh jyndat ia ki. U iaibuddien ia ki, wat lada ki kyntait bad kim patiaw eiei ia U.

d) KA APIL MYLLUNG (3:20)

Ngi la ong ba u Jisu um pat duh jingkyrmen, wat lada ka Balang ha Laodisea ka sniew katno katno ruh. Haba peit kyllum, kane ka jingkyrmen u Jisu kam don nongrim eiei ha ki Khristan ha kato ka shnong. Te nangno ka mih? Kaei ka daw ba u Jisu um pat iehnoh jyndat bad bret noh sha liewlep ia kito ki 'riewbymman, kiba kyntait bad kibym patiaw eiei ia U? Haba peit na ka liang ka Balang ha Laodisea ym don daw eiei ruh em!

Ngim banse ban ong ba kane ka jingkyrmen ka mih na u Jisu hi. U dei hi Ma-u ka daw, ym don kawei pat. Bad kane ka dawbah dawsan ka dei ba u Jisu u ieid thep mynsiem thoiñ thoiñ ia ki briew kibym dawa eiei ruh em, ba u ieid-ei ia kibym wad ia ka jingieid jong U, ia kiba kyntait ia U, ia kibym patiaw ia U, bad wat ia kiba pyrshah ia U! U ieid namarba u dei u Blei bad ka jinglong batynrai tam jong u Blei ka dei ka Jingieid-ei kblem daw ia ki jynthaw jong U, khamtam eh ia u khunbynriew (I Io 4:16), U Jisu u long ka Jingieid, ka Jingieid u Blei ha ka durbriew, ha ka doh ka snam jong ngi hi! Ngi iohsngew ia kine ki kyntien u Jisu ha ka jingiadei bad ka Balang ha Laodisea, "Nga la ieid ia phi da ka jingieid bymjukut; 'namarkata, Nga la iailehsbun ia phi (Jer.31:3). Da ka mon sngewbha Nga la ieid ia ki (Hos.14:4). Nga la ieid ia phi (Mal 1:2) . . hynrei phi kylli, 'Da kumno Phi la ieid ia ngi?'. "Kane keiñ ka dei ka daw tynrai balei u Jisu um ju iehnoh ia u khunbynriew bad ia ka Balang ha Laodisea. Lait na kane ka daw, ym don daw eiei shuh. Te ka Jynthoh Bakhuid ka ong, "Hangne ka nongrim ka jingieid: ym ba ngi la ieid ma-ngi ia u Blei, hynrei Ma-u keiñ

U la ieid ïa ngi (I Jo. 4.10). U la ieid ïa la ki jong . . . hynrei mynta un sa pyni ba u ieid ïa ki haduh katta katta (Jo. 13:1)" Da shisha uno uno uba ieid thoiñ thoiñ um ju duh jingkyrmen. U Apostol Paulus u thoh, "Ka jingieid ka ïaishah-satar; ka jingieid ka long kaba sbun; ka shaniah ïa kiei kiei baroh; ka kyrmen ïa kiei kiei baroh! (I Kor 13·4-7)" Te namarba u Jisu um pat duh jingkyrmen, U apil, U kyrpad myllung, u khroh.

Nalor ba uba ieid shisha um ju duh jingkyrmen, u kjoi ban wad lada jia ba kiio kiba u ieid ki jah noh ne ki phet noh na u. Um ju ong, "Ka mat ïaleit shato!" Hynrei u ieng joit bad u wad. Ka jingieid ka wad bad ka ïaiwad khlempud khlem sangeh. U nongap-langbrot, uba ieid ïa la ki langbrot u wad (Mt 18: 12-14; LK 15:4-7) Uba ieid u wad ïa kiba u ieid (Jrw 1;7; 3:1-5) U Jisu ruh u leh kumjuh. U la pynïasyriem ïa lade bad u nongap-langbrot uba bha. Ha u Jisu, ngi ïohi shai-kdar ïa u Blei Uba ïaiwad ïa ngi, wat lada ma-ngi ngim pyrkhat eiei shaphang jong U, wat lada ma ngi ngi phet na U, wat lada ma-ngi ngim patiaw eiei ïa U. Da shisha, ym dei u briew uba wad ïa u Blei, hynrei u dei u Blei uba wad nyngkong ïa u briew. U Blei jong ngi u dei u Blei Uba wad-shi-wad.

Mynta hangne u Jisu u pyni ba u dei Uba ieid bad Uba wad. Te U ong, "Hakhmih, Nga ïeng ha jynkhang bad Nga tied!". Ka kyntien "Hakhmih" ka thew barabor ïa kaei kaei kaba phylla bad kaba ngim ju kham ïohsngew ne iohi. Ka long da shisha kumta hangne. U Jisu Uba wad ïa ki briew kibym donkam ïa U, kibym kwah ïa U, kiba kyntait ïa U, kiba ibeiñ ïa U bad kibym parwa ne patiaw eiei ïa U! Kane ka dei kaei kaei kaba phylla da shisha ha ka histori jong u khunbynriew. Nangta da ki kyntien, "Nga ïeng ha jynkhang", u Jisu u mut ba ong, "Wat lada phim khot, Nga wan la ka wan! Wat lada ka jynkhang kam pat plie, Ngan ïai-ap babar khlem thait bad khlem sngewsakhrai, namarba Nga ieid ïa phi bad Nga thrang hir-hir ïa phi." Ki kyntien "Nga tied" ki pyni shai kdar ba u Jisu u wad ki lad ki lynti kumno ban

pynurlong ïa ka jingkwah bad ka jingthrang jong U. U leh eiei. U tied; Bad ynda u la tied, lada jia ba ym don ka jubab, U kren hi nabar (Jrw 2:8-13 5:2-8). Kum kane ka jingïeid ym lah shuh ban lap hangno hangno ruh. U Jisu u ieid thoiñ thoiñ ïa kibym dawa.

Ngi la ong ba uba ïeid u kren wat lada ym don jubab eiei hadien ba u la tied ïa ka jynkhang. Bad tang shu ïohsngew eiei, u kyrpad ba yn khot sngewbha ïa u. U Jisu ruh u leh kumjuh. U tyrwa ïa lade, U kyrpad, U khroh ïa kito, kiba U ieid, ban khot sngewbha ia U. "Khot seh ïa Nga," U ong, "Shah seh Ngan wan sha phi! Balei, phi mon em ïa Nga?". Hynrei hangne ngi lap kawei ka jingïapher hapdeng u Jisu bad ma-ngi ki briew. Bunsien ma-ngi ngi pynbor. Hynrei u Jisu um pynbor ïano ïano. U kwah ba kin leh da ka mon sngewbha. Kane ka paw ha kine ki kyntien "Bad un plie ïa ka jynkhang" U Jisu un nym thombor ïa ka jynkhang. Un ap haduh ban da plie hi! U Blei um pynbor. U la ai ha ngi ka jinglaitluid bad u burom ïa ka. Lada ngi ong, "Em", ka sah "Em", lada ngi ong, "Hooid", u Jisu u trei-kam. Hangne ka paw ka jinglaitluid jong u briew bad ka jingkitkhlieh jong u ruh ïa la ka jingim. Ka shong ha u briew bad tang ha u hi ban ong "Em" ne "Hooid." U Blei u ap bad u Jisu ruh u ap!

Hynrei lada u briew u plie u Jisu u rung shisyndon. Um ap wat shikhyllipmat ruh. Un rung beit beit kum sha ïing la jong bad Un rung da ka jingkmen. Bad tang shu rung, u Jisu un sah bad Un sah slem slem! Um kyrkieh! I kumba Um don eiei shuh ban leh laitnoh tang ban ïakynduh ïa kito kiba U ieid. Bad kane ka paw ha kine ki kyntien "Ngan shongbam-ja lem bad u bad ma-u lem bad Nga." Kine ki kyntien ki pyni ia ka jingkmen u Jisu ba U la jop ha kane ka jingïaleh ban ïoh ïa ka jingieid kylliang jong ki briew. U da hun hi jrut. Ba kane kan kham shai shuh-shuh, ngi donkam ban durïap khyndiat ïa ka rukom kren bad rukom thoh jong u Ïoannis, uba tip bha ïa ki dustur jong ki Grik ha Asia Minor.

Na ka khanatang, ngi tip ba ki Grik ki bam laisien shisngi. Ki bam mynstep u ruti ba la wieh ha ka waiñ. Ïa kane ki khot ka "Akratisma" ha ki por hyndai, mynta ki ong ka "Pro-ino." Ha kane ka por step, kim da bam bun eh bad kim ju kham pynlut por namarba ki dei ban sdang noh ban trei. Nangta ki bam biang ha ka por shiteng sngi ha ïing ne hangno hangno katba lap. Ïa kane ki khot ka "Ariston." Khatduh eh, ynda la dep trei, ynda la sum la sait, ha ka por kylla-miet, ban jahthait jahjrem, ban ïakmen ïasngewbha, jai ki ïashong ban bam. Kane ka dei ka por bam kaba kongsan tam: ki da bam kham bun, ki da ïashong bam slem bha ban ïoh ïakren ïakhana ha ka ieid ka sngewbha shi-ïing shi-sem ne bad ki paralok ba la khot sngewbha. Ka la long kum ka jingkhawai-rit kaba man la ka kylla-miet. Ïa kane ki Roman ki khot "Coena" bad ki Grik "Dipnon." Ïa kane ka "Coena" ki Roman bad ka "Dipnon" ki Grik la ju pynlong barabor ha la ïing la sem bad ki khun ki kti bad ki paralok baieid thep mynsiem. Ki ïabam jai khlem da kyrkieh eiei: ha kane ka por bam, ka paw ka jingieid bad ka jingïadei paralok da shisha. Ka dei thik kane kaba u Jisu u kwah ban ieb. U Ïoannis u pyndonkam ïa ka berb "Dipnin", kaba mut da shisha ban ïashongbam-jai ha kane ka por kylla-miet. Da kane u Jisu u mut ban ong ba U dei u paralok baieid thep mynsiem, Uba thrang ban ïoh lad ban ïakynduh khnang khnang, ban ïashongbam slem bad jai-jai bad ban ïoh ïakren ïakhana ha ka jingkmen, ka jingsngewbha bad khamtam eh ha ka jingieid bashida. U Jisu u mut ban pyni ba Um kyrkieh eiei namarba ym don kawei pat ka kam kaba kham khraw bad kham kongsan ban ïa kane ka jingïakynduh jong U bad kito kiba plie ka dwar bad khot sngewbha ïa U. U kwah ban sah slem katba lah, U kwah ban sah khlem da mih shuh. Kane ka dei ka dur-pharshi kaba itynnad tam jong ka jingieidsbun jong u Blei ïa ki briew baroh, wat ïa ki 'riewbymman bad ki 'riewpap ruh. U Blei u ïai-ieid, U ïaityrwa ïa lade, U ïaiwan, U ïaisah, U thrang ban ïakren ïakhana ha ka jingjai-jai khlem da kyrkieh eiei.

U Jisu u kloi ban leh ïa kane ha Laodisea, ha kaba ki Khristan bad ki nongïalam jong ki ki la lehklet ïa U, kim sngewdonkam shuh ïa U, kim pyrwa shuh bad kim patiaw shuh ïa kiei kiei kiba ïadei bad U bad ki la pynïadei ïa lade bad ki 'riewpyrthei, kiba imsngi tang ban kamai ïa ka Longspah bad ban bam ïa ka Longbriew kum u Thlen. Da shisha, palat ïa kane u Jisu um lah shuh ban leh eiei. Ka shong mynta tang ha ka Balang ha Laodisea. Kan leh ne em? U Jisu um pat duh jingkyrmen namarba U ieid bad U ieid shi-junom, wat lada ki Khristan bad ki nongïalam jong ki ki la pynïadei ïa lade da shisha bad ka pyrthei bad ki nongbud jong ka. Ki 'riewstad ki kdew ba dei tang ha Laodisea ba ka Balang kam shym ngat ha ki jingeh bad ki jingjynjar-sat. Ha kiwei pat ki shnong, ka Balang ka shahshitom. Tang ka Sardis bad ka Laodisea ki lait na kane ka jingshah banbeiñ. Kane ka long kaei kaei kaba pynsngewlyngngoh, namarba, khlempep ha kine ki shnong ruh, ka don ka mane-blei ïa u Kaisar bad ia blei Roma, ki don kï Nikolait bad ki nongbud jong u Balaam, kiba hikai bad kiba leh ïa kito ki jingsniew baroh. Ngi tip ba kiba pyrshah ïa ka mane-blei ïa u Kaisar, ki shah pynshitom barabor. Te ym lah shuh ban artatien ba ki paitbah ka Balang bad ki nongpyniaid jong ki, kum ki Lyngdohsad bad ki Lyngdoh-sohblei, ki la pynïadei-dur ïa lade bad kine kiei kiei. Khnang ban ïoh imsuk imsaiñ bad ban ïoh spah ïoh phew, kim pyrwa shuh ban thang dhup bad ban pyrta "U Kaisar u dei u kynrad." Khnang ban nym shah kynnoh ne shah kynthah kum kiba khim jingmut, ki ïabud lang ïa ka jinghikai bad ki jingleh jong ki Nikolait bad ki nongbud u Balaam bad kumta ki ïakyrñiom ha ka ïabam dohkñia bad ha ka leh awria laiphew jait. Te ka pyrthei bad ki 'riewbymman ki ïaroh ïa ki bad ki ñiew ïa ki ki briew kiba ïar jingmut hana. Ki la bud ïa kata ka Ecumenism kaba la palat liam ïa uno uno u pud. Ka pyrthei bad ki 'riewbymman kim ju kynthoh, kim ju pyrshah ïa kito kiba pynïadei-dur ïa lade bad ki. Lada u Ioannis, Nongpynbaptist, u la ong ha u Herod, "To me kam lei-lei kato ka ïasong sang bad ka kurim u para jong me. Haba ka bapli kam hun

shuh ban ïashong bad u te kam lei-lei ban ïashong bad me," un jin da la ïoh ka jingïaroh na ka Herodias, un jin da la shah khot sha ïingsyiem ban ïabam ïadih tang lang, un jin da la ïoh ka khusnam ruh. Hynrei namarba u la ong, "Ym bit ba men shong sang bad ka kurim u para jong me", u la shah set phatok bad ka Herodias ka la wad lad ban pynïap noh hi ïa u bad u la shah khrai khlieh kumba baroh ngi tip. (1) Imat ka Balang ha Laodisea ka la sdang ban sniew naduh u Lyngdohsad banyngkong jong ka, u Arckhippus, u khun jong u Philemon, u briew uba riewspah ha Kolosse. Ha kawei ka kot, kaba ki ju nam "Ki Riti ki Apostol" la kdew ba u Arkhippus u la long da shisha u Lyngdohsad jong ka Laodisea bad dei ïa une ba u Apostol Paulus hi u sneng ban kitkhia ïa la ka deiti.

---

1. Khlempep ki nongpule jong ngi ki dang kynmaw ïa u Paulus VI, uba long uwei na ki Kpa Bakhuid bapawnam tam ha ka histori, bad ïa ka Shithi Balang jong u "Ka Humanae Vitae", kaba long ka Shithi Balang kaba khraw tam bad kaban shah ïaroh bad pyrto ha ka histori haduh ban da kut kane ka pyrthei. Ha kato ka por ka pyrthei bad ki 'riewbymman ki la ïapyrta shla "Shah ïa ngi ban leh awria ban leh sang ïa la ka met bad ban pynïap briew "U Paulus VI, kum u mawsiang, u la ïeng triang bad u la ong shai-kdar, "EM! YM BIT BAN LEH AWRIA BAD YM BIT BAN PYNÏAP BRIEW! KA JING-IM-BRIEW KA DEI KA MARKYNTI, KA RI-KYNTI U BLEI! NGIM BIT BAN KTAH KTI ÏA KA NADUH KATO KA KHYLLIPMAT BA LA PUN LA SENG IA KA HA KA KOB-KSIAR KOBRUPA HADUH KA KPEP!" Tang shu sngew ïa kine ki kyntien bashynna, ka pyrthei bad ki 'riewbymman ki la pyrta shla, ki la tim ïa tla, ki la sin kyrteng laiphew jait ïa u Paulus VI, namarba um shym kwah ban pynïadei dur ïa lade bad ka pyrthei. Bun ki Lyngdohsad ruh ki la ïasnoh kti lang bad ka pyrthei ban pynrem bad ban tim ïa u Paulus VI. Bun kiwei pat ki Lyngdohsad ki la sngap jar ba ki tieng-eit ïa ki 'riewbymman. Hynrei u Kpa Bakhuid, u Paulus VI, um khih, u ïeng triang wat lada ka pyrthei baroh kawei ka tim ka tla bad ka kynshi ïa u. Hynrei ki la don hi uwei ar ki Lyngdohsad kiba la ïeng na ka liang u Kpa Bakhuid, kum u Lyngdohsad jong ngi, u Arch. Hubert D'Rosario.SDB.,DD. Ma-u ruh u la shah krenbein ha ki bymman, hana ba um sngewthuh eiei. Hynrei u ïeng triang lem bad u Paulus VI bad ha ka jingduwai Centenari u la buh kine ki kyntien, "Ban pynjngai ïa ka jingpynduh-khun namarba ka dei ka Pap ka Sang" Ki bymman ki tim, hynrei ma-ngi ngi sngewsarong ïa une u Lyngdohsad.

Hangne ka paw ba la don eiei kaba bakla, naduh basdang ka Balang (Kol. 4 : 17). Ka long barabor kumta: haba sniew ki Lyngdohsad bad ki Lyngdoh - sohblei, sniew kiei kiei baroh, pyut kiei kiei baroh. Blem blem ki Lyngdohsad bad ki Lydgdoh - sohblei, blem blem ki briew baroh. Ha kum kine ki khep, ka Balang ka ïap.

e) KA KHUSNAM (3:21)

Ha ka jingkular ia kane ka Khusnam, ka paw ka jingphylla bad ka jingkordor ka jingkylla kaba mut. Ka dei ka Khusnam kaba khraw tam na ki Khusnam baroh ba u Jisu u la kular ha ki Jylla-niam bapher bapher ha Asia Minor. U kular ban pynlong ia ki Khristan ha Laodisea kum Ma-u hi bad kum u Blei u Kpa: Ki nongsynshar ki nongkhadar ïa ka pyrthei mariang, ki trai bad ki kynrad jong kiei kiei lem bad u Blei. U kular ba pynlong ïa ki ki Syiem ki Patsha bad kin shong halor ka khet ka bishna thik kum Ma-u bad u Blei u Kpa, u Nongbuh Nongthaw jong kiei kiei baroh bad kin ïashong halor kajuh ka khet ka bishna; kata ka mut, ka kyrdan jong ki kan long ka kyrdan jingblei da shisha.

Lehse mynta kan mih ka jingkylli, "Kumno kin ïashong ha kajuh ka khet? Ki khet, ha ka por hyndai ha ki Ri Pdeng-mihngi, kim long kumba ki long mynta, ki kynja shuki ne Knor, hynrei ki kynja jynthiah ba la pynitynnat bha. Te ki la lah ban shong bun ngut ruh. Barabor u Syiem bad ka Mahadei ki ïashong lang halor kajuh ka khet namarba ka jrong ka lynter bad kam dei ka shuki ne ka knor kaba khim. Te u Jisu u shong khet ha kamon u Kpa, ym ha ka khet kaba ïapher, hynrei halor kajuh hi ka khet bad dei ïa kane hi kajuh ka khet ba u Jisu u kular ban ai ha ki Khristan ha Laodisea lada ki kylla kaba mut. Kane ka dei ka burom kaba khraw da shisha bad kito kiba kylla kaba mut naduh ka dohnud bad ka mynsiem, kin ïoh ïa ka na u Blei lyngba u Jisu Khrist.

Ka don ruh sa kawei ka jingmut ba u Ïoannis u kwah ban ai. U kynmaw ïa ka khanatang jong ka jingthaw jong u Blei ïa u khunbynriew, ba u Blei u la thaw ïa u khunbynriew ha ka dur ka dar jong U hi bad kane ka dur ka paw ha ka bor bad ka iktiar ba u Blei u ai ha u khunbynriew (Jen.1;26-28). Hynrei da kaba leh pap, u khunbynriew u la duhnoh ïa kane ka bor bad ka iktiar ban synshar ban khadar bad u la kylla long pynban u mraw bad u la shah pynradngkangpar na ka hima(Jen 3;23-24). Ka jingkylla kaba mut ka ai biang ha u khunbynriew ïa kane ka bor bad ka iktiar ban synshar ban khadar kum mynsnuwa, kata, ban poi biang sha ka kyrdan ba u Blei u la buh bad la mang na ka bynta ki briew baroh.

f) KA SNENG KA KRAW IA BAROH (3:22)

Kane ka sneng ka kraw ka dei ïa baroh ki briew. Kum ka Balang ba Laodisea, uwei pa uwei na ngi u lah ban ngat ha ka jingpynshoi "Ban kamai ïa ka Longspah bad ban bam ïa ka longbriew" bad ngi lah ban ngop ha ka ruh. Ki briew baroh ki don ha ka ka jingma ban hap ha ka ahor jong ka jingbym-salia shuh ïa u Blei. Kin nym sngewdonkam shuh ïa U, kin leh klet ia U bad kin mane-blei ia ka spah bad ka pap ka sang Baroh ki briew ki lah ban shah pah ban shah khring ban pyniadei-dur ïa lade bad ka pyrthei-jot bad ban iakyrñiom lang bad ka ha ka pap ka sang.

Hynrei, katba ngi dang im ha kane ka pyrthei, ka dang don ka jingkyrmen. U Blei bad u Jisu ki ïaiwad ïa ngi wat haba ngi la herkrad na ki. U Jisu u wan shaduh jynkhang ka dohnud jong ngi, U tied. Bad lada ngi plie, U rung shisyndon bad Un shongneh shongsah bad ngi bad un kyntiew ïa ngi sha ka kyrdan-blei jong U hi.

Ban pynkut ïa ka Sienleh I, u Jisu u la sneng u la kraw, U la pynkhuid pynsuba, U la pynbit pynbiang ïa la ka ïing ka sem, kaba long ka Balang ha ka pyrthei,

wat lada kam dei ka jong ka pyrthei. Kane ka rukom leh ka long kaba dei, namarba kam myntoi ban pynbha ia kiwei khlem da sar shuwa ïa la ka ïing ka sem, ha kaba ki don katto katne ki ñiut-ki-ñier bad ki synrum kiba pynsniew-dur ïa ka ïing ka sem. Hadien ba u Jisu u la sar, U la pynkhuid pynsuba ïa la ka Rympei, Un tuklar pat ïa ka pyrthei baroh kawei, ïa ka pyrtheijot, ha ka Sienleh II.

